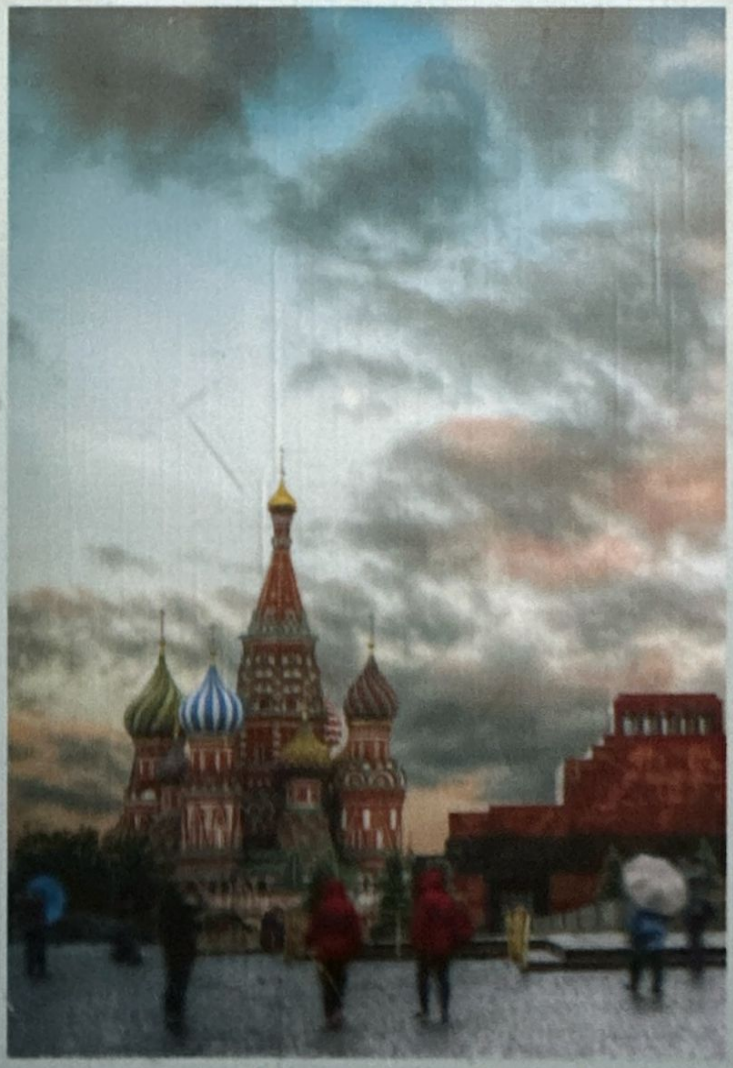
Kremlin'in Büyücüsü

GIULIANO DA EMPOLI

Fransızcadan Çeviren: Seda Ağar

AYRINTI

Ukrayna'daki savaş da diğerleri gibi olmuştu. Onu ben istememiştim. Dahası, tüm gücümle muhalefet etmiştim. Ama Çar kararı verince de başarıya ulaştığını görmek için elimden ne geliyorsa yapmıştım. Alışkanlık gereği. Kibirden. Çünkü buna muktedirdim. En başından beri böyle olmuştu. Moskova'daki bombalama olayları ve Çeçenistan Savaşı. Hodorkovski'nin tutuklanması ve Berezovski'nin düşüşü. Bu olaylardan hiçbirini ben istememiştim ki... Ama hepsinde de benim tükenmez gayretlerime güvenilmişti. Kaybetme düşüncesine dayanamıyordum. Şanslıydım, neredeyse hep kazanmıştım. Şimdi de nihayet elimde hak ettiğim ganimeti tutuyordum: Adını hiçbir zaman bilemeyeceğim, toz toprak içindeki oyuncak bir bebek.

Giuliano da Empoli, 2022 yılında kendisine Fransız Akademisi Büyük Roman Ödülü'nü kazandırmış olan ilk romanı *Kremlin'in Büyücüsü*'nde, gerçek kişilerden ve olaylardan yola çıkarak Rus siyasetine ve Putin dönemine Batılı bir perspektiften ışık tutuyor. On beş yıl boyunca Putin'e siyasi danışmanlık yapmış Vadim Baranov, Putin'in iktidara geliş sürecini, yeni düzenle uzlaşmak istemeyen oligarkları birer birer tasfiye edişini, kendi seçkin sınıfını yaratıp Rusya'yı yeniden ayağa kaldırmak gayesiyle attığı adımları aktarıyor. Giuliano da Empoli, gerçek olaylarla kurmacayı harmanladığı bu ilginç romanda, gizemli Rus dünyasını anlamlandırmaya çalışarak keyifli bir okuma deneyimi vaat ediyor.

KDV'den muaftır.

AYRINTI • EDEBİYAT
ISBN: 978-605-314-666-7
9 786053 146667

GIULIANO DA EMPOLI

1973 doğumlu Giuliano da Empoli, İtalyan ve İsviçre kökenli gazeteci, yazar ve siyaset bilimcidir. Lisans eğitimini Roma Sapienza Üniversitesi'nde Hukuk alanında, yüksek lisans eğitimini ise Paris'te Institut d'études politiques'te Siyaset Bilimi alanında tamamlamıştır. Yayımlanmış çok sayıda eseri bulunan yazar, 2022 yılında Gallimard Yayınları'ndan çıkan ilk romanı *Le Mage du Kremlin* (Kremlin'in Büyücüsü) ile aynı yıl Fransa'nın en prestijli edebiyat ödüllerinden biri olan Fransız Akademisi Büyük Roman Ödülü'nü (Grand Prix du roman de l'Académie française) kazanmıştır.

Ayrıntı: *1711*
Edebiyat Dizisi: 265

Kremlin'in Büyücüsü
Giuliano da Empoli

Kitabın Özgün Adı
Le Mage du Kremlin

Fransızcadan Çeviren
Seda Ağar

Yayına Hazırlayan
Ezgi Uğur

© Éditions Gallimard, 2022.

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Arslan Kahraman

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *2023*

ISBN 978-605-314-666-7
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Fax: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayingrubu.com & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Giuliano da Empoli

Kremlin'in Büyücüsü

EDEBİYAT DİZİSİ SON ÇIKAN KİTAPLAR

AĞLAMA ÇOCUK / *Ngũgĩ wa Thiong'o*
MERCIA'NIN BEDELİ / Daniel Wiles
MÜKEMMEL DOKUZLU / *Ngũgĩ wa Thiong'o*
ZEYN'İN DÜĞÜNÜ / *Tayeb Salih*
ELIZABETH FINCH / *Julian Barnes*
SUZY POMMIER CİNAYETİ / *Emmanuel Bove*
SIRADAN KADINLAR DÜŞÜ / *Samuel Beckett*
HUZURSUZLUĞUN KİTABI / *Fernando Pessoa*
SABAHA KARŞI / *Deniz Utlu*
ASKERİN GÜNÜ / *Andrew Jolly*
KAPTAN / *Taleb Alrefai*
KARDİNALİN GİZLİ MİSYONU / *Rafik Schami*
DAVID'İN HİKÂYESİ / *Zoe Wicomb*
KIRMIZI GİYSİLİ ADAM / *Julian Barnes*
KARGALAR BÜYÜCÜSÜ / *Ngũgĩ wa Thiong'o*
ORBİTOR Göz Kamaştırıcı-Cilt 3 / *Mircea Cărtărescu*
BİRİCİK HİKÂYE / *Julian Barnes*
2084 / *Boualem Sansal*
DENİZALTI / *Joe Dunthorne*
ADEN, ARABİSTAN – Jean-Paul Sartre'ın Önsözüyle / *Paul Nizan*
KAN ÇİÇEKLERİ / *Ngũgĩ wa Thiong'o*
ZÜRAFANIN BOYNU / *Judith Schalansky*
SAVAŞTAKİ KIZ / *Sara Nović*
GULYABANİNİN BAHÇESİ / *Leïla Slimani*
ÇALILIK / *Christian Jungersen*
ADINLA BAŞLAR HAYAT / *Zakes Mda*
GÜCÜMÜZÜN DOĞUŞU / *Victor Serge*
AHU HANIM'IN KOCASI / *Ali Muhammed-i Efgâni*
EVA / *Ersi Sotiropoulos*
KELEBEKLER ZAMANI / *Julia Alvarez*
NOSTALJİ / *Mircea Cărtărescu*
AĞABEYİNE ÇİÇEK TAŞIYAN KIZ / *Natsuki Ikezawa*
KARANLIK GÜZERGÂHLAR / *John Ralston Saul*
SİLAH SEÇMEK / *Judith Kuckart*

Alma için

Hayat bir komedidir. Ciddiyetle oynamak gerekir.

Alexandre Kojève

Bu roman, gerçek kişilerden ve olaylardan esinlenilerek yazılmış olup yazar, roman kişilerine birer özel yaşam ve hayal mahsulü sözler ödünç vermiştir. Yine de anlatılan gerçek bir Rus hikâyesidir.

1

Çoktandır hakkında neler neler denmiyordu ki... Taşlar ve çekertenkeleler arasında ibadet etmek için Athos Dağı'nda bir manastıra kapandığını ileri sürenler vardı; kimileriyse onu Sotogrande'de bir villada, kokain çekmiş bir grup mankenin ortasında kıpır kıpır vaziyette gördüğüne yemin ediyordu. İzine, Şarika Havalimanı'nın pistinde, Donbas milislerinin ana karargâhında ya da Mogadişu'da yıkıntılar arasında rastladıklarını iddia edenler de vardı.

Vadim Baranov, Çar'a danışmanlık görevinden istifa ettiğinden beri, hakkında anlatılan hikâyeler giderek azalacağı yerde çoğalmıştı. Bazen olur. Erk sahiplerinin çoğunun aurası işgal ettikleri koltuktan gelir aslında. O mevkiyi kaybettikleri andan itibaren fiş prizden çekilmiş gibi olur. Lunaparkların girişinde bulunan şişme bebekler misali sönüverirler. Onlardan birine yolda rastlarsınız ve böyle bir adamın bunca coşkuyu nasıl uyandırabildiğine akıl sır erdiremezsiniz.

Baranov farklı bir türe mensuptu. Ama nasıl bir tür diye soracak olsanız söyleyemezdim doğrusu. Fotoğraflarda, iriyarı ama atletik olmayan, neredeyse her zaman koyu renkli, üzerine azıcık bol gelen kıyafetler içinde bir adam görürdük. Alelade, hafif çocuksu denebilecek bir yüzü vardı; teni solgun, saçları siyah ve dümdüzdü, on on iki yaşlarında, ilk komünyonuna katılmış bir oğlan çocuğunun saç kesimiydi bu. Resmi bir toplantının dışında çekilmiş bir videoda gülerken görünüyordu, ki basit bir gülücüğün bile aptallık belirtisi sayıldığı Rusya'da çok ender rastlanan bir şeydir bu. Gerçekten de nasıl göründüğüyle hiç mi hiç ilgilenmediği izlenimi verirdi. İşinin tam da bu, bir pırıltıyı efsunlu bir hazza dönüştürmek için dört bir yana aynalar yerleştirmek olduğu düşünülürse tuhaf bir özellikti doğrusu.

Baranov muamma ile kuşatılmış bir hayatta yol alıyordu. Az çok kesin olan yegâne şeyse, Çar'ın üzerinde sahip olduğu nüfuzdu. Hizmetinde geçirdiği on beş sene boyunca Çar iktidarının inşasına belirleyici bir katkısı olmuştu.

"Kremlin'in büyücüsü", "Yeni Rasputin" diyorlardı ona. O zamanlar sınırları belirgin bir rolü yoktu. Gündelik meselelerin halli söz konusu olduğunda devlet başkanının ofisinde belirirdi. Onu çağıran sekreterler olmazdı. Belki de Çar, bizzat arayıp gelmesini emrediyordu. Ya da herkesin bahsettiği ama kimsenin tam olarak ne olduğunu bilmediği şu fevkalade yetenekleri sayesinde uygun anı kendisi tahmin ediyordu. Kimi zaman onlara biri daha katılırdı. O dönem revaçta olan gözde bir bakan ya da bir kamu kuruluşunun patronu. Fakat ketumluk yüzyıllardır Moskova'da bir prensip meselesi olduğundan, bu nadir tanıkların katılımı bile Çar ile danışmanının gece faaliyetlerini açıklığa kavuşturmayı başaramıyordu. Öte yandan, söz konusu faaliyetlerin sonuçlarından haberdar olabiliyorduk. Misal bir sabah, Rusya ülkenin en zengin ve en tanınmış iş insanının, hatta yeni kapitalist sistemin simgesi olan bir iş insanının tutuklandığını öğrenerek güne başlamıştı. Bir başka seferse, Federasyon cumhuriyetlerinin halk tarafından seçilmiş devlet

başkanlarının tümü birden görevden alınmıştı. Bundan böyle başkanları ancak ve ancak Çar'ın kendisinin atayabileceği sabahın ilk haberleriyle yarı uykulu yurttaşlara bildirilmişti. Fakat ekseriyetle bu uykusuz gecelerin meyvesi görünmez olarak kalır, kılı kırk yaran bir çalışmanın ürünü olan ve bütünüyle doğal görünen değişimlerse ancak yıllar sonra fark edilirdi.

O vakitler Baranov pek temkinli davranırdı, ne bir yerlerde görünür ne de aklından mülakat verme fikri geçerdi. Halbuki nevi şahsına münhasır biriydi. Zaman zaman bir şeyler kaleme alır, kâh küçük, bağımsız bir dergiye kısa bir deneme yazar, kâh ordunun üst kademelerine yönelik bir askeri strateji çalışması hazırlardı. Hatta kimi zaman, Rus geleneğinin en âlâ örneklerindeki paradoksal damarı ortaya seren hikâyeler de yazardı. Bu metinlerin altına hiçbir zaman kendi imzasını atmazdı ama Kremlin'in uykusuz gecelerinden doğmuş yeni dünya yorumlanabilsin diye aralara bolca ipucu içeren göndermeler serpiştirirdi. En azından, Baranov'un karmaşık formüllerini ilk deşifre eden olmak için birbirleriyle yarışan Moskovalı saray mensupları ve yabancı elçilikler öyle sanıyorlardı.

Söz konusu yazılarında ardına gizlendiği Nicolas Brandeis mahlasıyla, daha sonra kafaları karıştıran unsurlara bir yenisini daha eklemiş oluyordu. En acarları, bu ismi Joseph Roth'un pek de mühim olmayan bir romanından önemsiz bir karakter olarak tanıyorlardı. Bir tür *deus ex machina* olan bu karakter, anlatının kritik anlarında belirip derhal ortadan kaybolan bir Tatar'dı. "Herhangi bir şeyi fethetmek için kuvvet gerekmez" dedi. "Her şey çürümüştür ve boyun eğer fakat azat etmek, bırakmayı bilmek, asıl mesele budur." İşte Roth'un roman karakterleri, o müthiş kayıtsızlığıyla tüm başarısını güvence altına alan Tatar'ın icraatlarını nasıl merak ediyorlarsa, Kremlin'in üst düzey yetkilileri ve onların etrafındakiler de Baranov'un düşüncelerini ve bu vesileyle de Çar'ın niyetlerini açığa çıkarabilecek en küçük ipucunun peşine düşüyorlardı. Kremlin'in büyücüsünün, intihalin ilerlemenin temeli olduğu yolundaki inancı, bu kimselerin işlerini daha da içinden çıkılmaz hale

getiriyordu. Velhasıl, Baranov ne ölçüde kendi fikirlerini ifade ediyor, ne ölçüde başkasının fikirleriyle oynuyor, anlamak hiçbir zaman mümkün olmuyordu.

Bu muamma, bir kış akşamı korumalardan oluşan bir kortej ile sirenler eşliğindeki bir yığın lüks araç, Nicolas Brandeis adlı bir yazarın tek perdelik oyununun sahnelendiği küçük bir avangard tiyatronun önünde boşaldığında en yüksek mertebeye ulaşır. Bankacıların, petrol kralları, bakanların ve FSB'nin üst düzey yetkililerinin, baştan sona, bankacıların, petrol kralların, bakanların ve FSB'nin üst düzey yetkililerinin tiklerini ve kültürel heveslerini tiye alan bir gösteriyi izlemek için o güne dek varlığından bile haberdar olmadıkları bir salonun delik deşik koltuklarına yerleşmek üzere safir ve yakutlarla bezeli metresleriyle kuyruğa girdikleri görülür. Oyunun kahramanı bir yerde "Medeni bir ülkede iç savaş çıkar" diye belirtir, "Bizde ise yurttaş yoktur bu nedenle de uşaklar arası bir savaştır söz konusu olan. İç savaştan daha kötü olmasa da azıcık daha iğrenç ve daha rezilcedir". O akşam Baranov'u tiyatro salonunda görmeyiz ama ne olur ne olmaz diye bakanlar ve bankacılar oyuna hararetle alkış tutarlar. Kimileri ise yazarın locanın sağında yer alan ufak bir pencereden parteri izlediğini ileri sürer.

Bununla birlikte, azıcık çocuksu bu eğlenceler bile Baranov'un keyifsizliğini gidermeyi başaramaz. Bir noktadan itibaren, onunla tanışma fırsatını yakalamış az sayıdaki insan ona giderek daha karanlık bir haletiruhiye atfetmeye başlar. Endişeli ve yorgun olduğu söylenir. Bir de kafasını başka şeylerin meşgul ettiği... Çok erken başarıyı yakalamış, şimdi ise sıkılıyor. Bilhassa da kendisinden. Bir de kendisinin aksine sıkıntı nedir bilmeyen, durumun farkına varan ve ondan nefret etmeye başlayan Çar'dan. Nasıl olur? Ben seni buralara kadar getirmişken sen ne cüretle sıkılabilirsin? Siyasi ilişkilerin duygusal tabiatını asla yabana atmamak gerekir.

Baranov'un ortadan kaybolduğu güne dek... Kremlin'den yayınlanan mesajla Rusya Federasyonu devlet başkanının siyasi danışmanının istifası duyurulur. Sonrasındaysa izini tamamen

kaybederiz, belli aralıklarla dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkışlarını saymazsak tabii, ki bunları doğrulayan da olmaz.

Birkaç yıl sonra Moskova'ya gittiğimde, Baranov'un hatırası, saygın bir bedenden kurtulmuş belli belirsiz bir gölge gibi havada süzülüyordu ve ne zaman Kremlin'in bilhassa karanlık bir yanını aydınlatmak üzere çağrılması gerekse, bu gölge her seferinde kâh orada kâh burada belirmekte serbestti. Ana hatlarını çizmeyi kimsenin başaramadığı yeni bir çağın akıl sır ermez başkenti Moskova umulmadık biçimde ön planda olduğundan, Kremlin'in eski büyücüsünün biz yabancılar arasında bile müfessirleri vardı. *BBC*'den bir gazeteci, avangard tiyatronun hilelerini siyasete taşımanın sorumluluğunu Baranov'a atfettiği bir belgesel çekmişti. Meslektaşlarından biri, onu parmağını şıklatmasıyla kişileri ve partileri bir anda var ve yok eden bir çeşit hokkabaz olarak resmettiği bir kitap yazmıştı. Bir profesörse ona bir monografi adamıştı: "Vadim Baranov ve Çakma Demokrasinin İcadı". Herkes son icraatlarını merak ediyordu. Acaba Çar üzerinde hâlâ bir nüfuzu var mıydı? Ukrayna Savaşı'nda ne gibi bir rol oynamıştı? Gezegenin jeopolitik dengeleri üzerinde böylesine olağanüstü etkiler yaratan propaganda stratejisinin oluşturulmasına nasıl bir katkısı olmuştu?

Ben ise tüm bu gevezelikleri belli bir ilgisizlikle takip ediyordum. Oldum olası, yaşayanlar ölülerden daha az ilgilendirmiştir beni. Vaktimin büyük bölümünü çağdaşlarımın yanında sıkıntıdan patlayarak geçireceğime, ölülere eşlik ederek geçirebileceğimi keşfettiğim ana dek kendimi yeryüzünde kaybolmuş biri gibi hissederdim. Bu sebeple, o sıralar Moskova'da, tıpkı başka yerlerde olduğu gibi, özellikle kütüphanelere, arşivlere, birkaç restorana ve garsonların azar azar tekil varlığıma alışmaya başladığı bir kafeye gidiyordum. Eski kitapların sayfalarını karıştırıyor, ölgün kış ışığında gezintiye çıkıyor, her ikindi vakti Seleznevskaya Caddesi'ndeki hamamların buğusunda yeniden doğuyordum. Akşamlarıysa Kitay-Gorod'daki küçük bir bar soluklanmanın ve unutuşun kapılarını cömertçe üzerime kapıyordu. Yani başımda, neredeyse her yerde, teslim olduğum

birtakım nedenlerden potansiyel bir müttefik olarak gördüğüm muhteşem bir hayalet yürüyordu.

Görünüşte, Yevgeni Zamyatin yirminci yüzyılın başlarından bir yazardır, Çingenelerin ve at hırsızlarının yaşadığı bir köyde doğar, 1905 Devrimi'ne katıldığından için çar yönetimi tarafından tutuklanıp sürgüne gönderilir. Eserleri sevilen bir yazar olmasının yanı sıra İngiltere'de gemi mühendisi olarak çalışır ve orada buz kıran gemiler inşa eder. 1918'de Bolşevik Devrimi'ne katılmak üzere Rusya'ya dönen Zamyatin, işçi sınıfı cennetinin gündemde olmadığını derhal anlar ve bir roman yazmaya koyulur: *Biz*. Ve bu kitapla, fizikçiler paralel evrenlerin eşzamanlı varlığı hipotezinden söz ettiklerinde onları anlamamızı sağlayan inanılmaz olgulardan birini ortaya atılır.

1922 yılında Zamyatin yalnızca bir yazar olmaktan çıkmış ve bir zaman makinesine dönüşmüştü çünkü oluşum aşamasındaki Sovyet sisteminin yaman bir eleştirisini kaleme almakta olduğunu düşünüyordu. Sansürcüler de öyle anlamış olacaklar ki eserin yayımlanmasını yasaklarlar ama aslında Zamyatin'in muhatabı onlar değildi. Yazar, farkında olmadan doğruca bir yüzyıl ileri sıçramış ve çağımıza seslenmişti. *Biz*, her şeyin sayılara dönüştürüldüğü ve her ferdin yaşamının, azami verimliliği sağlamak adına en küçük ayrıntısına dek düzenlendiği, mantık tarafından yönetilen bir toplumu tasvir ediyordu. Herhangi birine bir saat içinde tek bir düğmeye basarak üç sonat besteleyebilme imkânı veren, cinsiyetler arası ilişkinin, her fert için en uygun partnerleri belirleyen ve ferdin söz konusu partnerlerin her biriyle çiftleşmesine olanak sağlayan otomatik bir mekanizmayla düzenlendiği acımasız ama konforlu bir diktatörlüktü bu. Zamyatin'in dünyasında her şey şeffaftı, sanat eseri olarak dekore edilmiş bir membranın yayaların konuşmalarını kaydettiği sokak bile. Dahası, böylesi bir yerde gizli oy diye bir şeyin söz konusu olamayacağı da aşikârdır: "Deniyor ki eskiler gizli saklı oy verirlermiş, çarçabuk, hırsız gibi" der bir yerde baş karakter D-503. "Tüm bu gizem ne işe yarıyordu, hiçbir zaman tam manasıyla anlaşılamadı (...). Bizim gizlimiz

saklımız yoktur, utanılacak bir şeyimiz yoktur. Seçimleri alenen kutlarız, dürüstçe, gündüz vakti. Ben herkesin Velinimet'e oy verdiğini görürüm, herkes de benim Velinimet'e oy verdiğimi görür."

Keşfettiğim andan itibaren Zamyatin takıntıya dönüşmüştü benim için. Eseri, bizim çağımızın tüm sorunlarını bünyesinde toplamış gibime geliyordu. *Biz*'de tasvir edilen sadece Sovyetler Birliği değildi, algoritmaların pürüzsüz, düz dünyasını, inşa aşamasındaki global matrisi ve bunun karşısında ilkel beyinlerimizin çaresiz yetersizliğini anlatıyordu her şeyden önce. Zamyatin bir kâhindi, muhatabı yalnızca Stalin değildi: Geleceğin tüm diktatörlerini, Çin'in tek partisinin yüksek memurlarını ve Silikon Vadisi'nin oligarklarını da yeriyordu. Kitabı, gezegeni sarmaya başlayan dijital kovana karşı nihai silahtı ve benim görevim onu bulup ortaya çıkarmak ve doğru yöne sevk etmekti. Asıl sorun şuydu ki sahip olduğum araçlar ne Mark Zuckerberg'ü ne de Xi Jinping'i tam olarak sarsacak çaptaydı. Zamyatin, Stalin'den kaçtıktan sonra son yıllarını Paris'te geçirmişti; bunu bahane ederek, üniversitemi yazar hakkında yapacağım araştırmayı finanse etmeye ikna edebilmiştim. Bir yayınevi *Biz*'in yeniden basılması projesiyle şöyle böyle ilgilenmiş, belgesel yapımcısı bir arkadaşsa bu konuda bir şeyler yapma fikrine soğuk bakmamış, Paris 9. bölgedeki bir barda Negroni'sini yudumlarken "Moskova'dayken malzeme bulmaya bak" demişti.

Moskova'ya vardıktan sonra ise bu insafsız şehrin, Petrovka ve Arbat Caddelerinin donmuş daracık sokaklarında kendimi riske atarken her gün tecrübe ettiğim türden ince hazlar yaratmaya muktedir olduğunu keşfetmemle görevimden uzaklaşmıştım. Binaların Stalin tarzı içedönük ön cephelerinden yayılan kasvet, boyarların eski konaklarından yansıyan solgun gölgelerde silikleşiyor, bitimsiz kafileler halinde geçen siyah lüks araçların tekerlekleriyle çamura dönüşen kar bile, artık mazi olmuş bir zamandan hikâyeler fısıldayan avlularda ve saklı küçük bahçelerde saflığına yeniden kavuşuyordu.

Tüm bu zamansallık, Zamyatin'in 1920'li yılları ile *Biz*'in distopik geleceği, Stalin'in şehrin üzerine kazınmış acı izleri ile devrim öncesi Moskova'sından daha sevimli izler içimde kesişiyor, o zamanlar normal yaşam koşulumu oluşturan uyumsuzluğu yaratıyordu. Öte yandan, çevremde olup bitenlere karşı da tümüyle ilgisiz değildim. O sıralarda gazete okumaz olmuştum ama sosyal medya, habere duyduğum sınırlı ihtiyacı fazlasıyla karşılıyordu.

Takip ettiğim Rus profilleri arasında Nicolas Brandeis adında, özellikle dikkatimi çeken biri vardı. Kremlin'in büyücüsü olmaktan ziyade Kazan'daki bir stüdyo dairede sotaya yatmış bir öğrenciydı muhtemelen fakat kuşkuyla okuyordum yazdıklarını. Rusya'da kimse bir şey bilmez, ya olanla yetinirsin ya da çeker gidersin. Ortada abartılacak bir şey yoktu zira Brandeis on on beş günde bir ancak tek cümle yayımlıyor, kesinlikle gündemi değerlendirmiyor, edebiyattan yaptığı alıntıları örtülü hale getiriyor, şarkılardan dizeler aktarıyor ya da *Paris Review*'a atıfta bulunuyordu, ki bu da Kazan'dan bir öğrenci olduğu tezini güçlendiriyordu.

"Cennette her şey mubahtır, merak hariç."

"Arkadaşın ölürse onu gömme. Azıcık kenara çekilip bekle. Akbabalar gelecek ve sen de bir sürü yeni arkadaş edinmiş olacaksın."

"Dünyada sağlam ve güçlü bir ailenin aptalca bir bayağılık tarafından paramparça edildiğini görmek kadar üzücü bir şey yoktur. Mesela bir kurt sürüsü tarafından."

Genç adamın azıcık karanlık bir kafa yapısı olsa da bu durum yerel karakterle gayet uyumluydu.

Bir akşam, her zaman uğradığım bara gitmek yerine kitap okumak üzere evde kalmıştım. Ellili yıllardan kalma, Alman savaş esirleri tarafından inşa edilmiş güzel bir apartmanın en üst katında iki oda kiralamıştım kendime; bina, Moskovalılar açısından bir tür statü sembolüydü. Rusya'da her zaman olduğu üzere, katı bir baskı temeli üzerine kurulu burjuva gücünü ve konforunu yansıtıyordu. Pencerede, asabi bir kar yağışının kır-

baç darbeleri şehrin turuncu loşluğunu kırıyordu. Daireye, o her yerde yaratma eğiliminde olduğum kendiliğinden oluşan hava hâkimdi: kitap yığınları, hazır yemek kutuları, yarısı boşalmış şarap şişeleri. Marlene Dietrich'in sesi de ortama yoz bir dokunuş katıyor, o sıralarda zevklerimin ana kaynağı olan yabancılık hissini pekiştiriyordu.

Nabokov'dan bir hikâye okumak üzere Zamyatin'i kenara bırakmıştım ama yazar her zamanki gibi hafiften uykumu getiriyordu. Montreux Palace Oteli'nin sakini, zevklerim açısından biraz fazla incelikli gelmiştir daima. Ben farkına bile varmadan gözlerim ikide bir teselli arayışıyla kitaptan uzaklaşıyor, gayri ihtiyari uğursuz tablete kayıp duruyordu. Ansızın, tabletin ekranında anlık hoşnutsuzluklar ve koala fotoğrafları arasında kaybolmuş halde şu cümleler belirmişti: "Işıltılı havadan dokunmuşçasına şeffaf duvarlarımız arasında, herkesin gözü önünde yaşıyoruz, daima bir ışık seli altında. Birbirimizden saklımız gizlimiz yok." Zamyatin. Bu cümlelerin zaman akışımda aniden belirdiğini görünce adeta tokmak yemiş gibi olmuş, Brandeis'ın tivitine, neredeyse otomatik bir şekilde *Biz*'den alınma şu cümleyle karşılık vermiştim: "Dahası, bu durum, Koruyucular'ın soylu ve zahmetli işini de kolaylaştırıyor. Aksi takdirde neler olabileceğini kim bilebilir."

Sonra da kendimi yeniden kitaba verebilmek için tabletimi odanın öteki ucuna fırlatmıştım. Ertesi sabah, intikam almak için onu yastıkların altından alırken, cehennem nesnesi yeni bir mesajın geldiğini bildiriyordu bana. "Fransa'da Z harfinin hâlâ okunduğunu bilmiyordum" yazmıştı Brandeis sabahın üçünde Düşünmeden cevap vermiştim: "Z çağımızın gizli kralıdır." Hemen akabinde ekranda bir soru belirmişti: "Moskova'da ne kadar kalacaksınız?"

Kısa bir tereddüt anı: Bu genç öğrenci, yerimi yurdumu nereden biliyordu? Sonra fark ettim ki şu son haftalarda attığım bazı tivitlerden, belki de azıcık satır aralarına odaklanarak, Moskova'da bulunduğum sonucu çıkarılabilirdi. Henüz tam olarak bilmediğim yanıtını vermiş, sonra da yalnız yaşamımın

günlük ritüellerinin peşine düşmek üzere buzlu şehre çıkmıştım. Döndüğümde beni yeni bir mesaj bekliyordu. "Z hâlâ ilginizi çekiyorsa, size gösterecek bir şey var bende."

Neden olmasın? Kaybedecek bir şeyim yoktu. En kötü ihtimalle, edebiyat tutkunu bir öğrenciyle tanışmış olurdum. Yer yer hüzün verici olsa da genellikle birkaç kadeh votkanın dindirmeyi başardığı bir sorundur bu.

2

Araba, motoru açık vaziyette yol kenarında bekliyordu. Son model siyah bir Mercedes: Moskovalıların bir yerden bir yere gitmek için başvurdukları ana vasıta. Güçlü kuvvetli iki kişi aracın dışında sessizce sigara içiyordu. İki adamdan biri beni görür görmez arka kapıyı açtı, sonra da şoförün yanına yerleşti.

Konuşmaya hiç yeltenmedim. Tecrübelerim, eşlikçilerimin ağzından tek heceli sözcükler dışında tek laf alamayacağımı öğretmişti bana. Himayesinde bulundukları kişilere yapışık vaziyette kalmaları gerektiğinden buralılar onlara pul derlerdi. Pek konuşkan olmayan, insana sakinlik hissi veren tipler olurlardı. Haftada bir annelerinde akşam yemeği yer, onlara çiçek ve bir kutu çikolata götürür, ne zaman çocuklara rastgelseler onların sarışın başlarını okşarlardı. Bazısı şişe kapağı koleksiyonu yapar ya da motosikletini temizlerdi. Sanırsınız dünyanın en halim selim insanları. Öyle olmayı bir yana bıraktıkları nadir

zamanlar haricinde tabii. Eh, o da ayrı bir hikâye, ki öyle anlarda civarda bulunmamak en hayırlısıdır.

Gözümün önünden aziz kentten izlenimler birbiri ardına hızla geçip gidiyordu. Moskova. Büyük imparatorluk başkentlerinin en hüzünlü ve en güzel olanı. Derken, uçsuz bucaksız, karanlık ormanlar belirdi, ki zihnimde zaten kesintisiz biçimde Sibirya'ya dek uzanıyorlardı. Nerede olduğumuza dair en ufak bir fikrim bile yoktu. Telefonum arabaya bindiğim andan itibaren çekmez olmuştu. GPS ise konumumuzu inatla şehrin öteki ucu olarak gösteriyordu.

Belli bir noktada, ana yoldan ayrılıp ormana uzanan bir yola saptık. Araba pek de yavaşlamadı, meydan okurcasına, geçtiğimiz otoyola atıldığı coşkuyla atıldı orman yoluna. Kimse, kurt sürüsü gibi aptalca bir bayağılığın bir Rus şoförün gözünü korkutacağını söyleyemez. Çok uzun süre olmasa da önsezileri beslemeye yetecek kadar karanlığın içinde yol almayı sürdürdük. O ana dek bana eşlik eden keyifli merak yerini belli ölçüde bir kaygıya bırakıyordu. Rusya'da genellikle her şey çok iyi gider, diye düşündüm ama işler kötü gittiğinde de gerçekten çok kötü gider. Paris'te başınıza gelebilecek en feci şey fazlaca abartılmış bir lokanta, hoş bir kızın hor gören bakışı ya da para cezasıdır. Moskova'da ise nahoş tecrübeler skalası çok çok daha geniştir.

Bir bahçe kapısının önüne vardık. Bir bekçi, nöbetçi kulübesinin içinden bizi belli belirsiz selamladı. Mercedes nihayet daha akıllı uslu ilerlemeye başlamıştı. Üzerinde, geceye yöneltilmiş soru işaretlerini andıran birkaç kuğunun süzüldüğü küçük bir göl, huş ağaçlarının arasından hayal meyal görünür gibiydi. Derken, araba son bir kez dönüş yapıp sarı ve beyaz renklerden oluşan büyük, neoklasik bir yapının önünde durdu.

Arabadan indim ve kendimi bir oligarkın konutundan ziyade Alster Gölü havzasına yuvalanmış Hamburg tarzı bir evin önünde buldum. Kendini işine adamış, gösterişe pek az düşkün bir doktorun, bir avukatın hatta Kalvinist olması koşuluyla bir bankacının konutuydu bu. Girişte, kadifeler içindeki ihtiyar beyefendinin müstereddit profili beni buraya kadar getirmiş olan

iki kaçıkla tuhaf bir karşıtlık oluşturuyordu. Şayet bu ikisi, tereddütsüz, geldiğimiz pırıltılı ve insafsız şehre aitse, azıcık yorgun kâhya figürü, patronu tarafından özel ve daha eski bir dünyayı yönetmesi için seçilmişti.

Kapıdan geçer geçmez, ziyaretçiyi duvarları mantar kaplı bir hol karşılıyordu. Başka yerlerde pek moda olan çağdaş stile orada da sıfır taviz verilmişti. Hatta aksine, hassas Kharon'umun kılavuzluğunda geçmeye başladığım farklı odalarda, kakmalı mobilyalardan, ışıklı büyük şamdanlardan, sarı yaldızlı çerçevelerden ve Çin halılarından oluşan ve ortama sıcaklık katan aşırı bir bolluk söz konusuydu, ki bunda buzlu camların ve çinilerle bezeli büyük sobaların da payı vardı. Konutun kapısının eşiğinden geçerken mekâna katı bir uyumun hâkim olduğuna dair kapıldığım izlenim, bir salondan ötekine geçtikçe güçleniyordu; en sonunda bir çalışma odasına varmıştık, burada kâhya, *Savaş ve Barış*'tan bir roman kişisinin bekleme salonunda olabilecek şatafattaki küçük divana oturmamı işaret etmişti. Karşımdaki duvarda, saray soytarısı kılıklı yaşlı bir adamın yağlı boya portresi alaycı bir ifadeyle beni dikizliyordu.

Hoşnut ve azıcık da şaşkın gözlerle çevreme bakındım. Başka yerde, lüksün dikkat dağıtıcı bir etkisi varsa bile, burada, güç ve tefekkür hissi yaratıyordu insanda.

"Ne bekliyordunuz? Altın musluklar mı?"

Baranov gülümsüyordu. Alaycı bir hali yoktu, başkalarının düşüncelerini okumaya alışkın biri gibi sakindi daha çok. Ansızın ortaya çıkmıştı, yan kapıdan girmiş olsa gerekti. Koyu renkli yumuşak bir ev ceketi vardı üzerinde, pahalı bir şeye benziyordu. Kem küm ederek bir cevap vermeye çalıştımsa da Rus hiç oralı olmamıştı.

"Saat için kusuruma bakmayın. Böyle kötü bir alışkanlık edindim, şimdi de bundan kurtulamıyorum."

"Bu konuda yalnız değilsiniz" diye karşılık verdim ama sonradan, Moskova gece hayatının coşkusunu düşünerek söylediğim bu cümlenin kulağa Çar'ın alışkanlıklarına gönderme yapıyormuşum gibi gelebileceğini fark ettim.

Delici bakışlarından anlık bir düşünce gelip geçmişti sanki.

"Her halükârda burada olmak bir zevk. Muhteşem bir yer burası."

Bu son sözleri söylememle, ilk kez Baranov'un gözlerini üzerimde hissettim: Yoksa sen de buralara kadar diğerleri gibi canımı sıkmaya mı geldin, diye sorar gibiydi.

Rus ayakta duruyordu.

"Demek Zamyatin okurusunuz" diye söze girdi yeniden, bir yandan da içeri girmiş olduğu kapıya yönelmişti yine. "Benimle gelin, size bir şey göstereceğim."

Duvarları boydan boya, bir Benedikten manastırında yersiz kaçmayacak büyüklükte bir kütüphaneyle kaplı bir odaya girdik. Rafların üzerinde bulunan binlerce eski cilt, görkemli taş şöminede yanan ateşten yansıyan ışıkla aydınlanmış, ışıl ışıl parlıyordu.

"Eski kitap koleksiyonu yaptığınızı bilmiyordum."

Malumu ilam edip duruyordum hâlâ.

"Onları biriktirmiyorum. Okuyorum. İkisi ayrı şeydir."

Rus sinirlenmiş gibiydi. Koleksiyoncular asla elde edemeyecekleri bir hâkimiyetin takıntısı içinde yaşayan hasis kimseler olurlardı. Baranov kendisini onlardan biri gibi görmüyordu.

"Hepsi benim değil aslında. Çoğu dedemden miras kaldı."

Hayretimi güçlükle bastırabildim. Sovyetler Birliği'nde eski kitaplardan oluşan bir kütüphaneyi miras bırakmak açıkçası dünyanın en olağan şeyi değildi.

"Bu hariç, bunu ben buldum."

Baranov, henüz açıklama yapacak havada değildi. Deri bir evrak çantasından birkaç sayfa el yazması çıkarmıştı.

"Bir göz atın" dedi sararmış sayfaları bana uzatarak.

15 Haziran 1931 tarihli, Kiril alfabesiyle Moskova'da yazılmış bir mektuptu bu. Okumaya başladım.

Sevgili Yosif Visaryonoviç,
Bu mektubun yazarı ölüm cezasına çarptırılmış olup sana cezasını hafif bir cezaya çevirmen talebiyle başvuruyor. Adımı muhtemelen biliyorsun. Bir yazar olarak yazma ayrıcalığından mahrum kalmak benim için ölüm cezasına denktir.

Başımı kaldırdım. Baranov, kendime gelebileyim diye bana vakit tanımak için bir kitabı karıştırıyormuş gibi yapıyordu.

"Zamyatin'in Stalin'e yazdığı mektubun aslı bu" dedi bana bakmaksızın. SSCB'den ayrılma izni istediği mektup.

Açıklamasını dinledikten sonra uzunca bir süre Rus'a bakmayı sürdürdüm. Ellerimde tutmakta olduğum şeye inanmakta güçlük çekiyordum. Sonra okumaya devam edecek gücü kendimde buldum.

Masummuşum gibi yapmıyorum. O anda işime yarayacak şeyi değil de doğru olduğunu düşündüğüm şeyi söylemek gibi son derece münasebetsiz bir huyum var, biliyorum. Edebi yalakalık, dalkavukluk ve renk değiştiren bukalemunlar söz konusu olduğunda tavrımı hiç gizlemedim. Hem yazar hem de devrim açısından alçaltıcı olduklarını düşünüyorum.

Bir süre mektuba dalıp gittim. Başımı kaldırdığımda Baranov beni inceliyordu.

"Bir sanatçı tarafından Stalin'e yazılmış en güzel rica mektuplarından biri bu. Asla kendini alçaltmaz Zamyatin. İçtenlikle konuşur, eski bir Bolşevik gibi. Çar'ın birlikleriyle karşı karşıya gelmiş, sürgünde hayatta kalmayı başarmış, devrimi gerçekleştirmek için geri dönmüş. Tek sorun, her şeyi çok hızlı kavrayıp Stalin'e mektup yazma ihtiyatsızlığını göstermiş."

Yazarla son zamanlarda geçirdiğim vakti göz önünde bulundurarak kendimi araya girmeye mecbur hissetmiş, sanat ve iktidar arasındaki aşılmaz gerilim üzerine, Zamyatin'in göçebe karakteri üzerine, devrimciliğine rağmen, bir fikrin zaferinin onun kendiliğinden burjuvalaşmasına neden olduğu inancı üzerine birtakım harcıâlem laflar etmiştim. Baranov, yıl sonu okul gösterisine katılmak zorunda kalmış bir aile dostunun sevecen tavrıyla bakıyordu bana. Argümanımı tükettiğimi hissedince sözü devraldı.

"Evet, orası kesin. Ama bence dahası da var. Zamyatin, Stalin'i durdurmaya çalıştı, onun bir siyasetçi değil bir sanatçı olduğunu anlamıştı. Geleceği belirleyecek olanın iki siyasi vizyonun

değil iki sanat projesinin çekişmesi olacağını görmüştü. Yirmili yıllarda Zamyatin ve Stalin üstünlüğü elde etmek için yarışan iki avangard sanatçıydı. Mevcut denklemdeki güçler ise orantısız elbette, zira Stalin'in kullandığı malzeme insan eti ve kanı, tuvali devasa bir ulus, kitlesiyse gezegenin yüzlerce dilde adını hürmetle mırıldanan tüm sakinleri. Şairin hayalinde gerçekleştirdiğini, evreni düzenleyen tanrı dünya tarihi sahnesine dayatma iddiasındadır. Bu kavgada, Zamyatin neredeyse yapayalnızdır ama yine de yeni düzene direnmeye çalışır. Stalin'in sanatının yolunun kaçınılmaz biçimde toplama kampına çıktığını bilir; çünkü Yeni İnsan'ın yaşamını düzenlemeyi amaçlayan planda sapkın düşüncelere yer yoktur. İşte bu nedenle, Zamyatin, mühendis de olsa edebiyatın, tiyatronun, müziğin silahlarıyla çarpışır; anlamıştır ki iktidar disonansı yok ederse gulag yalnızca an meselesidir. Şayet yasak armoniler zapturapt altına alınırsa, yakında sadece uygun adım yürüyüşe müsaade edilecek, yeni toplumun ideallerine uymayan minör tonlar sınıf düşmanı haline gelecektir. Majör! Ancak ve ancak majör! Tüm yollar majöre çıkar! Sözsüz müzik bile kesin surette söze tabi tutulacaktır. Ve bundan böyle Marksizm-Leninizmin şanına yakışmayan tek bir senfoni dahi bestelenmeyecektir."

Bu son sözleri söylerken Rus'un sesine ilk kez azıcık duygu sızmıştı, sanki sadece tarihsel bir olayı çözümlemiyordu.

"Zamyatin, dostu Şostakoviç'i *Mtsenskli Lady Macbeth* operasını bestelemeye ikna eder" diye devam etmişti Baranov "çünkü SSCB'nin geleceğinin bu temsile bağlı olduğunu bilir. Siyasi davalardan ve tasfiyelerden kurtulmanın tek yolunun planlanmış düzene başkaldıran bireyin emsalsizliğini yeniden ortaya koymak olduğunu bilir. Stalin'in üçüncü perdeden sonra öfkeyle ayağa kalkıp Bolşoy'dan ayrılmasının nedeni, bestecinin ve karakterlerinin serbestliğinin, kendi iktidarına ve küresel sanat projesine doğrudan bir meydan okuma olduğunu bilmesidir. *Pravda*'da, besteciyi 'hayvansı' davranan karakterlerin nefis düşkünlüğüne fazla alan tanımış olmakla suçlayan o meşhur makaleyi işte bunun için yazdırtmıştır. Stalin'in eserinde bir

kişininki hariç hayvani dürtülere yer yoktur. Lenin'in buyruğu harfiyen uygulanır: 'Hayal etmek gerek.' Fakat müsaade edilen tek hayal Stalin'in hayalidir, ötekilerin hepsi yok edilmelidir."

Baranov sözlerine ara vermişti. Bulunduğumuz odanın konforu ile bahsettiği olayların hoyratlığı tuhaf bir çelişki içindeydi.

"Düşününce" diye söze girmişti yeniden, "yirminci yüzyılın ilk yarısı aslında sanatçılar arası muazzam bir cenkleşmeden ibaret. Stalin, Hitler, Churchill. Arkalarından bürokratlar geldi çünkü dünyanın nefes alması gerekiyordu. Ama bugün sanatçılar geri döndüler. Etrafınıza bakın. Ne yana dönerseniz dönün gerçekliği tanımladığını değil yarattığını ileri süren avangard sanatçıları görürsünüz sadece. Değişen tek şey üslup. Bugün, dünün sanatçılarının yerini realite şov kişileri aldı. Ama prensip değişmedi."

"Siz de onlardan biri misiniz?"

"Tabii ki hayır. Bir süre üst düzey devlet memurluğu yaptım ben. Şimdi ise emekliyim."

"Adrenalinin eksikliğini hissetmiyor musunuz?"

"İnanın bana, sabah kalkıp kahvemi içip kızıma okula kadar eşlik etmekten daha büyük ödül yok. Samimiyetle söylüyorum, sanmam ki hayatımda üç dört kereden fazla bir şey istemiş olayım. İstediğimde de genellikle elde ettim o şeyi. Emin olun, şu anda bundan başka bir şey istemiyorum."

Baranov kütüphaneyi, eski ahşap yerküreyi ve şöminede yanan ateşi gösteren bir hareket yapmıştı.

"Diğerleri bu konuda ne düşündü peki?"

"Ne düşünmüş olabilirler sizce? Elbette iyi karşılanmadı. Mecliste herkes affedilir: hırsızlar, katiller, hainler. Ama davadan dönenler asla. *Nasıl olur, nasıl istemezsin? Senin o istemediğin şey uğruna adam öldürürdük biz.* Saray çevresi bu yaptığınız şey için sizi affedemez."

"Ya Çar?"

"Çar ayrı bir hikâye. O her şeyi görür ve affeder."

Rus'un donuk bakışlarından alaycı bir pırıltı geçmişti.

"Anılarınızı mı yazıyorsunuz şimdi?"

"Hiç mi hiç niyetim yok."

"Halbuki anlatacak çok şeyiniz olmalı!"

"Hiçbir kitap hakiki bir iktidar oyununu layıkıyla yansıtamaz."

"Aksini de savunmak mümkün."

Hafif bir gölge geçmişti gözlerinden. Gülümsemişti sonra da.

"Haklısınız. O halde müsaade edin cümlemi baştan kurayım. Benim yazacağım hiçbir kitap iktidar oyununu layıkıyla yansıtamaz."

"İktidar nedir ki sizin için?"

"Fazla doğrudan bir soru oldu bu. İktidar, güneş ve ölüm gibidir tıpkı, doğrudan yüzüne bakılmaz. Bilhassa Rusya'da. Ama madem buraya kadar geldiniz, biraz vaktiniz varsa, size bir hikâye anlatmak isterim."

Baranov ayağa kalkıp kristal bir şişeden iki bardağa viski koydu. Birini bana uzatıp tekrardan deri koltuğuna yerleşti. Bir süre delici gözlerle bana baktı, sonrasındaysa bakışlarını bardağına yöneltti.

"Dedem müthiş bir avcıydı" dedi yavaşça.

3

Dedem müthiş bir avcıydı. Evde olduğunda, bir hizmetçinin yardımı olmaksızın robdöşambrını çıkarmazdı ama bir kurdun hakkından gelmek için ormanda, yıldızların altında geceler boyu kalabilirdi. Devrimden önce sadece bir hobiymiş bu. Hukuk öğrenimi görüyormuş, Çar bürokrasisinde dilediği kariyere sahip olabilirmiş. Bolşevikler iktidara gelince ise ona kalan tek şey av olmuş. Kendisi hiçbir zaman açıkça kabul etmemiş olsa da işin aslı, ona özgürlüğünü vermişlerdi. Nefret ederdi komünistlerden. Köpeklerine komünist liderlerin adlarını vermişti. "Gel Molotov!", "Yere yat Beriya!" Neyse ki münzevi bir hayat sürüyordu da ihbar eden olmadı. Fakat babam çocuk haliyle, dedemin ne denli ayrıksı biri olduğunu çoktan keşfetmiş. Onun bu halinden utanırdı. Daha da önemlisi, galiba korkardı ondan. O dönemde yaşananlar düşünülünce haksız da sayılmazdı. Dedemin umuru değildi. Dahası, işleri tıkırındaydı. Bir noktada, avcılık hakkında kitaplar yazmaya başladı: Köpek eğitimi, av

izini tanıma gibi şeyler üzerine. Anekdotlar da eklerdi, kendisiyle aynı tutkuyu paylaşan tuhaf kimseleri anlatır, Turgenyev'den alıntılara yer verirdi. Okuyanlar hayran kalırlardı. Kitaplarında azıcık da eski zamanların uçarılığı olurdu, tabii iktidarın hoşgörü sınırları dahilinde. Zamanla dedem bir tür otorite haline geldi. 1954'te, Kafkaslar'ı kurtlar sardığında, onları öldürmek üzere hükümet tarafından görevlendirilmiş bir ekibin başına getirildi. Neredeyse devlet memuru haline gelmişti ama hali tavrı hiç değişmedi. Rus aristokratının o bildik küstahlığı vardı onda. Güzel bir söze teslim olmaktansa kendini astırmayı yeğlerdi.

Ben küçükken babamla nasıl dalga geçtiğini anımsıyorum: "Aferin sana Kolya, böyle devam edersen 9 Mayıs geçit töreninde Brejnev seni kucağına alacak!" Ya da: "Parti görevlilerinin iki gruba ayrıldığını biliyorsun, değil mi? — Evet baba, daha önce söylemiştin. — İşe yaramazlar ve her yola gelenler. Acaba sen hangi gruba mensupsun, merak ediyorum Kolya!"

Babam tir tir titrerdi. Tam tersiydi dedemin. Çocukluğundan itibaren en temel kaygısı beladan uzak durmak olmuştu sanırım. İlk fırsatta Piyonerler Birliği'ne, sonrasında da Komsomol'a katılmıştı. Tahminimce ayrıksı babasını ve aristokrat kökenlerini bağışlatmak istiyordu. Herkes gibi olmak istiyordu. Anlayabiliyorum. Aynı zamanda, kendince bir başkaldırıydı bu. Böylesi sıra dışı bir insanın yakınında büyüdüğün zaman mümkün olan tek isyan uyum oluyor.

Fakat yine de her yaz taşraya, dedemin yanına gönderilirdim. Köyün tam dışında, kavak tomruklarından yapılma izbayı andıran bir evde yaşardı. Dışarıdan tam bir köy evi gibi görünürdü; evin etrafında salatalıklardan, patateslerden, orman meyveleri çalılarından ve birkaç elma ağacından oluşan bir meyve sebze bahçesi vardı. Ayrıca ferforje sandalyelerle çevrili küçük bir masa da bulunurdu, sandalyeler öylesine paslılardı ki Neva Nehri'nin derinliklerinde birkaç asır geçirmiş gibi görünürlerdi. Ama evin içine girince, dedemin, nasıl becerdiğini bilmiyorum ama az da olsa bir geçmiş zaman havası yaratmayı başardığını fark ederdiniz. Kabul odasının ya da yemek salonunun lüks biçimde döşen-

miş olması falan değildi bunun nedeni; altı hep açık semaverden yayılan çayın mis kokusuyla o çağa bütünüyle yabancı, huzur dolu bir refah duygusunun havada süzülüyor oluşuydu sebep. Av ganimetleri ve kürkler de yok değildi ama evin efendisi onları ince bir dokunuşla, Çinli heykelcikleri, bir panzehir taşı, huş ağacından masanın üzerine gelişigüzel bırakılmış özenli biçimde ciltlenmiş birkaç kitap gibi daha umulmadık objelerle eşleştirmiş olduğundan varlıkları yumuşaklık kazanmıştı. Dedemin karşı cinsle bir arada yaşama fikrinden bile ne denli tiksindiğini bilmesem, kadınsı olarak nitelemekte tereddüt etmeyeceğim bir zarafetin izleri... Eşi, yani babamın annesi, yirmi üç yaşında karınzarı iltihabından ölmüş ve görünüşe bakılırsa bu olay dedemin duygusal yaşamına kesinkes noktayı koymuştu. Zaman zaman onu ziyarete gelen, hoş sayılabilecek birkaç hanım arkadaşı yok değildi ama hiçbiri av ve edebiyat tanrıları ile müstehzi bir hazırcevaplıktan ve büyük içki âlemlerinden beslenen eril dostluk tanrılarına ayrılmış bu tapınakta birkaç saatten fazla kalmazdı.

Öte yandan, resmi olarak kolhozda çalışan ama aslında hizmetçilik yapan köylü bir çift, Zahar ile Nina ev işlerine yardım ediyordu. Dedem mükemmel biçimde ata biner ama araba nasıl kullanılır bilmezdi. Bir yere gitmesi gerektiğinde Zahar külüstür Volga'sını çıkarır ve ona şoförlük yapardı. Dedemin verdiği tek taviz, o da asgari temkinle, arka koltuğa geçmek yerine demokratik biçimde şoförün yanına oturmaktı. Dedeme eşlik etmek, köye şöyle bir uğramak için bile olsa daima yeni bir deneyim anlamına gelirdi. Köyde hep, bir tek onun başına gelebilecek türden şeyler yaşanırdı. Sanki köy, onu zamanın hoyratlığından koruyan ve herhangi bir anda kendiliğinden bir bayram havası yaratan bir tür nostaljik ve teklifsiz aurayla sarılıydı. Devlet kahvehanelerinin en acınası halde olanına girer ve çevresinde hemencecik eski zamanların büyüsünü anımsatan bir hava oluşurdu. Gri muşamba zemine konmuş plastik bir sandalyede otururken bile ondaki bir şey insanın aklına baloların ve mantarı kılıçla çıkarılan şampanya şişelerinin görüntüsünü getirirdi. İnsanlar, genellikle de onu hiç mi hiç tanıma-

yan yabancılar ondaki sıcaklığı hisseder ve sebebini pek de bilmeden, daima bir St. Petersburg salonundaymışçasına birbiri ardına başka bir çağdan hikâyeler anlatan, her daim fevkalade nazik bu ihtiyar çelebinin çekimine kapılıp yanına yaklaşırlardı. Kimi zaman başka bir masadayken, tehditkâr bakışlarla onu izleyen keyifsiz bir aparatçik görür gibi olurdum. Ama kimse ona ilişmeye cesaret edemezdi. Stalinist tasfiyelerden nasıl paçayı kurtarmıştı kim bilir; ayrıca rejim zaman içinde etobur tutumunu da yitirmişti. Siyaset onunla hiç mi hiç ilgilenmiyor göründüğünden ona katlanmak gerekiyordu.

Dostları çoğunlukla avcılardı. Aralarında her türden insan vardı: kendisi gibi düşmüş aristokratlar ama aynı zamanda köylüler ve Sibiryalı haydutlar, hatta nostaljik sohbetler ve büyük içki âlemleriyle ayartmayı başardığı, kendi tabiriyle, "evcilleşmiş" birkaç parti üyesi komünist. Kış başlarken votka şişelerini evin bahçesine dağıtır, ilkbaharda karlar eriyince yeniden bulurlardı. Bu arada içeri sığınır, haftada en az iki kez iskambil oynar, birbirlerine av hikâyeleri anlatır, gündemi, en çok da fıkralar eşliğinde kendilerince yorumlarlardı.

"Bir Sovyet *duo*'su nedir, bilir misin? Yurtdışına turneye çıkmış bir *quartet*'tir."

Müfettişlerden oluşan bir kurul akıl hastanesini ziyaret eder. Hastalar şarkı söyleyerek karşılar onları: "Sovyet topraklarında yaşamak ne de güzeldir!" Ama kurul, bir adamın sessiz durduğunu fark eder. "Sen neden söylemiyorsun?" diye sorar ona. "Ben hemşireyim, deli değilim!" der adam.

Yoldaş Kruşçev bir domuz yetiştirme çiftliğini ziyaret eder ve orada fotoğrafı çekilir. Grafikerler, *Pravda*'da fotoğrafın altına yazılacak yazıya bir türlü karar veremezler: "Yoldaş Kruşçev domuzlar arasında", "Yoldaş Kruşçev ve domuzlar", "Yoldaş Kruşçev'in etrafındaki domuzlar"? Tüm öneriler birer birer reddedilir. En sonunda, müdür kararını verir. Seçilen başlık şöyledir: "Yoldaş Kruşçev, sağdan üçüncü."

Çılgın kahkahalar, coşkulu sırt sıvazlamalar ve birbiri ardına boşalan karaflar. Ama dedemin evinin her zaman hayat dolu

olmadığını da belirtmem lazım. Yalnız olmayı severdi. Bunun nedeninin komünistlere katlanamaması olduğunu söylerdi. Aslında, hangi rejim olursa olsun aynı insan sevmez kişi olacaktı. Sanırım karakteri bir yanıyla bana da geçmiş...

Baranov gülümsemiş, sonra da viski şişesini kavrayıp kristal bardağını ağzına kadar içkiyle doldurmuştu.

— Bir akşam şöminenin başında oturuyorduk, dedem bana Napolyon'un düşüşünden sonra Paris'i işgal eden Çar birliklerinin maceralarını anlatıyordu. En çok da atalarımızdan imparatorluk muhafız birliğinde görev almış birinin alaydan arkadaşı ve içkiye haddinden fazla düşkün Yurko adlı bir subayın maceralarını aktarıyordu. Bu Yurko Paris'e varır varmaz derhal bir eczaneye koşar ve bir şişe tıbbi alkolü burnuna çeker, ardından da yanında bilhassa getirdiği iki küçük salatalık eşliğinde mideye indirir. Gördüğü manzara karşısında paniğe kapılan eczacı, kendisini bir Rus askerini zehirlemekten idam mangasının karşısında tasavvur eder. Telaş içinde en yakındaki kampa koşar ve az çok medeni görünen ilk subayın, Vasili Baranov'un üzerine atılarak Yurko'nun gerçekleşmesi an meselesi olan ölümüyle hiçbir ilgisinin olmadığını, o daha ağzını açıp tek kelime edemeden Rus'un bir şişe alkolü tek dikişte mideye indirdiğini anlatmaya koyulur. O anda, büyük büyük dedemiz araya girer ve "Rus askerlerini pek tanımıyorsunuz, öyle değil mi?" diye sorar. Eczacı olumsuz anlamda başını sallar. "Ama bağışıklık ne demek bilirsiniz herhalde" der büyük dedemiz. Eczacı bir şey anlamaksızın yüzüne bakmaktadır. Bunun üzerine "Bakınız sayın bayım, Rusya'daki yaşam Paris'tekine kıyasla pek meşakkatlidir. Peynir çeşidimiz daha azdır, kadınlarımız pek güler yüzlü değildir ve yollarımız da hemen her zaman buzla kaplıdır. Ama bunun iyi yanı şu ki öldürmeyen güçlendirir: Bu sayede, yüzyıllar boyunca Rus'un metabolizması pek çok şeye alışma fırsatı bulmuştur" diyerek eczacıya sessizce oturmuş, iki arkadaşıyla kâğıt oynamakta olan Yurko'yu işaret eder, masada da yarısı boş bir votka şişesi durmaktadır.

Dedem kahkahalarla gülüp anlatmaya devam etmişti: "On sekiz yaşındayken beni de çarın muhafızlarının arasına katmış-

lardı. Pek gurur duyuyordum bununla ama senin de anladığın üzere bu öyle ahım şahım bir başarı değildi. Benden önce babam ve dedem aynı alayda hizmet etmişlerdi, bildiğim kadarıyla onlardan önceki tüm Baranovlar da öyle. Yine de kibrimden yanıma yaklaşılmıyordu, herkes iltifatlar ediyordu bana: 'Bu büyük bir ayrıcalıktır Kolya, çarın muhafızları arasına girmek, anan baban ne şanslı' falan filan. Derken, güzel bir gün, sabah idmanı sırasında attan düşüp leğen kemiğimi kırdım, ki önemsiz bir şey değildir bu. Tüm arkadaşlarım 'Ne talihsizlik Kolya, tam da balo sezonu açılmışken' diyorlardı bana. Umutsuzluğa kapılmıştım, alaydan arkadaşlarım kutlama üniformaları içinde çalım sata sata bir eğlentiden ötekine koşarken ben yatağımda *babuşka* ile kâğıt oynuyordum. Derken, ansızın savaş patlak verdi ve arkadaşlarım cepheye gittiler. Zavallıcıklar daha ilk hücumda Alman makineli tüfekleri karşısında toplu halde can verdiler, bense hâlâ evde, nekahet dönemindeydim, elbette suçluluk duyuyordum ama aynı zamanda etrafım, Petersburg'un beni avutmak için itişip duran en güzel kızlarıyla çevriliydi.

İşte o sıralarda tanıştım babaannenle. Zor zamanlardı ama büyük planlarımız vardı, en azından biz öyle sanıyorduk. Ailemizin toplumsal konumu ve yeni başladığım hukuk eğitimi, yönetimde en yüksek kademelerin kapılarını açacaktı bana. Saraya kabul edilmeye başlamıştım, kayınpederimse Nevski Bulvarı üzerinde küçük bir saray inşa etmeye koyulmuştu. Velhasıl, geleceğim kesin olarak planlanmış görünüyordu ama birden geri zekâlılardan oluşan bir güruh artık çarla yapamadığımıza, aziz Rusya anamızın cumhuriyet olması gerektiğine hükmetti ve manevraları başarılı oldu, iktidarı ele geçirdiler! Sonra da Bolşevikler ortaya çıkıp herkesi, Çar yanlılarını da cumhuriyetçileri de katlettiler.

Devrim, emsali görülmemiş türde bir felaket oldu. Ama işin aslı şu ki devrim olmasaydı ömrümü devlet memuru olarak tamamlardım, en iyi ihtimalle de saray mensubu. Asla komünizm iyi bir şeydir demeyeceğim ama esasında herhangi bir rejimde de mutlu olabilir insan... Ve en mühimi de ne biliyor musun,

Vadya? Asla hiçbir şeyden emin olamazsın. Olup bitenleri kontrol edemezsin, daha da fenası, olan biten iyi mi kötü mü bunu bile anlayacak durumda değilsindir. Oradasındır ve bir şey bekler, tüm gücünle onu arzu edersin. En sonunda gerçekleşir o şey ve hemen akabinde bir bakmışsın hayatın kaymış. Ya da tam tersi. Dünya başına yıkılır ama kısa süre sonra fark edersin ki başına gelebilecek en harika şeydir bu aslında. İnan bana, kontrol edebileceğin yegâne şey olayları yorumlama şeklindir. Bize acı çektiren şeyin olaylar değil de olaylar üzerindeki yargımız olduğu fikrinden hareket edersen yaşamının dizginlerini eline almayı yürekten dileyebilirsin. Aksi halde, ömrünce havanda su döversin.

Dedemin bu sözleri söylerken takındığı yüz ifadesi hâlâ aklımda. Ciddi konuşuyordu ama bir parça ironi de yok değildi sözlerinde, ihtiyar bunak rolünü oynamaktan azıcık da rahatsız gibiydi. Ama çok önem veriyordu yaptığı şeye. O nesil için, hayattan anladıkları şeyi aktarmak çok mühimdi, bunun önemli olduğunu hissediyorlardı. Böyle düşünen son nesildi o bence. Babamın neslinden itibaren, ne olursa olsun, herhangi bir bilginin aktarmaya değer olabileceğini düşünen kimse kalmadı. Hepimiz çok *cool*, çok modern olduk. Dahası, gülünç duruma düşme korkusu yaşıyoruz. Kimse ihtiyar dinozor rolünü oynamak istemiyor.

Dedem, on dokuzuncu yüzyıla mensup bir aile reisi değildi, çoktan modern bir adam olmuştu bile. Kafka'yı, Thomas Mann'ı okumuştu ama yine de bana söylemesi gereken bir şey varsa gülünç duruma düşme pahasına söylemekten kaçınmazdı. Ve ben bunun için daima müteşekkir kalacağım ona çünkü o günlerden, karanlıkta el yordamıyla aranıp durduğumuz düşüncesi kaldı bana. Kendimiz için neyin iyi neyin kötü olduğunu bilmediğimiz düşüncesi kaldı. Ama olup biten şeylere yükleyebileceğimiz anlama özgürce karar verebileceğimiz düşüncesi de kaldı. Ve bu da aslında tek ve biricik gücümüz.

4

"Dedem aile kütüphanesini güvenli bir yere almayı kim bilir nasıl becerdi. Bana kalırsa hiçbir zaman onun işlerini kurcalama cesaretini gösterebilen olmadı. Bizim bile çatı katına çıkma hakkımız yoktu. Arada bir kendisini elinde bir kitapla çatı katından çıkarken görürdük. 'Al bakalım, işte *Kasanova'nın Hatıraları*. Ama babana söyleme.' Önceleri çocuklara uygun sayılabilecek kitaplardı bunlar. La Fontaine fabılları ya da Kontes de Ségur'ün romanları. Derken sabrı taştı. Birisiyle kitaplardan konuşabilmek istiyordu, ki bu kişi çocuk bile olsa. Böylece başka başka şeyler indirmeye başladı. Bana *Kardinal de Retz'in Anıları*'nı okuttuğunda sanırım on yaşında ya vardım ya yoktum. Benim için heyecanlı bir macera romanıydı. O zamanlar Büyük Condé ile Longueville düşesi, Mickey ile Ayı Mişa'dan daha tanıdıktı benim için."

Baranov gülümsemiş, sonra da kütüphanenin büyük bir bölümünü işaret etmişti.

— Bu kitapların epeyce bir kısmı ona aitti. Neredeyse tamamı Fransızca, siz de fark edeceksiniz zaten. Medeniyetin doruğu derdi, dedem. Bu arada, onun döneminin dünyası, yüzü Paris'e dönük şekillenmişti. Gülünç olacak denli, davranışları, akımları, tikleri taklit ederek. Nesselrode'nin, hani Viyana Kongresi'ndeki şu meşhur Rus temsilcinin Rusça bilmediğinden haberiniz var mıydı? Kırk yıl boyunca imparatorluğun dış politikasını yönetti ama dilimizi bilmiyordu. Ah, kendisi değil de bir başkası olmaya duyulan bu aşk, bu tutku! Peki bu aşkın karşılığı neydi? Horgörü. Daima, her dönemde, aynı kahrolası horgörü!

— Custine denen şu orospu çocuğu mesela, dedi Baranov başka bir kitap kaparak. Çar onu bir erkek kardeş gibi karşılar, onu Saray'a kabul eder, kızının düğününe katılabilsin diye protokolü yok sayar. Peki ya o nasıl teşekkür eder? Rusya'yı cehennem olarak tanımlamaktan başka bir şey yapmadığı dört ciltlik, bin yüz otuz sayfalık bir kitapla. Dinleyin şunu: "Bu imparatorluk ne denli büyük olsa da büyük bir hapishaneden ibaret, anahtarları elinde bulunduran imparator da bu hapishanenin gardiyanı ama gardiyanlar mahkûmlardan çok daha iyi yaşamıyor." Ya da şunu dinleyin: "Ruslar medeni olmaya, medeniymiş gibi davranmaktan çok daha az heveslıler."

Dedem "Rusya'ya Yolculuk"tan nefret ederdi. Ama yine de etkilenmişti. "Şu mendebur Fransız, Rusya'yı en iyi yorumlayan kişi" derdi, "Zira burada, saray daima iktidara ve servete ulaşmanın yegâne yolu olmuştur. Halkın tutkularına güvenip yol alamazsınız. En sonunda kazanan, gücünü daima saraydan alır. Bunun için de en iyi araç yetenek değil dalkavukluktur, belagat değil suskunluktur. Custine, Petersburg soylularının Çar'a yalakalık etmek için kışın mantosuz dolaştıklarını görür. Ve ölürler. Olmayan gazetelerin değerlendirildiği kafeler yoktur. Ve haberler onları kısık sesle aktaran kişiye göre daima değişir. Dilsizler ülkesi, uyuyan güzeller ülkesi... Harikuladedir ama yaşamdan yoksundur çünkü orada özgürlüğün nefesi yoktur. Dün nasılsa bugün de öyle."

Dedem bu şekilde konuştuğunda babam titrerdi. Çatı katındaki kütüphaneden korkar, orayı potansiyel olarak bozguncu bir yer olarak görürdü. Ama hakkını teslim edeyim, beni hiçbir zaman kütüphaneden mahrum edecek gücü olmadı. Çok sık evde olmazdı. Konferans, sempozyum gibi şeyler için daima seyahatte olurdu. Bir noktada Parti'nin Sosyal Bilimler Akademisi'nin müdürlüğüne getirildi, ismi *Büyük Sovyet Ansiklopedisi*'nde geçiyordu, ki o dönemde en büyük şandı bu. Ama aslında daima ihtiyatlı bir adam olmuştur. Sanırım temel gayesi, hiçbir zaman güvenlik güçlerinin sokak kapısına inen yumruk darbeleriyle gecenin bir vakti uyandırılmamaktı. Rusya'da bu biricik amaç uğruna feda edilen yeteneklerin sayısını bir bilseniz.

"Sağduyu göstergesi gibi geldi bana."

— Evet, belki de öyledir. Babam fazlasıyla sağduyu sahibi bir adamdı, o kesin. Buna karşın, düşününce, o dönemde bile felaket bir saflık söz konusu. İşlerin, en sonunda altında kalana dek ha bire çoğaldığını görmek yerine, görevini başarıyla yerine getirebileceği, görev sarmalına atılan bir insanın onların üstesinden gelebileceği düşüncesi... Onu yakından gözleyecek olsanız, nihayetinde omuzlarına kendisinin yüklemiş olduğu bu yük altında eziliyormuş izlenimi verirdi daima. Dedem ona "küçük kızıl muhafız" derdi. Çocukken güldürürdü bu beni ama itiraf etmeliyim ancak babamın yaptığı iş ve ihtiyatlı oluşu sayesinde dönemin Sovyet yaşamının dayandığı tüm imtiyazlardan yararlanabilmiştim. Yurtdışından ithal ürünleriyle özel mağazalar, İngilizce, Almanca ve Fransızca öğrendiğiniz okullar, tiyatroda ayrılmış yerler, ki sanatçı ya da serbest fikirli yerine konmamak için oraya çok sık gitmemeniz daha iyiydi.

O yıllarda Moskova'da en çok rağbet gören imtiyaz *kremliovka* idi, Parti Merkez Komitesi'nin üyelerine ve üst düzey memurlarına ayrılmış olan erzak sepeti yani. Babamın şoförü Vitali, söz konusu sepeti almak için her gün Granoskovo Caddesi 2 Numara'ya giderdi. İznim varsa ben de ona eşlik ederdim. Şoför, diğerlerini andıran bir kurumun önünde dururdu ama içeride bir şeyler olduğunu anlardınız zira dışarıda hemen her

zaman motoru çalışır halde durmuş başka resmi araçlar da olurdu. Vitali ve ben binaya girer, uzun bir koridordan geçtikten sonra üzerinde Geçiş İzni Ofisi yazılı bir tabela asılı olan camlı bir kapının önünde dururduk. Vitali kapıyı çalar ve cevabı beklemeden içeri girerdi. İçeride, tezgâhın arkasından, gri giysili bir kadın çalışan ona gülümserdi. Bu da görülmemiş bir imtiyazdı çünkü o zamanlar Sovyetler Birliği'nde memurlar asla gülümsemezdi. Sonra da bugün ne istersiniz, diye sorardı kadın. İşte o zaman Vitali bana döner ve sorardı:

"Ee, Vladenka, ne yiyoruz bugün?" Dilediğimi seçebilirdim: somonlu pirojki'ler,* kuzu pirzolaları, Lenov karamelaları, Azerbaycan'dan gelen portakallar. Galiba hayatımda böylesi bir refah ve mutlak güç duygusunu bir daha hiç hissetmedim.

Baranov çevresine göz gezdirmişti. Tüm bu bolluğun, ahşap doğramaların, yalancı mermerden tavan süslerinin, içinde, çocukken yediği pirojki'lerin olduğu sepetin yanında bir hiç olduğunu söylemek ister gibiydi.

— Sorun şu ki, mutlu bir çocukluk geçirdim esasında. Bu da bende iz bıraktı galiba. Ne hınç duydum ne de dünyadan alınacak bir intikamım oldu, ki benim sürdüğüm hayatı süren biri için ciddi bir dezavantaj. Rusya'da olağan bir şey değildir bu. Burada herkes önceki yaşamı, katlanılan fedakârlıkları anımsar. Rus seçkinleri ortak bir sefalet paydasında birleşmişlerdir, her birinin Côte d'Azur villarına ya da Petrus şaraplarına kavuşmadan evvel geçmiş olduğu sefalet paydasında. Bunun sorumluluğunu alanlar vardır, bundan utananlar vardır ama otuz bin dolarlık giysiler içinde karşı karşıya geldiklerinde, olayların geldiği nokta karşısında duydukları aynı öfkeyi, azıcık çocuksu aynı şaşkınlığı paylaşırlar. Çar bile öyledir. Kendisini ulaştığı yere taşıyan yazgısından, o kaçınılmaz güçten emin bile olsa, üzerinde her zaman gizlemeyi başaramadığı bir inanamama hali vardır: Ben, Baskov Sokağı'ndaki *komunalka* çocuğu, bugün Buckingham Sarayı'ndayım ve İngiltere kraliçesi bana çay ikram ediyor! Benim içinse aynı değildi durum. Evde beyaz eldivenli hizmetçiler tepsiyle

* İçine patates, et ya da kesmik koyularak kızartılan hamur. (ç.n.)

pembe cin servis ederlerdi. Çok paramız falan da yoktu, hakikaten. Ama o zamanlar paraya ihtiyaç da yoktu.

"Bugünün aksine."

— Bugünün aksine gerçekten de. Bunun ancak yarısı doğru olsa da. Yabancılar yeni Rusların kafayı parayla bozduğunu sanıyorlar. Ama öyle değil işte. Ruslar parayla oyun oynuyor. Konfetiler gibi havaya fırlatıyorlar parayı. Öyle hızlı ve öyle bol geldi ki... Dün yoktu. Kim bilir yarın ne olacak. İyisi mi çabucak ezmeli o parayı. Sizde para olmazsa olmazdır, her şeyin temelidir. Burada, emin olun hiç öyle değil. Yalnızca imtiyaz önemlidir Rusya'da, iktidara yakınlıktır mühim olan. Geriye kalan her şey ayrıntıdır. Çarlık döneminde böyleydi, komünizm yıllarında daha da beter oldu. Sovyet sistemi statü üzerine kuruluydu. Paranın bir hükmü yoktu. Dolaşımda pek az para olurdu, bir işe de yaramazdı zaten. Kimsenin aklından bir başkasını sahip olduğu paraya göre değerlendirmek geçmezdi. Şayet yazlık evini Parti'nin sana vermesini sağlamak yerine satın alıyorsan, ki bu o zaman bile mümkündü, sana yazlık teklif edilecek kadar önemli biri olduğundan emin olmadığın anlamına gelirdi bu. Mühim olan statü idi, nakit para değil. Burada bir tuzak söz konusuydu tabii. İmtiyaz özgürlüğün karşıtıdır, bir tür köleliktir daha çok. *Vertuşka* nedir, bilir misiniz?

"Hayır."

— Bir telefon. Komünizm yıllarında en çok arzulanan nesneydi. Çünkü diğerleri gibi bir telefon değildi bu. Rejimin tüm kodamanlarıyla doğrudan temas kurmaya olanak veren özel bir cihazdı. *Vertuşka* numaraları yalnızca dört haneli olurdu. Bürona bir *vertuşka* koyman, hayatta başarıya ulaştığın anlamına gelirdi. Her yıl, *vertuşka*ya sahip olacak şanslı kişilerin adlarını içeren kırmızı deri kapaklı bir defter basılırdı. Hak sahibi doğrudan numarayı çevirmeli ve her kim arıyorsa arayana bizzat cevap vermeliydi. En nüfuzlu kişilerin evlerinde, yazlıklarında ve arabalarında da olurdu bu telefondan. *Vertuşka* sahibi sadece bu telefon aracılığıyla iletişim kurabilirdi. Normal bir telefon kullanmak yapmacık bir tevazu göstergesi ve kendisine tanınmış

olan imtiyaz karşısında az da olsa saygısızlık gibi görülürdü. Ancak bozguncu potansiyele sahip özgür düşünceli biri böyle davranabilirdi.

Baranov sözlerine ara verip gülümsemişti.

— Elbette, tüm konuşmalar KGB tarafından kayıt altına alınırdı ama kimse de vazgeçmezdi bu telefondan. İktidar çevrelerinin itaat araçlarını her şeyden çok arzulamaları garip doğrusu.

Bir akşam tesadüfen anlamıştım bunu. Sinema tutkunu babam ara sıra Akademi'de özel bir gösterim düzenlerdi. Birkaç meslektaşı, merkez komiteden bir iki memur, yani topu topu on on iki kişi davetli olurdu. Elbette film seçimi konusunda dikkatli olmak gerekiyordu. Öyle her önüne geleni gösteremezdin. Ama sansür kuralları geçerli değildi, babam da bize kendi beğendiklerini izletmeyi az çok başarırdı. Nihayetinde Akademi'nin müdürüydü, Batı burjuvazisinin yozlaşma emarelerini o etüt etmeyecekti de kim edecekti. Yine de bir seferinde, on iki on üç yaşlarında olmalıydım, Rossellini'nin *XIV. Louis'nin Tahta Çıkışı* adlı filmini gösterdiğini anımsıyorum. Hatırlar mısınız o filmi?

Pek çok kez kendi kendine izleme sözü vermiş ama bu gücü kendinde hiçbir zaman bulamamış birinin hafif suçlu havasıyla onaylamıştım.

— Güneş Kral'ın, Versailles'ı inşa edip soyluları, sarayda kendisini takip etmeye mecbur ederek, kuralları giderek katılaşan törenlerden ve küçük imtiyazlardan oluşan bir kafese kapayışını anlatır; amaç onları özgürlüklerinden ve hatta çoğu durumda haysiyetlerinden bile mahrum etmektir, ki onlar farkına bile varmadan gerçekleşir bu. Filmin son sahnesinde kralın tüm süslerini ve lüks objelerini çıkardığını görürüz: Şatafatlı giysiler, iktidarını sürdürmesini sağlayan bir tuzaktan, araçlardan ibarettir; bakanına dediği gibi, amaç, tabiatın her şeyde güneşe bağlı olması misali krallıktaki herkesin her konuda hükümdara bağlı olmasıdır.

O akşam salonda ışıklar yeniden yandığında, izleyenler arasında belli bir huzursuzluk hissetmiştim. Aptal insanlar değillerdi, hatta aksine, okumuş, fedakârlıklar, çabalar ve entrikalar-

la piramidin tepesine tırmanmışlardı. Ama bu defa, gösterimden sonra, birbirlerine bir tuhaf bakıyorlardı. Sanki sebebini tam olarak nasıl açıklayacaklarını bilmedikleri bir rahatsızlık hissediyorlardı. Sonra da her zamankinden daha erken oradan ayrılmış, partinin yirmi dört saat kendilerine tahsis etmiş olduğu özel araçlarla evlerine dönmüşlerdi.

Görüyorsunuz ya, esasında Sovyet seçkinleri, eski çarlık dönemi soylularına çok benziyorlardı. Azıcık daha az zarif, azıcık daha eğitimliydiler ama paraya aynı aristokratik hor görüyle yaklaşıyor, halka aynı yıldız uzaklığında duruyor, kibre ve şiddete aynı doğal yatkınlığı gösteriyorlardı. İnsan kendi kaderinden kaçamaz, Rusların kaderi de Korkunç İvan'ın soyundan gelenler tarafından yönetilmek. Proleter devrim ya da azgın liberalizm, insan dilediğini keşfedebilir ama sonuç hep aynıdır: Zirvede *opriçnik*ler vardır, çarın koruma köpekleri yani. Bugün en azından azıcık düzen, asgari düzeyde saygı geldi yeniden. Hiç yoktan iyidir, ne kadar sürecek, göreceğiz.

Rus, o anda aklına bir fikir gelmiş gibi ani bir hareketle kalkıp çalışma masasına yönelmişti.

"Biliyor musunuz, *vertuşka*'lar hâlâ var. FSB'nin güvenli kara hatları. Çar'la görüşmek isteyen bundan bir tane edinmeli. İşte burada, bakın."

Baranov çalışma masasının bir köşesinde duran eski tip bir ahizeyi gösteriyordu.

"Kırmızı hayal etmiştim!"

"Değil, gri, geri kalan her şey gibi."

"Şayet Moskova'nın gri olduğunu düşünüyorsanız, birkaç günlüğüne Avrupa'ya gelmelisiniz. Ya da Washington'a gitmelisiniz."

"Tanrı esirgesin! Orası gri değil, ölü."

İnce bir gülümseme belirmişti yüzünde.

"Bildiğiniz gibi" diye devam etmişti, "oraları ziyaret etme iznim de yok artık..."

"Biliyorum, ABD'ye dair özlediğiniz şeylerin Tupac Shakur, Allen Ginsberg ve Jackson Pollock'tan ibaret olduğunu bile

açıklamıştınız, bir de onları sevmek için oraya gitmeye gerek olmadığını..."

"Bazen aptalca laflar ediyor insan."

"Babanıza ne oldu?"

"Bahsetmiştim size. Nazik, titiz bir adamdı, 'Çağdaş Dönemin Diyalektiği' ya da 'Sovyet Dilbiliminin Kuramsal Sorunları' hakkında bir derlemeye dalıp gitmiş olurdu daima. Bir müddet her şey gayet yolunda gitti. Elli yaşında Lenin Ödülü'nü almıştı, Sovyetler Birliği'nin tüm kütüphanelerinin, gözden geçirilip on binlerce nüsha halinde basılmış eserlerini bulundurması zorunluydu. Derken, elinde süt bardağıyla Gorbaçov çıkıp geldi!"

"Süt bardağı mı?"

— Evet. Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'ni yıkacağını anlamak için ona kulak vermenize gerek yoktu, ona bakmak yeterliydi. Kürsüye çıkar çıkmaz bir bardak sütü getirilirdi. İnsanlar gözlerine inanamıyorlardı. Derken, votka fiyatlarını iki katına çıkardı. Herkese süt içirmek istiyordu. Hem de Rusya'da. Aklınız alıyor mu? İşler raydan çıkınca şaşırıyoruz sonra.

Öyle ya da böyle, babamın sonu oldu bu. Her şeyini kaybetti: İşini, ayrıcalıklarını, itibarını. Yarım asırda inşa etmeyi başardığı her şeyi. Ona bırakılan tek şey, okunması güç Marksist eleştiri kitaplarıyla tıka basa dolu daire oldu. Ama en sonunda o daireyi bile satmak durumunda kaldı.

En ağırı da neydi biliyor musunuz, yaşamını üzerine kurduğu tüm kriterlerin yerinde yeller esiyordu. O sıralar ben lisedeydim, okumak için yanıp tutuştuğum söylenemezdi. İdare ediyor, ufak tefek işler yapıyordum. Televizyonlar, manyetofonlar alıp satıyordum. Bu tip işler yani... Bir süre sonra ondan daha fazla kazanır oldum. İnsanlar onu değil beni görmeye geliyorlardı. Bir halt bilmeyen on altı yaşında bir oğlandım alt tarafı ama işte tam da bu sebepten yeni dünyaya, her şeyi bilen babamdan daha iyi ayak uydurmuştum.

Derken, günün birinde evden çıkmamaya başladı. Ara sıra kendisi gibi Sovyet döneminden kalma biri ziyaretine gelirdi.

Anılarından bile utanç duyuyorlardı. Terk edilmiş bir tapınağın kalıntıları gibi öyle sessizce dururlardı.

Hastalandığında neredeyse rahatladı. "Nihayet yataktan çıkmamak için iyi bir sebebim var" diyordu. Pipo içip Gogol, Puşkin, Tolstoy gibi yazarların klasiklerini yeniden okuyarak sessiz sedasız takılırdı.

O dönemde neşeli biri bile olmuştu denebilir, bir yükten kurtulmuştu sanki. Paradoksal görülebilir ama hastalık ille de fena bir şey olmak zorunda değildir. Ciddiyet, gayret, çalışma, sağlığı yerinde olan insanların ayrıcalıklarıdır. Ölmek üzere olanların yapacak işleri kalmamıştır artık, nihayet günlerinin tadını çıkarabilirler. En azından babam için durum buydu. Hırsları en sonunda uykuya dalmıştı, oynamaktan yorgun düşmüş çocuklar misali. Hâlâ Patrik Göleti boyunca dolaşacak, güneşte kemiklerini ısıtacak, kitap okuyacak vakti vardı. Konferansları için yararlandığı kitaplardan birini değil ama bütünüyle faydasız, güzel bir kitap. En sonunda felç geçirdi ve Kremlin Kliniği'ne yatırılması gerekti. Hâlâ bir ayrıcalıktı bu ama zaman değişmişti. Hastalar arasında tüm dikkatleri üzerine çeken yıldız, mazinin sefil bir gölgesi olan kendisi değil, Saratov şivesiyle konuşan ve günlerini Sardinya'da yaptığı tatilleri, Londra'da yaptığı alışverişleri ve Monte-Carlo'da geçirdiği akşamları anlatmakla geçiren yaşını başını almış, tombul ve bayağı bir hanımdı. Diğer hastalar, hemşireler, hatta doktorlar hipnotize olmuş gibilerdi. Kadın özel uçakları ve tuzlu su havuzlarını anlatırken şaşkın şaşkın gülümsüyorlardı. Acuzenin kalın boynundaki ve kulaklarındaki takılar, Cartier saati ve lakayt bir tavırla sergilediği son model elektronik aletleri anlattıklarının doğruluğunu kanıtlıyordu. Babam kadın hakkında kötü düşünmüyordu. İlk kez dünyanın yargısına kayıtsızdı. Ölümün yakınlığı ona kendi yaşamı üzerinde daha önce hiç sahip olmadığı bir denetim duygusu vermişti sanki. Doktorlar ve hemşireler kesinlikle ölüm döşeğinde olmadığı, birkaç haftaya normal yaşamına döneceği konusunda ona güvence vermek için didinip duruyorlardı hâlâ. Ama o bunun mühim olmadı-

ğını biliyor ve bundan kendine garip bir övünç payı çıkarıyordu. "Malum, utanıyorlar, benden gerçeği gizlemek istiyorlar. Ama ben ölmek zorunda olduğumu biliyorum, bir şey diyeyim mi sana, hazırım buna, hem de hiç ummadığım kadar."

Yolun sonuna varınca, kendisine bütünüyle yabancı bir cesaret örneği sergileyerek ilk kez dik durmayı başarmış gibiydi. Hayatımızın en samimi sohbetlerini işte o dönemde ettik. Sağ tarafına, hastanenin şu korkunç plastik sandalyelerinden birine yerleşirdim, öğleden sonralarının tamamını tarih ve felsefeden, havadan sudan, geçmişimizden, dedemin eski Fransızca kitaplarından konuşarak geçirirdik. Sanki taşradaydık da ahşap evdeki deri koltuklara yayılmış, havada süzülen huş ağacı kokusu eşliğinde sohbet ediyorduk. Hiç bilmediğim bir havaya bürünmüştü, alaycı, iğneleyici, belki azıcık da kırgın... Çok zekiydi, dedemle aynı türden bir ironiye sahipti. Tüm bu nitelikleri bunca zaman saklamış olduğuna inanamıyordum. Ansızın bilgili bürokrat kariyeri trajik ve saçma bir boyut kazanmıştı.

Derken, öldü bir gün. Cenazesinin büyük bir törenle kaldırıldığı söylenemez. Yanımızdan yeni zenginlerin Mercedesleri son sürat geçip giderken, hurdahaş vaziyetteki bir araçta bulunan tabutunun ardından dört gariban gelmişti.

O zaman ne düşündüm biliyor musunuz? Aslında bu adamın tüm yaşamını güzel bir cenaze töreniyle gömülebilmek için yaşamış olduğunu. Hürmet, insanların saygısı, asker selamı, Parti genel sekreterinden çelenk, ileri gelenlerden oluşan bir kafile, *Pravda*'da ölüm ilanı. Bunların hiçbiri olmadı. Hoş, olsaydı ne değişirdi ki zaten. Ne çok insan bu şekilde yaşıyor, bir bilseniz... Güzel bir cenaze törenini garantilemek için. Kimileri başarıyor, kimileri başaramıyor. Ne fark eder ki oysa?

Benim istediğimse bu değil. Eskiden de böyle düşünürdüm, şimdi de böyle düşünüyorum. Galiba bu sebeple babamın ölümünden sonra benim için çizmiş olduğu yolun tam aksini seçtim.

5

İnsan gençken bir şeyi yapmakla yetinmiyor, yaptığı şeyi haklı da çıkarmak istiyor. Babam diplomat olmamı isterdi. Daha o zamanlarda beni Viyana ya da Paris salonlarında yaşlı bir büyükelçi eşliğinde Rus edebiyatını masaya yatırmakla meşgul hayal ederdi. Halbuki benim arzum, kendimi amaçların, görevlerin, plan projelerin dünyasından kesin olarak kurtarmaktı. Bunun için de Moskova Dramatik Sanatlar Akademisi'ne yazıldım ve tiyatro sevdalılarının düzensiz hayatını yaşamaya başladım.

Doksanlı yılların başında Moskova elektrikli bir şehirdi. Yaşımız yirmi olmuştu ve önümüzde yeni bir dünya açılıyordu, tam da nihayet kendimizde onu fethedecek gücü bulduğumuz bir anda. Moskova sokakları, devasa Stalin yapıları, çamurlu kaldırımlar, metronun büyük avizeleri aynı olmasına aynıydı ama sanki her şey ansızın bir enerji baloncuğuyla kuşatılmıştı. Öyle taşkın bir ruh hali içindeydik ki geceleri üç dört saatten

fazla uyuduğumuz olmuyordu. Akademideki dersleri anımsıyorum. İlk kez, Batı'dan gelen yapımları görmekle kalmıyor, oyuncular ve yönetmenlerle tanışıyor, gün ağarana dek onlarla sohbetler ediyorduk.

Sanatın yalnızca kültür değil, aynı zamanda inşa, kehanet ve hakikat olduğunu savunan eski Rus düşüncesinin tutsağı olduğumuzdan, toplumu yeni temeller üzerine yeniden inşa etme sırasının bize geldiğinden emindik. Bizler, söylenmemiş ya da fısıltıyla dile getirilmiş sözlerden mürekkep bir dünyadan geliyorduk, bunları açıkça dillendirme cesaretine sahip nadir insanların da deliler ya da kahramanlar olduğu bir dünyaydı bu. Sözlerin bir değerinin olmadığı, yalnızca eylemlerin önemli olduğu fikrine daha alışamamıştık. O yıllar boyunca, sanatla, edebiyatla meşgul gazeteler milyonlarca nüsha sattı. İnsanlar, tüm bu sözcükleri sansürsüz, özgürce okumanın nihayet mümkün olduğuna inanamıyor, doymak bilmiyorlardı. Kurtarıcı sanat mitinde yaşayan bizlerin ne halde olduğunu ise varın siz düşünün. O zamanlar ben bile buna inanıyormuş gibi yapıyordum. Gençler nasıldır bilirsiniz, her şeyi fena halde ciddiye alırlar, gençlik çağının lanetidir bu.

Dahası Ksenya vardı. Bir saatten sonra konukların yarısının dövüşmeye başladığı, kalan yarısınınsa tuvaletlerde düzüştüğü şu akşamlardan birinde, bir partide tanışmıştım onunla. Tüm bu manzaranın ortasında, harikulade bir kız, bir Yunan adasının küçük meydanında bir el tavla atacakmış gibi sakin duruyordu.

Bir bahaneyle kıza yanaşmış, o sırada bana nükteli gelen bir anekdot anlatmaya çalışmıştım. Tuhaf bir gülümsemeyle karşılık vermiş, tam bir acımasızlıkla "Ne büyüleyici bir hikâye! Bu türden başka hikâyelerin var mı anlatacak?" diye sormuştu.

Onu yakından inceleyince fark etmiştim, onda insanı altüst eden şey, en ufak bir kusurunun olmamasıydı; adeta menekşe rengi bir ışık saçan gözlerindeki anlatımı saymazsak hatlarının kusursuz simetrisini bozan ufacık bir ben bile yoktu yüzünde.

"Yok, en iyisi buydu!"

Gülümseyişi fark edilmeden yumuşamıştı. Nasıl bilmiyorum ama Ksenya gezegeniyle ilk teması kurmuştum.

Anne babası hippiydi. Bizde de hippi yok değildi yani. Annesi Estonyalıydı. Ülkesinde Finlandiya televizyonu çekermiş, moda akımlar daha çabuk ulaşırmış oralara. Smolensk yakınlarındaki bir konserde bir müzisyenle tanışmış. Birbirlerinden hoşlanmış, Ksenya'yı yapmışlar. Aşk çocuğu olduğu söylenmiş ona. Sonra her biri kendi yoluna gitmiş. Ksenya annesinin peşinden giderek büyümüş; daima insanların kınayan bakışlarına maruz kalıp, sağduyuyu düşman sayarak, otostopla ha bire yer değiştirip kamplardan mitinglere, okulu bırakana dek o okuldan bu okula geçerek... Nadir istikrar dönemleri, geçici heveslerinin peşinden daha rahat gidebilmek için annesinin onu anneannesiyle dedesinin yanına bıraktığı zamanlarmış. Aldığı kopuk kopuk eğitim, Ksenya'da aşırı bir kayıtsızlığa, göçebe yaşam tarzına yatkınlığa ve her türden sınır ihlalini bezgin bir tavırla alışkanlık haline getirmeye yol açmış. Belki de ondan, günlük hayatta buz üstünde kayıyormuş izlenimi verirdi insana, ki zaman zaman sıradan faniler için ulaşılamaz olan bir kıvılcım koparırdı buzdan. Ancak aşırılıkta soluk alabildiğinden, en bayağı durumlar onu öfkeden deliye döndürecek güce sahipti. Çok zekiydi ama mantık silsilesini takip edemeyecek denli tembeldi ve genellikle dalgındı fakat kimi zaman şimşek gibi hızlı bir sezişle muhataplarının başını ağrıtan bir sorunun tam kalbine nüfuz ettiği de olurdu. Kimi zamansa dört yaşında bir çocuğun duraksamadan yapacağı bir hesapta kaybolup giderdi. Herhangi birinin gözlerinden başına gelenleri okuyabilme becerisine sahipti ama ilgisi öylesine kendisine dönüktü ki hiçbir şey görmemiş gibi çabucak unuturdu. Yaşamı, kariyer ve planlar penceresinden görmeyi reddettiğinden gelecekten söz etmenin insanları kendiliğinden sıkıcı kıldığını söylerdi. İdeali, öğleden sonralarını bir divanın üzerinde okuyarak ve uyuyarak geçirmekti. Fakat saçma sapan faaliyetler kasırgasına kapılıp bir çılgına da dönüşebilirdi. Öyle zamanlarda, aniden büyük mü büyük partiler ya da orman gezintileri tertipleyebilir, tiyatro

oyunları sahneleyebilir ya da Japonca öğrenmeye başlayabilirdi. Hepsi başarıyla sonuçlanırdı çünkü belli yetenekleri vardı ama onları asla uzun süre kullanmazdı.

Bin yıl yaşasam onun gibisi karşıma çıkmaz diye düşünürdüm bazen. Ama hayatımı kolaylaştırdığını da söyleyemem doğrusu. Ne denli kısa olursa olsun her ayrılıktan sonra her şeye sil baştan başlamak gerekirdi. Ksenya, ilk zayıflık belirtisinde sizi mideye indirmeye hazır bir dişi kaplan gibi en ufacık aczi, yere inen bakışları, alındaki ter damlacıklarını, sesteki fark edilmesi güç tereddüdü dikkatle incelerdi. Dudakları öfkeden titrerken gözleri gülümsemeyi sürdürürdü. Derken, gözlerinin rengi de değişirdi. Gri iken neredeyse beyaz olana dek giderek açılırdı. Fırtınaya yakalanacağınızın habercisiydi bu. İşte o zaman, olası bir sebep bulmak için son birkaç saatte olan biteni deli gibi gözden geçirmeniz gerekirdi. Çoğu zaman bulamazdınız çünkü gerçekte kriz herhangi bir sebepten patlak vermiş olabilirdi, gelip geçici bir izlenim, aylar evvel yaşanmış bir olayı anımsaması ya da bir anlık can sıkıntısı.

Senaryo hiç değişmezdi: Ksenya gözlerini kısar, doğduğu günden itibaren biriktirmiş olduğu çaresiz öfkeyi kusarak sizi hoyratça aşağılamaya başlardı. Ne tepki verdiğinizin bir önemi yoktu onun için. Sessiz kalacak olsanız hakaret yağmuru devam eder, ödlekliğinizin nihai göstergesi olan pasifliğinizden beslenerek giderek şiddetlenirdi. Tepki verecek olsanız, cevap vermeye çalışsanız veyahut nihayet zıvanadan çıksanız da sonuç değişmez, Ksenya cevaplarınızı yeni sövgüler için malzeme olarak kullanırdı. Derken, öfkesi sağanak yağmur misali diner, Ksenya söylediklerini bile unuturdu. Sizi canı sıkkın görür, sebebini sorardı. Kimi zamansa kucaklayarak ödüllendirirdi sizi. Avutulma gereksinimi duyardı, asla hiçbir şeyin yatıştıramayacağı kolu kanadı kırık bir çocuktu o.

Ksenya'nın estirdiği terörün şiddeti, kestirilemez oluşundan gelirdi. Tarihteki büyük diktatörler gibi Ksenya da tebaası nezdinde hiçbir şeyin rastgele bir cezadan daha büyük bir dehşet yaratamayacağını içgüdüsel olarak bilirdi. Belli bir sebep ol-

maksızın ansızın gelebilecek bir ceza, tebaayı daimi teyakkuz halinde tutabilecek yegâne şeydir. Huzurlu olmak için birtakım kurallara uymanın yeterli olduğunu bilen tebaa, en sonunda onu isyana sevk ederek tehlikeli olabilecek bir emniyet duygusu geliştirir. Buna mukabil, daimi bir belirsizlik halinde tutulan kişi mütemadıyen paniğin pençesindedir. Başkaldırı fikri şuncacık aklından geçmez. Önceden hiç mi hiç uyarı vermeden ansızın başına gelebilecek belaları savuşturmakla fazlasıyla meşguldür çünkü.

Ksenya'nın üzerimde uyguladığı güç bu türdendi işte. Havai ve merhametsiz, iri bir yırtıcı hayvandı o ama aynı zamanda bütünüyle savunmasızdı da. Kıskançlıktan kıvranır halde maskenizi düşürmeye daima hazırdı: *Olduğunu söylediğin kişi değilsin, çapsızın tekisin sen de, diğerleri gibi bir hainsin.* Tuhaftır, işler sonunda aksi yönde gelişti.

6

Zamanla Ksenya ve ben kendimizi bir baloncuğun içine hapsettik; bize göre dış dünyanın tek işlevi inzivamızı vurguluyor oluşuydu. Ama dışarıda ihtimallerle dolup taşan bir şehir vardı. Hemen her gün eski bir sınıf arkadaşınız kuracağı işe dair bir fikirle ziyaretinize gelirdi. Bu girişimlerin büyük bölümü saçma olsa da işe yarardı neticede. Daha siz ne olduğunu anlamadan, girişimci arkadaşınızı, ailesini Alpler'de kayağa götürmek için satın aldığı kişiye özel Falcon ayakkabılarına pençe vurdurttuğu butikten içeri girerken görürdünüz. Bu tiplerden birinin, bir gün randevusuna dedesinin bisikletiyle, ertesi günse zırhlı bir Bentley'le korumalar eşliğinde geldiğine tanık olurdunuz.

Liseden tanıdığım, reenkarnasyon geçirip iş insanına dönüşmüş birkaç eski arkadaşımla buluşmak üzere Kızılderili rezervimden çıktığım zamanlarda arada bir rastladığım birinin başına gelen de aşağı yukarı bu oldu. Mikail Mühendislik

Fakültesi'nde genç komünistlerin lideriydi. Aklınıza bir Parti *aparatçik*'i gelmesin ama. Son dönemlerde Komsomol, her şeyi yapmaya hazır, para peşindeki en sinik ve hırslı delikanlıları yanına çekebiliyordu ancak. Seksenli yılların sonunda Sovyetler Birliği'nde izin verilen tek işletme türü öğrenci kooperatifiydi, ki bu da Rus kapitalizminin işletme okuluydu. Oligarkların ekseriyeti orada yetişmiştir.

Mikail bu gözü pek ırka mensuptu. O zamanlar pek çok kez bana açıklamaya çalıştıysa da ne yaptığını hiçbir zaman tam olarak anlamadım. Kamu kuruluşları arasındaki ödemeler için bir tür tezgâh kurmuştu. Özetle, nasıl yapıyordu bilmiyorum ama araya sızıyor, birilerinden borç alıp bunu başkalarına vererek para alışverişini kolaylaştırıyordu. Gerçek bankalara yetki verilmeden birkaç sene evvel bir nevi küçük banka gibiydi.

Mikail'in faaliyetleri İsviçreli bir muhasebecininkinden oldukça farklıydı tabii. Sahip olduğu sermayeyi ticaretin her türlüsüne yatırıyordu. Bilgisayar ithal ediyor, turistler için hediyelik eşyalar üretiyor, eskitilmiş kot fabrikaları açıyordu. Bir keresinde bana şişelerce konyak ele geçirdiğini anlatmıştı. Şişesini elli dolardan satamadığını görünce birim fiyatı beş yüz dolara çekmeye karar vermiş, insanlar da satın alabilmek için resmen akın etmişlerdi.

O yıllarda böyleydi Moskova. Mikail'in de tıkırı yerindeydi bu ortamda. Kısa sürede Sovyet dükkânlarının biçimsiz ceketlerinden Hugo Boss imzalı mor takım elbiselere, ardından da ısmarlama Savile Row kıyafetlere geçmiş; gözlüklü, temiz delikanlı yüzü de başkentin açgözlü seçkinlerine hitap eden yeni dergilerin sayfalarında belirmeye başlamıştı.

Arada bir o zamanların tek lüks oteli olan Radisson'un barında görüşürdük. Günün birinde onun gibiler hakkında yazmak istediğim tiyatro oyununda kullanabilmek gibi muğlak bir fikirden hareketle maceralarını anlattırırdım ona. Bir akşam beni almak üzere bara Ksenya uğramıştı, nereye gidecektik hatırlamıyorum. Mikail ile ilk karşılaşmasıydı bu. Bildik tanışma faslının ardından bir süre sessizce incelemişti onu: Yüzün-

deki o halinden hoşnut, yorgun ifadeyi, ince titanyum çerçeveli gözlüklerinin ardındaki delici bakışlarını, benim eski püsküllü kazağımla vurucu bir tezat oluşturan üç parçalı takım elbisesini.

"Nereden buldun o korkunç kravatı?" diye sormuştu ardından, pat diye yüzüne karşı.

Bu ilk temasın kaderimi belirlediğini o zaman anlamalıydım aslında. Ksenya'nın Mikail'i, onun bayağılığını ve enerjisini, mekanik saatlerini ve İngiliz ayakkabılarını seçeceğini. Mikail derhal farkına varmıştı bunun. Ksenya'ya alaycı bir gülümsemeyle karşılık vermiş, galiba Napoli'de bulunan bir butiğin adını söylemişti. Gözleriyse, benim olunca seni oraya götürürüm, vaadinde bulunuyordu.

Derken, her şeyi gördüm. Her şeyi çabucak gördüm. Ama çok uzun bir süre kabullenemedim. Ksenya kaprisli ve intikamcı tanrıçamdı benim, ruh halindeki değişimlerin dehşeti içinde yaşıyordum ve timsah derisi bir çantayla Crillon'da bir süit odanın onun teveccühüne mazhar olmaya yeteceğini hayatta tahmin edemezdim. Elmas bir bileziğin çok daha kalıcı etki yaratabileceğini görmeksizin, ayaklarının altına acılı şiirsel zirvalarımdan damıttığım incileri seriyordum her Allah'ın günü. Beynimizin kimi zaman bizden gerçeği saklamak adına nasıl çaba sarf ettiğini görmek tuhaf doğrusu. Tüm ipuçları gözümüzün önündedir ama zihnimiz parçaları birleştirmeyi reddeder. O ilk karşılaşmadan sonra Mikail düzenli olarak evimize gelmeye başlamıştı. Ya yalnız ya da imparatorluğun dört bir yanından, ciltlerinin parlaklığı ve yüz hatlarının geometrisi nedeniyle seçtiği genç kızlarla geliyordu. Bizi Bentley'i veya Jaguar'ıyla ya da kocaman bir Mercedes'le alıp şehrin en iyi Gürcü lokantasına götürüyordu. Ya da çat kapı geliyor ve beraberinde getirdiği iki garson, banliyödeki küçük dairemizin masasını istiridye ve havyarla donatıyordu. Öyle ki, akşamı üç metrekarelik mutfağımızın ufacık tezgâhında ton balığı ve sarı kuyruk parçaları kesmekle geçiren, doğrudan Japonya'dan ithal bir suşi ustası bile getirmişti bir gün.

Mikail, tüm bu harikaları, kilisede mum yakan tüccarın hafif suçluluk duygusu içeren tavrıyla ayaklarımızın altına seriyordu. Bense, bunun sebebinin, Ksenya ile hayatlarımızı adamaya karar verdiğimiz sanata duyulan eski bir hürmet olduğunu sanıyordum. Kültür o yıllarda gerçek dünyaya hükmetme kapasitesine hâlâ sahipmiş gibi... Elbette aldanıyordum ben, Mikail uzun zaman önce anlamıştı bunu. Bizim çamurdan yapılma o sefil incilerimize hayranmış gibi yapıyordu, çocukların çizdiği resimlere bayılmışız gibi yaparız ya hani, biraz o misal. Bense, kör gözlü ben, bu saçma sapan sözlerin ardına gizlenen o tepeden bakışı görmüyordum. Ksenya, her zaman olduğu gibi her şeyi seziyor ve bu yüzden acı çekiyordu. Kültürün, dünyanın efendilerinin düşünmeden satın aldıkları zımbırtılardan biri gibi ucuz bir süse dönüştüğünden çoktandır kuşkulanmaya başlamıştı zaten. Şimdi de Mikail'in gelişi ve tavrı bunu doğruluyordu. İlkten rahatsız olmuştu bu durumdan. Mikail'in temsil ettiği yaşamsal tehdidi benden önce hissetmişti. Sadece birlikteliğimiz açısından değil, kurduğumuz dünya açısından da. Yeni Rusya'nın akıntısına kapılmış milyonlarca anonim kadın ve erkeğin hevesleri ve düşleri tarafından süpürülmeye yazgılı tüm o küçük zavallı şeyler, özenle yapılan arabeskler açısından. Ufukta, yarış arabaları ve özel jetlerle dolu binalar, helikopterli kayak tatilleri ve beş yıldızlı oteller çoktan belirdiğinde, evcil filler, nakışlı bluzlar, vişne şurupları ve gül yapraklı sorbelerden oluşan bir Doğu lüksüne tutunmuş mihraceler gibiydik. Bizler, Amerikan menşeli okumalarımız ve Berlinli tanıdıklarımızla, kendimizi hareketin öncüleri gibi hissediyorduk; oysaki korkaklıkları nedeniyle öylesine hor gördüğümüz ama yine de kitaplara, fikirlere ve birbirleri hakkındaki bitmez tükenmez tartışmalara olan tutkularını bize geçirmiş olan anne babalarımızın, o ölü yıldızın çapsız taklitçilerinden başka bir şey değildik. Mikail öyle bir farkındaydı ki bunun... Paranın pürüzsüz ve pırıltılı dünyasında doğal biçimde yaşıyor ve bunun güçlü etkisini biliyordu; hiçbir şey onu yolundan döndüremezdi. Ksenya'yı istiyordu. Ve bunun için de ölüler şehrinin kalıntıları arasında arkadaşlığımızda oyalanıyordu.

Aylar geçtikçe Ksenya, Mikail'in ödediği haraçlara giderek daha duyarlı hale geliyordu. Benimle açık açık konuşmaz olmuştu. Fakat her zamankinden daha sinirli olduğunu hissediyordum. Kusurlarım, başlangıçta Nuh Nebi'den kalma bir romantizme yorduğu çekingenliklerim, tam da yeni çağın sunduğu imkânlardan dibine kadar yararlanmak istediği bir anda onu daracık bir dünyaya hapsederek gelişimini sınırlandıran çok sayıda zincire dönüşüyordu gözünde. Mikail neredeyse her gün yeni armağanlar ve önerilerle çıkageliyordu. Yaşamımıza saygılı bir tevazuyla sızmıştı, bunu korumak için çaba sarf etse de tavırlarının çok daha kendinden emin hale geldiği gözümden kaçmıyordu. Onunla ilişkimizin ilk evresine damgasını vurmuş olan okumalar, konserler, gece münazaraları, yerlerini, çok daha yüksek bir maddiyatın söz konusu olduğu faaliyetlere bırakmak üzere hemen hemen kaybolmuştu, ki bu yeni faaliyetlerde benim makul bir konumu korumam giderek zorlaşmıştı. Galeri ve diskotek açılışları, White Sun'da ya da Ermitaj'da yenen akşam yemekleri, alışverişle geçen öğleden sonraları sıkı bir tempoyla birbirini izliyordu; asıl sorunumsa, tüm bu *pirouette*'lerin bende yol açtığı amansız bir can sıkıntısıydı.

Diğer yandan, Mikail'in yaşam tarzı Ksenya'yı giderek daha çok zehirlemeye başlamıştı, öyle ki bir noktadan itibaren en önemsiz buluşmayı geri çevirmek bile zorlaşmıştı bizim için. Dışarı çıkışların temposunu düşürmeye yönelik tüm girişimlerim müstehzi yorumlara ve hiddetli tartışmalara yol açıyordu. "Vadya dışarı çıkmayı hiçbir zaman sevemedi" diyordu Ksenya tiksintiyle dudak bükerek, "Sevdiği tek şey eve dönmek".

Doğrusu, bu konuda haklıydı; sorun şu ki Ksenya ne yeterince saf ne de yeterince yozlaşmış olduğundan beni anlayamıyordu.

Bir gece uyandığımı ve yanımda uzanmış Ksenya'yı çoktan uzaklara, bana ancak aşağılayıcı yeni bir söz sarf etmek üzere geri döneceği bir yere gittiği hissiyatına kapılarak uzun uzun seyrettiğimi anımsıyorum. Onu geri getirmeyi öyle çok isterdim ki... *Benim, Vadya, görmüyor musun?* Öte yandan, yanımda

yatan ve düzenli soluk alıp verişiyle sabahki kavga için güç toplayan intikam tanrıçasına sunacak neyim vardı ki? Hayatı, hiç olmamış bir sınav için notlar alır gibi geçiriyordum. Kendimi çok yorgun hissediyordum. Halbuki daha hiçbir şey yapmamıştım. Zihnimde öyle çok fikir vardı ki her türlü eylem bana gülünç geliyordu. Hayal gücüm her gün peşi sıra on beş farklı yaşama alıp götürüyordu beni ama içlerinden birinde giriştiğim tek bir şey bile sonrakilerin işine yaramıyordu. İşte o zaman, ihtiraslarımın biricik soylu barınağı, dairemizdeki yeşil kadife kanepe oluyordu. Zaman zaman Ksenya'nın büyüklüğümü algıladığı yanılgısına kapıldığım olmuştu. Ama günden güne içinde önce alay biçimini almış, şimdi ise hor görüye dönüşmekte olan bir duygunun büyümekte olduğunu görüyordum.

Çocukken taşrada bazı sonbahar günlerinde sis öyle yoğun olurdu ki gözümün önünde duran elimi göremez olurdum, işte kendimi o güz günlerinden biri gibi hissediyordum. "Güneşi ara bul" derdi dedem. Çıkar, vadiye doğru çıkıntı oluşturan bir tepeye tırmanarak ormanda yürürdüm. Ben ilerledikçe hava giderek berraklaşırdı, ta ki güneş, mucizevi bir şekilde, kırağıyla kaplı ağaçların ve çalıların binlerce elmasla ışıldadığı bir dünyayı gözler önüne sermek için bu beyaz tüllerin arasından kendine yol açana dek. Eve götürmek için mücevherlerle bezeli birkaç dal koparırdım ama nedendir bilinmez buz yolda erir, eve döndüğümde elimde bana kalan tek şey küçük kahverengi dallardan oluşan önemsiz bir demet olurdu. Bir şeyi ispat etmem gerekmiyor, diye düşünürdüm. Yalan söylüyordum. Kaçıyordum. Ksenya da farkındaydı bunun. Huzura duyduğum özlem samimiydi ama henüz bunu hak etmemiştim. Hak etmekten uzaktım.

Ksenya ansızın külrengi gözlerini açıp üzerime dikmişti. Uykusunun üzerine şafaktaki bir akbaba misali çöken beni orada bulması gayet doğalmış gibi en ufak bir şaşkınlık göstermeksizin... Ama en ufak bir dostluk belirtisi de yoktu o gözlerde. Sen benden daha güçlüsün çünkü beni sevmiyorsun, diye düşünmüştüm o sırada. Çektiğim ıstırap onun sıkıntısını çoğaltmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Bir cumartesi sabahı, Moskova dışındaydık. Mikail satın almak niyetinde olduğu eski bir *daça*'yı ziyaret etmek için bir gezi düzenlemişti. Peşinden son fethini de sürüklüyordu, galiba adı Marylène'di. Fransız'dı ve büyük bir yatırım şirketinde çalışıyordu, Mikail'in genellikle takıldığı Çerkez güzellerden daha az gösterişli, sevimli bir kızdı. Her zamankinden daha ciddi bir ilişki söz konusuydu sanki. En azından, kız öyle olduğundan emin gibiydi.

Sorun şu ki Marylène, ne Rus taşrasının yollarına ne de Mikail'in paldır küldür araba kullanışına alışkındı. Vladimir bölgesinin toprak yollarındaki yarım saatlık bir akrobasinin ardından kız hastalanmıştı. Mikail'i, tüm itirazlarına rağmen durmaya ve Porsche'nin direksiyonunu bana teslim etmeye mecbur etmişti, aksi halde otostopla Moskova'ya dönecekti. Ben de karşı çıkmaya çalışmıştım ama sonuç değişmemişti, direksiyona geçmek zorunda kalmıştım; baygın haldeki Marylène yanımda, Mikail ile Ksenya ise arkamızda oturuyorlardı.

Taşlı bir yolda yüz bin dolarlık bir yarış arabası kullanmaya alışık olmadığımdan azıcık gergindim, kendimi kim bilir kaçıncı kez Mikail'in cakası karşısında kaybeden taraf olacağım bir duruma soktuğum için kendi kendime kızıyordum. Benimle dalga geçiyordu: "Haydi Vadya, yapabildiğini göster bize. Bahse girerim beş dakika içinde Marylène yeniden direksiyona geçmem için yalvaracak bana."

"Kes şunu Mikail." Ksenya beni savunuyormuş gibi yapıyordu. "Vadya çok iyi araba kullanır. Dedesinin traktörünün üstünde görmelisin sen onu."

"Dedesinin at arabasının üstünde demek istiyorsun herhalde."

Arkada iyi eğleniyorlardı doğrusu. Bu sırada Porsche aşağı yukarı, pek de emin olmadan seçtiğim yönde ilerliyordu. Şanzımanda bir türlü anlayamadığım bir şey vardı, çareyi dördüncü viteste kalmakta bulmuştum. Bir ara dikiz aynasını düzeltmek istedim. Gelişigüzel hareketlerle aynayı düzeltirken gözüm arka koltuğu ilişti. Mikail'in eli Ksenya'nın dizindeydi. Eli, koca bir kar yengeci misali kımıltısız, öylece duruyordu.

Bir garip oldum. Ne düşüneceğimi bilemedim. Hem üzerimde bir şoke etkisi yapmıştı hem de zaten bildiğim bir şey doğrulanmıştı. Bir bakıma memnun bile olmuştum. Her halükârda hiçbir şey belli etmedim. Arabayı sürmeye devam ettim ve günün geri kalanında da hiçbir şey olmamış gibi davrandım. Eve dönünce Ksenya'ya evden ayrılacağımı söyledim. Olay çıkarmaya çalıştı. Hatta yanlış hatırlamıyorsam bir iki de bardak kırmıştı sanki. Gerekçelerimiz farklı olsa da benim gibi o da rahatlamıştı aslında.

7

Mimar bir arkadaşın, Moskova'nın o kabına sığmaz çirkefinin üstünde asılı bir tür beyaz kapsüle dönüştürdüğü gözde bir binanın en üst katındaki küçük bir odaya taşınmıştım. Çok acı çekerim sanmıştım. Oysa kendimi yeniden hafiflemiş ve güçlü hissediyordum. Belli ki aşk acısına beklediğimden daha az istidadım vardı. Kimin dediğini hatırlamadığım, "Bize acı çektirerek gözümüzün önüne serdiği hakikat kadar değerli tek bir kadın yoktur" sözü durumuma uyuyordu.

Artık kesin olarak emindim: Tiyatro, Ksenya'yı terk edişimin içimde uyandırdığı ihtirası doyuramıyordu. En ufak bir sevinç üretmekten aciz edebiyatçının ölümcül hüznüne, çağdaş gerçeklik karşısındaki beceriksizliğine, gittiği her yere taşıdığı derin kedere, kültürünü kaybetmenin yol açtığı mateme, kalan son ıvır zıvırı korumak için sarf ettiği acınası çabaya katlanamaz olmuştum. "Kültür yaşamından", akademilerden, ödüllerden, gerçek yeteneklerin yokluğunda, vasat sanatçılar tarafından

hayatta kalınabileceği yanılgısını yaratmak adına çevrilen o ufak tefek dolaplardan bahsetmiyorum bile.

Çağımın yorumcusu değil parçası olmak istiyordum ben. Kütüphane raflarından uzaklaştıkça, herhangi bir yazgının üstesinden gelebileceğim kanısı daha da olgunlaşıyordu içimde. Tüm yaşamımı yoğunlaştıracağım anı kollar olmuştum.

İlk kez kendimi o dönemde şehri kateden o kara elektriğe bırakıyordum. Maksim adında bir komşuyla tanışmıştım, üzerine tam oturan kusursuz İtalyan takımlar giyen, etrafı muhteşem kadınlarla çevrili, tipi Groucho Marx'ı andıran bir reklamcıydı. "Çirkinliğim beni bir hafta, bilemedin on gün geciktirir" derdi. Baştan savma kurlara alışkın kurbanlarını tam anlamıyla gafil avlayan, küçük, daimi alakalardan oluşan bir taktik geliştirmişti. Dahası nüktedandı, bilhassa da kendisine yönelik bir nüktedanlıktı bu. İnsanın kendisini tiye alması bizim çevrelerde pek ender görülen bir diğer tanrı vergisi yetenektir.

Velhasıl, bir süre sonra Maksim'in kurbanları sadece davetlerine icabet etmekle kalmıyor, ona abayı da yakıyorlardı. Fiziksel engel aşılınca, düş gücünün, zekâsının ve zarafetinin müptelası oluyorlardı. Hal ve tavırlarındaki inceliğin altında, göründüğünden çok daha ulaşılmaz, güçlü bir karakterin gizlendiğini seziyorlar, böylece, en sonunda roller değişiyor, vaktiyle kur yapılanlar iç çeken âşıklara dönüşüyor, Maksim'i ilgiye boğuyor ve her yoldan onun o tatlı kayıtsızlığının sırrına ermeye çalışıyorlardı. O ise, doğruyu söylemek gerekirse, bu durumdan faydalanmıyordu. Rollerin tersine dönme vakti geldiğinde, silahları ayaklarının dibine bırakıp savaşmaktan vazgeçen yenik dişi savaşçılara karşı cömert tutumunu daima koruyordu. Ne var ki, yeni bir fethe girişmek için beklediği bu işaret, kaçınılmaz olarak az çok yıkıcı bir dizi patlamaya yol açıyordu. Şahsen ben onu saran bu sonu gelmez dişi kasırgadan yararlanmıyor değildim. Ksenya bozgunundan sonra kafamı dağıtmam gerekiyordu ve kabul etmek gerekir ki doksanlı yılların ortalarında Moskova bu iş için biçilmiş kaftandı. Bir ikindi vakti sigara almaya diye evden çıkabilir, tesadüfen, kim bilir hangi nedenden esriklik içindeki bir arkadaşa

rastlayabilir ve iki gün sonra, oraya nasıl gittiğinize dair en ufak bir fikriniz olmaksızın, yarı çıplak ve etrafınız uyuyan güzellerle çevrili bir halde Courchevel'de bir dağ evinde uyanabilirdiniz. Ya da bir striptiz kulübündeki özel bir partiye gider, votkadan zil zurna sarhoş vaziyetteki bir yabancıyla konuşmaya başlar, ertesi gün kendinizi birkaç milyon rublelik bir iletişim şirketinin başına getirilmiş bulabilirdiniz.

Akışına bırakma, daima Rus yaşamının önemli özelliklerinden biri olsa da o dönemde doruk noktasına ulaşmıştı. Boğucu bir hayata mahkûm olduklarını düşünürken dünya nimetlerinin ansızın önlerine serildiğini gören hayat dolu, geneli zeki, kimisi de dâhi tüm o erkekleri, kadınları, gençleri bir düşünün. İstedikleri kişi olabilir, para kazanabilir, yeryüzünü bir uçtan öbür uca katedebilir, mankenlerle yatabilirlerdi. Daha birkaç sene evveline kadar varlığından bile haberdar olmadıkları her şeyi yapabilirlerdi yani. Kafayı yemek için iyi bir sebepti bu. Ki çoğu da cidden yedi kafayı. Şiddet düzeyi inanılmazdı. Sanki şehirde, anaokulu öğrencilerine küçük önlükleriyle yarı otomatik silahlardan oluşan mühimmat da dağıtılmıştı. Her yandan ateş açılıyordu, hem de yok yere. Beş para etmez adamları koruyan özel milisler, küçük ordular görüyorduk, kimi zamansa içlerinden birinin havaya uçtuğunu duyuyorduk. Bombalı bir saldırıyla ya da kalaşnikofla taranarak. Her şey Moskova'nın radyoaktif baloncuğunu beslemeye katkı sağlıyordu. Onlarca yıldır, ahı gitmiş vahı kalmış bir komünist uyuşukluğa dalmış bütün bir ülkenin birikmiş özlemleri burada toplanıyordu. Asayı miras olarak devraldıklarına inanan ama aslında hiçbir şey devralmamış olan aydınların zannettiğinin aksine merkezde kültür yoktu. Merkezde televizyon vardı. Yeni dünyanın en hassas noktası, sihirli gücüyle zamanı eğip büküyor ve her yana arzunun fosforlu yansımasını gönderiyordu.

Tiyatro deneyimimi televizyon yapımcılığı kariyerine dönüştürmek buharlı arabadan Lamborghini'ye geçmek gibi oldu. Bir gün, mutfak masasında oturmuş, her yanı filtresiz sigara dumanıyla dolmuş bir atmosferde kaynar kaynar çay içerek

Mayakovski hakkında nutuk atarken, ertesi gün, Hollandalı mimarlarca tasarlanmış açık bir ofiste PowerPoint sunumu hazırlayıp gelecekte Marakeşe yapacağım seyahatin heyecanıyla kapuçinomu yudumluyordum. Rus televizyonunun kısa süre önce özelleştirilen birinci kanalı *ORT*'nin stüdyolarında yalnızca program yapılmıyordu, çok geçmeden yeni Rusların tamamınca benimsenecek yaşam biçimleri de deneniyordu. Günlerimiz *"Oh my God!"* ve *"Whatever..."*la geçiyor, günü popüler bir şarap barında Sassicaia ve Château-Margaux şaraplarının özelliklerini karşılaştırarak kapıyorduk. Kızlar *Sex and the City* havaları takınırken, erkeklerin hepsi birer Johnny Depp'ti. Rusların dillere destan taklit yeteneği, *buzz* sesi çıkaran ve *hype* yaratan *cool* saydığımız ne varsa hepsinin hizmetine sokulmuştu. Tüm bunların yarattığı topyekûn etkiyse bariz biçimde gülünçtü. Yine de bu evrede ülkenin kolektif hayal gücünü sil baştan inşa eden bizlerdik. Diğer tüm kurumlar yıkıldığından yol gösterme görevi televizyona düşmüştü. Eski sistemin enkazını, banliyölerdeki sosyal konutları, Stalin gökdelenlerinin kulelerini almış, onları realite şovlarımızın kulisine dönüştürmüştük. Sonra da Rus toplumunun, alkolik aile babası, taşralı *babuşka*, hırslı küçük orospu, nihilist öğrenci gibi en tipik örneklerini seçip her birine yeni dünyaya girmenin ve oranın bir parçası haline gelmenin en münasip yolunu göstermiştik.

İlk kural, sıkıcı olmamaktı. Geri kalan her şey ikincil öneme sahipti. Sovyet ileri gelenleri can sıkıntısından oluşan nüfuz edilemez bir sıvanın altında ülkenin soluğunu kesmeye çalışmışlardı. Artık tekdüzelik dışında her şeye izin vardı. Bu nedenle, neredeyse her gün bir öncekinden biraz daha absürt yeni bir fikir buluyorduk: Taşrada küçük bir köyün denetimi için savaşan iki çete hakkında bir realite şov mesela. Neden olmasın! Genç kızlara yeni zengin avlamayı öğreten okullar hakkında bir belgesel nasıl olur? Fena fikir değil! Hisse senetlerinin rayicini tahmin eden astrolog fikri nasıl? Peki ya Marie-Antoinette tarzında uzmanlaşmış bir dekoratör? İkisine de tamam, hem de canlı yayında!

Pespaye ve ucuz bir televizyonculuk yapıyorduk, yeni medyanın doğası böylesinin peşindeydi. Amerikalılardan öğrenecek bir şeyimiz kalmamıştı, işin aslı, çöp olanın sınırlarını zorlayan bizlerdik artık. Fakat arada bir o eski zamanların Rus ruhu derinlerden ortaya çıkıyordu. Bir gün aklımıza büyük bir yurtseverlik gösterisi hazırlama fikri geldi. İzleyicilerimizden, kahramanlarını, yani Rusya anamızın gurur kaynağı şahsiyetleri söylemelerini istedik, büyük dehaların adlarını duymayı umuyorduk: Tolstoy'u, Puşkin'i, Andrey Rublev'i ya da ne bileyim, sizde olabileceği gibi bir şarkıcıyı, bir aktörü. Ama izleyiciler, sırtlarını eğip gözlerini yere indirmeye alışmış o biçimsiz halk yığını bize ne verse beğenirsiniz? Diktatör adları. Halkın kahramanları, yani vatanın kurucuları, kanlı otokratlardan oluşan listeyle örtüşüyordu: Korkunç İvan, Büyük Petro, Lenin, Stalin. Aleksandr Nevski kazansın diye sonuçlarla oynamak zorunda kalmıştık, hiç olmazsa cellat değil, savaşçıydı o. Fakat en çok oy alan Stalin olmuştu. Stalin, aklınız alıyor mu? Rusya'nın hiçbir zaman ötekiler gibi bir ülke olamayacağını işte o zaman anlamıştım. Hoş, bundan gerçekten kuşku falan duyuyor da değildim.

8

O zamanlar *ORT*'nin sahibi Boris Berezovski adında bir milyarderdi. İlk bakışta bilhassa güvenilir bir oligark gibi durmuyordu. Bırakın otoriteyi saygı bile uyandıran bir hali yoktu. Kısa boylu, şişman ve miyoptu; devamlı ya bir düşünce onu rahatsız etmiş gibi görünürdü ya da gülmek ya da güldürmekle meşguldü. Gücünü tanımayan yoktu ama o yine de ha bire bunun altını çizme gereği duyardı. Yemek sırasında telefonla aranmaya bayılırdı. "Tatyana arıyor" derdi gözleri parlayarak, "Cumhurbaşkanının kızı." Ya da: "Aa! Anatoli arıyor" derdi başbakan yardımcısını ima ederek. Bir sohbete dört dakikadan uzun katılmayı başaramaz, derhal olağanüstü başarılarını anlatmaya girişirdi: Çeçenistan'a iniş yapıp bileğindeki seksen bin dolarlık saat karşılığında tutsakları serbest bıraktırdığı anları ya da Aeroflot'un denetimini ele geçirdikten sonra bir restoranın masa örtüsünün üzerine hosteslerin yeni üniformalarını çizdiği anları.

Novokuznetskaya Caddesi üstünde eski bir saray satın almıştı. Aziz Klemens Kilisesi'ne bağlı, beyaz renkte, alçak ve geniş bir yapıydı. Prensipte burası firmasının genel merkezi olacaktı ama Berezovski burayı çok daha özel bir yere, iş ortaklarına ve genel olarak şu ya da bu sebepten görüşmek istediği herkese açık bir tür kulübe, kendi verdiği adla Logovaz Evi'ne dönüştürmüştü. Günün herhangi bir saatinde oraya geçebilir ve orada iyi bir puro eşliğinde, birlikte dünyayı baştan yaratacağınız Belaruslu bir girişimci ya da bir Kazak generali bulacağınızdan emin olurdunuz. Duvar boyunca uzanan devasa bir akvaryum, doğrudan Bavyera'daki bir şatodan getirilmiş bir şömine, ikonalardan, fildişi heykelciklerden ve kakmalı masalardan oluşan anlamsız bir yığın vardı evde. Biblolardan halılara dek her objenin estetik kaygılarla değil, daha çok maddi değeri sebebiyle seçildiği belliydi. Öte yandan, yaratılan genel etki belli bir büyüden de yoksun değildi, sonu iyi biten bir maceranın, bir banka soygununun ya da *black jack* masasında zaferle sonuçlanmış bir akşamın ürünü gibiydi. Vanya Dayı'nın evinin James Bond tarafından döşenmiş haliydi sanki. İnce bir zevkin doruk noktasını temsil etmese de içeri girenlerin tek bir arzusu olurdu: Orada mümkün olduğunca uzun kalabilmek.

Kulübün geleni gideni eksik olmazdı. O dönemde, başkent siyasetinin, ticaretinin, gösteri dünyasının ve suç âleminin üretmeye muktedir olduğu en mühim simalar orada olurdu. Üstelik, belli bir saatten sonra başka bir galaksiden gelmiş gibi görünen dişi yaratıklar da belirirdi. Herkes Boris'ten mümkün olan en geç saate randevu alabilmek için birbiriyle yarışırdı çünkü akşamın sekizinden sonra kulüpte bulunmak başkentin en eğlenceli akşamına doğrudan davetli olmak anlamına gelirdi. Saat sekizi geçti mi, iş ve keyif tam anlamıyla birleşir, bir iş projesine ilişkin toplantı çığırından çıkıp kolaylıkla âleme dönüşebilirdi. Moskova'da iktidar böyledir, asla yaşamdan kopuk olmamıştır. Sizde gücü elinde bulunduranlar muhasebeciden başka bir şey değildir. Sabahları erkenden kalkan, tam tahıllı müsli yiyen, mecbur oldukları işleri yapmak üzere on, on iki, on dört

saat boyunca bir ofise kapanan gri şahsiyetler. Sonra arabalarına biner, şoförlerinden kendilerini eve ya da başka sıkıcı tiplerle yenecek bir akşam yemeğine veyahut da en iyi ihtimalle metreslerine götürmelerini isterler. Hikâye burada biter. Rusya'da böyle bir yaşamı anlayabilene aşk olsun. Bizim bütüncül bir iktidar anlayışımız vardır.

O dönemde, televizyon yapımcılığındaki ufak tefek başarılarım sayesinde ara sıra Logovaz Evi'ne davet edilmeye değer bulunuyordum. Berezovski, genellikle şu ya da bu televizyon projesi hakkında bilgi edinmek, bazen de bir kuzeni ya da dansçı kızı tavsiye etmek üzere çağırırdı beni. Fakat bir akşam sohbet beklenmedik bir yöne saptı. Birinci kattaki ofiste yaşlı Gürcü ortağıyla oturuyorduk. İkisi de ürettiğim son saçmalığın çektiği seyirci kitlesi için iltifat etmiş, belli belirsiz gelecekteki programları sormuşlardı ama aslında niyetlerinin başka olduğunu çabucak anlamıştım. Bir an gelmiş, Berezovski siyasetten konuşmaya başlamış, kısa süre önce hükümet dışına atılan bakan dostlarından birinin akıbetinden söz etmişti. "Rus siyaseti Rus ruleti gibidir" demişti. "Bildiğin tek şey, bahse girmeye hazır olup olmadığındır."

Sonra da bana dönerek, "Görüyorsun ya Vadya, bu ülkenin güzelliği de burada zaten, oyuna girmesen de aynı riskleri alırsın. Farz edelim, köşende sessiz sakin işlerini yürütüyorsun, er ya da geç adamın biri gelip sahip olduklarını elinden almaya çalışacaktır. Ve eğer azıcık nüfuzu ya da gücü varsa belki de bunu başaracaktır. Sense bunu hak edecek hiçbir şey yapmadığın halde, kendini yeniden başlangıç noktasında bulursun. Tıpkı rulet oynamak gibi, değil mi?"

Boris'in ses tonu insanda daima kuşku uyandırırdı. Sosyolojik bir gözlemini dile getirmekle mi yetiniyordu yoksa sözlerinde tehditten azıcık daha az soyut bir şeyler mi vardı?

"Biliyor musun, benim başıma gelen de bu oldu. Köşemde sessiz sedasız işime gücüme bakıyordum. Son derece nitelikli, meşru, modern bir iş kurmuştum, ülkenin dört bir yanına bir sürü araba satan bayi ağımla Batı tarzı bir iş; derken, işimi

elimden almak isteyen pisliğin biri peydahlandı. Peki ne yaptı bu herif? Rakip bayilik mi açtı? Amerika'da ya da Avrupa'da olduğu gibi pazarda benimle rekabete mi girişti? Hayır! Bu it herif, eski bir Opel'i TNT ile doldurup yolumun üzerine yerleştirdi. Bir ikindi vakti arabamla geçerken kumandaya bastı ve *bum!* güle güle Berezovski. En azından o öyle sanıyordu. Ama öyle olmadı çünkü Berezovski kedi gibi dokuz canlıdır. Ne oldu, biliyor musun? Kendimi kollarımda şoförümün başıyla buldum. Şu lanet Opel'den fırlayan bir parça, giyotin gibi başını kesmişti. Bana ise bir şey olmamıştı. Birkaç hafif sıyrık, hepsi o kadar. İnsanlar kömür olmuş arabama bakıyor, gözlerine inanamıyorlardı."

Boris kendisinin de inanamadığını belirtircesine başını sallıyordu. "Ne desem Vadya? O gün anladım ki sen iktidarla ilgilenmesen de iktidar seninle ilgileniyor. Kendimi toparlamak için on beş günlüğüne İsviçre'ye gittim. Moskova'ya geri dönünce ne yaptım, biliyor musun? Tenis kulübüne üye oldum."

Hikâyenin gerisini biliyordum. Moskova'daki herkes bilirdi. Saldırının olduğu dönemde ihtiyar başkan çoktan düşüşe geçmişti. Ofise pek uğramaz olmuştu. Serçe Tepeleri'nde bir spor kulübü kurdurtmuş, günlerini tenis oynayarak geçiriyordu. Ya da evde içerek. Etrafındaki, siyasetçilerden ve üçkâğıtçılardan oluşan küçük bir topluluk dolaplar çeviriyordu. İktidara yakınlıklarından ziyadesiyle istifade etmiş ama Yeltsin iktidarının ortadan kalkabileceği düşüncesiyle tir tir titremeye başlamış insanlardı bunlar. Bu adamlara, tek becerileri Şef'in kendini beğenmişliğine ve ufak tefek zayıflıklarına hizmet etmek olan bu vasat kişilere Boris bir tür Mesih gibi görünmüştü. Zekâsı, hırsı, coşkusu çabucak başkanın kızının sempatisini, onun sayesinde de bizzat ihtiyar ayınınkini kazanmıştı. Onların gözünde Berezovski gerçekten de başlarına konmuş talih kuşuydu desek yeridir. Onları zorluklarla dolu olsa da başkanın hâlâ bunu başarabileceğine, her şeyin bitmediğine inandıran o olmuştu. Onu ihtiyarın kulağına fısıldarken görür gibi oluyorum: "Babalık, Rusya'nın sana, cesaretine ve dürüstlüğüne hâlâ ihtiyacı

var. Anavatanı gerçekten komünistlerin eline bırakmak istemezsin, değil mi?"

Berezovski bu söylemlerle devlet televizyonunun denetiminin kendisine verilmesini sağlamış ve o noktadan itibaren de muazzam bir seçim kampanyası başlatmıştı. İki ayda Yeltsin'i kamuoyu yoklamalarında diriltmeyi başarmış, bunu da rakiplerin seçilmesinin Sibirya gulaglarının yeniden açılması ve ekmek kuyruklarının yeniden oluşması anlamına geleceği izlenimi yaratıp hepsini batırarak gerçekleştirmişti. Ancak bir sorun yaşandı, seçime iki hafta kala ihtiyar bir kalp krizi daha geçirdi. Plana göre, o gün son ulusa seslenişin kaydı yapılacaktı. Çekim ertelenmişse de birkaç gün sonra, her yana yayılan dedikodular nedeniyle başkanın ortaya çıkması gerekliliği kaçınılmaz olmuştu. İşte o zaman, Yeltsin ofise gidebilecek durumda olmadığından, Boris Kremlin'deki mobilyaları başkanın konutuna taşıtma emri verdi, böylelikle Yeltsin'in görevinin başında olduğu izlenimi uyandırabilecekti. Ulusa seslenişin kaydı alınırken Yeltsin öylesine bitkindi ki sandalyesinde dik duracak halde bile değildi bu nedenle sırtını desteklemek için arkasına tahta bir levha yerleştirildi. Geriye, konuşmayı nasıl yapacağı mevzusu kalıyordu zira başkan anlaşılır sözcükler söyleyebilecek durumda değildi. Ondan elinden geldiğince dudaklarını oynatması istendi, ulusa seslenişin tamamıysa önceki konuşmalarından alınan parçalar birleştirilerek montaj odasında kotarıldı.

Seçim günü Yeltsin öyle hastaydı ki oy pusulasını sandığa atabilecek halde değildi. Berezovski'nin kameraları onu oy verme anında çektiler, başkanı tutan beyaz önlüklü iki doktor ise daha sonra montajda yok edildi Tabii ki Rusya'da her zaman olduğu gibi gereken ölçüde kararlılık sergilenmiş, saçma manevra başarıya ulaşmış ve Yeltsin büyük çoğunluğun oylarıyla yeniden seçilmişti. Ardından ihtiyar ayı yine derin bir uykuya dalmış, Berezovski ise Rusya'nın gerçek patronu olmuştu.

Ve şimdi bu adam karşıma geçmiş "Rus siyaseti Rus ruleti gibidir, risk almaya hazır mısın, değil misin?" diyordu. Oyna-

maya elbette can atıyordum. Bir bakıma, o zamana dek kendimi buna hazırlamaktan başka bir şey yapmamıştım.

"Bilmiyorum Boris, işimi seviyorum."

"Ona şüphe yok, oldukça da iyi beceriyorsun. Sana önerdiğim şeyse bir üst seviyeye geçmek." Berezovski yakın gözlüklerinin el verdiği yoğunlukla beni inceliyordu. "Kurguyu bırakıp gerçeklik yaratmaya ne dersin?"

Neden bahsettiğine dair en ufak bir fikrim yoktu. Yanındaki Gürcü, taşralı kuzen müşfikliğiyle gülümsüyordu.

"Malum, Kremlin içinde birtakım bağlantılarım var." Bu sözlerdeki belirgin tevazu karşısında herhangi bir tepki vermemi beklediği izlenimine kapıldım ama böyle bir şey olmadı. Azıcık hayal kırıklığına uğramış bir ifadeyle, "Geçmişte, ara sıra yardım eli uzattığım oldu" diye söze yeniden girdi. "Ama artık senaryo bütünüyle değişti. Zaten var olan bir şeyi desteklemek artık söz konusu değil, henüz olmayan bir şeyi keşfetmek gerek."

"Ve de birini..." diye araya girdi ortak.

"Ve de birini, evet, elbette ama mesele bu değil. Aslında, yeni bir gerçeklik yaratmak lazım. Mesele yeni bir seçim kazanmak değil, yeni bir dünya kurmak."

Berezovski yuvarlak laflar etmekle yetinse de nereye varmak istediğini anlamaya başlıyordum. Başkanlık seçimlerine bir yıldan biraz daha fazla zaman vardı, iki dönem başkanlık ve beş enfarktüsten sonra ihtiyar ayı artık oyun dışıydı. Ama hiç kuşku yok Boris bu durumdan zevk alıyordu. Bu kez komünizm tehdidi önceki seferden daha az muhtemel olsa da kendisini yeniden vatanın kurtarıcısı rolünde görüyordu. Ya da gerçeği çıkarına göre eğip büken kukla oynatıcısı rolünde. Ki bu iki rol zihninde tamı tamına aynı kapıya çıkıyordu.

"İhtiyacımız olan ilk şey bir parti. Tatyana ile konuştum zaten. Birlik Partisi'ni kurmalıyız. Eksik olan bu. Sağdan, soldan, komünistlerden, liberallerden yeteri kadar var, insanlar yeniden birlik duygusunu tatmak istiyorlar. Komünizmin kendisine değil, düzene, topluluk duygusuna, gerçekten yüce bir şeye ait olmaktan kaynaklanan gurura özlem duyuyorlar. Ruslar, Ame-

rikalılar gibi değildir ve hiçbir zaman da olmayacaklar. Bulaşık makinesi almak için kenara para koymak Ruslara yetmez. Emsalsiz bir şeyin parçası olmak isterler. Bunun için de kendilerini feda etmeye hazırdırlar. Arabanın gelecek ayki taksitinin ötesine geçen bir bakış açısı yaratmak gibi bir görevimiz var. Gereken şey birlik. İnsanları yeniden gururlandıracak bir hareket. Grafikçileri şimdiden hareketin simgesi için çalıştırmaya başladım. Şuna bir bak, Vadya. Ee, nasıl olmuş sence?"

Berezovski bana bir kâğıt uzatmıştı, üzerinde yalın hatlarıyla yandan çizilmiş kocaman kahverengi bir ayı görülüyordu. "Liberal tilkiler, komünist mamutlar var, işte şimdi de ayımız oldu, Rus ruhunun sembolü, vahşi, güçlü ve asil. Bize gereken bu, Vadya. İnsanlar artık siyasetle ilgilenmiyorlarsa, biz de onlara mitoloji sunarız!"

Hatırlıyorum da Boris o kadar heyecanlıydı ki sakarca bir hareketle önünde duran diviti devirmişti. Öte yandan, yürüttüğü mantık boş bir mantık da değildi. Doksanlı yılların başında Gorbaçov ve Yeltsin devrim yapmışlardı ama ertesi gün Rusların büyük çoğunluğu, tanımadıkları, nasıl yaşayacaklarını bilmedikleri bir dünyaya uyanmışlardı. Amerikan rüyasının ve Avrupa düşünün çöküşünden evvel Sovyet düşünün çöküşü gerçekleşmişti. Sizde bunu fark eden olmadı çünkü bir düşün böylesine yoksul ve gri şeylerden yapılmış olabileceği sizler için imkân dahilinde değildi: Memurluk ya da öğretmenlik gibi saygın bir meslek, küçük bir Jiguli, bostanı olan bir *daça*, Soçi'de, ara sıra da Varna'da ayaklarınızı Karadeniz'in sularına soktuğunuz bir tatil, arkadaşlarla şöyle güzel bir mangal ihtimali. Halbuki bu modelin bir gücü ve saygınlığı vardı. Kahramanları askerler ve ilkokul öğretmenleri, kamyon şoförleri ve yorulmak bilmez işçilerdi. Sokaklardaki ve metro istasyonlarındaki afişler onlara adanmıştı. Birkaç ay içinde bunların tümü tarih oldu. Yeni kahramanlar, yani bankacılar ve top modeller egemenliklerini dayattılar, SSCB'nin üç yüz milyonluk nüfusunun mevcudiyetinin dayandığı ilkeler altüst oldu. Bir vatanda yetişmişlerdi ama aniden kendilerini bir süpermarkette buldular. Paranın

keşfi o dönemin en allak bullak edici hadisesiydi. Ardından da borsanın düşüşü ve yüzde üç bin enflasyonla paranın bir değerinin olmayabileceğinin keşfi geldi.

Berezovski'nin sezgileri doğruydu: İklim değişmekteydi, insanlar yorgundu ve yeniden azıcık gün yüzü görmek istiyorlardı. Mesele, bir başkası bunu düşünmeden bu talebe cevap verebilmekti.

9

Berezovski bana eski KGB yeni FSB'nin ana merkezinde randevu vermişti. Gömütü andıran loş kabul salonunda Logovaz Evi'nin salonundaymışçasına ağzı kulaklarında karşılamıştı beni. Bu uğursuz mekânda hem pek keyifli görünüyor hem de beni korkutmaya çalışmanın cazibesine karşı koyamıyordu. "Moskovalıların SSCB döneminde Lubyanka Binası için ne söylediklerini biliyor musun? Burası şehrin en yüksek binasıymış çünkü mahzenlerinden Sibirya görünüyormuş."

Söylediği şey güldürmüştü beni, dedemin yapacağı, babamınsa komik bulmayacağı türden bir şakaydı bu. Bense başka bir gezegende yaşıyordum. O zamanlar bu dünyayı ardımızda bıraktığımızı düşünüyordum, hiçbir şeyin asla geçip gitmediğini henüz anlamamıştım. Ziyaretimizi bir tür nezaket ziyareti olarak görüyordum. Rusya'da güvenlik birimleriyle samimi ilişkiler yürütmek daima iyi bir fikirdir. Ancak üçüncü katın penceresiz uzun koridorundan geçerken Boris yanıldığımı gös-

terdi. Görünen o ki, buluşmamız önceki akşamki sohbetimizle ilgiliydi. "FSB'nin başkanı iyi bir aday olurdu doğrusu. Kimse onu tanımıyor ama ihtiyar ona güveniyor. Kritik anlarda kendini kanıtlamış biri. Genç, yetkin, modern. Tam anlamıyla Rusya'nın gereksinim duyduğu kişi. Ayrıca, göreceksin, mütevazı da bir adam. Seleflerinin ofisini kullanmak istemedi, onların dönemi ilelebet kapandı dercesine orayı müzeye çevirdi."

Gerçekten de sekreterlikten çabucak geçtikten sonra Posta Bakanlığı'ndan bir daire başkanının çalışma odası olabilecek bir odaya buyur edildik. Odanın sakini, bej rengi akrilik kumaştan takım elbise giymiş, yüz hatları solgun, açık sarı saçlı bir adamdı; yüzü, hafiften alaycılık da içeren bir memurun yüzüydü. "Vladimir Putin" dedi elimi sıkarken.

O dönemde, Çar henüz Çar değildi. Bakışlarından bugün aşina olduğumuz özünü seziyor olsak da hareketlerinden, daha sonra edineceği esneklikten yoksun otorite yayılmıyordu henüz; kontrol altında tutmaya yönelik bilinçli bir çabayla gizleniyordu sanki. Öte yandan, varlığından bir sükûnet duygusu da yayılmıyor değildi.

Alışkanlığı gereği, Boris onu hemen hepsi aşağı yukarı aynı kapıya çıkan bir laf kalabalığına boğdu: Rusya'nın yeni milenyuma geçişini sağlamak için dizginleri ele almak ona, yani Putin'e düşüyordu.

FSB'nin başkanı buna karşı koymaya çalışmıştı. "Bak Boris, İstihbarat Teşkilatı, siyasetin hiçbir sakıncalı yanına maruz kalmadan tüm avantajlarından yararlanıyor. Ben burada sistemin tam kalbindeyim, bilinmesi gereken ne varsa hepsini görüyor ve duyuyorum, başkanı ve ailesini koruma söz konusu olduğunda pek sıkıntı yaşamadan duruma müdahale edebilecek konumdayım. Geçmişte yaptım bunu ve biliyorsun ki gerektiği müddetçe de yapmaya devam edeceğim. Beni hükümete yerleştirmek üzere buradan koparıp alırsanız kendimi projektörlerin altında bulurum ve elim kolum bağlanır. Şu son yıllardaki öteki başbakanlar gibi en sonunda yok olur giderim ve siz de huzurunuzun bu saraydaki en sadık bekçisini kaybetmiş olursunuz."

"Ne demek istediğini anlıyorum Volodya. Ama bir şeyi hesaba katmak zorundasın. Şayet elimizi çabuk tutmazsak bir yıla ne koruyacak bir başkan ne de ailesi olacak. Kremlin'in yeni patronu görevinin başına geçince ilk iş olarak ne yapacak sence? FSB'nin başkanını değiştirecek, ilk iş bunu yapacak işte."

Pelesenk ağacından yapılma masasının ardına gömülmüş olan Putin bu sözler karşısında hakikaten sarsılmış görünüyordu. "Mümkündür ama bunun başka bir yolu olmalı! Stepaçin başbakan olalı üç ay oldu daha, neden ona güvenmeyi denemiyorsunuz?"

"Bunun oluru yok Volodya. Kamuoyu yoklamalarında yüzde üçte. Kamuoyu nasıl oluşur bilirsin, bir kanıya varmak için çok kısa bir süre yeterlidir ama onu değiştirmek neredeyse imkânsızdır. İnsanlar Stepaçin'i işbaşında gördüler ve onun o konuma layık biri olmadığına kanaat getirdiler. Bu arada, açık konuşmak gerekirse haksız da sayılmazlar. Stepaçin'i Kafkasya'da birliklerimizi komuta ederken düşünebiliyor musun? Evcil bir kazın eline kalaşnikof vermek gibi olur bu. Rusya'nın bir erkeğe ihtiyacı var Volodya. Yeni binyılda ona önderlik edecek gerçek bir lidere ihtiyacı var."

"Gayet iyi anlıyorum Boris ama neye dayanarak bu şefin ben olduğumu düşünüyorsun? Ben bir memurum, hayatım boyunca, emirleri uygulayıp görevimi icra etmekten başkaca bir şey yapmadım. Topluluk önünde ya üç ya dört kez konuşmuşumdur ve emin ol, netice hiç de iç açıcı değildi. Başkanı görevi başında o kadar çok gördüm ki... Bir salona girer, havayı koklar ve o saniye herkesin gönlünü fetheder. Onları güldürür, ağlatır, sanki her biriyle mutfak masasında oturmuşçasına bir bağ kurar. Bugün bile durumuna rağmen bunu yapmaya muktedir. İnsanlar onu görüp duygulanıyorlar. Bana gelince, benim hamurumda yok bu."

"İzninizle Vladimir Vladimiroviç ama mesele tam da bu aslında."

Putin buz gibi bakışlarını ilk kez bana doğrultmuştu. Aynı anda Berezovski'nin devam etmem için beni teşvik ettiğini hissettim.

"Başkanın Tanrı vergisi eşsiz bir kişiliği var, taklit etmeye kalkmanın bir faydası olmayacaktır. İnsani nitelikleri, ülkemizi eski Sovyetler Birliği'nden bugün içinde yaşadığımız Rusya'ya geçirmede hayati önem taşıdı. Ama sekiz yıllık iktidarın ardından, sağlık durumu da hesaba katılırsa, profili çok yıprandı. Kamuoyu yoklamaları, Rusların kendilerini, sevmeye devam ettikleri ama artık saygı duymadıkları bir erkek tarafından terk edilmiş gibi hissettiklerini söylüyor bize."

Konu hassastı ama FSB'nin başkanı hiç itiraz etmemişti.

"İşte bu nedenle, hem devamlılığı hem de geçmişle kopuşu temsil eden farklı birine ihtiyacımız olduğunu düşünüyoruz. Vladimir Vladimiroviç Başbakan olarak siz, doğrudan meşru yetkili rolünü üstleneceksiniz, ki macera aramayan ve özellikle de şu dönemde istikrar ve güvenlik arzulayan Ruslar için önceliktir bu. Diğer yandan, şahsınız mevcut başkanınkiyle bariz bir tezat oluşturacak. Gençsiniz, sportifsiniz, enerjiksiniz, önderlik etme sorumluluğunu tam anlamıyla üstlenebilecek biri izlenimi yaratıyorsunuz. İstihbarat Teşkilatı'ndaki geçmişiniz güvenilirliğinize dair bir teminat niteliğinde. Az konuşan biri oluşunuz lehinize işleyecek. Ruslar bas bas bağıran işportacılardan bıktı usandı. Sokaklara düzen getirecek ve devletin ahlaki otoritesini yeniden tesis edecek güçlü birinin önderliğini istiyorlar.

Bu sebeple, mitinglerden ve vaatlerden oluşan bir seçim kampanyası yapmak gibi bir niyetimiz yok. Aslında, bu türden bir kampanyanın tam tersini düşünüyoruz. Oyunu, ötekileri andıran bir politikacı gibi görünmemek üzerine kuracağız.

Bakın Vladimir Vladimiroviç, siyaseti pek bilmem ama gösteri nedir bilirim. Bir soru sorabilir miyim size? Tüm zamanların en büyük aktrisi kimdir, bilir misiniz?"

Putin ifadesiz bir yüzle olumsuz anlamda başını sallamıştı.

"Greta Garbo. Neden, biliyor musunuz? Çünkü kendisini inkâr eden bir idol, gücünü pekiştirmiş olur. Gizem enerji yaratır. Mesafe saygıyı besler. Rus toplumunun imgelemi, keza herhangi bir toplumunki de öyle, iki boyuta dayanır. Yatay eksen gündelik yaşamın yakınlığına tekabül eder, dikey olansa

otoriteye. Şu son yıllarda Rus siyaseti bütünüyle birinci eksen, yani yatay eksen üzerinde oynandı zira bu boyut Sovyetler Birliği zamanında neredeyse hiç bilinmiyordu, hiçbir Sovyet liderinin asla yapmayacağı bir şeyi yaparak insanlarla konuşmak için duran Gorbaçov'dan başlayıp zaman zaman devlet başkanından ziyade içki arkadaşı gibi görünen Yeltsin'e kadar tabii.

Fakat bugün sarkaç aksi yöne doğru hareket etmeye başladı, bu açık. Yatay olanda aşırıya kaçılması sokaklarda kaosa, silahlı çatışmalara, devletin mali iflasına, uluslararası alanda hor görülmemize yol açtı. Kelime oyunumu mazur görün lütfen, yatayda, yani ufka paralel gitmede aşırıya kaçılması ufuk diye bir şey bırakmadı. Bir bakış açısına kavuşabilmek için yeniden ayağa kalkmak elzem oldu. Elimizdeki tüm veriler bize Rusların bugün dikey olanı, yani otoriteyi arzuladıklarını söylüyor. Psikanalizin alanından yararlanacak olursak, Ruslar annenin dilini unutturacak ve babanın dilini yerleştirmeye girişecek bir şef beklentisi içindeler. Moskova belediye başkanının boş bulunup dediği gibi: 'Tecrübe etme sona erdi.' "

— Bundan faydalanacak kişi o olmayacak tabii o ayrı, diye ekledi Boris, belediye başkanıyla bir dizi herkese açık parti yapmışlığı vardı.

— Bu noktada, Berezovski'nin haklı olduğunu düşünüyorum. Lujkov, tıpkı eski Başbakan Primakov gibi anketlerde başta yer alıyor çünkü Yeltsin'e kıyasla, yenilenme fırsatı gibi görünüyorlar. Ancak her ikisi de uzun yıllardır sahnedeler ve imajları başkanınki kadar yıpranmış durumda.

Halkın gözündeki imajı söz konusu siyasetçilerin imajından çok daha fazla yıpranmış ender kişilerden biri olan Berezovski yanı başımda durmuş, şef hakkındaki sözlerimi başını sallayarak canla başla destekliyordu. Akıl yürütürken onu görmezden gelmeye çalıştım.

"Rusların gözünde, liderlerinin çok kötü bir imajı vardır malum. Siyasetin bu denli kınandığı yerde, tecrübe avantaj olmaktan çıkıp ayak bağına dönüşür. İşte bu sebeple, siyasette tecrübe sahibi olmayışınız bir kazanç Vladimir Vladimiroviç. Yenisiniz siz,

Ruslar sizi tanımıyor ve şu son yıllarda onları yönetmiş olanlara mal ettikleri hiçbir skandal ve hatayla ilişkilendiremezler. Şüphesiz, Boris'in de dediği gibi kamuoyu kısa sürede oluşuyor, bu yüzden de Rusları o pozisyona uygun adam olduğunuza ikna etmek için yalnızca birkaç ayınız olacak. Ama biz sizin bunu başarabilecek gerekli niteliklere sahip olduğunuza ikna olduk."

"Çok doğru Volodya, bundan eminiz" diye araya girdi Berezovski. Hem ayrıca unutma, yalnız da olmayacaksın. Tavsiyelerde bulunmak ve her ihtiyaç duyduğunda sana yardım etmek için daima yanında olacağım.

Belki yanılıyorumdur ama bana öyle geldi ki bu sözler üzerine, Putin'in sohbetin başından beri kımıldamamış gözbebeklerinden alaycı bir pırıltı geçer gibi olmuştu. Öyle ya da böyle, Boris o akşam kulübe tam anlamıyla memnun dönmüştü.

"Cepte" deyip duruyordu her önüne gelene. "Kazanan atımızı bulduk. Kazanacağımız şey bilim alanında Nobel ödülü olmasa da yapması gerekeni gayet iyi becerecek. Bu iş için biçilmiş kaftan. Onu iletişim dâhilerimizin ellerine teslim etmek yeterli olacak, ondan yeni bir Aleksandr Nevski yaratacaklar. Ya da Greta Garbo, ne dersin Vadya?"

Küçük bir çocuk gibi de gülüyordu.

Eski KGB başkanına eski bir Amerikalı aktrisi örnek olarak göstermem komik geliyordu ona. Başımı sallayıp gülüyordum onunla ama aslında Çar'la ilk karşılaşmam ağzımda garip bir tat bırakmıştı. Tam olarak tarif edemesem de işler Berezovski'nin resmettiğinden azıcık daha çetrefilliymiş gibi geliyordu bana.

Tüm görüşme boyunca Putin, Boris karşısında kusursuz bir nezaket göstermişti. Hatta iş insanının tavsiyelerini dinlerken saygılıydı da. Öte yandan, Berezovski kendisine has bir samimiyetle ona hitaben konuşurken, memurun bakışlarından bir rahatsızlık ifadesi geçer gibi olmuştu. Dahası, görüşmenin sonunda, Boris ona her adımda kılavuzluk etme sözü verdiği esnada gözlerinde beliren alaycı pırıltı da vardı. Bu adamın kendisine rehberlik edeceği düşüncesi bile FSB'nin şefine olabilecek en komik şey gibi gelmişti.

Berezovski hiçbir şey fark etmemişti tabii, benimse şüphelerimin doğrulandığını görmek için çok beklemem gerekmedi. Birkaç gün sonra, cep telefonumun buyurgan titreşimini hissettiğimde montaj odasındaydım. "Vadim Alekseyeviç'le mi görüşüyorum? Ben İgor Seçin, Vladimir Putin'in sekreteriyim. Amirim gelecek salıya sizi öğle yemeğine davet etmek istiyor." Sözlerdeki nezakete rağmen, hattın öbür ucundaki ses reddetme ihtimalimin olmadığını hissettiriyordu. Sekreterin erkek olduğunu fark etmiştim bu arada: Putin'in eski Sovyet *nomenklatura*'sından farklı olduğuna dair bir emareydi bu, Berezovski'nin aksine bu ayrıntıyı saptayabilmiştim.

10

Randevu yeri, Arbat Caddesi'ne dikey bir sokakta kısa süre önce açılan bir Fransız restoranıydı. Tercihi beni az da olsa şaşırtmıştı. İlk karşılaşmamızda Putin'in zihnimde uyandırdığı sade imgeyle bağdaşmıyordu. Oraya vardığımda sekreteri Seçin kapıdaydı. "Acele ediniz Vadim Alekseyeviç, Vladimir Vladimiroviç çoktan geldi!" Belli ki benim gibi önemsiz birinin şefini bekletebileceği düşüncesi onu rahatsız ediyordu.

Restorana girince Putin'in yalnız olduğunu gördüm, köşede, diğerlerine göre azıcık geride bulunan büyük bir masada oturuyordu. Yüzündeki ifade dingin, hareketleri sakindi. Önceki görüşmede belli ki sergilememeyi seçtiği soğuk bir güç hissi yayıyordu etrafa.

Yerinden kalkmadan elimi sıktı, sonra da çıngıraklı yılan karşısında hipnotize olmuş küçük bir kemirgenin tavrıyla onu izleyen baş garsona "Bize ne tavsiye edersiniz Pavel İvanoviç?" diye sordu.

"Balık seviyorsanız karnabahar püreli deniz tarağını ya da alevde kerevitle servis edilen kardinal soslu dil balığını tavsiye ederim. Tercihiniz et ise..."

"Bir kâse *kaşa* lütfen."

"İki olsun."

Şef garson ürpertisini bastırıp yanımızdan hızla uzaklaşmıştı. Putin'in yemeğe karşı tam bir kayıtsızlık içinde olduğunu ilk o zaman fark etmiştim, daha sonraları, Çar'ın yaşamı tatlı kılan diğer zevklere karşı da mutlak bir aldırmazlık içinde olduğunu görecektim. Faust'un dediği gibi: "Önderlik eden mutluluğunu önderlikte bulmalıdır."

Bu arada, FSB'nin başkanı çoktan meselenin özüne inmişti: "Berezovski'ye çok saygı duyuyorum, yaptığı teklif için de ona müteşekkirim. Kalkışmak üzere olduğumuz iş müthiş çaba gerektirecek, ki Boris mucizeler yaratabileceğini zaten ispatladı. Öte yandan, ben de beş kez enfarktüs geçirmiş, altmış sekiz yaşında yaşlı bir adam değilim. Böyle bir maceraya atılmaya karar verecek olsaydım başkalarının gücüne değil, kendi gücüme güvenerek yola çıkardım. Emirleri uygulamaya alışkınım, bir bakıma bir erkek için en kolay koşulun da bu olduğunu düşünüyorum. Fakat Rusya devlet başkanı herhangi birine ne tabi olabilir ne de tabi olmalıdır. Kararlarının herhangi bir özel çıkarla koşullandırılması fikri benim için anlaşılması kesinlikle imkânsız bir şeydir."

O gün Putin'in bakışları Berezovski ile görüştüğü seferkinden çok daha deliciydi. Sözlerinin üzerimde yarattığı etkiyi anlamak için gözlerime nüfuz etmeye çalışıyordu.

"Yetiştiriliş biçiminizi düşünecek olursak Vadim Alekseyeviç, sanırım neden söz ettiğimi anlayabilirsiniz."

Kesinlikle doğruydu bu. Devletin özel ahlak üzerinde bir tür ahlaki üstünlüğe sahip olduğu fikri içimde kök salmıştı. Boris ve meslektaşlarının, kendilerine ayrılmış yollarda, yanıp sönen ışıklı araçlarıyla tam gaz ilerleyerek sergiledikleri gösteri feci şekilde ağırıma gidiyordu, keza Moskovalıların çoğunun da ağırına gittiğine inanıyordum.

"Geçen günkü çözümlemeniz dikkatimi çekti" diye devam etmişti Putin. "Hangi yollardan geçtiğinizi biliyorum. Çalışmalarıma bir biçimde değerli bir katkı sağlayabileceğinizi düşünüyorum, bugün ya da yarın. Ama önce bir konuya açıklık getirmeliyiz. Berezovski ye ne kadar saygı duyarsam duyayım, kendimi onun ellerine bırakmayı düşünmüyorum. Şayet teklifimi kabul ederseniz Vadim Alekseyeviç, siz yalnızca benim için çalışıyor olacaksınız. Yönetim size bir maaş ödeyecektir, korkarım ki bugün elde ettiğiniz gelirden daha düşük olacaktır ama bununla yetinmeye çalışacaksınız. Boris'ten ya da başka herhangi birinden gelen hiçbir menfaati hoş görmem. Sizi ilgilendiren paraysa özelde çalışmaya devam edin. Devlet hizmetinde olan kişi, kamu yararını başka her türlü yararın üstünde tutmalıdır, kendisininki dahil. Bu anlaşmayı kabul edecek olursanız, anlaşmamıza riayet etmenizi sağlayacak araçlara sahip olduğumu size söylememe gerek yok sanırım."

Vakit kaybettiği söylenemezdi. Televizyon yapımcılığındaki kısa kariyerim sırasında pohpohlanmaya alışmıştım ve FSB şefinin kuru teklifini seve seve geri çevirirdim. Fakat sorun şu ki, analizi doğruydu. Paranın beni başka şeylerden daha az ilgilendirdiğini anlamıştı, Putin'in aklındaki gibi bir işe katılma olasılığından daha az ilgilendirdiği kesindi. Lafı dolandırmaktan kaçınıp sadede gelmek en iyisiydi. Daha sonraları Çar'ın daima bu şekilde hareket ettiğini görecektim. Meselenin özünü başkalarından daha hızlı kavrıyor ve kestirmeden gitmekte tereddüt etmiyordu. Nezaket ve kibar sözler pek ona göre şeyler değildi.

"Dikeylik kavramınızı düşündüm. İlginç ama kırmızı bir balon gibi havada asılı kalamaz. Yere güzelce indirilmeli ve somut bir duruma tatbik edilmeli. Ülke kaosun ortasında ve kendinden emin bir rehberlik talep ediyor ama tüm sorunların tek seferde halledilebileceğini düşünmek yanılsama olur. Dikey bir iktidarı hızlı ve özel biçimde kurabileceğimiz iyi tanımlanmış bir sahneye ihtiyacımız var. Aksi halde kaybolma ve diğerleri gibi aciz görünme riski var."

"Kesinlikle Vladimir Vladimiroviç fakat özel durumlar, beklenmedik şeyler de olabilir hayatta."

"Bana güvenin Vadim Alekseyeviç, beklenmedik durumlar daima yetersizliğin ürünüdür. Hem teknik tek başına yeterli değildir, gerçek bir yaratıcılık için beklenmedik durumlar da gerekir, diyen sizin şu Stanislavski değil miydi?"

Putin'in gözlerinde, Lubyanka Binası'nda yakaladığımı sandığım o alaycı pırıltı belirmişti yine ama bu kez daha belirgindi. Bana gelince, resmen afallamıştım. Daha geçen hafta Stanislavski adını bilme ihtimalinin çok düşük olduğuna yemin edebilirdim.

"Gözümüzün önünde ideal bir arena duruyor" diye devam etmişti Putin. "Vatan baskı altında. Radikal İslamcılar Çeçenistan'la yetinmiyorlar artık, Dağıstan'ı, İnguşetya'yı, Başkurdistan'ı ve hatta ülkenin iç kısımlarını ele geçirmek istiyorlar. İzin verirsek birkaç yıla Federasyon diye bir şey kalmayacak."

"Affedersiniz ama Vladimir Vladimiroviç, ben olsam bu hengâmeye girmeden evvel iki kere düşünürdüm. Çeçenistan'ın şu son yıllarda Moskova'da yok ettiği siyasi kariyer, savaş alanında öldürdüğü düşmandan fazla."

"Çünkü o siyasetçilerin hiçbiri meseleyi yeterince gayretli biçimde ele almadı. Savaş demeden savaşmak istediler, Amerikan tarzı insani bir savaş yaptılar yani, sonuç ortada, görüyorsunuz işte. İslamcıların kendilerini katletmesine müsaade ettiler. Bense başka bir şeyden söz ediyorum size. Nobel Barış Ödülü'nü kazanmakla falan ilgilenmiyorum ben. Beni ilgilendiren, ayrılıkçıları ve Rusya Federasyonu'nun bütünlüğü açısından oluşturdukları tehdidi ortadan kaldırmak."

"Jeopolitik sebepleri tartışmıyorum ben Vladimir Vladimiroviç, hiç de anlamam. Fakat size bunun siyasi bir intihar olduğunu söyleyebilirim."

"İşte yanıldığınız nokta da bu, Vadim Alekseyeviç, bir seçim kampanyasının, iki grup iktisatçının bir PowerPoint dosyası etrafında tartışması anlamına geldiğini savunan Batılıların sizi

kandırmasına izin veriyorsunuz. Ama öyle değil işte, Rusya'da iktidar bambaşka bir şeydir."

O gün Putin'in ne ima ettiğini tam olarak anlamamıştım. Ama o öğle yemeğinden şunu kesinkes anlamış olarak ayrılmıştım: Berezovski çok ciddi bir hata yapmıştı. Öğle yemeği yediğim adam, o kişi her kim olursa olsun, herhangi birinin kendisine yol göstermesine asla rıza göstermezdi. Ama ona eşlik edilebilirdi, ki benim niyetim de bunu yapmaya çalışmaktı, kesinlikle ona yol göstermek değil. Boris'in de bunu hızla fark etmesi kendi yararınaydı.

11

Kremlin'de ikamet eden zamana hükmeder. Kalenin etrafında her şey değişir, içerideyse hayat durmuş gibidir, burada sadece Spasskaya Kulesi'ndeki saatin törensel vuruşları ile başkanlık muhafız alayındaki nöbetçilerin devriyesi yaşama ayak uydurur. Asırlardır, Korkunç İvan'ın Moskova'nın merkezinde istediği bu devasa fosilin eşiğinden geçen kişi, insanların hayatlarını yeni doğmuş bir bebeğin başını okşarmış gibi rahatlıkla mahvetmeye alışkın sınırsız bir gücün elini üzerinde hisseder. Bu güç, Moskova'ya, şehrin büyüsünün önemli bir kısmını teşkil eden daimi bir tehdit aurası katarak, kentin sokaklarına iç içe geçmiş eş merkezli daireler halinde yayılır. Lubyanka Binası'nın zarafetten yoksun kütlesi ve şehir merkezindeki ana caddeleri saran yedi kule ile günümüz Moskova'sının gökdelenleri ve Rublevka semtinin rokoko tarzı villaları, kalenin kalbinden yayılan karanlık enerjinin yansımasından başka bir şey değildir.

Fakat 1999 yazında bu büyü bozulmuş bulunuyordu. Başkanlık sarayının salonlarından şişman ve yorgun bir Sibirya ayısının alkol kokan nefesinden başka bir şey yayılmıyordu artık; Yeltsin'in etrafı, servetlerini borçlu oldukları adamın çöküşüne tanık olmaktan giderek daha fazla korkan eş dosttan müteşekkil, elmaslar içindeki küçük bir toplulukla çevriliydi. Yeltsin bir yüke dönüşmüştü. Bunun nedeni, artık onları koruyamayacak olması değildi sadece, aynı zamanda hepsini birden uçuruma yuvarlama riski de vardı.

Dışarıda ise hayvansı kent otoritenin ısırgan dişlerinin gevşediğini hissediyordu. Moskova artık imparatorluğun başkenti değildi. Şehir, Bolşoy temsilleri esnasında çalan cep telefonlarının ve orman kanunlarını dayatan çetelerin hesaplaşmalarına hizmet eden otomatik silahların metropolü haline gelmişti. Ortamın havasını belirleyen Kremlin değil paraydı artık. Oligarkların zırhlı Mercedes'leriyle şehrin sokaklarından geçişleri, çarlık döneminde soyluların arabalarının kalabalıklar arasından kırbaç darbeleriyle kendilerine yol açışlarını andırıyordu. Halktan insanların, Moskova'nın iş çıkışı evlerine dönen o uysal, küçük insanlarının ise artık ısıtıcıyı açacak kadar bile paraları yoktu.

Ağustosun ilk günlerinde ihtiyar ayı, çoğu kişinin kim olduğunu bilmediği yeni bir başbakan atamıştı. Vladimir Putin'in atanması genel bir kuşkuyla karşılanmıştı. Putin, Yeltsin'in bir yıldan biraz fazla bir zaman diliminde yetkilendirdiği beşinci hükümet başkanı oluyordu. Duma başkanı "Bu görevi onaylama zahmetine bile değmez" demişti, "Ne de olsa iki aya yerini başka biri alacak." Putin ise mevzuya farklı bir gözle bakıyordu. Kamuoyu üzerinde iz bırakabilmek için birkaç haftası olduğunu biliyordu ve zaman kaybetmeye hiç niyeti yoktu.

Ofislerimiz Kremlin'de değildi; Beyaz Ev olarak adlandırılan, Moskova Nehri kıyısına yerleştirilmiş dev bir naftalin bloğunu andırsa da ülkeyi güvelerden kurtaramamış eski Sovyet sarayının içindeydi. Başlangıçta burası Sovyet İmparatorluğu'nun Yüksek Sovyet Meclisi idi, bugünse orada daha bir tevazuyla

Rusya Federasyonu Hükümeti toplanmaktadır. İhtiyar ayının bir öfke anında binayı birkaç el top atışına tutmasının ardından bir İsviçre firması yapıya birkaç ayda çekidüzen vermişse de orada Alpler'den gelen bir verimlilik havası solunuyor denemezdi. Koridorları insanda güven uyandıran, düne aitmiş gibi görünen, gri ve kahverengi kıyafetli insanlarla doluydu. Akıp giden zamanın değmediği bu figürler balmumundan yontulmuş gibi görünürlerdi; dışarıdaki, benim de içinden çıkıp geldiğim, dolarlar ve kameralardan mürekkep çılgın keşmekeşin tam tersi olan, sürekliliğe dayalı bir dünyadan artakalanlardı onlar.

Başbakanın bulunduğu katta yeni gelenler için yirmi kadar oda boşaltılmıştı. Biz oraya yerleşmiştik. Putin, sekreteryası, iktisadi ve askeri danışmanlar, iletişim personeli. Gece gündüz çalışıyorduk. Özgünlükten yoksun duvarlar hırslarımızın şiddetini güçbela zapt edebiliyordu. Birkaç metre ötemizdeki diğer çalışanların hayatıysa on dokuzuncu yüzyıldan bir *babuşka*'nın ninnisi misali sakince akıp gidiyordu. Sonraları, bakanlıklarda bunun daima böyle olduğunu fark edecektim. Küçük bir grup bir odada çılgınlar gibi çalışır, kalanlarsa bir halta yaramazdı. İki grup birbiriyle pek az temas kurardı. Olsa olsa birkaç saygılı bakış, ki her zaman da alaydan yoksun değildir bu bakışlar... Ardından, er ya da geç tohumların yeniden yeşereceği bilmem kaçıncı istilanın da geçmesini beklerken atılan o bakışlar...

Bizim iyi olduğumuzu, kalmak niyetinde olduğumuzu anladıklarını sanmam. Nasıl anlayabilirlerdi ki? Diğerlerine benziyorduk. Özel dikim takım elbiseler giyen profesyoneller, dizüstü bilgisayarlar, İngilizce bildikleri için her şeyi bildiklerini sananların burnu büyüklüğü. Öte yandan, onların gözünde ben farklıydım. Bazen şu bakanlık hayaletlerinden biri beni koridorda durdururdu. "Bir dakikanız var mı acaba, Vadim Alekseyeviç?"

"Elbette, buyurun."

"Babanızı tanırdım, bunu söylemek istedim size. Büyük adamdı doğrusu. Ne güzel günlerdi onlar! Artık onun gibi kimseler yetişmiyor!"

Kimisinin amacı dalkavukluk etmekti, kuşkusuz. Ama çoğu zaman bir anlığına yoluma çıkan bu gölgeler yalnızca temas kurmak için yapardı bunu. Aramızda eski dünyayı tanımış birinin bulunması güven veriyordu onlara. Biliyor musunuz? Bu bana da güven veriyordu. Gogol'ün eserlerinden fırlamış gibi görünen bu kişilerden biri ne zaman babamın adını ansa, içime, beni çocukluk yıllarıma, kürk mantolara, özel arabalara, Granovskovo Caddesi'ndeki *pirojki*'lere ve kuzu pirzolalarına götüren bir sıcaklığın yayıldığını hissederdim. Gözlerinde aynı nostaljiyi okurdum, çocuk halimi görmüşlerdi, görmedilerse bile benim gibi birini tanımışlardı, belki de kendi oğullarıydı o kişi. O zamanlar, gurur duyacakları bir şeyleri vardı. Sovyet Yüksek Meclisi'nde, Merkez Komite'de çalışır, evlerine dönüp çocuklarına anlatırlardı: "Bugün Yoldaş Gromiko'yu gördüm, Kabil'den dönüyordu, keyfi yerinde gibiydi, belli ki Afganistan'da işler iyiye gidiyor."

Her şey çoktan sona ermişti ama onlar hâlâ o şeye inanıyorlardı ya da en azından inanıyormuş gibi yapabiliyorlardı, kimse de onlara yanıldıklarını söylemeyi düşünmüyordu. Rol yapma hakkını bile kaybetmişlerdi artık. Ellerinde bir tek devamlılığın gururu ve yeni gelenleri dünden kalan gözlerle izleme ayrıcalığı kalmıştı. Onlarla görüşerek babama yaklaştığım hissine kapılıyordum, ilk kez babamın başına gelenleri anlar olmuştum. Belli bir şaşkınlıkla, bende de bu tür bir yaşama uyum sağlayabilme geni olduğunu keşfediyordum: Bir tomar gazete okurcasına yaşamak ama bir yandan da bundan kurtulmayı arzulamak.

Elbette, günde on sekiz saat çalışıyordum. Başbakanla birbiri ardına her birinde tarihi kararlar alınan toplantılara katılıyordum. İnsan yönetimi rutinine daldıkça, dünya, yazgısı nafile açıklamalar ve yitirilmiş fırsatlar olan anlaşmazlıklarla dolu bir yer gibi görünür olmuştu gözüme. Hiç kapanmayan koskoca bir meseleydi dünya, iz bırakmadan hayatlar tüketiyordu. Nasıl olmuştu da bu sessiz ve umursamaz denizin yüzeyini yarıp geçebileceğimi düşünmüştüm?

Beklenmedik olay da işte o zaman gerçekleşti. Bir sonbahar gecesi, saat on ikiyi biraz geçe, Moskova'nın güzel insanları şehri çetelere ve top modellere bırakarak yataklarına henüz çekildikleri sırada, muazzam bir gümbürtü başkentin karanlığını delip geçmişti. Moskova'nın kenar mahallelerinden birinde yer alan Guryanova Caddesi'nde, yüzlerce kiloluk patlayıcı madde dokuz katlı bir apartmanı kelimenin tam anlamıyla ortadan ikiye bölmüştü. Uykularında gafil avlanmış olan onlarca aile, patlamanın etkisiyle enkaz altında kalmıştı. Dört gün sonra, sabaha karşı beşte ikinci bir patlama daha yaşandı. Banliyöde bir apartman daha yıkılmıştı, yüzden fazla kurban vardı.

Patlamaların ardından, kimileri bombaların Putin'in istihbarat servisinden ajan dostları tarafından yerleştirilmiş olduğunu söylediler. Dürüst olmak gerekirse, gerçeği ben de bilmiyordum. Eğer bu bir sırsa, Tanrı'ya şükür benimle paylaşan olmamıştı. Öte yandan, tecrübeyle sabittir, işler genellikle göründüğünden daha basittir. Siyasette tedavinin teşhisten evla olduğu doğrudur. Şayet bir saldırıyı gerçekleşmeden önlerseniz kimse farkına varmaz; saldırıya güçle karşılık vermek, suçluları yakalamaksa, evet, siyasi sermaye yaratır. Fakat buradan hareketle, bombaları Çeçen teröristler değil, FSB yerleştirdi de denemez.

Öyle ya da böyle, bu bombalar bizim 11 Eylül'ümüz oldu, 11 Eylül'den iki sene önce hem de ve sahneyi topyekûn değiştirdiler. O zamana dek Çeçenistan'daki savaş, oğlu orada asker olan ailelerden başka kimseyi ilgilendirmeyen uzaktaki bir meseleydi, ki söz konusu olan da küçük bir azınlıktı. Ancak Moskova banliyölerindeki apartmanlar gecenin bir vakti havaya uçmaya başlayıp da yatağında mışıl mışıl uyuyan kentli, yüzlerce iyi Rus'u öldürünce, işte o zaman Ruslar ilk kez savaşla evlerinde yüz yüze geldiler.

Halkımız yüreklidir, fedakârlığa alışkındır. Fakat bombalar patladıktan sonra yaşanan panik gibisini daha önce görmediğimi belirtmeliyim. İnsanlar uyumak için evlerine dönecek

cesareti yitirmişlerdi. Evlerin etrafında gece devriyesine çıkıyorlardı, azıcık sakallı bir yabancı ezkaza civarda dolanacak olsa ölümüne dayak yeme riskini de almış oluyordu.

Neyse ki o sırada devletin başında bu patlamalara karşılık verebilecek biri vardı. İnsanlar geriye dönüp Çar'a doğaüstü güçler atfetme eğilimindeler ama gerçek şu ki iktidar sahibi açısından mühim olan tek nitelik, koşulları kavrayabilme becerisidir. Vaziyeti idare ediyormuş gibi yapmak değil, vaziyeti güçlü bir elle sımsıkı kavramak.

Putin halkın karşısında kendisini ifade etmekten hiçbir zaman hoşlanmadı ama kesin olan bir şey varsa o da halkın onun sesini duymaya ihtiyacı olduğuydu. Resmi bir ziyaret için Kazakistan'daydık. Böylesi daha iyiydi, Kremlin'in altınları hiç yakışık almazdı, daha sade bir mekândı aradığımız, alelacele toplanmış bir savaş konseyi atmosferi mesela. Basın toplantısı birkaç teknik soruyla başlamıştı: Acil yardımın gecikmesi, soruşturmalarda son durum. Başbakan, soruları o bildik sükûnetiyle yanıtlamıştı, net bir dille, en ufak bir duygu belirtisi göstermeksizin. Rusların yavaş yavaş tanımaya başladığı, dünya nimetlerine sırtını dönmüş memur olarak. Derken, bir gazeteci azıcık polemik yaratacak bir soru yöneltti ona: "Görünüşe bakılırsa, saldırılara cevaben Grozni Havalimanı'nı bombalama emri vermişsiniz. Bu tip eylemler sorunu daha da derinleştirmez mi sizce?"

O anda, bugün bile tam olarak anlamlandıramadığım akıl almaz bir şey yaşandı. Putin bir süre sessiz kaldı. Söze yeniden girdiğindeyse yüzündeki ifade değişmemişti ama sanki varlığı farklı bir yoğunluk kazanmış, bedeni sıvı azot tankına sokulmuştu. Dünya zevklerine sırtını dönmüş o memur ansızın ölüm meleğine dönüşmüştü. Böylesi bir olaya ilk kez tanık oluyordum. En iyi tiyatroların sahnelerinde bile bu türden bir başkalaşıma hiç şahit olmamıştım.

"Bu tip sorulara yanıt vermekten yoruldum" diye tıslamıştı, ona soruyu soran gazetecinin yüzüne bile bakmadan. "Teröristleri saklandıkları yerde vuracağız. Bir havalimanındalarsa ha-

valimanını vuracağız, sözlerimi mazur görün ama tuvalette bile olsalar girip geberteceğiz onları."

Böyle bir ifade azıcık bayağı ve şüphesiz azıcık da kaba gelebilir ama bu cümlenin halkın üzerinde nasıl bir etki yarattığını tahmin bile edemezsiniz. Liderliğin ve hâkimiyetin sesiydi bu. Rusların nicedir duymadıkları bir sesti ama derhal tanıdılar çünkü babalarının ve dedelerinin alışkın olduğu sesti bu. Moskova'nın caddelerini ve tir tir titreyen banliyölerini, ormanları ve Sibirya'nın uçsuz bucaksız düzlüklerini derin mi derin bir oh çekiş yaladı. Zirvede, düzeni sağlayabilecek biri vardı yeniden.

O gün Putin, tüm yetkilere sahip bir Çar'a dönüşmüştü. Bense dedemin verdiği bir dersi anımsamıştım. Bir gün birlikte kır evinin korusunda dolaşırken "Mesele ne, biliyor musun?" demişti bana. "İnsan gözü, ormanda hayatta kalmaya uygun yaratılmıştır. Bu sebeple, harekete duyarlıdır. Hareket halindeki her şeye... Gözümüzün en kenarında, ucunda bile olsa göz onu yakalar ve bilgiyi beyne iletir. Öte yandan, neyi göremeyiz, biliyor musun?" Olumsuz anlamda başımı sallamıştım. "Kımıldamayan şeyi, Vadya. Her şey değişim halindeyken aynı kalan şeyleri seçmeye talimli değiliz. Bu büyük bir sorundur çünkü değişmeyen şeyler, hemen her zaman en önemli olanlardır."

Hiç unutmadığım bir derstir bu. İçimizden kimse unutmadı. Bu nedenle, Çar siyasetten söz ederken asla rakam vermez. Hayattan, ölümden, onurdan, vatandan söz eder. İnsan yönetimi, para kazanamayacak kadar tembel, *rock* yıldızı olamayacak kadar çekingen bir grup gevşeğe bırakılabilecek iş değildir. Şan peşindeki muhasebecilerin, siyaseti apartman yönetmekle bir tutan insancıkların işi değildir.

Siyaset kesinlikle bu değildir. Siyasetin tek bir amacı vardır: İnsanların yaşadığı dehşete cevap vermek. Bu nedenle, devlet yurttaşlarını korkudan koruyamadığında, varlığının temelleri bile tartışılır hale gelir. 1999 sonbaharında, Kafkasya Savaşı Moskova'ya taşındığında, dokuz katlı apartmanlar kumdan kaleler gibi un ufak olduğunda, çoktan yönünü yitirmiş iyi

kalpli Moskovalı yurttaşlar karşılarında ilk kez iç savaşın hayaletini gördüler. Anarşi, parçalanma, ölüm. Sovyetler Birliği'nin dağılışının bile uyandırmayı başaramadığı o ezeli dehşet bilinçlere sızmaya başladı. Başıma ne gelecek?

Dikey siyaset tatmin edici yegâne cevaptır, dünyanın vahşetine maruz kalan insanın kaygısını yatıştırmaya muktedir biricik cevap. İşte bu sebeple, bombaların ardından, dikey iktidar inşası Çar için hiç olmadığı kadar öncelik kazandı. Batı'nın, insanın temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir sistem kurmak üzere tutunduğu bilgisayar mantığından, bir diğer deyişle istatistik eğrilerle uğraşan bürokratların tartışma mantığından çıkmak lazımdı. O andan itibaren üstleneceğimiz misyon buydu. Derinlikler politikası; gece gündüz, kesintisiz.

12

31 Aralık 1999 sabahı, gazeteleriniz, bilgisayarların canına okuyup uçakları düşürme ihtimali olan milenyum virüsü hakkındaki saçma sapan makalelerle doluyken, Putin beni makamına çağırmıştı. "Söyle bakalım Vadim, Dramatik Sanatlar Akademisi'nde paraşütle atlamayı öğrettiler mi size?"

Bu soru bana yersiz bir soru gibi gelmiş, sessiz kalmıştım.

"Hiç olmazsa atlarmış gibi yapmayı öğretmişlerdir herhalde?"

Şu bildik alaycı pırıltı vardı Çar'ın gözlerinde. Yanında ayakta durmakta olan Seçin, komşunun bahçesinde bulunan, nicedir takibe aldığı minik kediyi yemek üzere nihayet ele geçiren bir dobermanın keyfiyle bu sahnenin tadını çıkarıyordu. Suskunluğum devam ettiğinden Putin kuru bir tonla eklemişti: "Öyle ya da böyle hazırlan, öğleden sonra yola çıkıyoruz."

Gerçekten de birkaç saat sonra askeri havalimanına varmıştık, Dağıstan'ın başkentine yapılacak uçuş bizi bekliyordu. Akabinde oradan, Çeçenistan'da bulunan Gudermes'e doğru yola

çıkacak üç helikoptere binmiştik. Helikopterde, sırf hayatta kalmanın bile adrenalin salgılamaya yettiği savaşı saran o heyecan ve delilik havasından az da olsa soluyorduk. Benim için yeni bir şeydi bu. On sekizimde, baba tarafımdan gelen imtiyazların son kırıntıları sayesinde askerlikten yırtmıştım. Şimdi ise dalgın dalgın Putin'in subaylarla şakalaşmalarını dinler ve ilk kez savaşın sarhoşluğunu teneffüs ederken, bazı erkeklerin bunu başka herhangi bir uyuşturucuya tercih edecek denli nasıl sevebildiklerini yavaş yavaş anlamaya başlıyordum. Daha önce binme fırsatımın olduğu sivil helikopterlerin aksine, içinde bulunduğumuz helikopterin dışarıya açılan en ufak bir çıkışı bile yoktu. Kafkasya gecesinin üstüne asılı vaziyetteki zırhlı bir kabinin içinde bulunuyorduk ve bu basit durum, birkaç dakika içinde yabancıları kardeşe dönüştürmüş, korkudan ziyade en ufak bir korku belirtisi göstermeme ve bunu azami bir özenle önleme arzusuyla birbirine bağlamıştı. Helikopterin pervanesinden gelen sağır edici sese rağmen herkes konuşmak için yanıp tutuşuyordu. Çocukluğumuzun yeni yıl anılarını paylaşmaya başlamıştık. Kimileri Kazan'da ya da Novosibirsk'te bulunan kuş uçmaz kervan geçmez köylerde büyümüştü ama şurası kesindi, hiçbirimiz yılın son gününü bir helikopterde Çar'la geçirebileceğimizi asla hayal edemezdik. Putin, bulunduğu ön sıradan sürekli bizim tarafa dönüyor ve gözlerindeki anlatımdan onun yaşadığı şaşkınlığın hepimizinkinden fazla olduğu anlaşılıyordu. Gerçekten de artık Çar oydu.

Bir an geldi, birisi saatin gece yarısını vurmak üzere olduğunu fark etti. O dönemde henüz en iyi hasat Fransız şaraplarına alışmamış olan Seçin bir şişe Moldovya şampanyası çıkardı. Önce Rus halkının şerefine, sonra da yakınında bulunduğumuz birliklerin şerefine kadeh kaldırdık ama tam o sırada, pilotlar iniş yapabilecek durumda olmadıklarını anons ettiler, yüz elli metrelik bir görüşe ihtiyaçları vardı fakat aşağı yukarı yüz metrelik bir görüş söz konusuydu. Havamız aniden değişmişti. Çar, iniş yapmamız konusunda ısrarcı davranmışsa da bunun mümkün olmayacağını anlayınca sessizliğe gömülmüş, helikop-

terler dönüşe geçmişti. Herkes görevin yarıda kaldığını düşünüyor, umursamaz bir tavırla birbirine aslında Dağıstan'da da denetlenecek birlikler olduğunu söylüyordu; Gudermes'e başka zaman giderdik.

Ben herhangi bir tavsiyede bulunmaktan kaçınmıştım. Bir prense vazgeçmesini tavsiye etmek asla iyi bir fikir değildir, en sıradan durumlarda bile. Velhasıl, helikopterler kalkış yaptığımız piste indikten kısa bir süre sonra anlamıştık ki şayet Çar Yeni Yılı Çeçenistan'da kutlamak istiyorsa mayına basma ya da hendeğe düşme tehlikesine rağmen oraya gidilecekti. Gecenin birinde ciplere atlayıp dağ geçitlerine doğru yola koyulduk. Bitmek bilmez bir süre boyunca, zifiri karanlıkta, Kafkasya'nın dar vadileri boyunca hiçbir şey görmeksizin ilerledik; karanlıklar içinde, rüzgârın ve soğuğun dövdüğü kara bir manzara ile bizi yönlendiren adamın karşı konulmaz iradesi dışında hiçbir şey seçilmiyordu. Yaklaşık dört saatimize mal olmuştu ama şafak sökmeden az evvel Gudermes'e ulaşmıştık. Askerler uyku sersemi ve şaşkındılar. Çar'ın onları görmek için bunca zahmete katlanmış olduğuna inanamıyorlardı. Çoğu, üniformalı çoluk çocuktan ibaretti, peri masalındaymışçasına gözlerini ovuşturup duruyorlardı.

Birlikleri hızla denetledikten sonra bir çadırda otuz kadar subayla bir araya geldik. Orada, demir çağındaki gibi en temele indirgenmiş bir durum seziyorduk. Yetkililerin ziyareti muhakkak ki etkileyiciydi ama otoritenin savaş alanında kazanıldığı bir yerde bulunuyorduk. Ölümün yakınlığı durumu fazlasıyla yalın hale getiriyordu, artık nezakete yer yoktu. Adamlar Putin'i Rusların iktidarla olan ilişkisini karakterize eden saygı ve alay karışımı bir ifadeyle izliyorlardı. Bir şey bekliyormuş gibi bir halleri vardı. Bizimle yolculuk etmiş olan bir kameraman sahneyi filme alıyordu. Turist gibi takılmamak bizim için zordu doğrusu. Birlik komutanı, yeni yılı kutlamak için kadeh kaldırma eşliğinde kısa bir konuşma planlamıştı. Tüm gözler Çar'a çevrilmişti. Kadehi çoktandır elinde olan Putin ise duraksamıştı.

"Bir saniye bekleyin" demişti bakışlarını kadehten kaldırıp dinleyenler üzerinde gezdirerek, "Yaralıların sağlığına içmek ve burada hazır bulunanlara iyi dileklerimi sunmak isterdim ama önümüzde çok fazla sorun ve yapacak zorlu işler var. Siz de gayet iyi biliyorsunuz. Düşmanın planlarından haberdarsınız. Bizler de öyle. Nasıl provokasyonlara kalkışacaklarını biliyoruz, gelecekte kalkışacakları da dahil. Ve bunları nerede gerçekleştireceklerini de biliyoruz. Anlık bir zafiyet gösterme hakkımız bile yok. Tek bir saniye dahi boş bulunamayız. Temkini elden bırakacak olursak ölenler boşuna ölmüş olacaklar. Bu nedenle, kadehleri masanın üstüne bırakmayı öneriyorum size. Birlikte içeceğiz ama daha sonra."

Böyle bir konuşma yapmasını ona ben önermemiştim. Kendisi tarafından önceden düşünülmüş olduğunu da sanmam. Ama orada bulunanlar başlarından aşağı bir kova buzlu su dökülmüşçesine etkilenmişlerdi. O anda Çar ve askerler, yangının ortasında kalmış, sevginin ve gururun birleştirdiği bir aile misali tek vücut olmuşlardı. Konuşmasının ardından etrafı subaylarla çevrili haldeki Çar askerlere madalyalar ve av bıçakları dağıtmıştı: "Bu ülkenin onurunu ve haysiyetini savunmak için savaşmıyorsunuz sadece" demişti onlara, "Rusya'nın dağılmasını önlemek için de buradasınız."

Ruslar, o akşam haberlerde, askerlerini yıllardır olmadığı kadar gözleri nemli, kararlı ve gururlu görebildiler. Öylelerdi çünkü başlarında yeniden bir şef vardı.

Putin'in, Stanislavski'nin büyük aktörler soyu diye adlandırdığı ırka mensup olduğundan işte orada kuşkulanmaya başlamıştım. Malum, üç tür yorumcu vardır. İlki, sezgisel bir yeteneğe sahiptir, şayet formundaysa izleyenleri eğlendirmeyi başarır ama kötü gününde bunu başaramaz zira tumturaklı ve rahatsız edici görünür. Bir yapımı tek başına mahvedebilecek komedyen türüdür bu. İkincisi ise çalışan, nefes egzersizleri yapan, geceler boyu jest ve tonlama tekrarları yapan metodik aktördür. Bu tür bir aktörle, ilkinin aksine, büyük duygular tatmazsınız ama düş kırıklığına da uğramazsınız. Daima yap-

ması gerekeni yapar ve hiç değişmeyen klişelerine her durumda güvenilebilir. Putin ne ilki ne de ikincisidir. Tüm büyük politikacılar gibi üçüncü türe mensuptur: Kendisini sahneye koyan ve oynamaya gerek duymayanlardandır çünkü rol öyle bir içine nüfuz etmiştir ki, oyunda yaşananlar kendi hikâyesine, damarlarında akan kana dönüşmüştür. Şayet bir yönetmenin elinde bu türden bir olgu varsa neredeyse hiçbir şey yapmasına gerek kalmaz. Yönetmen, aktöre eşlik etmekle yetinmeli, aktörün yaşamını karmaşık hale getirmekten kaçınmalıdır. Arada bir şöyle hafifçe sarsması kâfidir. Bu seçim kampanyası da böyle gerçekleşti işte. Teoride, ben yönetmen olacaktım, Boris ise kendi tabiriyle strateji uzmanı olacağını sanıyordu. Fakat öyle olmadı. Putin çoktan komutaya geçmişti. Hem de bir başına.

Tüm bunlar olurken Berezovski hayaller âleminde yaşamaya devam ediyordu. İkide bir arayarak ya da randevu talep ederek Çar'ı bunaltıp duruyordu. Kendisini Çeçenistan'da arabulucu, Avrupa'da elçi, Moskova'da ise seçim kampanyasının direktörü olarak öneriyordu. Siyaset mikrobundan daha fena bir şey yoktur. Hele ki bunu kontrol altına alacak antikora sahip olmayanlara bulaştığında. Boris çok zeki bir adamdı. Ama zekâ insanı hiçbir şeyden korumuyor, aptallıktan bile.

Beyaz Ev'de, Çar'ın ofisinde gerçekleşen bir görüşmeyi anımsıyorum. Haftalardır Putin'i görmemiş olan Berezovski her zamankinden daha huzursuzdu. "Çok karamsarlaştık, karardık resmen Volodya. Tamam, savaş var, büyük bir general olduğunu da anlamış bulunuyoruz, bizi zafere ulaştıracaksın, istersen bir zafer takı da inşa ettiririm senin için. Ama Jül Sezar Galya Seferi'nden dönünce ne yaptı biliyor musun? Romalılar üç hafta sürecek şenliklerde eğlenebilsin diye boğazına kadar borca battı. *Panem et circenses*, bu söz senin için bir şey ifade ediyor mu Volodya? Senin borca girmene bile gerek yok çünkü faturayı ödeyen ben olacağım. Ama şu zavallı Ruslara da bir şey sunalım yoksa oy vermek yerine kendilerini pencereden atacaklar!"

Aslında kendisini pencereden atmak üzere olan Berezovski'nin ta kendisiydi ve Çar da bunu gayet iyi biliyordu. Berezovski'nin kendisini vazgeçilmez hissetmeye ihtiyacı vardı ama tam tersine günden güne işe yaramaz hale geldiğini seziyordu. Putin adına uygulamaya koyduğum kampanya yürütmeme stratejisi ona tek rubleye bile mal olmuyordu, halbuki Boris'in itibarını güçlendirmeye ihtiyacı vardı. Reklam spotları, afişler ve mitingler finanse etmesi için onu, televizyonlarını ve rüşvet fonunu yardıma çağırmamızı istiyordu. "Televizyona ücretsiz olan reklam alanlarından bile feragat ettiğiniz söylendi bana. Böyle devam edecek olursanız insanlar senin aday olduğunu unutacaklar Volodya. Lujkov'un ya da Primakov'un önünü açmaya çalıştığını düşünecekler."

"Komik olma Boris." Çar'ın Berezovski ile ilk kez böylesine ters bir tonda konuştuğuna tanık oluyordum. "İktidar olan biziz. Bizim kampanyamız bilgi, icraatlarımız ise yazdığımız tarih. Artık reklama inanan kalmadı, bizi ilgilendiren tek reklam yapıp ettiklerimizdir."

Berezovski akrep sokmuşçasına irkilmişti. Bir an, nihayet olayları yanlış değerlendirdiğinin farkına vardığını sanmıştım. Ama elbette yanılıyordum. Boris çok ileri gitmişti. Kazanılan bahisler ve sınırsız güçle geçen yıllar kesime hazır bir buzağı gibi semirtmişti onu. Artık güç ilişkilerini doğru tartabilecek durumda değildi. Gözünün önünde cereyan eden nesnel dinamikleri çözümlemekten ziyade her şeyi kişisel ilişkiler açısından değerlendirme alışkanlığı edinmişti. Desteği, Çar'ın yükselişinde önemli rol oynamıştı kuşkusuz. Putin nankör biri de değildi ayrıca. İktidara geldiğinde kendisine yardım etmiş olanları, onları tuz madenlerine göndererek mükafatlandıranlardan değildi. Bu konuyu doğru değerlendirmişti Berezovski: Çar minnettarlığın ne anlama geldiğini bilir ve kendisini buna vakfederdi.

Ama söz konusu olan bir erk sahibiydi. Onun gözünde iktidarın bir cazibesi, anlamı ve gerekliliği vardı. Boris, nasıl olmuştu da Çar'ın tahta çıkınca asayı kendisiyle paylaşmaya ya-

naşacağını sanmıştı, bilemiyorum. Hatta kullarından biriyle kendisine denkmişçesine ilişki yürütmeyi kaldırabileceğini... Bunu anlamak için Putin'i kısa bir an izlemek yeterliydi. Mesele tam da buydu: Berezovski, Putin'i ciddi bir gözle incelemek için tek bir saniyesini bile ayırmamıştı. Onu sessiz uygulayıcı olarak tanımış ve nüfuz edilmez uzaklığının, hayal gücünden yoksun ve yardımsever bir tabiattan başka bir şeyi saklıyor olabileceğini katiyen aklına getirmemişti.

Hepimiz bazı şeyleri ötekilerden daha iyi yaparız, bu bir gerçek ama Berezovski'ninki kadar keskin bir zekâ ile derin mi derin bir budalalığın birleşimini çok ender gördüm. En karmaşık sistemleri kurmaya, şişedeki cin misali yoktan hazineler var etmeye muktedirdi. Fakat dalkavuklarından en budalasının bile gözünden kaçmayacak şeyleri atladığı olurdu. Kendisiyle öylesine ilgiliydi ki hiçbir zaman başkalarını gözlemleyecek vakti olmamıştı sanırım. Ki bu kusurunun bedelini çok ağır ödedi.

13

Çar, Rusya'da dikey iktidarı yeniden kurmuş, bundan dolayı seçmenler ona müteşekkir kalmışlardı. İkinci tura gerek kalmaksızın ilk turda seçimleri kazanmıştık. Ancak ülkenin dağılacağı korkusunu uyandıran güçlere karşı savaş yeni başlıyordu zira en tehlikeli düşmanlar kendi cephemizde bulunuyordu. Putin seçildikten sonra, Berezovski beklemeye geçmiş, kimsenin yanıt vermediği aramalarla Kremlin'i bunaltmayı bırakmıştı. Gazetecilerinden biri göreve başlama törenini eleştirmiş, kimileriyse hükümetin oluşumunu tiye almıştı. Ama Boris'in başka bir şey beklediği anlaşılıyordu. Beklediği şey, komuta edenin aslında kendisi olduğunu Çar'ın anlamasını sağlama fırsatıydı. Ve o fırsat günün birinde doğdu.

Ağustos ayının ortalarında, Putin Soçi'de tatil yapmak üzere Moskova'dan ayrılmıştı. Keyif söz konusu olduğunda hâlâ azla yetindiği zamanlardı. Berlusconi ile tanışmamış, ne sınırlı sayıdaki Patek Philippe'lere ne de yüz yirmi metrelik yatlara alış-

mıştı henüz. Eşi ve kızlarıyla Sovyetler Birliği Komünist Partisi sekreterlerinin eski yazlık konutunda geçirdiği tatilde, birkaç günlük devlet lüksü, tekne gezintisi, mangalda domuz ve mersinbalığı şişi, güneşli günler, kısa süre öncesine kadar memurluk yapan Putin'in sade zevklerini ziyadesiyle tatmin etmeye yetiyordu.

Fakat Soçi'ye varışından birkaç gün sonra, Rus donanmasına ait nükleer bir denizaltı Barents Denizi'nde gerçekleştirilen bir tatbikat sırasında batınca Çar'ın keyfi aniden kaçtı. Denizaltıda yüz kadar mürettebat bulunuyordu. İçlerinden bazısı olay anında ölmüş, diğerleriyse denizin dibinde mahsur kalmıştı. Önce her zaman yaptığımız gibi sırrı saklamaya çalıştık ama iki gün sonra haber bir biçimde yayılmaya başladı.

Berezovski, nehir kıyısında pusuya yatmış bir ayı misali sıçramıştı. *ORT*, olaya genişçe yer vermek için yayın akışını kesmiş, denizaltının battığı bölgenin üzerinde uçması için bir helikopter kiralamıştı. Rus yetkililerin, denizcilerine yardıma gelme önerilerini neden geri çevirdiğini merak eden uzmanlarla röportajlar yapmak üzere Avrupa başkentlerine gitmişlerdi. Canlı yayına oksijen yetersizliğinden boğulma ihtimalini değerlendiren mühendisler, "klostrofobi"nin anlamını en ufak ayrıntısına kadar açıklayan psikologlar çıkarmışlardı. Derken, sıra ailelere geldi. Denizaltının içinde mahsur kalmış talihsiz kazazedelerin ana babalarını tek tek aramaya çıktılar. Her *babuşka*'nın yürek burkan bir hikâyesi, her nişanlınınsa vatan savunması sırasında denizin dibinde kaybolmuş bir kahraman portresi vardı. Hepsi de başlangıçta hiçbir şey olmamış gibi davranan, sonrasındaysa en küçük bir kurtarma girişimini başlatmakta aciz kalan yetkililere öfkeliydi.

Onlar aşağıda boğuluyorlar! Evlatlarımız havasızlıktan ölmek üzereler! Rus halkının bağrından endişe dolu tek bir çığlık kopmuştu. En azından Berezovski'nin televizyonu öyle demeye getiriyordu. Tüm bunlar yaşanırken Çar neredeydi peki? Karadeniz'de, tatilde! Su kayağı yapmakla meşgul! Aciz. Canavar. Yorumcular zalimce saldırıyorlardı. Çar'ın popülerliğine

ziyadesiyle katkı sağlamış olan soğukluğu ilk kez olumsuz, gayri insani bir özellik olarak görülüyordu.

İlk fırsatta Soçi'ye koşmuştum. Başlangıçta, Putin'in derhal olay yerine gitmemiş olması benim için de anlaşılır gibi değildi.

"Ne yapmamı bekliyorsun" diye yanıtlamıştı beni. "Hepsi ölmüş, gün gibi ortada. Bunu söyleyemiyoruz çünkü hâlâ onlara ulaşmayı başaramadık ama durum bu. Berezovski'nin sahneye koyduğu ise sirkten başka bir şey değil."

Dediği doğruydu şüphesiz. Boris sirk çadırını kurmuş, sıraları yerleştirmiş, şimdi de Putin'in inip arenada gösteri yapmasını bekliyordu. Kendisini evcilleştirilmiş vahşi hayvan konumunda görme fikrine dayanamayan Çar ise ona bu zevki tattırmak istemiyordu. "Kurtarma çalışmalarına mâni olmak istemediğimi söyle" diye emretmişti sözcüsüne. Dışarıda yinelemek zorunda olduğumuz versiyondu bu. Ama işe yaramıyordu, bir histeri krizinin tam ortasında fazla akılcı kalan bir açıklamaydı, Putin'in bunu görmemesi mümkün müydü?

Bir akşam, krizin başlamasından iki ya da üç gün sonrası olmalı, televizyonda haberleri izliyorduk. Normal zamanda bile TV'de haber izlemek Çar için hayat memat meselesiydi, ki o günlerde tekini bile kaçırmaz olmuştu. Donanmanın acizliğine, Putin'in ortalarda olmayışına, yabancıların yaşadığı şaşkınlığa ve ailelerin umutsuzluğuna ilişkin bildik röportajların ardından, sunucu kameraya dönüp şöyle demişti: "Mademki yetkililer hiçbir şey yapmıyor, *ORT* olarak denizcilerin aileleri için bir bağış kampanyası düzenlemeye karar verdik. Rus devletinin kaderlerine terk ettiği kahramanların ailelerine yardım etmek istiyorsanız şu numarayı arayın." İşte o zaman Putin kendisine hâkim olamamıştı.

"Görüyor musun Vadya? On yıl boyunca devleti yıkmış, ne var ne yok çalıp çırpmış, ordunun şerefini ayaklar altına almış olanlar, şimdi kalkmış kurbanların aileleri için yardım topluyor! Yardımmış! O şerefsizler Saint-Moritz'deki dağ evlerini satsınlar önce! Şu orospu çocuğunu ara da bir görüşeyim, cep telefonundan ara!"

Kimden bahsettiğini söylemesine gerek yoktu. Çar tüm öfkesini üzerine kusarken Berezovski bir süre sessizce dinlemişti. Yüzünde halinden ziyadesiyle memnun bir İran kedisinin ifadesiyle havuzun kenarındaki bir koltuğa yayılmış halde gözümde canlandırabiliyordum onu. Sonra Çar'a şu soruyu sormuştu: "Tek bir soruya cevap ver Volodya: Neden Karadeniz kıyısındasın? Olay yerinde olmalı, operasyonları yönetmeliydin. Ya da en azından Moskova'da olmalıydın."

Öfkeden gözü dönmüş Çar düşünmeden yanıtlamıştı: "Ya sen Boris, sen neden Côte d'Azur'desin?"

"İyi de Volodya, başkan ben değilim ki, nerede olduğum kimin umurunda!"

Kesinlikle haklıydı. Ama sıklıkla olduğu gibi bu durum bir işine yaramamıştı.

"Farkında mısın Boris, kanalın, denizcilerin eşleri ve kız kardeşleri rolünü oynasınlar diye canlı yayına para karşılığında orospu çıkarıyor? Siz devlet televizyonusunuz ve başkana komplo kuruyorsunuz, öyle mi? Aklını kaçırmış olmalısın!"

Sinirlenme sırası hattın öteki ucundaki Berezovski'ye gelmişti. "Ne anlatıyorsun sen Volodya? Aktris falan değil onlar, denizcilerin eşleri gerçekten! FSB'deki yardakçılarını dinlemek yerine onları görmeye gitseydin bilirdin!"

Konuşma bir süre bu minvalde devam etmiş, sonra Boris nihayet tutumunu değiştirmişti: Şayet Putin denizcilerin ana babalarıyla bir araya gelecek olursa *ORT* lehte bir yayın yapacaktı.

Ne yapacağının Berezovski tarafından dayatılması düşüncesi Çar açısından katlanılmaz bir şeydi. Ama o anda başka ne yapabilirdi? Ansızın sanki o da denizin dibindeki demir sandukanın içinde yatar olmuştu. Ve onu suyun yüzeyine çıkarabilecek tek kişi de Boris'ti.

Telefonu kapadığında Çar'ın yüzü balmumundan bir maskeyi andırıyordu.

"Moskova'ya dönelim ve şu lanet olası buluşmayı organize edelim" demişti mırıltıyla. "Sonra da bu kargaşadan çıkınca arkadaşının icabına bakarız"

14

İsak Babel'in cephe hikâyeleri arasında "İlk Kazım" adlı bir hikâye vardır. 1920 Harekâtı sırasında Kızıl Ordu'ya asker yazılmış genç bir Yahudi'nin ilk gününü anlatır. Birliğindeki arkadaşları, okuma yazması olmayan Kozaklar daha ilk andan itibaren gözlükleri ve hafif entelektüel havası sebebiyle onu hedef tahtasına yerleştirirler. İçlerinden biri bir şey demeden ayağa kalkıp gencin bavulunu sokağın ortasına fırlatır, sonra da döner ve alaycı kahkahalar atar. Peki delikanlı ne yapar? Ne sızlanır ne de karşı koyar. Sessiz sedasız dolaşmakta olan bir kaz görür, çevik bir hareketle kazı kapıp postalıyla başını ezer ve kılıcına saplar, sonra da ona akşam yemeği vermek istemeyen aşçıya götürür. "Pişir bunu bana" der. Tabii ki o andan itibaren Kozaklar onu aralarına alırlar. Bu ufak Yahudi belki gözlüklüdür ama kendisini saydırtmayı bilen cesur bir çocuktur.

İşte Berezovski de benim ilk kazım olmuştu. Tiyatro çevresinden geliyordum, babam bir aydındı ve Kozakların işe yara-

mazın teki olmadığımı anlamalarını sağlamalıydım. Televizyonu elinden almak dünyanın en kolay işi oldu. Berezovski çoğunluğu kontrol etmiyordu, yalnızca yüzde kırk dokuzu onun elindeydi. Kalanı devlete aitti. *ORT*'nin genel müdürünü arayıp ona talimatları artık Logovaz Evi'nin salonlarından değil, Kremlin'den alacağını söylemek yeterli olmuştu.

— Bayağı sert bir hareket olmuş.

— Eh ne derler bilirsiniz: Celladın merhameti hareketindeki kesinliktedir. Fakat doğru, Boris pek iyi karşılamamıştı bunu. Akşamdan sabaha televizyonunun yöneticileri telefonlarına çıkmaz olmuşlardı. Gözde muhabirini derhal göndermiştik. Novokuznetskaya Kulübü'nü şenlendiren subretleri bile televizyona çıkarmamaya başladık. Berezovski adeta çıldırdı. Küfür kıyamet herkesi hırpalamaya başladı. Putin telefonlarına çıkmadığından beni arıyor, kendisine falanca kötülüğü etmekle suçlayıp –ki aralarında müsebbibi olmadıklarım da vardı– öfkesini bana kusuyordu.

Tepkisi normaldi. Yerinde kim olsa öyle davranırdı. Ama Berezovski herhangi biri değildi. Bu yüzden de yenilgiyi kabullenmek yerine ölümcül bir hata yaptı. İktidarın kötüye kullanıldığı ve Rusya'da otoriterliğe dönme riski olduğu iddialarını içeren bir basın toplantısı düzenledi. Soljenitsin'lik taslayarak basın özgürlüğünden ve hak ihlallerinden dem vurup kameralar karşısında boy gösterdi. Ama neyse oydu insanların gözünde: Çar'ın iktidara gelişiyle tehlikeye düşen gücüne sımsıkı sarılmış utanmaz bir fırsatçı.

Berezovski çok zeki biriydi ama tarih bilgisi yoktu. Olsaydı, tabiat kanunlarının aksine, iktidar kanunlarının değişmeye yazgılı olduğunu anlardı. Oligarkların erk sahibi oluşları, Sovyet rejiminin çöküşünü izleyen bu tip bir feodal arada gerçekleşmişti. Boris ve diğerleri, Kremlin iktidarının büyük ölçüde kendilerine, paralarına, gazetelerine ve televizyonlarına dayandığı bir sistemin temel direkleri haline gelmişlerdi. Putin üzerine bahis oynamaya karar verdiklerinde oligarkların aklında sistemi değil yalnızca temsilciyi değiştirmek vardı. Çar'ın seçil-

mesini basit bir hadise olarak görmüşlerdi oysaki yeni bir dönemin, kendi rollerinin sil baştan gözden geçirileceği bir dönemin başlangıcıydı bu.

Rusya'yı bilenler bilir, iktidar zeminden gelen periyodik hareketlere tabidir. Bu devinimler gerçekleşmeden evvel hareketin seyrini değiştirmek olasıdır. Ancak bir kez vuku bulmayagörsünler, toplumun tüm dişlileri amansız olduğu kadar sessiz bir mantığa göre yeniden konumlanırlar. Bu hareketlere başkaldırmak Dünya'nın Güneş'in etrafında dönüşüne karşı koymak kadar beyhudedir.

Sadece Berezovski değil, tüm oligarklar kendilerini demokrasinin olmazsa olmazları olarak göstermeyi seviyor, halkın onları savunmak adına barikatlar kuracaklarını sanıyorlardı. Ama kendi popülerliklerini fazla önemsiyorlardı. Halbuki, bizler onları biliyorduk. Aristoteles ne diyordu? İktidara gelir gelmez demagogun ilk işi oligarkları sürgüne yollamak olacaktır. İnsanlar Boris'i ve arkadaşlarını, Sovyetler Birliği'nin devasa mirasını hoyratça gasp etmiş fırsatçılar olarak görüyorlardı. Yığınla para elde ettikten sonra da kurşun geçirmez yeleklerini çıkarıp sırtlarına özel dikim takım elbiseler geçirmiş ve ilan etmişlerdi: Artık çekiç darbesi yok, bundan böyle oyunu, Lordlar Kamarası'nın adil ilkeleriyle oynayacağız. Aslında çoğunun Londra'ya sürülmesi mantıklı olur. Yaptığı hesap hatalarının ne denli büyük olduğunu anladığında Berezovski'nin gittiği yer de orası oldu zaten.

Gidişinden kısa süre evvel son bir kez onu görmeye Logovaz Evi'ne gitmiştim. Çar onu daima bir dost olarak gördüğünü iletmemi istemişti benden. "Sonsuza dek siyasetin dışında kalması gerektiğini anlamasını sağla" demişti. "Bana kalsa, işlerini yürütmek için sessiz sedasız Moskova'da kalabilir. Ya da dünyanın öteki ucuna gidebilir. Ama siyasetle ilgilenecek olursa karşısında daima bizi bulacak."

Geçmişin hayaletlerinin, inatla oralarda yaşayan etten kemikten gerçek insanlardan daha güçlü olduğu terk edilmiş iktidar mekânlarından daha hüzünlü pek az şey vardır. Logovaz

Evi'nde çoktandır yalnız sayılabilecek bir Berezovski ile karşılaşmıştım. Çar'ın mesajını dostane bir dille iletmeye gayret etsem de Berezovski pek iyi karşılamamış, ilkten kendisine hâkim olmaya çalışmışsa da sohbet koyulaştıkça şu son aylarda içinde biriken öfkeyi zapt edemez olmuştu.

"Putin bir çekist Vadya, ne içki ne sigara içen en azılılarından hem de. En beterleri onlardır çünkü içlerinde en gizli günahları biriktirirler. Rusya'yı hapsedecek. Şu son yıllarda normal bir ülke olmak için yaptığımız ne varsa hepsi yok olacak. Sen bile Vadya, er ya da geç. Aslında şimdiden tasman var, çekistin küçük kanişisin sen. Baban gibisin sen de, belli ki biat etmek kanınızda var. Aristokratmış! Bu halinizle serften başka bir şey değilsiniz hepiniz, nesillerdir hem de!"

Sözleri üzerimden iz bırakmaksızın akıp gidiyordu, kayalığın üstünden akıp giden bir deliçay gibi. Custine ona hak verirdi, diye düşünüyordum lakaytlıkla, yazık ki Boris hiç okumamıştı onu, işine yarardı halbuki. Sözlerini sürdürüyor ve kendisiyle çelişiyordu.

"Ama bunu yapmanıza izin vermeyeceğiz Vadya. Avrupalılar, Amerikalılar var. Ruslar demokrasiyi ilk kez tattı. İç savaş çıkar..."

İç savaşı duyunca, itiraf edeyim, içimden gülmek geldi: Şu Fransız diplomatın dediği gibi, iç savaşın savaştan üstün yanı, yemek yemek için evinize dönebiliyor oluşunuzdur.

"Aferin sana Vadya, sen gül bakalım –Boris giderek dağılıyordu– Sovyetler Birliği'nden de kötü bir rejim kurmaktasınız. Vaktiyle KGB'nin bekçi köpeklerinin zulmü hiç olmazsa Parti'nin adamlarınca denetleniyordu. Artık Parti yok, iktidar doğrudan çekistlerin elinde. Onların kibrine, ihtiraslarına ve derin budalalıklarına kim dur diyecek? Sen mi Vadya? Yoksa tiyatrodaki dostlarından biri mi? Komünist Parti olmadan, KGB haydutlar çetesinden başka bir şey değildir!"

Berezovski'ye Putin'le Lubyanka'daki ilk görüşmemizi, kendisinin Yeltsin'in halefini o uğursuz zindanın dolambaçlı yollarında ağına düşürmeye nasıl bir laubalilikle gittiğini hatırlat-

mamak için kendimi zor tuttum. Hakaretleri bir kulağımdan girip ötekinden çıkıyordu ama itiraf etmeliyim ki o dört dörtlük fesatlığı sinirlerimi bozmaya başlamıştı.

"Neyse ki medya var, basın var. Özgürlüğe alıştılar ve bu şekilde ellerinden alınmasına izin vermeyeceklerdir, inan bana."

—Hadi canım sen de! İyi de Boris, sen değil miydin gazeteci dediğin üç kuruşa satın alınır diyen? Gazeteci, yanına oturmasına izin verdiğin bir hizmetkârdır, diyordun, başmakalelerinden bir ikisini okuma zahmetine katlanırsın, gazeteci senin olur, yaşlı bir tavuskuşu gibi kabarır durur, diyordun. Ama belki de yanılıyorumdur Boris, bunları diyen sen değildin belki de.

Söylememeliydim, biliyorum. Ama sabrın da bir sınırı vardır, öyle değil mi? Ansızın, hayalet görmüşçesine kalakalmıştı Boris. Bu onun yansımasıydı. Geçmişteki Berezovski'nin hayaleti. Kendisi de tanıyordu onu, üstelemeye gerek yoktu.

Beni üzüntüyle izliyordu şimdi. Aniden yaşlanmıştı. Mevsimi geçip gitmiş, bir daha da geri gelmeyecekti. Parasını muhafaza edebilirdi, hiç olmazsa bunu yapabilirdi. Yemeğin sonunda hesabı ödeyeceği için dinliyormuş gibi yaptığımız şu zengin adamlardan biri gibi olacaktı, hepsi bu kadardı ama. Görüşlerinin olayların gidişatı üzerinde bir etkisi olmayacaktı artık.

"Bravo Vadya, sen de onlardan biri oldun. Beni yere sermek için elinde birkaç kayıt vardır herhalde? Seçin'in yapacağı gibi sen de Çar'a dinletmişsindir onları? Bugüne kadar senin için işler yolunda gitti, tek sorun şu ki sen onlar gibi değilsin, asla da olmayacaksın." Berezovski'nin sesi bir nefret tısılamasına dönüşmüştü. "Bunlar yırtıcı hayvan Vadya. Yokluktan geliyorlar, beklenmedik bir darbeyle yol açtılar kendilerine, kural, sınır tanımadan. Açlar, atalarından kalma bir açlık bu. Aşağılandılar, kaç asırlık aşağılanmadan çıkıp geldiler. Her şeyi almalılar, derhal çünkü biliyorlar ki talih döner. Sen ne bilirsin ki bu konuda? Senin gibiler için talih hiç dönmez."

"Mümkündür Boris, bilemiyorum. Bildiğim bir şey varsa, o da Rusya'nın daima böyle inşa olduğudur, balta darbesiyle."

Berezovski nihayet hafiften gülümsemişti bana. Oyun sona ermişti, bunu anlayan ilk kişi de oydu. Kalkıp gitmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı onun için. Jübile yapmak zorunda bırakılmış ihtiyar aktörde hüzünlü bir vakar vardı. En azından, o akşam Logovaz Evi'nden son kez çıkarken ben öyle düşünmüştüm.

15

Siyaset garip bir meslektir. Bu alanda kariyer yapmak için işe dört elle sarılmak gerekir. Ev kadınlarının, demiryolu çalışanlarının, küçük esnafın özlemlerini okuyabilmek gerekir. Derken, zirveye ulaştığınızda kendinizi dünya sahnesine fırlatılmış halde bulursunuz. Ansızın bu dünyanın büyükleri denginiz oluverir. Aralarında çoktan bir kulüp oluşturmuşlardır çünkü bir süredir bulundukları yerdedirler, birbirlerini tanıyacak, temel kuralları öğrenecek vakitleri olmuştur. Siz ise, buna mukabil, şaşırtıcı bir temsil için sahneye itilmiş bir çaylaksınızdır. Ülkenizde saygı gören ya da korkulan biri olabilirsiniz ama burada ancak son gelensinizdir. Bir kez daha sıfırdan başlamak, her şeyi sil baştan öğrenmek zorundasınızdır, nasıl yürüneceğinden nasıl selam verileceğine kadar. G8 toplantıları, BM kongreleri, Davos forumları: Her ortamın kendi ritüelleri vardır. Yeni dostlarınız tatlı dilli görünürler, her biri size yardım eli uzatma-

ya pek heveslidir. Ama aldanmamak gerekir çünkü her birinin sizi becermek için bir planı vardır.

Berezovski Londra'ya uçarken biz ise tersi yönde hareket ediyorduk: Önce Tokyo, ardından da New York. Birleşmiş Milletler nezdindeki büyükelçimiz, JFK Havalimanı'nda, bir polis aracının peşinden ilerleyen arabalar ve siyah SUV araçlardan oluşan küçük bir kortejle bizi uçağın ayağında karşılamıştı. Havalimanından çıktıktan sonra salyangozlar gibi ilerliyor, kırmızı ışıklarda duruyorduk; ara sıra dalgın bir sürücü konvoya karıştığında bir siren işitiliyordu. Burada, Moskova'da iktidarın ayırt edici özelliği olan o yüce üstünlükten eser yoktu. Waldorf Astoria'ya varınca, otelin bizimkinin haricinde başka delegasyonları da ağırlamakta olduğunu gördük. Kremlin protokolü yirmi kadar oda ayırtmıştı ama Suudiler saltanat debdebesiyle üstümüzdeki son üç katı işgal etmişlerdi.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu haftası bir iktidar cümbüşüdür ama aynı zamanda da bir tevazu banyosudur. Burada, isteklerinin derhal yerine getirilmesine alışmış kimseler beklemenin erdemlerini yeniden öğrenirler. İkinci Cadde üstünde, zırhlı araçlardan ve korumalardan oluşan kortejler sonu gelmez bir araç kuyruğu oluşturur, testosteron yüklü delege üyeleri Cam Saray'ın tıklım tıklım koridorlarında çarpışır, altın yaldızlı salonlara alışık hükümet başkanları önemli müzakereler yürütmek için geçici paravanların ardında sıkış sıkış otururlar. Ve tüm bunların ortasında Amerikalılar size kendi üstünlüklerini hissettirmenin bir yolunu daima bulurlar. Bir gün, *CNN*'e gitmek üzere otelden çıkmak üzereydik ki delegasyonumuz için atanmış olan Gizli Servis ajanı hepimizi durdurdu. "Buna donma denir" diye açıkladı, "Birleşik Devletler başkanı hareket ettiğinde başka kimsenin tek adım atma hakkı yoktur." Kaldırımın üstünde, konvoyumuzun yeniden yürümeye başlayabilmesi için izin çıkmasını beklerken Çar'ın yüzünde oluşan ifadeyi bugün bile hatırlarım. Sonrasında, televizyon stüdyosuna vardığımızda, siması tanıdık, hokkabazı andıran biri karşılamıştı bizi. Pembe gömlek, siyah pantolon askısı. Çar, Larry

King'in karşısında ilk komünyonuna uygun giyinmiş gibi duruyordu.

"Casusluk yapmak nasıl bir şey?" diye sormuştu adam program sırasında.

"Gazetecilik yapmaktan pek de farkı yok" diye yanıtlamıştı Putin. İşimiz, bilgi toplamak, bu bilgilerden yola çıkarak bir senteze ulaşmak ve elde edilen sonuçları da bunları karar almada kullanacak kişiye sunmak.

"Peki casusluğu seviyor muydunuz?"

"Bu soruya yanıtım evet olur, istihbaratta çalışmak vizyonumu genişletme ve insanları değerlendirmede belli nitelikler kazanma imkânı sağladı bana. Öncelikli olanı daha az mühim olandan ayırt etmeyi öğrendim ve bu açıdan bakıldığında, bana çok faydası oldu."

"Harika! Reklam arasından sonra *Larry King Canlı Yayın*'da Başkan Putin ile yeniden bir arada olacağız, bir yere ayrılmayın!"

O dönemde, her ne kadar hâlâ her şeyi çok ciddiye alıyorduysak da New York'taki panayır havası karşısında kendimizi az da olsa oluruna bırakmıştık. Manhattan'ın bir masa oyunu tablosuna benzediği izlenimine kapılmışımdır daima, oyuncuların, tablo üzerinde, ulaştıkları seviyeye göre metro, sarı taksi ya da siyah *towncar*'larla gidip geldiği bir masa oyunu. Her türlü sağduyudan yoksun, sonsuz bir tekrara yazgılı ama enerji dolu bir şehir. Kortejimizde Moskova yüceliği yoktu ama yine de gururlu bir albeni vardı. Resim sergisi açılışından gala yemeğine geçiyorduk ve her yerde de hemen her zaman alttan alta bir lütfetme hali sezdiğimiz şu coşkun Amerikan samimiyetiyle karşılanıyorduk.

Clinton'la zirve toplantısı da aşağı yukarı bu şekilde gerçekleşmiş, başkan bizimle buluşmak üzere Waldorf Astoria'ya gelme inceliğini göstermişti. Elinizi iki eliyle boa yılanı gibi kavradığı efsanevi tokalaşması, çatallı sesi, akşam olunca şömine başında yaşamından hikâyeler anlatan Orta Batılı çiftçinin sıcak gülümseyişiyle, tam bir ihtiyar kurt havalarında çıkmıştı karşımıza. Ama bizler, köy esintisi taşıyan bu görünümün ardında

karmaşık ve amansız bir mekanizmanın gizlenmekte olduğunu biliyorduk. Yale ve Oxford'un üstün yetenekli öğrencisi Clinton, Birleşik Devletler'in en genç valisi Clinton, her türlü skandaldan yakasını kurtarmayı bilmiş ve hasımlarını daima altetmiş siyaset hayvanı Clinton. En çok da tek bir şey dahi vermeksizin Avrupa'nın yarısını geri alarak, NATO'yu neredeyse sınırlarımıza dek büyüterek ve üretim sistemimizden geriye kalan ne varsa lokma lokma akbabalara yağmalatarak Sovyet İmparatorluğu'nun parçalanmasını demir yumrukla yönetmiş Başkan Clinton.

Ancak daha sohbetin başında bir hata yapmıştı. Çar'a Yeltsin'i, yani eski dostu Boris'i sormuş ve bunu yaparak hiçbirimizin asla sindiremeyeceği bir hakaretin anısını canlandırdığının farkına varmamıştı. Size daha önce de dediğim gibi Ruslar fedakârlık etmeye alışkındırlar ama saygıya da öyle. Tüm tarihimiz boyunca hükümdarlarımız bu dünyanın büyükleri olarak muamele görmüş, kimse hiçbir zaman onlara üstünlük taslamamıştır. Roosevelt Stalin'le bir araya geldiğinde ya da sonraki on yıllarda Nixon Brejnev'le ya da Reagan Gorbaçov'la buluştuğunda, iki büyük güç bir araya gelmiş oluyordu ve kimse de hiçbir şekilde aksini düşünmüyordu. Berlin Duvarı'nın çöküşünün ardından tüm bu mevzular bizim için zorlu bir hale geldi. Halbuki, usuller ve usullere saygı bizi kurtarabilirdi. Ama Yeltsin, Clinton sıcaklığının tuzağına düşmüş, onun bir dost ya da en azından Rusya'yı yeniden ayağa kaldırmada kendisine yardım edecek gayet hevesli bir müttefik olduğunu sanmış, gardını indirmiş, tokalaşmadan sırt sıvazlamaya ve en sonunda da her Rus'un zihnine bir yüz karası olarak kazınan şu korkunç sekansa geçmişti.

Sahneyi gözünüzde canlandırmaya çalışın: Bir sonbahar günü, yer yine New York. Amerikan başkanı ile Rusya devlet başkanı, Franklin D. Roosevelt Kütüphanesi'nde iki taraflı bir anlaşmaya varmışlar ve ardından da basın açıklaması yapmak üzere dışarıda bulunuyorlar. Neoklasik sütunlar, bayraklar, üniformaları içinde başkanlık muhafızları ve kürsünün altında

da Amerikalıların her zamanki gibi tüm dünyaya benimsetmeyi başardıkları şu barbarca Cadılar Bayramı'na istinaden iki balkabağı. Clinton kısa bir konuşmanın ardından sözü Yeltsin'e bırakır, görünüşe bakılırsa pek de ayık olmayan Yeltsin ise kalabalığa söylev çekmeye başlar. Başkanımızın sesi yankılanırken Clinton kahkahayı basar. Alışılmadık bir şeydir bu ama o kadar da mühim değildir, hem ayrıca dünyanın en güçlü adamı gülmeyecek diye bir kaide de yoktur. Sorun şu ki, Clinton durmak bilmez. Durmayı başaramaz. Sendeleyen, gülünç vaziyetteki ihtiyar ayı onu kelimenin tam anlamıyla kahkahalara boğmuştur. Gülmekten Clinton'ın gözünden yaşlar gelir, yüzü kıpkırmızı olmuş, gülme krizine girmiştir. Televizyon karşısında donup kalmış biz Ruslar ise durması için içimizden yalvarırız. Yeltsin'i, alışkanlıklarını, zayıflıklarını bilsek de, lanet olsun, nihayetinde yeryüzünün en geniş topraklara sahip devletinin, nükleer bir süper güç olan Rusya Federasyonu'nun başkanıdır o! Ama nafile! Clinton kendisini tutmayı beceremez. Artık o da sallanmaya başlamıştır. Sarhoş olmasına rağmen hafiften rahatsız olmuş görünen Yeltsin'in omuzlarını sıvazlar. Koca bir ulus, yüz elli milyon Rus ise Amerikan başkanının gülme krizinin ağırlığı altında ezilip utançtan yerin dibine geçer.

Clinton, ihtiyar Boris'i sorduğunda Çar'ın gözünün önüne gelen işte bu sahnedir. Putin, kendisiyle işlerin farklı yürüyeceğini derhal anlamasını sağlar. Ne sırt sıvazlamalar ne de gülme krizleri. Clinton hayal kırıklığına uğrar, orası kesin. Artık bütün Rusya devlet başkanlarının, Amerikan çokuluslu şirketleri adına cesur kapı görevlileri, gezegenin en muazzam gaz kaynaklarının bekçisi olacaklarını sanıyordu herhalde. Her zamankinin aksine, o ve danışmanları geldikleri vakit olduğundan daha az gülümser bir yüzle ayrıldılar oradan. İyi de ne bekliyorlardı ki?

Dönüş yolunda, uçakta, "Şayet Moskova'da kana susamışlar iktidara gelseydi" diye içini dökmüştü Çar, "Birleşik Devletler, çıkarlarına ilişmemeleri ve kendilerine patron muamelesi yapmaya devam etmeleri şartıyla onları meşru hükümet olarak derhal tanırdı. Mesele şu ki, Soğuk Savaş'ı kazandıklarını zan-

nediyorlar. Aklın alıyor mu bunu? Hem de Sovyetler Birliği kaybetmemişken. Soğuk Savaş sona erdi çünkü Rus halkı kendisini baskı altında tutan bir rejime son verdi. Biz yenilmedik, biz diktatörlükten kurtulduk. Aynı şey değil bu. Evet, Batılılar Doğu Avrupa'nın demokratikleşmesine katkı sağladılar ama unutmamalılar ki en büyük katkıyı Ruslar sağladı. Berlin Duvarı'nı yıktıran biz olduk, onlar değil. Varşova Paktı'nı dağıtan biziz, onlara elimizi teslim olmak için değil barış nişanesi olarak uzatan biz. Arada bir hatırlasalar fena olmaz."

16

Birleşik Devletler'den döndükten sonra bir akşamı kendime ayırmaya karar vermiştim. O dönemler artık çok fazla vaktim yoktu ama Çar'la çalışmaya başlayınca koptuğum Moskova sanat çevrelerine ara sıra takıldığım da oluyordu. Mühim kişi pozları takınırken yaptıkları tikler ne kadar asap bozucu olsa da abartılı neşeleri, Kremlin'deki iş arkadaşlarımın anbean sergiledikleri o yırtıcı uyanıklığa kıyasla hoşuma giden bir soluklanma oluyordu. İçlerinde özellikle biri vardı ki katiyen eser verme zahmetine girmeksizin tam bir büyük yazar edası takınırdı. Adı Limonov'du, Eduard Limonov. Uzun yıllar Amerika'da ve Paris'te yaşadıktan sonra mücadeleci fikirlerle Moskova'ya dönmüştü. Batı'ya karşı, söz konusu bölgelerdeki uzatmalı seyahati esnasında maruz kaldığı bilhassa da maddi nitelikteki hakaretlerden daha şiddetli bir hınç besliyordu. Doksanlı yılların başında Ulusal Bolşevik Partisi'ni kurmuştu. Siyasi bir operasyon mu yoksa sanatsal bir performans mı söz konusu anlamak

mümkün değildi ama adından açıkça anlaşılan bir şey varsa o da azami düzeyde kargaşa yaratma arzusuydu. Benim gibileri hapsetmiş olan saygınlığın tüm sıkıcı getirilerinden uzunca bir süre önce yakasını kurtarmış olan Eduard, karşılığında, Ortadoğulu bir paşa cömertliğiyle yakın çevresiyle de paylaştığı, en yoğun zevklerden oluşan sınırsız bir çeşitliliğe ulaşabilir olmuştu. Etrafı "devrimci öncü birliğim" diye adlandırdığı, ayrıksı tiplerden oluşan bir tayfayla çevriliydi daima.

"İstediğin kadar gülebilirsin Vadya ama ben bir ordu oluşturuyorum" deyip duruyordu. "Sorun askerler değil, asker bulmak zor değil. İnsanlar öyle umutsuzlar ki... Sorun halk komiserleri, propaganda yapmaya, kitlelerin karşısında söz almaya muktedir insanlar. Mücadelenin bu aşamasında, stratejik silah onlar olacak, ideolojiyi yayanlar, ulusal Bolşevik devrimini çoğaltanlar yani. Ama endişelenme Vadya, iktidar bize geçince Kremlin'deki o küçük makamını elinden almayacağız. Dürüst bir propaganda profesyoneli daima işe yarayabilir..."

O akşam Eduard bana Beyaz Ev'in yakınında bulunan, genel merkezi haline getirdiği, 317 adlı çakma bir İrlanda *pub*'ında buluşmak üzere randevu vermişti. Kapıya ulaşmak için, dışarıya park edilmiş onlarca motosikletin arasından güçbela ilerlemek zorundaydınız, varınca ise kendinizi neo-faşist motorcuların anarşist aydınlarla, *punk*'larla ve kadın cinsinin bu gibi yerlerde macera arama cesareti gösterebilen nadir yaratıklarıyla kaynaştığı Mad Max tarzı bir ortama dalmış bulurdunuz.

Oraya vardığımda Limonov bir köşeye çoktan yerleşmişti, masanın üstünde ise yarısı boş bir votka şişesi duruyordu. Vaatkâr bir akşam olacaktı.

"Sonun başlangıcı ne oldu, biliyor musun Vadya?" Eduard teatral girişlere bayılırdı.

"Hayır Eduard, lütfen aydınlat beni."

"Richelieu, Vadya. *Üç Silahşörler*'in kardinali gerçekten yaşamış biridir, malum."

"Elbette Eduard, karşında şu senin beyinsiz dazlaklardan birinin olmadığını hatırlatırım sana."

"Peki tamam, sadede geleyim, öyle ya da böyle düelloları yasaklayan oymuş. Bir kanun çıkarıp iki yetişkin erkeğin kılıçla birbirlerine meydan okumalarını engellemiş, anlıyor musun? Batılı erkek bir daha da kendine gelememiş. Oradan hemencecik babalık iznine kadar gelinmiş."

Limonov, bazı Avrupa ülkelerinde kısa süre önce kabul edilen babalık iznini, alçaklıkta son nokta, evcil hayvanların acınası yaşamının simgesi olarak görüyordu.

"Televizyon izliyor, arabalarını park ediyor, pek de yorucu olmayan, acayip sıkıcı bir işe kendilerini adıyorlar; böyle geçen birkaç on yıl, bir iki banka kredisi, deniz tatili, hayatları bitti, daha onlar farkına bile varamadan. Tam anlamıyla ziyan olmuş bir hayat, gerçekten affedilmez yegâne suçtur."

Eduard'ın argümanlarını defalarca dinlemiştim, kitaplarında, söyleşilerinde, avangard devrimcilerine yaptığı konuşmalarda yinelediği şeylerdi bunlar. Gerçi o akşam, New York'a yaptığımız seyahati merak ediyordu, gazetelerde temaslara ilişkin bir iki yazı okumuştu.

"Gezi nasıl geçti?"

Eduard ile uluslararası siyaset tartışmaya hevesli olmadığımdan bu muhabbeti geçiştirmeye çalışmıştım. "Eh! Oralar nasıldır, iyi bilirsin. Her zaman epeyce eğlenceli bana kalırsa."

"New York eğlencelidir. Amerikalılardan sakınmak yeterli"

Bir kahkaha patlatmıştım ama her zamanki gibi söylediklerinde ciddiydi. Paradoksların insanı olsa da Limonov asla şaka yapmazdı, özelliklerinden biriydi bu.

"Şu akşam yemeklerinden birine gitmişsindir herhalde. Erkeklerin hepsi ya Princeton'da ya Yale'de okumuştur, kadınlarsa ya Vassar'da ya da Brown'da. Hepsinin aynı yaşta, aynı okullara giden çocukları vardır. Erkekler şehir merkezindeki bir bankada çalışırlar, kadınlar Barney's'ten alışveriş yapar. Hepsinin Hamptons'ta bir yazlığı, Palm Beach'te de kışlığı vardır. Şayet bu masalardan birine düşecek olursan tek akıllıca seçenek siyanürdür. Gençken hiç olmazsa şu sarışın eşlerden birini tuvalette düzmek gibi bir seçeneğim vardı. Artık tek

seçeneğim siyanür. Neyse ki artık o yemeklere davet edilmiyorum."

"N'aparsın dostum, burjuvazinin gizli çekiciliği işte. Her yerde aynı."

"Sana katılmıyorum Vadya, Amerika burjuvazi mi bıraktı."

Ulusal Bolşevik Partisi'nin baş ideoloğunun yüzünde Anglosakson burjuvazisinin yok oluşundan duyduğu derin üzüntüyü yansıtan bir anlatım belirmişti ansızın.

"Hiç olmazsa burjuvazinin kendi değerleri vardı, bu insanlarınsa inandığı tek bir şey var, o da sayılar. Komik olansa, birbirlerini tanımıyor oluşları, nesilden nesle yenilenen bir piyangonun ürünü hepsi: zekiler, hırslılar, çalışmaya, mutlak bilgiye tapıyorlar ve ölü bir fare ne kadar sıkıcıysa onlar da o kadar sıkıcılar. Sorun Birleşik Devletler'in emperyalizmi değil. Allende ya da bu türden budalalıklar yüzünden onlara kızgın da değilim. Güç kullanımı, ne denli şiddetli olursa olsun, imparatorlukların doğasında vardır ve nihayetinde de Amerikan yönetimleri kendisinden önce gelenlerden, bizim beyaz ve kızıl çareviçlerimizden daha kötü değiller. Sorun Amerikan kültürünün içeriği. Herkese *Happy Meal* güvencesi sağlamak adına gerçek yüceliği imkânsız kılan bir medeniyetsizleştirme söz konusu."

Eduard sipariş ettiği hamburgerden iştahla koca bir ısırık almak için sözlerine bir süreliğine ara vermişti ve bu durum argümanını zerre kadar etkilemiş görünmüyordu.

"İlginç olan şu ki, senin gibi insanlar ortada izlenecek bir model var sanıyorlar. Ama aslında Amerikalılar birer zombiden ibaret, insanın hayatını ziyan etmesinden daha büyük günah yoktur Vadya. Hayatın amacının en rahat ya da en uzun yaşamı garantilemek olmayabileceği düşüncesi akıllarından bile geçmiyor. Ulusal Bolşevik Partisi'ni, Yeltsin'in bu yola girdiğini, Rusya'yı Amerikan düşkünlerevinin ucuz maliyetli bir şubesine dönüştürmek istediğini görünce kurmaya karar verdim. Neden böyle bir ad seçtim, biliyor musun? Sizi öfkelendirmek, kötü olduğunu düşündüğünüz her şeyi, insanı indirgediğiniz o küçük tüketiciyi tehdit eden tüm fikirleri tek bir isimde toplamak için."

"İnsanı yaşatan tutkulardır, bilgelik yalnızca hayatta kalmayı sağlar."

Limonov bana ters ters bakmıştı. Sözünün kesilmesini sevmezdi, bilhassa da görüşlerini bayağı hale getiren bayat alıntılarla.

"Tam da bu" diye yeniden söze girdi. "Ulusal Bolşevik Partisi'nde eski Stalin yanlılarıyla eski Troçki yanlılarını, eşcinselleri, dazlakları, anarşistleri, *punk*çıları, kavramsal sanatçıları, fanatik dincileri, Budistleri, Ortodoksları bir araya getirdik. İlk kongremizi düzenlediğimizde en zoru, onları birbirlerinin kafalarını kıramayacakları biçimde salona yerleştirmek olmuştu. Şimdi düşünüyorum da bu işi nasıl becerdik, doğrusu hâlâ bilmiyorum..."

Eduard kahkahalara boğulmuş, sonra da bir kadeh dolusu votka yardımıyla yeniden ciddiyetini takınmıştı.

"Onları bir arada tutan ideoloji değil Vadya, yaşam tarzı. Program zerre kadar umurlarında mı sence? Bu gençlerin istediği sıradanlıktan, can sıkıntısından kurtulmak. Her birinin içinde, tek beklentisi beslenmek olan kahramanlık ışığı var. Üçüncü Roma, İmparatorluk Rusya'sı, Stalingrad, kimin umurunda bunlar! Asıl mesele yüce bir şeye seslenmek. Her halk, şayet bekasını korumak istiyorsa, dünyanın selametinin bir tek kendilerine bağlı olduğuna inanmak zorundadır, diğer ulusların başını çektiğine de! Batılılar bizi diz çökmüş görmek istiyorlar. Gorbaçov ve Yeltsine bayıldılar. Size de bayılmış gibi yapacaklar Vadya, uşak tavrı sergilediğiniz müddetçe. Bu arada da elde kalan ne varsa hepsini alıp götürecekler tabii."

O akşam, ipe sapa gelmez sözlerinin kısmen de olsa deneyimlerimizle örtüştüğünü Limonov'a söylememek için kendimi zor tutmuştum. Dürüst olmak gerekirse, bu mevzu kafamı kurcalıyordu biraz. Eduard'ı siyasi kavrayıştan bütünüyle yoksun zeki bir sosyopat saymıştım daima. Yıllardır aynı kavramları dostlarının keyifli bakışları eşliğinde yineleyip duruyordu. Burjuvayı şaşırtmak, dikkatleri üzerine çekmek, etrafından hiç eksik olmayan güzel kızların gözlerini kocaman kocaman aç-

tırmak, tüm bunlar tiratlarının biricik amacı gibi gelirdi bize. Şimdi ise şiirsel uçuşlarında bambaşka bir anlam bulmaya başlamıştım. Ona hak vermeye başlamış falan değildim, kesinlikle böyle bir şey yoktu. Ama ilk kez argümanları oldukları gibi görünüyorlardı bana. Titiz bir çözümlemenin ürünü olmasalar da Limonov'un tüm maskaralıklarına rağmen kesinlikle hafife alınmayacak bir sezginin ürünüydüler. Belki de seksenlerin sonunda atıldığımız Batı'yı kudurganca taklit etme politikası doğru yol değildi. Belki de başka bir yola girmenin vakti gelmişti.

17

Gecenin bir yarısı olmuş, el ayak çekilmişti, Kremlin'in uzun beyaz koridorlarında ilerlerken tüm Rusya'da karanlığa gark olmayan yegâne yerde bulunduğum hissine kapılmıştım. Putin'in ofisinin bulunduğu Senato Sarayı, çarların sarayının o ürpertici ağırlığına sahip değildi. Burada güç, işe yaramayan salonların aynalarında kayarak dağılmaz, yoğunlaşır ve eyleme dönüşürdü. Bu yüzden Lenin burayı hükümetinin merkezi yapmıştır ve o zamandan beridir, yalın bir zevkle döşenmiş bu küçük odalarda, yeryüzünün sınırları en geniş ülkesinin kaderine hükmedilir. Başkanın bekleme odasına varınca, çarların duvarları süsleyen portrelerine ve Putin'in muhafız ordusunun etten kemikten gençlerinin arasına katmak için seçtiği Japon samuray heykeline o bildik sessiz selamımı çaktım. Özel kalem müdürü içeri girmemi işaret etti, başkan beni bekliyordu. Ofise girerken özel sohbetlerimiz için genelde seçtiği divanda değil, çalışma masasının ardında oturmakta olduğunu gördüm. Çok kötüye işaretti bu. Bü-

yük bronz avize bu kez yanmıyordu. Bir tek çalışma masasındaki küçük lamba, ortama ciddi bir tefekkür havası katarak Çar'ın ofisini aydınlatıyordu. Putin'in masasının karşısında bulunan rahatsız iki koltuktan birine oturdum.

Çar bir belge okuyordu, birkaç dakika sessiz kaldı. Sonra, önündeki kâğıttan gözlerini ayırmaksızın: "Popülarite endeksim ne âlemde, Vadya?" diye sordu.

"Yüzde altmış civarında, başkanım."

"Güzel. Peki kim benden daha yukarıda, onu biliyor musun?"

"Hiç kimse başkanım. En yakın rakibiniz yüzde on iki civarında."

"Yanlış bilgi, Vadya. Aç gözünü, benden daha popüler bir Rus lider var."

Nereye varmak istediğini anlamamıştım.

"Stalin. Babacık bugün benden daha popüler. Seçimlerde karşı karşıya gelseydik beni ezip geçerdi!"

Çar'ın yüzü, artık bana tanıdık gelen o mineral sertliğine bürünmüştü. En ufak bir yorum yapmaktan kaçındım.

"Siz aydınlar, Stalin'in, insanlar yaşananları unuttuğu için bu kadar popüler olduğundan eminsiniz. Size göre, tasfiyeleri, katliamları hatırlamıyorlar. Bu nedenle de 1937 hakkında, gulaglar hakkında, Stalinizm kurbanları hakkında makale üstüne makale, kitap üstüne kitap yayımlamaya devam ediyorsunuz. Stalin'in katliamlara rağmen popüler olduğunu sanıyorsunuz. Ama aldanıyorsunuz, Stalin tam da o katliamlar *sayesinde* popüler. Çünkü hiç olmazsa hırsızlara ve hainlere nasıl muamele edileceğini biliyordu."

Çar sözlerine ara vermişti.

"Sovyet trenleri arka arkaya kaza yapmaya başlayınca Stalin ne yapar, biliyor musun?"

"Hayır."

"Demiryolları müdürü Von Meck'i seçer ve onu sabotaj gerekçesiyle kurşuna dizdirir. Bu yapılan, tren meselesini çözmez, hatta daha da derinleştirebilir. Ama Stalin öfkeyi tahliye etmiş olur. Sistem ne zaman beklentileri karşılamasa aynı şey

yapılır. Et kıtlığı baş gösterdiğinde, Stalin, Tarım Halk Komiseri Çernov'u tutuklatıp onu mahkemeye sevk eder, hayret ki ne hayret, Çernov, rejimin istikrarını bozup isyan başlatmak için binlerce inek ve domuzu itlaf ettirdiğini itiraf eder. Derken, yumurta ve tereyağı sıkıntısı baş gösterir. O zaman da Planlama Komisyonu Başkanı Zelenski'yi tutuklatır, o da çok geçmeden tereyağı stoklarına çivi ve cam kırıkları kattığını, elli kamyon yumurtayı yok ettiğini itiraf eder. Belli bir rahatlamayla karışık bir infial dalgası tüm ülkeye yayılır. Her şey açıklığa kavuşmuştur! Sabotaj, beceriksizlikten daha inandırıcı bir açıklamadır, Vadya. Sabotaj ortaya çıkarılır ve cezalandırılır. Adalet sağlanır, birisi bedel öder ve düzen yeniden tesis edilir. Mühim olan da budur."

Çar bir kez daha susmuştu; farklı koşullarda olsak tereddüt etmeksizin teatral olarak nitelendirirdim. Derken, rengini belli etmeyen bir tonda yeniden söze girmişti: "Arkadaşın Hodorkovski'nin yarın seher vakti tutuklanması emrini verdim. Kameralar da olacak, kimsenin Rus halkının yüce öfkesinin üstünde olmadığını herkes görmeli."

Donakalmıştım. Son yıllarda Mikail, diğerlerinden daha dürüst biri olmasa da Silikon Vadisi'nin dâhi çocuklarını andıran atak delikanlı görüntüsü, tişörtleri, gözlükleri, hayır kurumları, daima yüce ülkülerle dolu büyük büyük laflarıyla ülkenin en zengin girişimcisine dönüşmüştü. Gazete ve televizyonlarınız bayılıyorlardı ona, onu yeni Rus kapitalizminin bir nevi ikonu haline getirmişlerdi. Mikail'i adi bir suçluymuşçasına hapse atma fikri anlaşılır bir şey sayılmazdı ama işin aslı, Çar da bulunduğu yere anlaşılabilir olanın mıntıkasında kalarak gelmemişti.

Bu tedbirin geri dönüşü olmadığından bir an bile kuşku duymamıştım. Çalışma masasının öte tarafından gözlerini dikmiş bana bakan adam fikrimi sormamış, aldığı kararı iletmekle yetinmişti. Kararın sonuçlarıyla başa çıkmaksa bana kalıyordu. Medya organları, Rus medyası da dahil, canla başla karara itiraz edecekti. Durumu hafifseyip idari bir karar olarak gösterebilirdik

ama pek bir şey değişmezdi. Bu noktada en iyisi elden geleni yapmaktı. Şayet Mikail'in Rus halkının öfkesini tahliye etme aracı haline gelmesi gerekiyorsa, uğradığı hakaretin dört dörtlük olması gerekirdi. Finans dünyasının altın çocuğunun, dul ve yetimlerin güler yüzlü velinimetinin fotoğrafları artık yeterdi! Bundan böyle Hodorkovski'nin dolaşımda olacak yegâne fotoğrafının mahkûm kılığında parmaklıklar ardında çekilmiş fotoğrafının olmasını sağlayacaktım. Mesaj net olmalıydı: Çar seni o eşikten geçirmeye karar verirse, *Forbes*'un zirvesinden hapishaneye tek adımlık mesafe vardı. Mikail'in kamuoyu nezdinde alçalması, öteki oligarklar için bir uyarı, aynı zamanda da Rus halkının öfkesine yem olarak hizmet edecek bir gösteri olacaktı.

Bunun için elimden geleni ardıma koymadığımı, eski rakibimi aşağılamanın bana zevk verdiğini düşüneceksiniz belki ama inanın bana öyle olmadı. Maruz kalınan bir yanlışın intikamını almaya çalışan onun esiri olmaya mahkûmdur, bense Mikail ve Ksenya düşüncesinden kurtulalı çok olmuştu; o derece ki, evlendikleri haberini almak bile kayıtsızlığımı delip geçmeyi başaramamıştı. O konuya dönmek zorunda kalmak hoş olmamıştı ama karşı çıkmanın da bir anlamı olmayacaktı. Hiçbir şey karar almak kadar zor değildir ama bir kez aldı mı da her şeyi unutmalı insan, kararın gerçekleşmesini sağlayabilecek şey dışında.

Hodorkovski, kim bilir hangi iş bağlantısı için gittiği Sibirya kentinde, jeti piste iner inmez şafak vakti tutuklandı. Özel birliklerden askerlerin eşlik ettiği kelepçeli milyarderin görüntüleri tüm dünyayı dolaşmış ve derhal paranın insana hiçbir koruma sağlamadığını herkesin anımsamasını sağlamıştı. Siz Batılılar için gerçek bir tabudur bu. Tutuklanmış bir siyasetçi, neden olmasın ama bir milyarder, işte bu tahayyül edilemez, çünkü sizin toplumunuz paradan daha üstün bir şey yoktur ilkesi üzerinde yükselir. Komik olansa, bizim zenginlerimize "oligark" demeye devam etmeniz, gerçek oligarklar ancak ve ancak Batı'da bulunurken hem de. Yalnızca Batı'da milyarderler hukukun ve halkın üstündedir, yönetenleri satın alır, onların yerine kanunları yazarlar. Sizde bir Bill Gates'in, bir Murdoch'un

ya da bir Zuckerberg'ün kelepçeli fotoğrafı bütünüyle akıl almaz bir şeydir. Rusya'da ise bir milyarder, siyasi gücü etkilemede değil, parasını harcamada bütünüyle özgürdür. Rus halkının iradesi ve bunun ete kemiğe bürünmüş hali olan Çar'ın iradesi, ne olursa olsun özel çıkarların üzerindedir.

Oy vermeye altı hafta kala, Hodorkovski o yıl gerçekleşecek seçimlerde Çar'ın kampanya yürütmeme politikasının manifestosu haline gelmişti. Ben Mikail'in düşüşünü başarılı bir televizyon formatına dönüştürmekle yetinmiştim. Zor olmamıştı, kudretli kimselerin yerde yuvarlanan başı daima kitleleri en çok etkileyen manzaralardan biri olmuştur. Mühim birinin infazı vasat kalabalıkların tesellisidir. Sokaktaki adam, ben belki o kadar başarılı olmadım ama en azından darağacında sallanmıyorum, diye düşünür. Her çağda, halka açık gerçekleşen idamlar sevilen bir eğlence olmuştur. Fransız Devrimi vakayinamelerinde, giyotin ilk kullanılmaya başlandığında, Parislilerin iyi görememekten şikâyet ettikleri ve "Yabalarımızı geri verin" diye bağırdıkları anlatılır. Daha sonra ise giyotinin ne denli etkili olduğunu ve idam mahkûmları üzerinde ilaveten ne denli büyük bir dehşete yol açtığını fark edince, bu yeni teknolojiden keyif almaya başlarlar. Açıkça söyleyelim: Halktan daha kıyıcı bir diktatör yoktur; halkın öfkesini bir tek, şefin sert ama adil eli dindirebilir.

Aralık ayının ilk günlerinde seçim zaferle sonuçlanmıştı. Oylamanın ertesi günü Çar televizyonda tüm gece ayakta olduğunu itiraf etmişti. En ufak bir endişe dahi duymadığı sonuçları takip etmek için değil, labrador cinsi köpeği Koni ilk doğumunu gerçekleştirdiği için. Benimse ilgilenecek bir köpeğim yoktu, bu yüzden seçim gecesi bir sürahi votka ve tarih kitaplarından oluşan bir yığın eşliğinde evde kalmıştım. Çar'la yaptığım son konuşmadan bu yana kendi rolümü farklı açıdan görmeye başlamıştım. Otuzlu yılların Stalin davalarının kroniklerine dalarak Hollywood tarzı mega yapımların aslında çoktan gerçekleşmiş olduğunu fark etmiştim: Sovyet usulü *show business*. Hâkimler ve savcılar aylarca senaryo üzerinde çalışıyor, film yapımcıları da muhtelif baskı yöntemleriyle cesaretlendi-

rilmiş olan suçluları bu senaryolarda oynamaları için çağırıyorlardı. İçlerinde, koruması gereken bir ailesi olan vardı, saklaması gereken bir sırrı olan vardı veyahut da tehditlere ve fiziksel acıya duyarlı olanlar vardı. En sonunda her biri rolünü oynamaya razı geliyor ve böylece gösteri başlıyordu.

Yapımcılar hiçbir ayrıntıyı atlamıyorlardı, gerçekle kurmacanın karışımı kusursuz olmalıydı. Duruşma salonuna kabul edilmiş halk, bilhassa da evlerinde kalmış, radyodan ve *Pravda*'dan haber alan milyonlarca insan, Metro Goldwyn Mayer filmi izlerken ne hissediyorsa aynen öyle hissetmeliydi. Kötülük karşısında duyulan endişe, korku ve dehşet. Derken, bir çatışmanın çözüme kavuşmasından ve İyi'nin zafere ulaşmasından gelen derin huzur. Gereken kararlılığı sergilemeye hazır bir iktidarın yaratma kapasitesi sınır tanımaz, yeter ki anlatı oluşturmanın temel kuralları-na riayet etsin. Sınırı belirleyen gerçeğe değil, kurguya riayettir. Hesaba katılması gereken temel itici güçse öfkedir. Siz rahatına düşkün Batılılar, öfkenin zapt edilebileceğine inanıyorsunuz. Ekonomik büyümenin, teknolojik ilerlemenin, ne bileyim, kapıya teslimin ya da kitle turizminin halkın, kökleri insanlığın başlangıcına dek uzanan o sağır ve pek kutsal öfkesini yok edeceğini sanıyorsunuz. Ki yanılıyorsunuz. Her çağda, hangi rejim söz konusu olursa olsun daima hayal kırıklığına, hüsrana uğramışlar ve kaybedenler olacak. Stalin, öfkenin yapısal bir unsur olduğunu anlamıştı. Dönemden döneme artan ya da azalan ama asla kaybolmayan... Topluma hükmeden dip akıntılardan biridir öfke. O halde mesele onunla savaşmak değil, onu yönetmektir yalnızca. Yatağından, yoluna çıkan her şeyi yıkacak şekilde çıkmasın diye düzenli biçimde tahliye kanallarını öngörebilmek gerekir. Öfkenin, sistemi tehlikeye atmadan serbestçe dolaşabileceği durumları yani. İhtilafı bastırmak incelikten uzak bir tutumdur. Öfke akışını, birikmesine müsaade etmeden yönetmekse daha karmaşıktır ama çok daha etkilidir. Uzun yıllar boyunca yaptığım iş bundan ibaretti aslında.

18

Hodorkovski'nin tutuklanmasından ve Putin'in muzafferce yeniden seçilmesinden sonra Rus yönetiminin doğasında bir şeyler değişti. İktidar kavgası son bulmadı, aksine devam etti ama halk arenasından Çar'ın bekleme odasına taşındı. O andan itibaren de devletin kaderini saray belirlemeye başladı. Hükümdarın alnı da I. Nikola döneminde olduğu gibi, saray erkânının tüm sevinç ve acılarının biricik kaynağı olmaya başladı.

Fırsatınız olursa hayvanat bahçesindeki aslanları ve maymunları gözlemlemeyi deneyin. Hiyerarşi, oyun oynadıkları sırada çok net biçimde ortaya çıkar, her şey şefin denetiminde gerçekleşir. Oyun oynamadıkları zamanlarda ise her biri kendi köşesinde, endişeli ve ürkektir. Putin, dikey iktidarı yeniden tesis ederek saray erkânının balosundaki havayı belirledi. Kuralları hatırlanmayacak denli eski zamanlara uzanan, ritmin, katılımcıların iniş ve çıkış hareketleriyle belirlendiği bir el be-

cerisi ifası. Odası Çar'ın odasına yakın olanlar var, telefonla doğrudan temas kuranlar var. Yurtdışı gezilerinde ona eşlik edenler var, Soçi'ye tatile gidenler var. Hükümette açılır kapanır sandalye elde edenler var, bir kamu kuruluşunun başındaki konumunu hiç kaybetmeyenler var. Ne denli küçük olursa olsun hiçbir işaret göz ardı edilmemelidir. Bir gala yemeğindeki masa düzeni, başkanın bekleme odasında bekleme süresi, güvenlik görevlilerinin sayısı. İktidar küçücük ayrıntılardan oluşur. Saray erkânının takıntılı dikkatinden hiçbir şey kaçmaz çünkü hepsi de hiyerarşinin özünün ayrıntıda gizli olduğunu bilir. Ufacık bir kontrol kaybının bile yapıda çatlak oluşturabileceğini de bilir. Ancak bir çaylak, söz konusu hususları dikkate şayan saymayarak boşlar, işin erbabı ise bilir ki hiçbir ayrıntı kayda değer olmayacak denli küçük değildir.

Kremlin'in, daimi bir salınım halinde çok sayıda kulesi vardır; oyunun parçası olmak isteyen, bu salınımları Moskova Jeofizik Enstitüsü'nden bir sismografın kesinliğiyle ölçecek kapasiteye sahip olmalıdır. Aralıksız uygulama gerektiren çok yorucu bir faaliyettir bu. Buluşma, ister aleni ister özel olsun, ortamın nabzını yoklamaya, güçler dengesinin aynı olup olmadığını kontrol etmeye yarar. Seans salonlarının duvarlarında bulunan, birbiri ardına geçen hisse senedi fiyatlarını gösteren şeridi bilir misiniz? Saray erkânı da ona benzer işte. Tek farkla, rakamlar ekrandan değil saray mensuplarının alın ve dudaklarından geçer. Her akşam yemeği, her sohbet borsa ekranı halini alır. Kim düşüşte, kim yükselişte... Azıcık ciddi her oyuncu bilir ki Kremlin mutlu etmez ama başka yerde olmayı da imkânsız kılar.

Bana gelince, inkâr edemem, yeni rejime kayarcasına geçiş yapmıştım, hem de kanında en az üç asırdır el pençe divan durma alışkanlığı olan birinin doğallığıyla. Ama kabul etmek gerekir ki böylesi bir genetik mirasa sahip olmayan diğerleri çabucak geçtiler beni. Putin'in sekreteri Seçin mesela. Size daha önce ondan bahsetmiştim, kapıları açar, telefon görüşmeleri yapardı. O türe mensup pek çokları gibi, uzunca bir süre gücü-

nü hak ettiği değeri görmemekten aldı. İnsanlar onu, Çar'ın huzurundayken elinde küçük evrak çantasıyla, bakışları yere inik vaziyette görür, daktilografla kâhya karışımı biri sayarlardı. Kremlin'de geçirdiği dört yılda, saray mensubunun prototipi halini aldı, kendinden emin, baskın. Şef civarda olmadığı sürece dünya ona aitti. Yeniden titrek bir koyuna dönüşmesi içinse Çar'ın ona göz ucuyla şöyle bir bakması yeterdi.

Resmi uçuşlarda, herkes daha rahat olabilmek için ceketini çıkarma cesaretini gösterirken, o Çar'a saygı emaresi olarak kravatını çıkarmazdı. Putin'le tanışmadan evvel KGB adına Mozambik'te çalışmıştı. Orada neler yaptığını ancak Tanrı bilir. Arada bir giderdi oraya. Özel birliklerden askerler eşliğinde bir Antonov'la bir Afrika havalimanına iniş yapmak ve ülkenin diktatörüne iletilmek üzere Çar'ın mesajını taşıyor olmak onun için bir nevi tatil sayılırdı. Gün içinde havan atışları saatleri dilimlere ayırırdı. Akşamsa orkestra bir kokteyl parçası çalarken havuz kenarında akşam yemeği yerdi. Normal biri için Capri'ye ya da Saint-Tropez'ye gitmek ne ise, bu seyahat de Seçin için öyleydi.

İnsan doğasına yaklaşımı öylesine ilkeldi ki daha gelişkin kimseler bunu anlamakta güçlük çekerdi. "Mevzu o kadar da basit değil" derlerdi. Seçin'in yanıtıysa "Hadi oradan!" olurdu. Ve olaylar neredeyse her zaman onu haklı çıkarırdı.

Bir gün, filoloji mezunu olduğunu öğrendim ve birtakım ortak tutkularımızın olabileceği gibi saçma bir fikre kapıldım. İlk fırsatta sevdiği yazarları sormayı denedim. Onun ofisindeydik. "Diplomamı aldığım günden beri tek kitap okumadım" diye cevap verdi monoton bir sesle. "Yalnızca bunları okudum." İstihbarat tarafından kaleme alınmış, antetsiz, beyaz kâğıt yığınını işaret etmişti.

Her türlü faaliyette, kimsenin yapmak istemediği ama herkesin yapılmasına ihtiyaç duyduğu işler vardır. İşte Seçin'in görevi de budur. Hodorkovski hapse girince, firması Yukos'un ne olacağı sorunu doğmuştu. Hükümetin içindeki liberaller firmayı ona bırakmak istiyorlardı ama Çar'ın niyetinin yalnız-

ca bir şahsı cezalandırmak olmadığı açıktı, bir sistemi yıkmak istiyordu o. Ayrıca Yukos ilk Rus teşebbüsüydü. En beğenileni. En varlıklısı. Kremlin'in en yırtıcı hayvanlarının iştahını kabartmaya muktedir bir savaş ganimetiydi.

Seçin meseleyi tereyağından kıl çeker gibi halletti. Devlet, yasal olarak firmaya el koydu, tek katılımcılı bir açık artırmayla firmanın satışı gerçekleşti ve Yukos, birkaç ay önce başına Igor'un geçirildiği kamuya ait bir şirketler grubunun avucuna düştü. Gazeteleriniz bu duruma veryansın ettiler, hırsızlık saydılar bunu. Ama tarih azıcık daha karmaşıktır. Seçin bir *silovik*'tir, güvenlik güçlerinden gelen bir "kuvvet adamıdır". Bu tip adamlar, yani askerler, casuslar ve polisler Rusya'da daima hayati öneme sahip olmuştur. Seçin, Çar'a yakınlığı sayesinde onların dayanak noktasına dönüşmüştü. Siz Batılılar, ikiyüzlüce, gücün azıcık arkaik bir şey olduğunu düşünürsünüz. Sizler kurallara inanırsınız, birbirlerine sertifikalı e-postalar yollayan ve milyon dolarlık ücretler karşılığında çözümler bulan avukatlarınız vardır. Davos'taki toplantılara, OECD çalışmalarına, Rotterdam ve Pekin'de gökdelenler diken gözde mimarlık firmalarına, Bali'de ya da Zermatt'ta gastronomi restoranları açan şeflere bayılırsınız. Kravat takma fikriyse keyfinizi kaçırır çünkü nicedir alt kademenin, oteldeki kat görevlisinin, araba kiralama acentesi çalışanının simgesi oldu kravat. Hal böyleyken, bir de asker-polis üniformasını düşünsenize. Tam müzelik eser ancak okul gezisine çıkmış öğrenciler için.

Dikkatinizi çekerim, ben de sizin gibiydim. Kapuçino eşliğinde dergilerinizi karıştırarak az vakit geçirmemiştim. Yukos'un tasviyesi barbarca bir operasyon, geride bırakmaya çalıştığımız eski alışkanlıkların geri dönüşü gibi geliyordu bana. Tanrı biliyor ya Hodorkovski'ye hiç yakınlık duymuyordum ama yerine bir çekistin geçmiş olması fikri de tüylerimi diken diken ediyordu.

Bir akşam Putin beni ofisine çağırdı. Firmanın akıbetine dair bir karar almanın gerektiği mühim günlerdi. Uluslararası bir zirveden yeni dönmüştü, öylesine huzursuz ve yorgundu ki bir

türlü oturamıyor, odada sinirli sinirli dört dönüyordu. "Hep aynı hikâye. Finlandiya'nın başkanıymışım gibi davranıyorlar bana. Daha fena çünkü onlara göre Finlandiya medeni bir ülke, bizse vahşi Rusya'yız, kapı önünde aylak aylak dolanan bir nevi ayyaş berduş. Belki de haklılar. Onlar bize dilenci muamelesini reva görmeden önce, ilk biz dilenci gibi davranmaya başladık, herkese gülücükler saçıp sadaka vermeleri için uluorta çanak uzattık."

Bir süre sessiz kalmış, sonra daha alçak bir tonda yeniden söze girmişti.

"Leningrad'da çocukken gördüğüm berduşları hatırlıyorum. Mahallenin çocukları tekme atardı onlara. Onlar bağırdıkça çocuklar daha da indirirlerdi. Aynen öyle, sırf eğlenmek için. Hepsi yapardı bunu, bir çocuk hariç. İçlerinde en büyükleri değildi; sağlığı da pek iyi değildi ayrıca. Galiba Stepan'dı adı. Onu farklı kılan neydi, biliyor musun? Delinin teki, tam anlamıyla kestirilemez biriydi. Sırf merhaba demek için yanına yaklaşacak olsan kafanda şişe kırabilirdi, hiç yoktan, öylece. Hakkında bir yığın garip hikâye anlatılırdı, güçleri olduğunu, insanları yok ettiğini söylerlerdi. Onu uzaktan görürdük, bize gülümsemeye başladığında, bağırıp çağırdığında olduğundan daha çok korkuturdu bizi. Tabanları yağlar kaçardık hemen, semtin iriyarı tipleri Deli Stiva ile karşılaşmamak için yollarını değiştirirlerdi. Bir garibanın haysiyetini korumak için eldeki tek silahı korku salmaktır."

"Sorun şu ki Başkan, düşmanlarımızı korkutmak adına piyasaları korkutma riskini de alıyoruz. Böyle bir lüksümüz yok."

Ürpermişti Putin, onu tanıdığımdan beri ilk kez gözlerinde bir nefret pırıltısı görüyordum.

"Şunu aklından çıkarma Vadya, Rusya'yı hiçbir zaman tüccarlar yönetmedi. Neden biliyor musun? Çünkü onlar Rusların devletten beklediği iki şeyi garanti edemezler: içeride düzen, dışarıda da güç. Yalnızca iki defa, o da kısa sürelerle, ülkemizi tüccarlar yönetti: İlki, 1917 Devrimi'nden sonraki birkaç ay, Bolşevikler iktidara gelmeden evvel, ikincisi de Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonraki birkaç sene, Yeltsin döneminde. Sonuç ne

mi oldu? Kargaşa. Şiddetin patlak vermesi, orman kanunları, savunmasız halkı mideye indirmek üzere ormandan çıkıp şehirlere dalan kurtlar."

Çar'ın buz gibi sesi çizdiği tablonun dehşetini artırıyordu.

"Dostun Hodorkovski Kaliforniyalı bir girişimci gibi giyiniyordu ama aslında bir step kurduydu. Ne bir şey icat etti ne de bir şey yarattı. Tek yaptığı devletten bir parça koparmaktı, devleti korumakla yükümlü olanların zayıflığından ve yozlaşmışlığından istifade ederek hem de. 1995'te petrol imtiyazlarını elde etmek için ne ödedi biliyor musun? Üç yüz milyon dolar. İki yıl sonraki piyasa değerleri neydi, onu biliyor musun peki? Dokuz milyar. Ne olağanüstü bir girişimciymiş, öyle değil mi? Adeta bir dâhi! Oligarkların topu aynı. Hepsi birer dâhi. Şimdi de kalkmış, kanunlara saygı üstüne bize ahlak dersi veriyorlar. Ve muhalifleri finanse ediyorlar zira bizim pek de iyi yetişmemiş olduğumuzu düşünüyorlar. Onlara yeterince kulak vermiyormuşuz. Belki de bir süre sonra yerime Harvard mezunu birini getirecekler, Davos forumunda iyi izlenim bırakmalarını sağlayacak bir kukla, ne dersin?"

Bense elbette bir şey demiyordum.

İçini dökerek Çar yeniden kendine geliyordu. Karşısındaki koltuğa yerleşmemi işaret ederek masasına yöneldi.

"Egemenliğimizi yeniden kazanmalıyız. Bunun tek yolu da sahip olduğumuz kaynakları seferber etmek, Vadya. Gayri safi yurtiçi hasılamız Finlandiya'nınki ile aynı mı? Olabilir. Ama biz Finlandiya değiliz. Yeryüzünün en büyük ulusuyuz. Ve de en zengini. Fakat kanunen Rus halkına ait olan kolektif zenginliğimizin suçlulardan oluşan bir çete tarafından çalınmasına müsaade ettik. Şu son senelerde Rusya, kaynaklarımızı gasp eden ama kalbi ve cüzdanı başka yerde olan *offshore* bir aristokrasi yarattı. Ülkemizin zenginlik kaynaklarının kontrolünü yeniden ele geçireceğiz Vadya: gaz, petrol, ormanlar, madenler. Bu zenginlikleri de Costa del Sol'da villası olan bir mafya bozuntusunun değil Rus halkının çıkarlarının ve yüceliğinin hizmetine sunacağız.

Mesele yalnızca ekonomi de değil. Orduya bak. Yeltsin orduyla ne yapacağını bilemedi. Biraz da korkuyordu ordudan, azıcık hor görüyordu onu. Böyle böyle orduyla ilgilenmekten kaçındı, yeni Rusya'nın projektörlerinden, butiklerden ve gökdelenlerden uzakta çürümeye terk etti onu. Böylece gangsterliğe soyunan ya da siyasete giren generallerle, açlıktan ölen ve kendilerini bir paket sigaraya satan askerlerle bir nevi Güney Amerika ülkesine dönüştük. Artık orduyu gücün dikeyine yerleştiriyoruz, güvenlik birimlerini de öyle. Güç, daima Rus devletinin kalbi, varlık nedeni olmuştur. Görevimiz dikey iktidarı yeniden tesis etmek değil sadece. Vatanseverlerden oluşan, Rusya'nın bağımsızlığını korumak için her şeyi yapabilecek yeni bir seçkin sınıf da yaratmalıyız."

O zamanlar, Çar'ın sözlerini hâlâ olduğu gibi değerlendirdiğim zamanlardı. Ne sözlerinin ardında gizli olan öç alma duygusunun ne denli güçlü olduğunu ne de bu sözlerin maskelediği boşluğun doldurulmasının imkânsız olduğunu bilebilirdim ama o akşam oligarklara karşı yürüttüğü savaşın daha yeni başladığını anlamıştım. Söz konusu, yanlış ellere düşmüş birkaç işletmenin kontrolünü yeniden kazanmak değildi. Mesele, dünya sahnesindeki yerimizi yeniden elde etmek için Rusya'nın tüm kaynaklarını, tüm güç unsurlarını seferber etmekti. Egemen bir demokrasi. Söz konusu işte böyle bir hedefti. Bunu gerçekleştirmek için de her devletin temel işlevini –savunma ve saldırı silahı olmak– yerine getirmeye muktedir çelik gibi adamlara ihtiyacımız vardı. Bu seçkin kesim zaten mevcuttu. *Silovik*'ler, yani güvenlik birimindekiler. Putin onlardan biriydi. En güçlüsü, en uyanığı. Ve en sağlamı. Ama daima onlardan biri. Onları tanıyor ve bir tek onlara güveniyordu. Onları teker teker yönetim kademelerine yerleştirdi. Elbette devletin zirvesine ama aynı zamanda doksanların iş insanlarının elinden birer birer geri aldığı özel işletmelerin de başına. Enerji, hammadde, ulaşım, iletişim. Kuvvet insanları tüm sektörlerde oligarkların yerine geçti. Böylece devlet Rusya'da yeniden her şeyin kaynağı haline geldi.

Bundan da çürümüş bir sistem mi çıktı diyorsunuz? Bakanların aynı zamanda firma tepesinde olduğu bir sistem yani, bacaklarındaki üç yüz dolarlık kot pantolonlarla, villalarımızı, teknelerimizi, özel jetlerimizi kınayıp duran Moskovalı blog yazarlarının gözler önüne sermek istediği gibi. Öte yandan, Amirallik Birinci Lordu iken Winston Churchill'in emrinde, milyarder arkadaşlarını ağırladığı ve böylelikle İsviçre'de ya da Côte d'Azur'de kendisine gösterilen misafirperverlik için teşekkür ettiği donanma yatı *l'Enchantress*'in olduğu hep anlatılır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Westminster Dükü ona Rolls'unu ödünç verirmiş, ABD'ye seyahat ettiğindeyse sanayici dostları emrine özel tren vagonları tahsis ederlermiş. Kaliforniya'da, San Simeon'da William Randolph Hearst'ın evinde ya da Biltmore'da ücretini kim bilir kimin karşıladığı bir süit odada kalırmış. Tüm bunlar onun yirminci yüzyılın en büyük devlet insanlarından biri olmasına engel teşkil etti mi? Elbette hayır, hatta tam tersi. Bir devlet adamı neden posta memuru gibi yaşamak zorunda olsun ki?

Devlet adamlarının fukara hayatı sürmesi gerektiği fikri son derece ahlaksızca. Devletin bir ağırlığı olmalıdır. Ona hizmet edenler özel hayatlarında başarısız olmuş silik tipler olamazlar. Dört bir yanda sadaka için el açmış halde beliren kimseler olmamalılar. Başyapıtımız, azami güç ve azami zenginlik biriktiren yeni bir seçkin sınıfın yaratılması oldu. Sizin paçavralar içindeki siyasetçilerinizin ve kudretsiz iş insanlarınızın kompleksi olmadan herhangi bir masaya oturmaya muktedir, güçlü insanlar. İktidarı, parayı, hatta kaçınılmaz olduğunda şiddeti, kısacası gerçeklik üzerinde etki yaratmaya hizmet edecek her çeşit aracı kullanmaya muktedir, eksiksiz insanlar. Sizin sözde liderleriniz, doğrudan başka bir çağdan, eski Roma'nın asilzadelerinin şan şöhret dolu döneminden, tüm zamanların imparatorluk kurucularının çağından gelmiş gibi görünen bu türden bir seçkin sınıfın karşısına çıkacak donanıma sahip değiller.

İktidar ille de yozlaşmak zorunda değildir, bir insanı daha iyi birine dönüştürebilir, yeter ki iktidarı yönetmeye muktedir

olsun. Tüm şefler her şeyden çok dürüstlük ister, onu vasatlar ve acizler arasında arama gafletine düşen de çoktur. Büyük hata zira ilk ihanet eden daima onlardır. Acizler doğru olma lüksüne sahip olamazlar. Sadık olma lüksüne de. Çar bilir ki sadakat onu büyütebilecek olanlara mahsus bir özelliktir; güçlülere, kendilerinden yeterince emin olanlara mahsustur. Öte yandan, başka yerlere kıyasla, Rusya'da iktidar mücadelesinin hâlâ vahşi ve keyfi olduğu açıktır. Her an her şey olabilir. Kurallar vahşicedir çünkü karşılaşmanın kendisi vahşicedir.

19

Bir sonbahar sabahı Nice'e iniş yapmıştım. Havada tuz ve reçine kokusu vardı. Prada giyimli iki fedai beni Garoupe Şatosu'na götürmek üzere pistte bekliyordu. Şato diye adlandırdıkları yer, yirminci yüzyılın başında bir İngiliz baron tarafından inşa ettirilmiş ve sonrasında da birbiri ardına muhtelif mülk sahiplerince çirkinleştirilmiş kaba saba bir villaydı aslında. Başlangıçta, villanın bulunduğu yer cennetten bir köşeyse de zamanla Antibes, bir nevi dört yıldızlı tatil yöresine dönüşmüştü. Burundaki villalar sahip oldukları bir iki yıldız fazlasını muhafaza etseler de Berezovski'nin hevesli bir aktörü olduğu o genel çirkinleşme sürecinden kendilerini kurtardıklarını söyleyemeyiz.

Boris milyonlar ödeyerek kendisine çok sayıda bitişik ev satın almış, sonra da bunları birleştirip tek ve görkemli bir mülke dönüştürmüştü. Beni avluda karşıladı, görünüşe bakılırsa keyfi yerindeydi, üzerine giymiş olduğu eşofman altı ve çiz-

gili gömlekle tatile çıkmış finansçı gibi görünüyordu. Etrafa taşkın bir hüzün havası yayıyordu. Bana mülkü gezdirirken "Picasso bu sahilde, kumların üstünde resim yaparmış" diye anlatıyordu. "Cole Porter, *Love for Sale*'i bu odada bestelemiş." Yirmili yılların kültürü onun ağzında emlak komisyoncusunun satış argümanına dönüşüyordu.

Birinci kattaki çalışma odasına yerleşir yerleşmez ziyaretimin sebebini söyledim. İstihbaratımızın kulağına gelen bir dedikoduya göre, ki açık konuşmak gerekirse bu basit bir dedikodudan fazlasıydı, Berezovski Ukrayna muhalefetinin temel destekçilerinden biri olmuş, bu durum da Çar'ı ciddi ciddi endişelendirmeye başlamıştı. Yüzyıllardır Rus topraklarının ayrılmaz bir parçası olmuş bir yerin kontrolünü kaybetme düşüncesi Çar'ı kelimenin tam anlamıyla çıldırtıyordu. "Git bir gör şu budalayı" demişti bana, "Ona sınırı aştığını söyle, aklını başına toplasın."

Yapmaya çalıştığım buydu ama her zamanki gibi pek başarılı olamamıştım. Boris'in konuşmaları, onu daima aşağı yukarı başlangıç noktasına götüren bir kısır döngüyü andırıyordu.

"Sorun ne, biliyor musun, Vadya?"

"Tabii ki biliyorum Boris, sorun Putin'in casus oluşu."

"O iş hiç de öyle değil, Vadya. Dinle beni. Casus falan değil o. Amirin karşı casusluk faaliyetleri yürütüyordu. Bu ikisi aynı şey değildir! Sana farkı söyleyeyim mi? Casuslar kesin bilgi peşindedirler, işleri budur. Buna mukabil, karşı casusluk faaliyeti yürütenlerin işi paranoyak olmaktır. Her yerde komplo ve hain görmek, ihtiyaç duyulduğunda da uydurmaktır. Onlar böyle eğitilmişler, paranoya mesleki yükümlülüklerinin bir parçası olmuş. Çar'ın düşüncesine göre hiçbir şey kesinlikle kendiliğinden olmaz. Medya daima birilerinin elinde oyuncaktır. Gösteriler, insanların hoşnutsuzluğu, hiçbir şey asla göründüğü gibi değildir. Arkasında daima ipleri elinde tutan, kendi planını uygulayan bir kukla oynatıcı vardır. Denizaltı hadisesi sırasında, gazeteciler yalnızca işlerini yaparken ve insanlar öfkeli olmakta sonuna kadar haklıyken düşündüğü de buydu. Bugün Ukrayna'ya dair düşündüğü de yine bu. Zavallı Ukray

nalıların kendilerini yöneten haydutlara başkaldırma hakları yokmuş gibi."

"Niyetleri kesin iyidir Boris, hem ayrıca senin gönderdiğin otuz milyon dolarları da var."

"Ne olmuş yani? Buna siyaset diyorlar, Vadya. Ayrıca, ne var biliyor musun? Buna demokrasi de diyorlar. Ama bu kelime ne anlama gelir, çoktan unutmuşsun sen."

Pencerenin ötesindeki azıcık harap Riviera manzarası, Berezovski'nin sözlerinin ağırlığını azaltıyordu.

"Ukrayna muhalefetinin ana destekçileri kimler biliyor musun Boris? Liste yapayım mı sana? CIA var. Amerikan Dışişleri Bakanlığı var. Büyük Amerikan vakıfları var, George Soros'un Open Society'si var. Ve ayrıca sen varsın, Rusya'yı felaketten kurtarmak için bizimle omuz omuza çarpışmış adam, Kremlin'in otoritesini yeniden tesis etmek gerektiğini söyleyen adam."

"Yani? Beni dışarı fırlatıp atan sizsiniz. Şahsi tercihim bu olduğu için burada olmadığımı hatırlatırım sana. Sürgünde yaşıyorum ben, Vadya. Rusya'ya ayak basacak olsam dostun Hodorkovski gibi hapsi boylayacağım çünkü. Her şeyimi elimden aldınız Vadya, ne bekliyorsun, size teşekkür etmemi mi?"

Bakışlarımı maun masalara, XV. Louis tarzı aynaya, bronz şamdanlara, akant yaprağı motifli süslemelere, mermer büstlere doğrultmuştum. "Her şeyimi" sözü, deniz kenarında yer alan bu ev için azıcık uygunsuz kaçıyordu, hoş, Berezovski hiçbir zaman minimalist tarza düşkün olmamıştı. Bakışlarımı izlemişti.

"Bunların hepsi bana ait, Vadya. Alnımın teriyle kazandım. İsteseniz de bir şey yapamazdınız."

"Adil olalım Boris. Buraya kadar, anlaşmazlıklarınıza rağmen, Çar sana karşı dostane tavrını sürdürdü. Bu sayede, Rusya'da sahip olduğun firmaların hisselerini satma imkânın oldu. Ne kadara? Bir milyar üç yüz milyon dolar gibi bir paraya, yanılmıyorum değil mi?"

"Değerlerinin çok altına..."

"Yine de senin ve mirasçılarının rahat bir hayat sürmesi için yeterli bence."

"Rahat bir hayat isteseydim üniversitede kalır, matematik öğretmeye devam ederdim, Vadya."

Bir anlığına, Berezovski'nin hayaleti, Shetland kazaklı, kadife pantolonlu ihtiyar bir profesör olarak sessizce aramıza sokulmuştu.

"Sana söylemeye çalıştığım şey Boris, sahip olduklarını hafife almaman gerektiği. Yerinde kim olsa bundan yararlanmaya bakardı."

"Öyle yapmazsam ne olur? Kiralık katillerinizden birini mi gönderirsiniz üstüme? Etrafına şöyle bir bak Vadya, benim de adamlarım var. Hem benimkiler sizinkilerden daha iyi çünkü on kat fazla ödüyorum onlara."

"Kabalık etme Boris. Buraya seni tehdit etmek için gelmedim. Vatansever yanına seslenmeye geldim yalnızca. Hissettiğin hıncı anlıyorum ama gözünün kendi vatanına sırtını dönecek kadar kör olduğuna inanamam."

"Putin Rusya'sı benim vatanım değil, Vadya. Artık tanıyamıyorum orayı. Tüm hatalarımıza rağmen Rus tarihinde ilk kez insanların istediklerini söyleyip yapabildikleri özgür bir ülke yaratmayı başarmıştık. On bir asırlık tarihimizde ilk kez Vadya, anlıyor musun? Ve birkaç yıl içinde siz hepsinin içine ettiniz, hepsinin. Rusya'yı ezelden beri olduğu şey ne ise yeniden ona döndürdünüz. Devasa bir hapishaneye..."

"Ruslar hallerinden o kadar da şikâyetçi değil, Boris. Televizyonlarında yüz yirmi kanal var."

"Ama hepsi de aynı şeyi söylüyor Vadya, tıpkı Brejnev döneminde olduğu gibi."

Tam cevap vermek üzereydim ki beyaz giyimli bir uşağın öğle yemeğini haber vermek üzere gelişiyle konuşmamız yarıda kaldı. Salonda toplanmış küçük bir gruba katılmak üzere merdivenlerden aşağı indik.

"Dostlarım, müsaadenizle Vadim Baranov'u takdim edeyim size, tüm Rusya'ların Çarı dostum Vladimir Putin'in gerçek beyni."

Berezovski hiçbir koşulda mübalağadan vazgeçmezdi. Sofra arkadaşlarının bakışları ölçülü bir ilgiyle bana yönelmişti. Garoupe Şatosu gibi yerlere gidip gelmeye alışkın kimselerin yorgun bakışlarıydı bunlar. Zarif bir yaşlı hanım. Ceketinin özel dikim olduğu anlaşılsın diye iliklenmemiş kol düğmeleri takan ellilik bir gayrimenkul geliştiricisi. Kendi aralarında konuşan hoş görünümlü iki genç kız. Belli ki bu sahil ortamında bulunmaktan rahatsız, iş bitirici bir havası olan Kuzeyli bir profesyonel.

Tam azar azar baş göstermekte olan ölümcül can sıkıntısının biricik panzehri aperitif tepsisine atılmak üzereydim ki ansızın güçlü bir enerji yoğunlaşması hissettim, yemek salonundan yayılan radyoaktif bir dalga gibiydi. Arkamı dönünce kaynağını keşfettim. Ardına kadar açık çift kanatlı cam kapının ötesinde, yıldızlara denk muhteşem bir yaratık duruyordu. Hafif bronzlaşmıştı ve üzerinde dizlerini açıkta bırakan beyaz keten bir tunik vardı. Gri köpekbalığı gözleri en ufak bir duygu belirtisi olmaksızın bana bakıyordu. Ksenya'ydı bu. İhtişamından hiçbir şey kaybetmemişti, hatta tam tersi, zamanla görkemi daha da yücelmiş gibiydi. Yüzündeki o bildik kaprisli çocuk havasının yerini bir tür savaşçı nitelik almıştı. Ksenya, Berezovski'nin yemek salonunda savaş düzenine sokulmuş bir ordunun güzelliğini yayıyordu. Gülümsemeden selamlaştık. Geçmişte olduğu gibi bugün de her şey birbirimize düşmanca davranmayı dayatıyordu. Öte yandan, ondan yana hiçbir düşmanlık hissetmiyordum, ben de ona karşı hiçbir husumet beslemiyordum. Bilakis, nicedir unuttuğum ama geçip giden zamanın etkisini şuncacık azaltmadığı bir tılsımı yeniden bulmuş gibiydim.

Yemek boyunca temel uğraşım ona bakmamaya çalışmak oldu. Öncelikle, sohbetin bana herhangi bir faydası dokundu denemez. Gerçekten de Londralı bir nevi süper emlakçı olduğu ortaya çıkan bronz tenli ellilik, Nice ve Cannes'ın özel havacılık terminallerinin performanslarını kıyaslıyordu. Genç kızlardan biri Monte Carlo'daki bir çağdaş sanat galerisinin sergi açılışından söz ediyordu. Birisi Hôtel du Cap'ta kredi kartı kullanılma-

ya başlanmasını kınıyordu. Bense dikkatimi bize ikram edilen, ufacık bir zahmete bile girmeyelim diye kabukları büyük ölçüde çıkarılmış küçük ıstakozlara yoğunlaştırmıştım.

Bir an gelmiş, Berezovski sohbeti her Rus'un en sevdiği konuya getirmişti: Rusya, Ruslar, kendimize has tepkilerimiz ve paradokslarımız. Konuklarıyla, geçmişte Logovaz Evi'ne girip çıkanlara ayırdığı tonda konuşuyordu.

"Siz ve biz aynı ırka mensup değiliz, malum. Elbette biz de beyaz tenliyiz, ortak başka noktalarımız da var ama bir Rus ile bir Batılı arasındaki zihniyet farkı neyse Dünyalı ile Marslı arasındaki zihniyet farkı da o. Barones, müsaadenizle, size geçen yüzyıl başından bir şahsiyetten söz edeyim. Kendisi, Vadya'mızın atalarından biridir muhtemelen."

Bunun üzerine, topluluğun bakışları bir anlığına bana yönelmiş, sonra da yeniden ev sahibimize çevrilmişti.

"Efendime söyleyeyim, Sergey adlı bu zat, aristokrasinin bir üyesiymiş, Ekim Devrimi patlak verince kuzeyde Bolşeviklerle savaşmaya gitmiş. Kızıllar son direnişçileri de silip süpürünce sürgün yolunu tutmuş, önce Berlin'e ardından da Paris'e geçmiş ki orada hızla Beyaz Rus topluluğunun vazgeçilmezlerinden biri haline gelmiş. At hırsızlarıyla ve bar fedailerine dönüşmüş Kozaklarla içen prenslerden oluşan bir çevreden söz ediyorum, bu küçük çevre, er ya da geç Bolşeviklerden kurtulacağı, saraylarının ve taşradaki mülklerinin meşru sahiplerine geri döneceği inancıyla imkânlarının çok üstünde yaşıyormuş. Kadeh kaldırıp 'Gelecek yıl St. Petersburg'da!' diyorlarmış bir ağızdan, devirlerinin sonsuza dek kapandığını anlamamış gibi bir halleri varmış."

O sırada, hafta sonu için ya da idare konseyinde bulunsun diye ucuza kiralanan şu İngiliz soylularından biri gibi duran barones hazin bir şekilde iç geçirmişti. Berezovski sözlerine devam etti.

"Sergey daima eğlencenin fitilini ateşleyen ve sofradan son kalkan olurmuş. Rusların en saygı duyduğu özelliktir malumuâliniz. Ama bir zaman sonra kaynakları suyunu çekmeye başlamış.

Elinde avucunda pek bir şey kalmamış. Bir lokantada, bir arkadaşının onu kenara çekip de şunları söylediği akşama dek: 'Seryoja, elinde kalan para ancak taksi ehliyeti almana yeter. Beni dinle, geleceğini düşün yoksa sonun Alma köprüsünün altı olacak, haberin olsun.' Siz sağduyu ve iyi eğitim sahibi Batılılar, onun yerinde olsanız, siz ne yapardınız o anda?"

Boris, bu noktada sözlerine ara vermiş ve davetlilere çalımlı bir bakış atmıştı.

"Ben size söyleyeyim mi, ne yapardınız. Sessizce çizmelerinizi çıkarır, taksi şoförü kepinizi başınıza geçirir, Étoile ile Lyon Garı arasında mekik dokuduğunuz bir hayata razı gelirdiniz, ki yapılacak en mantıklı şey de bu olurdu. Peki ya Sergey ne yapmış? Bir an düşünmüş. Dostunun omuzlarını sıkmış. Sonra da kalkıp baş garsona yönelmiş ve Arkangelsk'te Bolşeviklere karşı kıtasına son saldırı emrini verirkenki ses tonuyla emretmiş: 'Herkese şampanya!' İşte Ruslar böyledir. Taksi ehliyeti parasıyla herkese son kez şampanya ısmarlarlar!"

Baronesin yüzünde pek zarif bir gülücük belirmişti. Elden gelen buydu ancak belli ki ev sahibi bu hikâyeyi kendi yararı için anlatmıştı. Benimse bu anekdotun doğruluğu konusunda kuşkularım vardı. Bana öyle geliyordu ki Kessel'in gençlik öyküleri arasında benzer bir hikâye vardı. Ayrıca, Berezovski'nin bu hikâyeyi benim şerefime bulup buluşturduğu hissine kapılmıştım. Gerçek bir Rus'um ben, demek istiyordu: Bir taksi ehliyeti için katiyen çılgınlıktan vazgeçmem.

"Bunda övünülecek bir şey varmış gibi gelmiyor bana Boris" demişti Ksenya, ilk kez söze giriyordu. "Moskova merkezindeki eski caddelerden geçen şu tiplere bak mesela, hani şu çakarlı siyah Mercedesleri, onlara eşlik eden SUV araçları ve cep telefonlarını şifrelemeye yarayan antenleri olan tiplere. Oyun oynuyorlarmış gibi gelmiyor mu sana? *Mission Impossible*'ın Rus versiyonundaki bir role uyum sağlamaya çalışır gibiler, sen de öyle düşünmüyor musun?"

"Korkarım, her yerde herkes oynuyor bu oyunu."

"Ama Ruslar kadar kötü oynayanı yok."

"Rusya'da işler nasıldır bilmem -emlak geliştiricisi sohbete dahil olma cesaretini göstermişti- ama mesela Afrika'da bu işin pratik de bir yanı var. Bir polis memuru bilir ki büyük bir araç alabilecek paran varsa amirini satın alabilecek paran da vardır. Bu nedenle, Mercedes 600'lere ilişmezler."

Ksenya ayakkabısına bulaşmış çamuru temizlermiş gibi bir ifadeyle bakmıştı adama. "Bizim durumumuzda işe yaramadı bu. Mercedes filomuz vardı ama polisler yine de geldi."

Sessizlik, tedirgin gülücükler. Bu kez gözler, temkini elden bırakmayarak bana çevrilmekten imtina etmişti. Tecrübeyle sabittir, sözlü bir saldırı sırasında yapılması gereken, bedenin duruşunu hiç bozmamak, karşı saldırıya hazırlanırken soğukkanlı kalmaktır. İstifimi hiç mi hiç bozmadan çarpıtma taktiğini seçmiştim.

"Görüyorsun ya Boris, düşündüğünün aksine Rusya bir muz cumhuriyeti değilmiş!"

Elbette bir mübalağa idi bu. Ama iktidarın dudaklarından döküldüyse, kim aksini söylemeye cüret edebilirdi? Özellikle de bir sosyete yemeği sırasında. Ev sahibi bile yanıt vermeye cesaret edememişti. Bir acizlik göstergesiydi bu, ki yıllar içinde Berezovski acze düşmenin bedeli olduğunu acı tecrübeyle öğrenmişti. Kısa bir duraksamanın ardından sohbet daha az engebeli bir yola girmişti. Bir anlığına, Ksenya'nın gözlerinde çabucak sönen uzak bir alevin parladığını görür gibi olmuştum.

20

Côte d'Azur'e yaptığım seyahatten birkaç gün sonra Ukrayna'daki durum kötülemişti. Amerikalılar tarafından desteklenen asiler, seçim sonuçlarını tanımamış, şarkılar, türküler ve turuncu kurdeleler eşliğinde Batı yanlısı neşeli sloganlar atarak Kiev'in ana meydanını işgal etmişlerdi. Uluslararası gözlemci komisyonları, Amerikan Kongresi'nden delege grupları ve Avrupa Birliği'nden diplomatik misyonlar ortalıkta bitivermişti. Hepsi de Rus yanlısı adayın kazandığı seçim sonuçlarını gayri meşru olarak değerlendirme konusunda mutabıktı. Kısa süre önce sokaklarda bombalar patlar, Amerikan birlikleri seçim bürolarını işgal ederken Afganistan'da ve Irak'ta seçimler olmuştu, oralarda elbette hiçbir sorun yoktu, her şey normaldi. Ama Ukrayna'da tabii ki değildi. Seçimleri yenilemek gerekiyordu zira sonuç istenen sonuç değildi. Velhasıl, Ukrayna hükümeti seçimleri yenileme çağrısı yapmak zorunda bırakıldı ve bu kez Ukrayna'nın NATO'ya girmesini isteyen Amerikan yan-

lısı aday kazandı. Düşünebiliyor musunuz, Kruşçev ve Brejnev'in vatanı, askeri filomuzun ana üssü Ukrayna NATO'ya girecekti!

Adına "Turuncu Devrim" demişlerdi. Devrim, evet devrim! Rus gücünden geriye ne kaldıysa ona yönelik son bir saldırıydı bu. Bir önceki sene Gürcistan'dı hedef. Oradakine de "Gül Devrimi" demişlerdi! Güzel kızlar ve soylu ideallerden müteşekkil bu şiirsel devrimin sonucu, orada da bir CIA ajanını iktidara getirmek olmuştu. Bir sonraki aşamayı tahmin etmek için kristal küreye ihtiyaç yok: Bir sonraki aşama Rusya olacak. Moskova'da cafcaflı, güzel bir devrim, cebinde Yale *master*'ı olan yeni bir başkan. Birleşik Devletler'in zaferi tamamlanmış olacak böylece. Genç Bush o pek sevdiği maskeli balolardan birinde boy gösterebilir o zaman. *"Mission accomplished"* ama bu kez doğrudan Kızıl Meydan'da.

"Kuvvet insanları" derhal işe koyuldular. Onlara göre yapılması gereken, bildik karşı tedbirleri uygulamak, Batılı casusları sınır dışı etmek, ortalığı karıştıranları etkisiz hale getirmek ve medya üzerindeki denetimi sıkılaştırmaktı. Şüphesiz tüm bu tedbirler yararlıydı ama ne denli etkili olduklarına dair kuşkularım vardı. Bu tip durumlarda güç kullanımı daima ihmal göstergesidir, hayal gücü eksikliğinden doğar ve sorunları nadiren kalıcı biçimde çözer.

Benim yaklaşımımsa farklı oldu. Limonov'la takıldığım sıralarda bir iki kez karşılaştığım ilginç birini hatırlamıştım. Aleksandr Zaldostanov, daima siyah deri kıyafetler giyen, aslan yelesi gibi gür saçları omuzlarına inen yaklaşık iki metrelik, çam yarması gibi bir adamdı. Görünüşte diğerleri gibi bir motorcuydu, Eduard'ın etrafında bulundurmaktan hoşlandığı o kalabalık kaçıklar güruhuna mensuptu. Dikkatimi çekmişti çünkü bir seferinde, Limonov ve "halk komiserleri" ile yemek yerken, arkadaşları tıka basa kızarmış domuz budu yerken, o iştahsızca buharda pişmiş karides ile fasulye ve nar salatası yiyordu. "Annemle babam Kirovograd'da doktordu" demişti bana. "Ben de doktorum, Moskova Üçüncü Tıp Enstitüsü mezunuyum, plastik cerrahtım."

Günün birinde, çene kırmanın yapmaktan daha eğlenceli olduğunu fark etmiş olsa gerek. Yine de arkadaşlarının çoğunda olmayan bir incelik vardı onda. Seksenli yılların sonunda Hells Angels'ı örnek alarak Sovyetler Birliği'nin ilk motorcu kulüplerinden birini kurmuştu. Başlangıçta, eski Sovyet motorlarının üstünde hırgür fırsatı kollayarak dolaşan Gece Kurtları, vitrin camlarını indirip polisten kaçan sentorlardı. O dönemde şehirlerimizin çeperlerinde yaşayan azıcık saftirik o bildik asilerden yani... SSCB yıkıldıktan sonra ise nitelikli bir sıçrayış gerçekleştirmiş, haraç ve her türden kaçakçılıkla geçinen bir suç çetesine dönüşmüşlerdi. "Bir bilim kurgu filminde yaşıyormuşuz gibi geliyordu bize" diye anlatmıştı Zaldostanov bir başka seferinde, "Medeniyet çökmüştü ve dünya bize kalmıştı. Ya da en azından o dünyadan geriye ne kaldıysa". Slavlar, Çeçenler, Özbekler, Dağıstanlılar, Sibiryalılar. Onları yalnızca koca silindirlilere besledikleri tutku değil, macera düşkünlüğü de birleştiriyordu. Neredeyse hepsi kocaman dövmeleriyle caka satıyorlardı. İmparatorluk kartalları, Kral İsa, Stalin resimleri. Tutarlılık pek de önemli değildi, tüm bunlar, Gece Kurtları'nın gözünde, Rus azametinin sembolleriydi, onlar için mühim olan yegâne şey de buydu. İşte bu yüzden Limonov'un etrafında toplanmışlardı.

Eduard bir aydındı, hiç de aptal biri sayılmazdı; nitekim, tabiatı gereği kullanışlı değildi. Ama Aleksandr için durum farklıydı. Zaldostanov gerçek bir vatansever, eylem adamı ve çete lideriydi. Belki de öfkesini dışa vurma vakti gelmişti. Etrafında bulunan ve eğer yanlış hatırlamıyorsam her biri yüz on kilodan hafif olmayan cesur gençler açısından da vakit tamamdı.

Ona ofiste randevu vermiştim. Zaldostanov deri ceketi, üç günlük sakalı ve yüzünde hafif bir iplememe ifadesiyle çıkagelmişti. Fakat zeki bir adamdı, bulunduğu yere kayıtsız kalamazdı. Kremline daha önce hiç ayak basmamış olduğu için değil sadece, bunun günün birinde gerçekleşeceği düşüncesi hiçbir zaman aklından geçmemiş olduğu için de. Hareketlerinden, etrafına attığı kaçamak bakışlardan motorcunun bu görüşme çağrısını mucizevi bir olay olarak gördüğünü anlıyordum.

En azılı asilerin, iktidarın görkemine en duyarlı kimseler arasından çıktığını birçok kez doğrulama imkânım olmuştu. Kapının önündeyken ne kadar homurdanırlarsa, eşiği geçtiklerinde de o kadar zevkten dört köşe oluyorlardı. Kimi zaman anarşik itkilerini yaldızlı âdetlerin ardına gizleyen mühim kişilerin aksine, asilerin gözleri kamyon farları karşısındaki vahşi hayvanlar misali şaşmaz biçimde kamaşıyordu.

Zaldostanov soğukkanlı görünmeye çalışıyordu ama düşüncelerini okur gibiydim. İlk dakikaları, hapisteki ilk iki senesini kısa süre önce dolduran Eduard'ın adını anıp Ulusal Bolşevik Partisi'nin kahramanca zamanlarını yâd ederek geçirmiştik. Ama kaybedecek zaman yoktu, bu nedenle ona son darbeyi indirmeye karar verdim.

"Başkan, yaptığımız görüşmeden haberdar, sana selamlarını gönderdi."

Bu sözler üzerine, bir an yüz kırk kiloluk motorcunun sandalyesinde havalandığı izlenimine kapılmıştım. Zaldostanov hayatının en önemli anlarından birini yaşıyordu.

"Şu son yıllarda faaliyetlerini izlemeyi sürdürdüm, çok etkilendiğimi söylemeliyim Aleksandr. Harikasınız. Gençleri alıyor, onlara bir yuva, bir disiplin kazandırıyorsunuz; bu başıboş serserileri askere, olağanüstü işler başarmaya muktedir kimselere dönüştürüyorsunuz. Gerçek bir işletme yarattığınızı görüyorum, barı olan, konserler tertipleyen ve hatta mağazacılık faaliyetleri yürüten..."

"Aradıkları iki şeyi buluyorlar bizde: kardeşlik ve güç" sözleriyle ölçülü bir yanıt vermişti kaçık.

"Hah, mevzu da tam olarak bu işte, kardeşlik ve güç. Yanlış hatırlamıyorsam, siz öyle alelade bir motorcular çetesi değilsiniz. Öncelikle gerçek Rus yurtseverlerisiniz."

Zaldostanov sözlerimi onaylamıştı: "İman ve Vatan, Vadim Alekseyeviç. Şeytan'dan Tanrı'ya gidiyoruz, aksi yönde yol alıyoruz. Dayak atmaya hazırız ama bir kilo kokain için değil. Başka değerlerimiz var bizim."

"Çok doğru Aleksandr. Kurtlar sadece yırtıcı hayvanlar değildir, aynı zamanda ormanın bekçileridir."

Motorcu hafif şaşkın bir ifadeyle bakmıştı yüzüme. Belki de azıcık abartıyordum. Sadede gelmeye karar verdim. "Ukrayna'da olanları gördün mü?"

"Evet, devrim oldu."

"O iş tam olarak öyle değil, Aleksandr. Devrim tabandan gelir, amaç iktidarı halka vermektir. Ukrayna'da darbe oldu. İktidara kim geldi, biliyor musun?" Zaldostanov tek söz etmeden, pürdikkat beni dinliyordu. "Amerikalılar, Aleksandr. Turuncu Devrim, Bağımsızlık Meydanı'nda doğmadı, Langley'de, Virginia'da doğdu. Ama kabul etmek gerekir ki, geçmişe kıyasla, CIA iyi kotardı işi. Geçmişte generallere para verirlerdi. Zamanlaması uygun askeri bir darbe yapılır, iş çantada keklik olurdu. Yıllarca bu şekilde hareket ettiler, bu sistem iyi de işledi. Ama bugün işler daha karmaşık bir hal aldı; internet, cep telefonları, kameralar var. İşte o zaman ne yaptılar, biliyor musun? Yöntem değiştirdiler. Aslında, yöntemi tersine çevirdiler: Yukarıdan yola çıkmak yerine, tabandan yola çıkmaya karar verdiler. Gücün dengi karşı güçtür. Düşmanlarının tekniklerini incelediler. Gerillaları, barış yanlılarını, gençlik hareketlerini. Onların sisteminin nasıl işlediğini kavradılar."

Ya da en azından, Çar tüm kalbiyle böyle olduğuna inanıyordu.

"Ukrayna'ya bak Aleksandr. Bir gençlik örgütü kurdular, Bağımsızlık Meydanı'nda konserler düzenlediler, onların tabiriyle, seçimleri izlesin diye bir STK oluşturdular, bağımsız addettikleri ama tesadüf bu ya, olabilecek en Rus karşıtı oligarkların denetiminde medya kanalları kurdular. Turuncu kurdele bile onların icadıdır. Bahse girerim renk seçimi için kamuoyu yoklaması yapmışlardır. Her şey hesaplı kitaplı, yeni bir çamaşır suyunun piyasaya sürülmesi misali. Ya da yeniyetmeler için piyasaya yeni bir içecek sürer gibi. Çünkü ana malzemeleri enerji, gençlerin hayal kırıklığı, dünyayı değiştirme arzuları. Amerikalılar bunu gördü ve bundan istifade ediyorlar.

Aslında Eduard haklıydı. Her şeyin temelinde, tüm gençlerde mevcut olan varoluşsal bir talep vardır. Hayatta ne yapmalıyım? Nasıl fark yaratabilirim? Bu, siyasi bir soru değildir. Ama tarihte, şayet bir sistem bu soruya tatmin edici bir yanıt veremezse, sistemin yok edilebildiği dönemler vardır. Gençler arasında en girişimci olanların bir şeyler yapmak istemeleri, bir dava ve bir düşman arayışında olmaları normal. Bizim yapmamız gereken, kendileri seçmeden evvel onlara bu davayı ve bu düşmanı vermektir.

Yalnız, bunu biz yapamayız. Çevrene bir göz at Aleksandr. Burada, takım elbiseli, kravatlı bürokratlar, siyasetçiler, partililer var yalnızca. Biz iktidarı temsil ediyoruz, Eduard'ın her zaman bahsettiği türde bir filmi andırıyoruz, kendisine hayatta ne yapmalıyım diye soran genç mezuna 'plastik' karşılıklar veren kişileriz. Onların gözünde, biz yetişkin olanız, düşmanız."

"Ben ise..."

"Sen de Aleksandr, sen de yetişkinsin. Ama sen farklı bir yol izledin. Uzlaşmadın. Özgürlüğün, maceranın ete kemiğe bürünmüş halisin sen. Yaşam enerjin yerli yerinde. Bunu hissetmek için sana bakmak yeterli. Gençler bunu hisseder. Sen onları anlıyorsun. Ne istediklerini biliyorsun. Onlarla nasıl konuşulacağını, onlara ne söyleneceğini biliyorsun. Amerikalıların tuzağına düşmemeleri için onlara rehberlik edebilirsin. Onları hakiki değerlere yönlendirebilirsin. Vatana. İmana."

"Belki ama bir başıma, malum..."

"Bir başına olmayacaksın, Aleksandr. Arkanda Çar olacak, seni koruyacak. O burada, Kremlin'de bizim gibi değil. Takım elbiseli, kravatlı bir bürokrat değil o. Çar sizin gibi. Fatihler ırkına mensup. Şefiniz olmak için, bu ülkenin tüm gerçek yurtseverlerinin şefi olmak için doğmuş. Rusya'yı ayağa o kaldırmadı mı? Neden Amerikalılar ondan kurtulmak istiyor sanıyorsun? Çünkü diz çökmeyen bir Rusya'ya katlanamıyorlar, herhangi birinin hegemonyalarına karşı çıkabilmesini kabullenemiyorlar. Hem sana söyleyeyim, o da sizin gibi. Fiziksel egzersize, rekabete bayılıyor. Judo yapıyor, ava gidiyor, hız yapmaya bayılıyor..."

"Sizce toplantılarımızdan birine gelir mi?"

"Tabii ki, bunun için sabırsızlanıyor! İyi olan da ne biliyor musun, sizin onun yanında olduğunuzu, Napolyon'u, Hitler'i, her türlü saldırıyı daima bertaraf edebilmiş vatanımız Rusya'nın azameti için mücadelede ona yardım etmek istediğinizi öğrenince onu ikna etmem gerekmeyecek. Artık görevimizi yapma sırası bizde."

Zaldostanov beni dinlemiyordu artık. Kendisini dimdik vaziyette, motosikleti üstünde görüyordu, Çar'ın yanı başında, saçları rüzgârda savrulur halde, bir tür post-atomik barbar gibi.

"Daha da fazlasını yapacağız. Birlikte Rus Meydanı'nı yaratacağız. Ülkemizin tüm yurtsever gençleri için bir toplanma alanı, buluşup yüz yüze gelecekleri bir yer olacak. Ve gerçek düşmana, Batı'nın yozlaşmışlığına, bölünmeler ve hayal kırıklıkları yaratan sahte değerlerine karşı savaş başlatacakları yer olacak!"

"Evet, Rus Meydanı, muazzam bir şey..."

Zaldostanov coşkuya kapılmaya başlamıştı. Planımın, yirmili yaşlarının şan şöhret hayalleriyle şimdiki kırklı yaşlarının meşru maddi ihtiraslarını gerçekleştirme olanağı vereceğini yavaş yavaş idrak eder olmuştu.

"Başka mitingler, konserler, yaz kampları da tertipleriz. Meslek okulları açar, gazeteler, internet siteleri kurarız. Bir yurtseverler nesli yaratmamıza hizmet edecek her şeyi yaparız. Gündelik hayatın vasatlığını hedef almalıyız Aleksandr! Batı materyalizmine karşı gençlerimize gerçek bir alternatif sunmalıyız. Rusya, gençlerin dünyaya karşı duydukları öfkeyi boşaltabilecekleri ve Çar'ın sadık birer hizmetkârı olarak kalabilecekleri bir yer haline gelmelidir. Bu iki şey birbiriyle çelişmez, hatta tam tersi bir durum söz konusudur."

"Aslında, devrimi imkânsız hale getirmek istiyorsunuz."

Coşkulu da olsa, daha ilk anda onda saptamış olduğum o sağlam sağduyusundan bir şey kaybetmemişti motorcu.

"Devrime duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmak istiyoruz diyelim Aleksandr. Şayet sistem devrimi de bünyesinde barındırıyorsa devrime ihtiyaç kalır mı?"

21

Buluştuğumuz gün, ona tek damla votka ikram etmemiş olmama rağmen, Zaldostanov Kremlin'den sarhoş vaziyette ayrılmıştı. Bilmediği şeyse, onun ardından, canlılıklarıyla beni etkileyen genç komünistlerden oluşan bir grubun lideriyle randevumun olduğuydu. Sonrasında bir Ortodoks yeniden doğuş hareketinin entrikacı kadın sözcüsüyle buluşmuştum. Onun ardındansa önce Spartak'ın ultralarının şefiyle, sonra da alternatif sahnenin en popüler gruplarından birinin temsilcisiyle... Böylece, azar azar hepsini etrafımda topladım: motorcuları ve holiganları, anarşistleri ve dazlakları, komünistleri ve dini fanatikleri, aşırı sağı, aşırı solu ve ortada bulunan neredeyse herkesi. Rus gençliğinin anlam arayışına coşkulu bir yanıt vermeye muktedir herkesi. Ukrayna'da yaşananlardan sonra öfke güçlerini kendi hallerine bırakma gibi bir lüksümüz kalmamıştı. Gerçekten güçlü bir sistem kurmak için güç tekeli artık yeterli gelmiyordu, bozgunculuk tekeli de gerekiyordu. Bir

nevi üst oyun kurmak için, bir kez daha gerçekliği malzeme olarak kullanmak durumundaydık. Dünyanın esnekliğini, paradoksa ve çelişkiye olan o tükenmez eğilimini ölçmekten başka bir şey yapmamıştım hayatta. Artık, benim yönetimimde biçimlenen siyasi tiyatro, bir yolculuğun doğal biçimde tamamlanışını temsil ediyordu.

Her birinin kendisine verilen görevi canı gönülden yerine getirdiğini söylemeliyim. Hatta kimileri maharetle... Yanıma çekmediklerimse, öğretmenler, doksanlı yılların felaketlerinden sorumlu teknokratlar, siyaseten doğruculuk anlayışının bayraktarları ve trans tuvaletleri için mücadele eden ilericilerdi sadece. Onları muhalefette bırakmayı tercih ettim. Esasında, muhalefetin tam da onlar gibi kimselerden oluşması şarttı. Bir bakıma, en iyi aktörlerim onlar oldu, bizim adımıza çalışsınlar diye onları davamızın parçası haline getirmek zorunda bile kalmadık. Çevre yolunun üçüncü halkasını geçer geçmez kendilerini yabancı ülke toprağında zanneden şu zavallı Moskovalılar... İş Rusya'yı yönetmeye gelince bir sandalyeyi bile yerinden oynatamayacak olan insanlar... Her söz alışlarında popülerliğimizi sağlamlaştırıyorlardı. Doktoralı olmakla çalım satan ekonomistler, doksanlı yıllardan sağ salim çıkmış oligarklar, insan hakları uzmanları, feminizmin hararetli kadın savunucuları, çevreciler, veganlar, eşcinsel aktivistler... Başımıza konmuş talih kuşuydular resmen. Şu malum müzik grubundan kızlar Putin'e ve patriğe müstehcen hakaretler savurarak Kurtarıcı İsa Katedrali'nin kutsallığına saygısızlık ettiğinde, kamuoyu yoklamalarında bize beş puan kazandırmışlardı.

Kendi muhalefet partisini kuran satranç şampiyonu Yuri Gasparov'dan bahsetmeye bile gerek yok. Onunla tek bir kez Moskova'da, envai çeşit insanı bir araya getirmeyi başaran şu sosyete resepsiyonlardan birinde karşılaşmıştım. Bu tip yerlere sık sık gidip gelmezdim ama kararlı bir ev sahibesinin buyruklarından kurtulmanın ne denli zor olduğunu tahmin edemezsiniz. Anastasya Çehova, büyük bir yazarın soyundan geliyor olmanın getirisi kültür aurası ile bankacı kocasının sağladığı

alım gücünü birleştirerek yıllardır seçkin Moskova sosyetesine hükmediyordu. Sefasını uzun süre sürme fırsatı bulamamış bir tahıl tüccarı tarafından yirminci yüzyılın başında inşa ettirilmiş küçük bir konakta yaşıyordu.

Kuş biçiminde yontulmuş bakır kapı kollarıyla bezeli büyük maun kapılar, Türk mavisi kumaşla döşeli antreden başlayarak, ev sahibesinin yeşim taşından antika süs eşyalarından oluşan muazzam koleksiyonuna dekor vazifesi gören konsollardan, divanlardan ve sehpalardan oluşan bir geometriyle, Kükreyen Yirmiler tarzında döşenmiş bir dizi salona açılıyordu. Mobilyaların cilalı yüzeyleri ile çiçeklerle çevrili aynalar arasında, Zelda Fitzgerald'ın ya da hiç olmazsa Montparnasse'lı Kiki'nin ortaya çıkmasını umuyordu insan. Ama çoğu zaman ya revaçta olan bir kuaföre ya da en iyi ihtimalle bir *New York Times* muhabirine rastlamakla kalıyordu.

Bu evde akşamlar, eğlenceli olamayacak denli planlı programlı olurdu ama yine de insanlar oraya giderlerdi çünkü orada kendi toplumsal önemlerinin onaylandığını görmekten hoşlanırlardı. Hakiki bir neşe olmadığından, katılımcıların gözlerinden, bilgiye başkalarından önce ulaşmanın, her şeyin azıcık önceden tecrübe edildiği ve bu durumun bir parça hünerle para, güç, prestij gibi kıymetli bir metaya dönüştürülebildiği bir boyutta yaşamanın doymak bilmez tutkusu okunabilirdi.

Ev sahibesi bu resepsiyonları askeri harekât planlar gibi planlardı. Bir hükümran edasıyla, Moskova'yı vefasız ve dondurucu bir rüzgâr gibi baştan aşağı katederdi. Hedef yüksek sosyete ise, buna ulaşmak için gereken strateji, farklı türden kaynakların seferber edilmesiydi. İş insanları özü, aristokratlarsa dekoru garanti ederdi ama akşamın başarılı addedilebilmesi için çok daha nadir parçaları bir araya getirmek gerekirdi: belli oranda deha, bir tutam uluslararası ışıltı ve bir miktar da aykırılık. Yuri Kasparov bu üç unsuru tek kişide birleştirme avantajını sunuyordu. Dünyaca ünlü satranç oyuncusu, başkent sokaklarında sözde "muhalif yürüyüşler" düzenleyerek kendisini siyasete adamış, böylece çabucak bir salon kahramanlığı

halesi kazanmıştı. Radikal-şık Moskova'nın mücevherlerle bezeli hanımları, Kasparov yeni bir Che Guevara'ymışçasına etrafında dört dönüyorlardı.

O akşam içeri girerken görmüştüm onu, dinleyicilerini efsunlamıştı adeta. Görünüşe bakılırsa, sosyetedeki bu başarısından sarhoş olmuştu, belki de sadece bundan değildi sarhoşluğu. Derken, birisi varlığımdan onu haberdar etmiş olmalı.

"Aa! Baranov, sizsiniz" diye seslendi, "Kremlin'in büyücüsü, Putin'in Rasputin'i. İnsanlar sizin 'egemen demokrasiniz' hakkında ne diyor, biliyor musunuz? Elektrikli sandalye ne kadar sandalye ise sizin demokrasiniz de o kadar demokrasiymiş."

Kahkahalara boğulmuştum. "Hiç olmazsa Rusların mizah anlayışlarını kaybetmemiş olduklarını gösterir bu! Kasparov, egemen demokrasinin ne anlama geldiğini hakikaten biliyor musunuz siz?"

"Siyaset bilimci değilim ama bir satranç oyuncusu olarak, bir satranç maçının tam tersi gibi bir şey olduğunu söylerdim. Satrançta kurallar aynı kalır ama kazanan hep değişir. Sizin egemen demokrasinizdeyse kurallar değişiyor, galip gelense hep aynı."

İtiraf etmek gerekir ki şampiyon taşı gediğine koymuştu. Etrafımızdaki sosyetik kadınlar, konser kulisindeki hayran kızlar gibi heyecandan kıpır kıpırlardı.

"Belki de. Siyasetin işiniz olmadığını biliyorum ama söyleyin bana Kasparov, Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yirmi yıl iktidarda kalmadı mı? Ya kırk yıl boyunca iktidarda kalan Japon Liberal Demokrat Parti? Siz liberaller, Rus siyasi kültürünün cehaletin arkaik bir ürünü olduğunu sanıyorsunuz. Alışkanlıklarımızı, geleneklerimizi ilerlemeye engel görüyorsunuz. Batılıları taklit etmek istiyorsunuz ama işin özünü gözden kaçırıyorsunuz."

Kasparov bariz biçimde düşmanca gözlerle izliyordu beni artık.

"Tatlı bir şey tatmak istiyorsak şekeri yememiz gerekir, ambalajını değil. Özgürlüğü elde etmek içinse özünü özümsemek

gerekir, biçimini değil. Washington'da ve Berlin'de öğrendiğiniz sloganları tekrar ediyorsunuz siz, bu arada da sokaklarımızı şeker ambalajlarıyla dolduruyorsunuz. Bourbon'lar gibisiniz tıpkı, hiçbir şeyi unutmuyor, hiçbir şey de öğrenmiyorsunuz. Fırsat yakaladınız, Rusya'yı paramparça ettiniz. İktidarı kaybettiğiniz günden beri de işinizi tamamlamak için iktidarı yeniden ele geçirme hayalleri kuruyorsunuz. Bize gelince, mevzuyu enine boyuna inceledik, Batı'nın dersini öğrendik ve onu Rus gerçekliğine uyarladık. Egemen demokrasi Rus siyasi kültürünün esaslarına uygun düşüyor. İşte bu yüzden de halk bizim yanımızda. Bunu bir siz öğretmenler anlamadınız hâlâ."

"Ben öğretmen değilim ki!"

"Elbette değilsiniz. Satranç şampiyonusunuz siz."

Kasparov ironiyi anlamıştı ama pek takdir ettiği söylenemezdi. Kafkas çocuğu olarak, caydırıcı olmaya çalışan bir ifadeyle dudaklarını sıkmıştı.

"Satrançtan daha sert bir oyun yoktur, malum."

Kibarca gülümsemiştim ona.

"Neden söz ettiğinizi bilmiyorsunuz siz hocam. Siyaset çok çok daha serttir."

"Siyaset oyun değildir ama."

"Amatörler için oyun değildir. Halbuki, profesyoneller için oynanmayı hak eden tek oyundur, inanın bana."

Kasparov aklımı kaçırmışım gibi bakmıştı yüzüme. Sanki ürpertisini de bastırmaya çalışıyordu.

22

Büyük otellerin barlarını her zaman sevmişimdir. Rezervasyon gerektiren ve o dönem revaçta olan yıldız şefin soytarılıklarından asla kurtulamadığınız kasıntı restoranların aksine, tüm barlar, en efsanevi olanlar bile, keyfi yerinde turistlerden, az çok karanlık iş insanlarından ve ne idüğü belirsiz kadınlardan oluşan karma bir müşteri topluluğunu ağırlamaya daima hazır ve nazırdır. Bu yerlerde solunan hava genellikle kimliksizdir, Londra'daki büyük bir otelin barına Lizbon, Singapur ya da Moskova'daki büyük bir otelin barı kadar benzeyen hiçbir şey yoktur. Aynı dağınık ışık, opak aynalar, yapma ahşap doğramalar. Aynı müzik, aynı servis elemanları, aynı menü. Rahatlık ile kayıtsızlığın aynı doğru birleşimi, işte güçlerinin kaynağı: Dünyanın her şehrinde, hiçbir rehber olmaksızın, akşamın herhangi bir saatinde büyük bir otelin barına yönelmek yeterlidir. İyi hissetmek için başka şeye ihtiyaç yoktur, moda mekânlardan, butik otellerden ve benzeri tüm tuzaklardan vebadan kaçar gibi kaçmak şartıyla tabii.

O dönemde, Moskova'daki otel barları bir vahaydı benim için, birkaç saatliğine turist ve seyahatteki iş insanı bakışını benimseyerek içine daldığım sert gerçekliği dışarıdan izler gibi yapabiliyordum. Onları hafif rahatlamış bir yüz ifadesiyle kanepelere yayılmış halde görmekten daha fazla sükûnet veren bir şey yoktu benim için. Döner giriş kapıları, ısmarlama küçük bir İsviçre yaratarak, şehrin karanlık maddesinin içeri sızmasına müsaade etmeme gücüne sahipti sanki.

Metropol'de kendimi Leman Gölü'nün müreffeh ve kendi halindeki kıyılarına taşınmış hissetmek için viskimden birkaç yudum almam yeterli olurdu genelde. Ama o akşam her zamanki alışkanlığımın aksine, bütünüyle ana odaklanmıştım. Karşımda oturmakta olan Ksenya bir bardak su sipariş etmişti. Israrlarım sonucu ondan bir randevu koparmayı başarmıştım ama bu hiçbir şekilde beni memnun etmeye hazır olduğu anlamına gelmiyordu. Dişi tavrını, yani asla çelişkiye düşmeksizin, başıyla evet derken aslında hayır demeyi, sizi aşağılarken bir yandan da gülümsemeyi, aynı anda hem kendini verip hem de vermemeyi büyük bir sanat mertebesine yükseltmişti. Bir erkek onun yanında galibiyet hissine kapılabilirdi, galibiyetin imkânsız olduğunun bilincinde olarak tabii. Bu ikisinin ne denli ayrılmaz şeyler olduğunun ve ne denli arzunun hatta belki de aşkın özünü oluşturduklarının farkında olarak.

O zamanlar tüm bunların az buçuk farkındaydım. Hâlâ bir arayış içindeydim ancak belli bir zaman geçince o şeyin ne olduğunu anlayacaktım. O ilk akşam, geçen zaman zarfında neler yapmış olduğunu öğrenmeye çalıştım. Hiçbir şey, diye yanıt vermişti bana. Doğruydu bu. Hatırlıyordum. Ksenya çalışmaya inanmazdı. Ya da nesnesi kendisinden başka bir şey olan herhangi bir çabaya. Oligarkların eşleri ya da partnerleri çağdaş sanat galerileri açar, Rus yetimleri ya da Kutup foklarını kurtarmak için vakıflar kurarken, o hiçbir şey yapmazdı. Her türlü uzlaşmadan azade tembelliği bir tür bilgelikti. Ksenya hayatına herhangi bir faaliyet katma ihtiyacı hissetmiyordu, ki bu da başkalarına karşı kendiliğinden üstünlük elde etmesini sağlı-

yordu. Gücü, herhangi bir yerin hâkimiyetini ele geçirmesini sağlayan güzellikten, hareketlerindeki inanılmaz kaliteden gelmiyordu sadece. Ksenya'nın kendisi bir felsefeydi. Bunun üniversite sınavlarındaki o karmaşık dersle bir ilgisi yoktu ama. Gerçek felsefeydi o, hayat memat meselesi olan, meydan okumaya değecek tek felsefe. Erkeklerde, yaşanmamış hayatların karşı konulmaz nostalji duygusunu uyandıran bir şey vardı onda. Bunları ona anlatma arzusu uyandıran bir şey. Dikkatini yitirmemek için ne olursa olsun anlatmak. Varlığı mucizeyi mümkün kılıyordu. En azından yarattığı hissiyat buydu.

Onunla, yıllardır konuşmamış gibi konuşuyordum. Belki kimseyle hiçbir zaman konuşmamış gibi, anlaşılabilme duygusuyla. Bunun sebebi Ksenya'nın geliştirmiş olduğu bir teknik, üretmeyi başardığı optik bir etki, bir serap yansıması olabilirdi, başka bir şey değil. Ama bu benim için kâfiydi. Birkaç gün evvel Kremlin'deki bir asansöre koşarak girdikten sonra bir aynada aniden kendi yansımamla karşılaştığımı anlattım ona. Fakat aynadaki ben değildim, babamın yüzüydü. Beklenmedik biçimde kendiliğinden belirmişti, şimdi de beni bırakmıyordu, her sabah tıraş olurken görüyordum onu, hayretle, azıcık da alaycı bir ifadeyle bakıyordu bana. Kaçmak için gösterdiğim onca çabaya rağmen en sonunda karşılaştığım babamın yüzü. Yüzün ardında da artık net biçimde beliren ve yorgun yüz hatlarıma ha bire izini kazıyarak uygun anı kollayan bir kurukafa. Ksenya'ya yorgun olduğumu söylüyorum. Ve onunla konuşurken ilk kez yorgunluğu hissettiğimi fark ediyorum. Öyle uzun zamandır, öyle çok koşmuştum ki kendimi kırk yaşında emekliliğe hazır şu olimpik atletlerden biri gibi hissediyordum.

O ilk randevudan sonra Metropol'de buluşma alışkanlığı edinmiştik. İlk buluşmadaki bir bardak sudan, ikincisinde bir kadeh Chablis'ye, sonrakilerde ise votka-Martini'ye geçerek kendisini yönlendirmeme müsaade etmişti güya. Gerçekteyse, bacak bacak üstüne atmış, küçük göğüsleri dimdik vaziyette karşımda oturmuş, azar azar hâkimiyetini kuruyordu. Gözleri önce gülüyor, ardından ciddileşiyordu. Zekâsı, ayrı olduğumuz

yıllar içerisinde bir anlığına bile olsa gelişmeyi bırakmamıştı. Her şeyden beslenmiş, yenilenmiş ve arı biçimde bana gelmişti. Onda aşina olmadığım bir sükûnet yayıyordu Ksenya, içindeki kargaşa, şu son yıllarda yaşamına damgasını vurmuş kaotik olaylarda panzehrini bulmuş gibiydi. Yaşama ve insana dair geçmişteki kuşkuları doğrulanmıştı, onları anlama ve yönetme becerisi de öyle. Onunla konuşmak, çok uzun sürmüş bir sürgüne son vermek gibiydi. Düşüncelerimiz birbirini takip ediyor, güneşli bir öğle sonrasındaki çocuklar misali birlikte oyunlar oynuyordu. Ta ki sırf eğlencesine, o ana dek sakındığımız alana girme cesareti gösterdiğimiz güne dek.

Akşamın ilerleyen saatleriydi, bir alkoliğin abartılı tavrıyla, karanlık çağlarda yaşamış, sağlam ve sebatkâr ruhlara yönlerini bulmada yardımcı olmak için bir el kitabı yazmış olan şu İspanyol cizvitin hikâyesini anlatmaya koyulmuştum. Cizvite göre, kibarlık, cömertlik ve sadakat kaybolsa bile, onları değerli bir adamın kalbinde yeniden bulmak mümkündü.

Ksenya dudak bükmüştü.

"Şan şöhret ve tutku... Siz erkekler daima böyle romantiksiniz işte. Biz kadınlarınsa bu türden lüksleri olamaz çünkü dünyanın dönmeye devam etmesi için tüm sorumluluk bizim sırtımızda."

Bense gülümsemiştim ona, en derinlere kök salmış önyargılarımızın doğrulandığını görmek daima hoşuma gitmiştir. Rus kadınının çekiciliğinin ana sebeplerinden biri yırtıcı olmasıdır. Tanışma fırsatı bulduğum tüm Rus kadınları arasındaysa, Ksenya kesinlikle en yırtıcı olanıydı. Ters ters bakmıştı bana.

"Bana senin de ötekiler gibi olduğunu söyleme Vadya, hani hiçbir zaman hiçbir şey anlamayacak olanlar var ya, işte onları kastediyorum."

Hayır, hayır... Hiçbir zaman anlamayacaktım, en azından bu net olmalıydı. Aksini iddia etmek bir an olsun aklımdan geçmezdi. Ama Ksenya sözlerini sürdürmüştü.

"Büyük büyük laflar eder, sonra da her şeyi karman çorman edersiniz. Aslında evliliğin size bir seyirci, hep yanınızda olacak

ve o büyük başarılarınıza hayranlık duyacak birini sağlama yolu olduğunu düşünüyorsunuz."

Bu sözleri bana mı yönelikti, emin olamıyordum doğrusu.

"Tabii ki senden söz etmiyorum Vadya, sen bir şairsin. Kurtlar sofrasında yolunu kaybetmiş bir şair. Senin için aşk kutsaldır, orası kesin, öyle hatırlıyorum. 'Işıklı bir şato misali titreyerek yürüdüğümüz ormanın ardına bak, akşam nicedir bekler.' "

"Ne muhteşem, unutmuştum, Rilke."

"Evet, ne muhteşem! Şayet bu dizeler sadece senin için bir şey ifade etmeseydi, Gaşenka Sokağı'ndaki divanın üzerinde el ele oturuyorduk hâlâ."

"O divanda sadece el ele tutuşmuyorduk diye hatırlıyorum ben ama."

Ksenya'nın yüzündeki anlatım bir anlığına yumuşamış ama sonra derhal eski haline dönmüştü.

"Evlilik aşkın zıddıdır, malum. Tıpkı vergi gibidir. Bir şekilde başkaları içindir."

"Öyle, sosyalizmin geleceğini inşa etmek için!"

Benimle neden bu şekilde konuştuğunu anlamıyordum. Ya da belki de anlıyordum. Öyle ya da böyle istediğim bir şey değildi bu. Fakat Ksenya bir şey ispatlamaya karar verdiğinde onu kimse durduramazdı.

"Bu bir yasadır, herhangi bir toplumun temelidir. Ortodoks dostlarınızlayken senin Çar da ha bire bunu tekrarlayıp durmuyor mu? İşte bu nedenle evliliği gelip geçici bir duyguya dayandırmak saçma olur."

"Ama yine de gelip geçici hislere kadeh kaldırabiliriz, öyle değil mi?"

Siyah kadife divanda soğukkanlı bir şekilde oturmakta olan Ksenya havaya kalkmış kadehimi görmezden gelmişti.

"Yüzyıllardır tüm dünyada kadınlar ve erkekler, bir sözleşmeyle mutluluğu bulmak gibi abes ümitler beslemeksizin, aşkla hiç alakası olmayan sebeplerle evlenmişler. Evlilikte, aile kurmaya yarayan istikrarı buluyorlarmış. Sonrasında da geri kalan şeyler için bir düzen tuttururlarmış, bunun da binbir yolu

varmış... Biliyor musun, şu senin Fransızlar, on sekizinci yüzyılda karı kocayı yemeğe asla birlikte davet etmezlermiş."

"Sevindim doğrusu! Görüyorum ki ilişkimizden sana kalan izler olmuş."

Aslında sevindiğim falan yoktu, tek arzum Ksenya'nın konuyu değiştirmesiydi. Ama yapacak bir şey yoktu.

"İlginç olan ne biliyor musun? Kimi zaman eşlerin birbirine âşık olduğu da olurmuş. O zamanlar azıcık uygunsuz bulunurmuş bu ama yine de olmadık iş değilmiş."

"Hadi canım!.."

"Çoğunlukla yaşanmıyormuş desek yeridir. Ama evlilik yürüyormuş çünkü temelleri sağlammış. Aşk ise dışarıda bulunan bir şeymiş."

"Eşlerden erkek olanı için elbette..."

"En ileri toplumlarda kadın için de öyleymiş. İşler SSCB döneminde burada nasıl yürürdü, hatırlarsın değil mi? Eşler tatillerini farklı zamanlarda yaparlardı. Kasti bir şeydi bu, her iki taraf için de tatil merkezleri vardı. Böylece her birinin bu durumdan yararlanma imkânı olurdu... Şu garip aşk evliliği fikri on dokuzuncu yüzyıl romanları ile Hollywood filmlerinin hatası. Aşkın uzun sürmediğini ya da aslında hiç var olmadığını yahut da sokağın köşesinde daha büyüğüyle karşılaşabileceğini anlamak da var işin ucunda."

"Beni bıraktığında artık beni sevmiyordun."

"Nasıl sevebilirdim ki Vadya? Hayatta dikiş tutturamamış bir delikanlıydın sen, sanatçı rolü kesiyor, saklanıyordun. Nereden geldiğimi biliyorsun Vadya, bohemle işim olamazdı artık. İstediğim şey o değildi ki. Hiçbir özgürlük yok bohemde, sonu gelmez bir kaçıştan ibaret. Annem kendisini asi olarak görür, özgür olmak isterdi ama yaşlanmaya başlayınca kendisini korumayı kabul eden en ezik tipe bağımlı hale geldi. İşte o zaman gerçek özgürlüğün kaynağının konformizm olduğunu anladım. Ancak zevahiri kurtardığında dilediğini yapabiliyorsun. İstikrara ihtiyacım vardı. Ekonomik istikrar tabii ki bu. Ama tek başına yetmez. Mişa güce de sahipti."

"En azından kaybedene dek."

"Kaybetti çünkü saçma sapan bir ülkede yaşıyoruz."

"Belki öyledir. Fakat normal bir ülkede de Mişa en iyi ihtimalle yasadışı bir bahisçi olurdu."

"Hiç sanmam. Mişa nerede olsa başarılı olurdu. Ama burada Rusların kurallarıyla oynamak durumunda kaldı."

"Sorun şu ki kuralları anlamamıştı. Dört kuruşa bir şey satın alırsan, üstelik de borç harç alırsan, o şey sana ait değildir, günü gelir elinden alırlar. Senin şu Mişa sadece şişirilmiş bir balondu ama kendini Steve Jobs sanıyordu."

"Sen gerçekten hâlâ kızgınsın Mişa'ya, ona yaptığınız onca şeyden sonra. Yeterince bedel ödemedi mi sence?"

"Hayır."

Ksenya tuhaf biçimde bakmıştı yüzüme. Bir an kalkıp gidecek sanmıştım ama ansızın yüzünde, ona has olan o endişe verici yumuşaklık belirmişti. Gözleri dört yaşındaki bir çocuğun gözleri gibi parlıyordu.

"O kadar mı düşkündün bana?"

"Seni seviyordum Ksenya."

"Ya şimdi? Şu anda?"

Sessizlik.

"Şimdi de öyle."

Artık çocuk olmaktan çıkmıştı Ksenya. Gücünün zirvesinde bir kadındı ve kırk yaşının kendinden emin ve derin gülümseyişiyle bakıyordu yüzüme. Geçmişte tanıdığım o tuhaf ve zalim su perisi büyüsünden bir şey yitirmeksizin büyümüştü. Etrafıma baktım. Piyanist çalmayı bırakmıştı. Turistler yatmaya gitmişlerdi. Endişeli görünen iki garson kalmıştı yalnızca. Karşılıklı oturmuş, ilk kez bir siperde bulunan ve onları o an yaşamakta oldukları şeye hiçbir şeyin hazırlayamayacağı askerler gibi anlaşılması çok güç bir olaya tanıklık ediyorduk. Seneler evvel başlamış bir şey gerçekleşmekteydi, bütünüyle beklenmedik ve sessiz biçimde. Televizyon haberlerinin en başında verilen ve sokaktaki insanların tartıştığı hadiselere alışkın olan ben,

bu olaya hiç mi hiç hazırlıklı değildim. Her şeyi değiştiren bu anlaşılması güç olaya...

Kelimelerin bir işe yaramadığını anımsadım o zaman. Hemen öncesinde onlara ihtiyaç yoktu, hemen akabindeyse hiçbir şey olacaklara engel olamazdı. Otelden çıkmış, yürümeye başlamıştık. Moskova'nın geceye dair tüm düş gücü emrimize amadeydi. Gökyüzü tepemizde derin ve berrak bir görünüme sahipti. Tverskaya'yı çevreleyen küçük sokaklara dalıvermiştik. Adımlarımız sözcüklerin yerini almış, karlara batıp çıkıyordu. Eski konakların ön cepheleri ile kalın kar taneleriyle kaplı küçük ağaçların dalları sessizce bize eşlik etmekteydi. Onların tevecc ühü her türlü ihtiyatı gereksiz kılıyordu. Birbirimizin gözlerinde onay bulma ümidiyle ara sıra bakışıyorduk.

23

Labrador işi benim başımın altından çıkmamıştı. Ama kabul etmek gerekir ki azıcık sert de olsa Çar'ın çoğu inisiyatifi gibi dâhice bir fikirdi. Şansölye normal bir görüşmeye hazırlanmıştı. Üzerinde siyah tayyörü, ayaklarında süpermarketten alınmış potinleri ve her zamanki gibi elde herhangi bir evrak olmaksızın eksiksiz vaziyetteydi. Zira her şeyi önceden etüt ederdi: ekibinin hazırladığı ayrıntılı bilgi fişleri, bakanlık anteti taşıyan not kâğıtları ve alelade kâğıtlar üzerine yazılmış, Federal Cumhuriyet'in emniyet birimleri tarafından ince elenip sık dokunarak hazırlanmış hatırlatma notları. Verileri güzelce sindirmek, üniversite kariyeri döneminde laboratuvar deneylerini yürüttüğü titizlikle jeopolitik senaryolar belirlemek için harcanan günler ve geceler. Velhasıl, arkasındaki *Länder* ile *Konzerne*'nin geometrik gücüyle her şeye hakkı olduğunu bilenlerin huysuzluğuyla, buluşmaya daima zinde ve kendinden emin gelirdi şansölye. Halbuki o gün, hiçbir şey toplantı salo-

nuna girdiği anda kendisini bekleyen şeye onu hazırlamış olamazdı. Koni. Çar'ın devasa boyutlardaki kara labradoru.

Vaziyeti layıkıyla tartabilmek için şansölyenin köpek korkusu olduğunu bilmek gerekir. Yıllar boyunca dünya siyaset meydanında dize getirdiği yırtıcı hayvan sayısı, sirk terbiyecilerinin toplamınınkinden fazlaydı. Ama herhangi bir köpek, en zararsızı bile olsa, sekiz yaşındayken, babasının dehşet dolu gözleri önünde komşunun Rottweiler cinsi köpeği tarafından paramparça edilmekten mucize eseri kurtulduğunda hissettiği o büyük korkuyu uyandırmayı başarabilmişti.

O gün Kremlin'de yaşanan sahneyi tahayyül etmeye çalışın. Gerçi buna gerek yok çünkü resimler internette mevcut. Koni parlak tüyleriyle etrafında dolanıp dururken Şansölye'nin yüzünde zoraki bir gülümseme. Koni oyunbaz bir tavır içinde okşanma arzusuyla ilerlerken Şansölye koltuğunda taş kesilmiş. Koni yeni arkadaşını koklamak için burnunu Şansölye'nin kucağına sokarken Şansölye'nin sinir krizi geçirmesine ramak kalmış. Çar ise, yan tarafta, rahat, bacaklar ayrık gülümsüyor. "Köpeğin sizi rahatsız etmediğinden emin misiniz Bayan Merkel? Dışarı alabiliriz ama öyle sevimli ki... Yanından zor ayrılıyorum."

Labrador. Çar'ın eldivenlerini çıkarıp maçı, daha siz topa dokunmaya vakit bulamadan birinin çoktan diziyle kasıklarınıza indirdiği Leningrad avlularında öğrendiği gibi oynamaya karar verdiği an buydu işte. Orada, vahşiler üstünlüğü ele geçirsin istemiyorsanız, diğerlerinden azıcık daha deli olduğunuzu ispatlamak zorundaydınız daima. Çok üst düzey siyaset de bunun gibi bir şey aslında. Altın yaldızlı salonlar, şeref kıtaları, trafiğe kapalı caddelerden geçen resmi kortejler gibi görünse de özünde vahşilerin kendi yasalarını dayattığı ve saygı görmenin tek yolunun diz darbesi olduğu okul bahçesindeki ile aynı mantık geçerli.

Çar, uluslararası arenada belirdiği ilk yıllarda, evrakları hiçbir zaman derli toplu olmayan ve daha medeni yargıçların titiz incelemesine razı gelmek zorunda kalan klasik Rus tavrıyla

azıcık geri planda kalmıştı. Gerçek sosyalizmin kıyametinde doruk noktasına ulaşan beş asırlık kıyımlar nedeniyle kendisini bağışlatmak zorunda olan sınır ötesindeki barbarın ezeli kompleksidir bu. O dönemlerde Moskova beceriksiz ve işe yaramaz yabancılarla doluydu. İmparatorluğun herhangi bir uzak vilayetinde düzeni tesis etmek üzere gönderilmiş Romalı vali havalarında, sırayla büyük şirketlerde, bakanlıklarda ve hatta Kremlin'de çalışıyor, bankaları, vakıfları, gazeteleri yönetiyorlardı. Ana babasının tüm sevgisi ve gayretine rağmen sonunun kötüye varacağını çoktan sezdiğimiz çocuğa hitap eden birinin tavrıyla tavsiyeler verip yargı dağıtıyorlardı.

Onlara kulak vermeye alışmıştık. Yapacak tek şey buydu çünkü *there is no alternative*.* İşler onların elinde daha iyiye gitmemişti, yine de nasıl olduğunu bilmediğimiz bir şekilde etkimiz artmak yerine azalıyordu. Biz kendimizi kabul ettirmeye çalıştıkça giderek daha az dikkate alınır gibiydik. Derken bu da yetmezmiş gibi yumuşak başlılığımız daha ağır biçimde cezalandırılmayı hak etti. NATO Baltık ülkelerinde, Amerikan üsleri Orta Asya'daydı ve mali kurumların vesayeti kâfi gelmez olmuştu. Doğrudan iktidarı ele geçirmek istediler. Bizi bodrum katlarımıza geri gönderip yerimize CIA ajanlarını ve uluslararası mali fonları geçirmek istediler. Önce Gürcistan'da, ardından da Ukrayna'da ve hatta kayıp imparatorluğumuzun tam kalbinde hem de.

George Soros, Amerikan Kongresi ve Avrupa Birliği tarafından finanse edilen azgın kalabalıkların Tiflis'i, Kiev'i, Bişkek'i işgal edip şiddet kullanarak seçim sonuçlarını iptal ettiğini görünce Çar nihayet anlamıştı. Asıl hedef kendisiydi. Şayet bir karşılık vermeyip turuncu bozgunculuğa müsaade edecek olursa yerine Batı'nın bir kuklasını geçirmek üzere iktidarını devirecekler, salgın da Rusya'ya yayılacaktı. Soğuk Savaş'ın galiplerinden adabımuaşeret dersleri alan Rus talebenin onca iyi niyeti bir işe yaramamıştı. Yeni patronların, vesveseye kapılmak için bir sebep olmadığına ikna olmalarına yaramıştı sadece.

* (İng.) Alternatif yoktu. (y.n.)

Moskova yolu açıktı, Napolyon'un ve Hitler'in kaçırdığı zafer kesindi, ellerini uzatsalar nihayet onların olacaktı.

İşte o zaman Çar, oyunu labrador üzerinden oynamaya karar verdi. Bütünüyle özgün bir manevra olduğu söylenemez, şu malum Roma İmparatoru'nun emsali zaten vardı. Ama biz daha iyisini yaptık çünkü Caligula atını senatör olarak atamaktan öteye gitmemişti, biz ise köpeği doğrudan dışişleri bakanlığına terfi ettirmiştik.

Sonrasında durum bir hayli düzeldi. Ortaklarımız bize farklı bir gözle bakmaya başladılar, uluslararası arenada kaybettiğimiz saygıyı adım adım yeniden kazandık. Koni'nin rehberliğinde Rusya büyük güç konumunu yeniden elde etti. Avrupa'da ve Ortadoğu'da sözümüzü yeniden dinlemeye başladılar.

Labradorun becerilerinin sıra dışı olduğu doğrudur. Öncelikle kendisi bir dişidir ki bu sayede erkek meslektaşları üzerinde otomatik bir üstünlük kurar. Ayrıca, doğrudan Brejnev'in en sevdiği köpeğinin soyundan gelmektedir, isminin de eski Amerikan Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'dan geldiği söylenmektedir. Özetle, siyaset köpeğin kanında var. Fakat belirleyici niteliği şaşırtmadır. İnsan meslektaşlarının sonu gelmez analizlere dayalı temkinli stratejiler geliştirdiği, mırın kırın edip hiçbir sonuca varamadığı yerde, o havayı koklar ve inisiyatifi ele alır. Kendi kendisinin efendisidir, izin almadan hareket eder. Onun idaresinde kaosu kabullenmeyi öğrendik. Kaosu müttefikimiz yapmayı öğrendik. Büyük büyük stratejiler falan gelmesin aklınıza. İnsanlar iktidar merkezinin Makyavel mantığının kalbi olduğunu sanırlar, ki aslında iktidar merkezi akıldışı olanın ve tutkuların kalbidir, bedava kötülüğün tümüyle serbest olduğu, adalete ve hatta yalın ve basit mantığa bile kaçınılmaz olarak baskın çıkacağı okul bahçesidir. Primatlar arasında en büyük beyne sahip olan insandır, bu doğru ama en büyük kamış da insandadır, gorilinkinden de büyüktür. Bunun da bir anlamı olsa gerek, öyle değil mi?

Eski Sovyet liderlerinin her birinin kendi vasıfları vardı ama belirsizlik söz konusu olduğunda daima istikrarı seçerlerdi.

İşlerin organize ve öngörülebilir olmasını seviyorlardı. Bu yüzden de en sonunda Amerikalılar mideye indirdi onları. Çünkü bu oyunda siz Batılıların üstüne yok. Tüm dünya vizyonunuz kazaları önleme arzusu üzerine kurulu. Aklın egemen ve üstün olması için belirsizlikler bölgesini mümkün mertebe daraltmak istiyorsunuz. Biz ise aksine kaosun dostumuz olduğunu anladık, açık olmak gerekirse, tek olasılığımız olduğunu gördük. Analistlerinizin yaptığı gibi, Koni'nin paralı askerleri ile *hacker*'larını KGB'nin ilk yönetimindeki eski memurlarla mukayese etmek gülünç. Onlar kestirilebilir bürokratlardı, bunlarsa yarın ne yapacaklarını bile tam olarak bilmediğimiz kimseler. Ama parayı onlara yatırdık. Labradorun yolu göstermesi yetti, zincirlerini kırdılar, meğer bekledikleri buymuş.

24

Hiçbir zaman St. Petersburg tutkunu olmadım; homojen, zaman içinde donup kalmış, her türlü yaşamsal güçten ve Moskova'yı öylesine coşku verici ve anlaşılmaz kılan envai çeşit sürprizden yoksun bir şehirdir St. Petersburg. Ne zaman orada bulunsam, oyuncuları tarafından terk edilmiş, sonu kötü biten ve haklı olarak tarihin kıyısına sürülmüş naif ve grotesk bir iddianın ürünü olan bir tiyatro sahnesinde geziniyormuşum hissine kapıldım. Çar ise aksine bir tek orada kendisini tam anlamıyla rahat hissederdi. Piter'e adımını atar atmaz, başkentte onu sarıp sarmalayan o çılgınca özdenetim pelerinini, daha sevecen bir kişiliği özgür kılmak üzere çıkarıp atmış gibi görünürdü. Aklınıza kahkahalar, sırt sıvazlamalar falan gelmesin ama Putin yuvasında gevşer, bir birayı ya da bir kadeh şarabı kendisine hak gördüğü bile olurdu. Onun gözünde St. Petersburg, en çok da yakınlarının bulunduğu yerdi.

Birlikte çalıştığımız dönemde, Çar'ı şehrinde bulduğum zamanlar olurdu. Hiçbir zaman yakın çevresinin bir parçası olmadım. İlişkimiz, en güçlü zamanlarında bile daima iş ilişkisi olarak kaldı. Sanırım karakterlerimizin ve belki kökenlerimizin, çok derinlerinde olan bir şey, normalde dostluk boyutlarına geçişi sağlayan o eşiği aşmamıza mâni oluyordu. O da ben de bunu hiçbir zaman arzu etmedik. Putin'in, Kremlin ışıklarına varmadan evvel geçtiği karanlık yaşamın farklı safhalarını paylaştığı, judoculardan, casuslardan ve dümencilerden oluşan renkli ve karma bir tayfası, bir ahbap çevresi, dostları vardı. Benimse kitaplarım, şimdilerdeyse yeniden Ksenya vardı; duygusal taleplerimin hepsini ziyadesiyle karşılamaya yetiyorlardı. Öte yandan, yıllar içinde aramızda gerçek bir suçortaklığı kurulmuştu, Çar yoldaşlığımdan hoşlanıyordu dersem yanılmış olmam sanırım. Fikrimi almak için her türlü çetin meseleye beni de dahil etmeyi severdi. Görüşümün diğerlerininkinden başka ve genellikle de daha doğrudan olacağını bilirdi. Galiba bende bir tür içsel özgürlük algılıyordu, bu durum bana bütünüyle güvenmesini engelliyor olsa da benden tavsiye almaya itiyordu onu. Benim içinse yanında olmak bir ayrıcalıktı. Sağladığı yararlar ve siyasetin büyük yırtıcılarıyla küçük leş kargalarını çeken renkli aynalar için değil, dünya sahnesinde gözler önüne serilen Elizabeth devri dramını günbegün izleyebilmek gibi eşsiz bir tecrübe sunduğu için.

Şayet Putin bu dramın inkâr edilemez baş kahramanı ise, Petersburglu dostlarından oluşan çevre de *III. Richard*'a yaraşır yardımcı rollerden müteşekkildi. Birkaç yıl içinde, banka müdürlerinin telefonlarıyla vadesi dolmuş senetler arasında dolambaçlı yollara sapmak zorunda kalan taşra düzenbazları evresinden, Körfez emirlerine layık servetler yaparak imparatorluğun soylular sınıfı aşamasına geçmişlerdi. Çok hızlı gelişen bu süreç, yolunun üstünde ne varsa silip süpürmüştü. Üzerlerine sağanak gibi yağan milyarlar seli, Çar'ın dostlarının hislerinden ve temel eğilimlerinden geriye hiçbir şey bırakmamıştı. Özbenlerine dek değişmişti her biri. Ama Putin'le yapmış ol-

dukları örtülü anlaşma, hiçbir şey olmamış gibi yapmak, eski sadeliği muhafaza etmekti. Çünkü Çar, içlerinde hiçbirinin sahip olmadığı tanrı vergisi istisnai yetenekleri için değil, mazinin hatırına onları altınla kaplamıştı. Putin, yükselişini haklı çıkaran sıra dışı özelliklere sahipse bile, onların tek meziyeti, bir vakit Putin'in yolunun üzerinde bulunup sempatisini ve bilhassa da güvenini kazanmış olmalarıydı. Gökten üzerlerine kudret helvası yağmaya devam etmesi için uymaları gereken tek koşul Çar'ın ihsanına mazhar olmayı sürdürebilmekti. Ama bunu başarabilmek için saray çevresinin dalkavuk tutumunu benimsemek onlara yetmezdi. Onlar, Putin'in belli ölçüde samimiyet beklediği ya da bekler gibi yaptığı, geçmişten gelen dostlarıydı, daha sonraları bu samimiyetin sınırının Çar'ın kendi kendine geliştirdiği ve giderek anormal boyutlara ulaşan bir fikre dayandığını öğrenecekti her biri. Fiiliyatta, eski dostlara özgü aksi bir samimiyet göstererek, herhangi biriymiş gibi övüyorlardı onu. Petersburg'da kimi zaman tanık olduğum gülünç sahnelere yol açan bir cambazlık denemesiydi bu; arkadaşları, hiçbir temel meselede Çar'la asla zıtlaşmıyor ve tüm düşüncelerinde onu destekleyen ilk kişiyi oynayarak bolca şaka yapıp münasebetsizlik ediyorlardı.

İşte o ortamlardan birinde tanımıştım Yevgeni Prigojin'i. Dört beş kişi bir restoranın ayna ve avizelerle dolu özel salonunda bir araya gelmiştik. Putin, mekânın sahibi olarak hayli sıradan görünümlü, kel kafalı, alçakgönüllü biçimde gülümseyen bir adamı takdim etmişti bana. Gerçekten de yemek boyunca rolünü oynamıştı adam, farklı yemekleri anlatmış, şahane Fransız şarapları servis etmiş, herhangi bir gastronomik talebini karşılamaya hazır biçimde anbean Çar'ın emrine amade olmuştu. Düğüne gider gibi gümüşi bir kravat takmıştı boynuna, bize tatlılıkla hitap ederken salondaki çalışanlara hitap şekli daha bir sertti. Putin ancak yemeğin sonunda bizimle oturmasını teklif etmişti ona. Sofradakiler, Avrupalı birkaç *escort* ajansının her birinin üstün yanları üzerine giderek daha içkili bir muhabbete dalmışlardı. Belli ki söz konusu ajansların hiz-

metlerinden yararlanmamış olan Çar ise sohbete iştirak etmiyor ama konuşulanları keyifli bir ifadeyle takip ediyordu, ola ki yüz ifadesi değişirse konuyu derhal değiştirmeye hazır bir halde masada bulunanların gözleri devamlı ondaydı. Kâhya özgüveni, yerini uzun bir geçmişi olan sihirli dost çevresinin üyelerine has neşeli bir şüpheciliğe bırakmış olan Prigojin sofradakilerle doğallıkla kaynaşmıştı. Önce, Balear Adaları'ndaki geçici gece maceralarına dair birkaç iştah kabartan anekdotla belli bir başarı elde etmiş, derken konuyu son girişimcilik macerasına getirmişti. Karadeniz kıyılarında, roka ekimine çevirmek istediği devasa bir tarım alanı satın almıştı. Onu tiye alan arkadaşlarına yarı şaka yarı ciddi, "Rusya'da doğru düzgün roka bulmanın ne kadar zor olduğunu tahmin bile edemezsiniz" deyip duruyordu. Ama bir an gelmiş, Çar, Prigojin'in sözünü kesip bana dönmüştü.

"Gördüğün gibi, Yevgeni inisiyatif almaktan geri durmayan biri. Kendisi uluslararası meselelere de meraklı, şu günlerde üzerinde tartıştığımız bazı mevzularda bize yardımcı olabilir sanırım, öyle değil mi Genya?"

Bu sözler üzerine, restoran sahibinin gözleri parlamıştı, bu sırada Putin sözlerine devam ediyordu: "Görüşmeniz yararlı olur, Vadya."

Bir şeyi anlamanızda fayda var. Çar hiçbir zaman kesin laflar etmez ama hiçbir şeyi de tesadüfen söylemezdi. Şayet bir öneride bulunma zahmetine giriyorsa, örneğin, siyasi danışmanının St. Petersburglu bir restoran sahibiyle Rus dış politikasını tartışmak üzere buluşmasını öneriyorsa, ne denli saçma gelirse gelsin, bu düşüncenin ciddiye alınıp eyleme geçirilmesi gerekirdi.

O akşam Prigojin, yemek boyunca kendisini karakterize eden o gangster-kâhya havalarından çıkmaksızın ertesi gün için bana görüşme teklifinde bulunmakla yetinmişti. Ertesi sabah beni almak üzere otele uğradığında ise, onun bir restoran sahibinden daha fazlası olduğunu derhal anlamıştım. Arabayla kısa bir yolculuğun ardından, kendimizi limanda bulmuş, dehşet veri-

ci kısacık bir an, niyetinin beni, Petersburg'da bulunan ve Paris'in *Bateaux-Mouches*'ları gibi görünmeye çalışan şu turistik yolcu gemilerinden birine bindirmek olduğunu sanıp büyük bir korkuya kapılmıştım. Birisi Prigojin'in bu alanla da ilgilendiğini söylemişti. Fakat neyse ki bir helikoptere binmiştik. "Evim pek uzakta değil ama kaybedecek vaktin olmadığını biliyorum Vadim Alekseyeviç. Böyle daha hızlı gideriz."

O saatte yukarıdan bakınca, eski başkent, kanallara bakan sarayların muhteşem ön cepheleriyle, kubbelerin yansımasıyla ve Neva üzerine dağılmış tüm o adalarla, mermer ve elmaslardan yapılma, güneşe terk edilmiş bir ölüm maskesi gibi parlıyordu. Prigojin, manzaraya eşlik etmesi için Çar'la olan ilişkilerinin destansı hikâyesini anlatmaya koyulmuştu. Doksanlı yılların başında, Prigojin St. Petersburg'da belediye başkan yardımcısı iken, ona ve bir grup iş arkadaşına şehrin ilk kumarhanesini açmaları için ruhsat veren Putin olmuştu. Dönem ve faaliyetin türü hesaba katıldığında böyle bir iş çocuk oyuncağı olmasa gerekti ama her şey Prigojin'in bundan en iyi biçimde istifade ettiği izlenimini uyandırıyordu. Oradan da Çar'ın şaşmaz cömertliği eşliğinde yükseliş başlamıştı.

Uçuşun kısalığı mevzuyu derinleştirecek vakit bırakmamıştı bana. Yalnızca beş dakika sonra Kamenni Adası'na inmek üzere manevra yapmaya başlamıştık. Bu yerden bahsedildiğini duymuştum ama Petersburg'da Çar'ın bazı dostlarının stuko ve altın kaplı saraylarda imparatorluk çağı aristokratları gibi yaşayıp III. Aleksandr'ın saray mensupları kılığında boy gösterdikleri kıyafet baloları düzenledikleri bir ada satın aldıkları anlatılırken abartıldığını düşünüyordum. Hatta birinin fırsattan istifade, bolca zambak ve şahlanmış aslandan oluşan kendi soyluluk armasını çizdirdiği bile söyleniyordu. Şimdi ise imparatorluğun eski memurlarının özenle restore edilmiş villalarına, havuzlara, spor salonlarına, devasa garajlara, adayı çevreleyen hendeğe, nöbetçi kulübelerine, SUV araçlara ve helikopterlere yukarıdan bakınca bizde sıklıkla olduğu gibi gerçekliğin herhangi bir kurmacayı bir kez daha geride bıraktığını görüyordum.

"Malum, senin gibi aydın biri değilim ben Vadim Alekseyeviç. Ama şu hayatta benim de öğrendiğim birkaç şey oldu."

Prigojin kolçakları altın yaldızlı sözde XVI. Louis stili koltuğa rahatça yerleşmişti. Etrafındaki İskandinav tasarımı mobilyalar, öfkeli aslanlar ve Murano şamdanlar, beyaz mermere ve Neva'ya bakan boydan boya pencerelere yansıyordu. Özbek dekoratör iyi iş çıkarmıştı doğrusu.

"Kumarhane nedir, bilir misin? İnsan mantıksızlığının anıtıdır kumarhane. Şayet insanlar rasyonel varlıklar olsalardı kumarhaneler olmazdı. Bir insan hangi akla hizmet parasını tüm ihtimallerin aleyhine olduğu bir yerde saçıp savurmak ister ki? Tanrı'ya şükür insanlar rasyonel varlıklar değiller, aksi halde bunların hiçbirine sahip olamazdım."

Prigojin, Basquiat tarzı tabloların ve beyaz Steinway piyanonun bulunduğu yöne doğru belli belirsiz bir jest yapmıştı.

"İnsanların çılgınlığı üzerine bahis oynamak kadar akıllıca bir şey yoktur."

"Kesinlikle öyle Vadim Alekseyeviç. Bazı insanlar neden kumarhanelerde varını yoğunu kaybeder biliyor musun? Neden içinden çıkmayı başaramadıkları bir sarmala atılırlar? Karakterleri yüzünden elbet, herkesin başına gelmez. Ama bu insanlar canavar falan da değildirler. Yalnızca kendilerini kontrol etmeyi başaramazlar fakat beynin bu kusuru hepimizde var."

Prigojin sözlerine ara vermişti. Ceketinin cebinden cüzdanını çıkarıp içinden beş bin rublelik bir banknot almıştı.

"Şunu görüyor musun? Bununla sokakta, yoldan geçen herhangi biri üzerinde bir deney yapmayı dene. Ona iki seçenek sun: Ya banknotu alacak ya da yüzde elli şansla iki adet beş binlik banknot kazanma fırsatını değerlendirecek. Ne yapar biliyor musun? Beş binlik banknotu alır. Sonra da tam tersi bir deney yap. Yoldan geçen birinden sana beş bin ruble vermesini iste, aksi halde ya yazı tura atarak sana iki katını verecek ya da hiçbir şey vermeyecektir. Bu kez ne yapar biliyor musun? Çabucak beş bin rubleyi çıkarıp vermek yerine sana iki katını verme riskini alır. Saçma, öyle değil mi? Teoride, kazanan, kay-

bedene kıyasla risk alma hakkını kendisine tanıyabilir. Ama gerçekte insanlar bunun tam tersini yaparlar. Kazananlar seçimlerinde daha ihtiyatlı davranırken kaybedenler her şeyi göze alırlar."

Keyifle ışıldayan Prigojin'i izliyordum. Nereye varmak istediğini anlamaya başlamıştım.

"İnsan beyni bu türden küçük kusurlarla doludur. Kumarhane işleten kişinin işi, söz konusu kusurları bilip bundan yararlanmaktır. Ama siyaset de böyle işler, öyle değil mi? İnsan, güvenli bir işi, güzel bir ailesi, kır evi, deniz tatili ve ufukta emekliliği olduğu müddetçe dinginliğini korur. Seçimlerinde ihtiyatlı davranır, riski almak istemez. Bildiğini seçer. Fakat diyelim ki işler kötüye gitmeye başladı. Durum değişir, adam işini, evini kaybeder, artık ufukta bir gelecek göremez olur. O zaman ne yapar? Temkinli olmaya devam mı eder? Kesinlikle hayır. Deli gibi bahis oynamaya başlar! Mevcut durumunu korumaktansa bilmediği riski almayı tercih eder. İşte her şey bu noktada tepetaklak olur. Kaos, düzenden daha cazip hale gelir, en azından yeni bir şey ihtimali sunar, öyle değil mi? Şapkadan tavşan çıkar ve işler işte o zaman ilginçleşir. 1917 Devrimi, Nazizm hep böyle doğmuştur, yanılıyor muyum? Çoğu insan eskisi gibi yaşamaya devam etmektense meçhule atılmayı tercih ettiği için doğmuştur."

Aşçı felsefi doruklara ulaşmıştı ama sözleri yavan olmaktan uzaktı.

"Şimdi, daha önce de dediğim gibi" diye sürdürmüştü sözlerini, "ne bir entelektüelim ne de uluslararası ilişkiler uzmanıyım ama yeniden sahalara döndüğümüzü hissediyorum. Batılılar, çocuklarının kendilerinden daha kötü koşullarda yaşayacaklarını düşünüyorlar. Çin'in, Hindistan'ın ve Tanrı'ya şükür Rusya'nın dev adımlarla ilerlediklerini, kendilerininse bir şey yapmadıklarını görüyorlar. Her geçen gün güçleri azalıyor, durumun kontrolünü yitiriyorlar, gelecek onlara ait değil artık."

"En saçma tercihleri yapmaya hazırlar. Bizim görevimizse onlara yardımcı olmaktan ibaret."

"Kesinlikle Vadim Alekseyeviç. Onlarla savaşmak ya da onları zorlamak söz konusu olamaz, yapmamız gereken zaten mevcut bir devinime eşlik etmek. Çar'ın çok iyi anladığı şeydir bu. O da benim gibi judo tutkunudur ve oyunun temel kuralını bilir: Hasmın gücünü ona karşı kullanmak."

Prigojin'in yürüttüğü mantık sorunsuzdu. Geriye, ona bir uygulama imkânı sunmak kalıyordu. Bu noktada, küçük bir fikrim vardı zaten.

Birkaç hafta sonra, Petersburg'un kenar mahallerinden birinde, alelade bir binanın dibinde yeniden buluşmuştuk. Banliyö yağmuru mekânın sefil cephesini belirgin kılıyordu ama yine de Prigojin'in keyfine diyecek yoktu.

"İşte sana sözünü ettiğim yer Vadim Alekseyeviç, göreceksin..."

Asansörle yukarı çıkmış, ardından da bilgisayarlarla dolu büyük bir salona girmiştik; kısmen bir gazetenin redaksiyon servisini, kısmen de ikinci sınıf bir yatırım bankasının işlem odasını andırıyordu. Prigojin'in bir duvara koydurttuğu iki adet kollu kumar makinesi hariç... "Mekânın ruhunu unutmamak adına" demişti Prigojin, "Neden olmasın? Yanlış bilmiyorsam, Google ofislerinde de bir sürü pinpon masası varmış."

Atletik ve güler yüzlü bir genç bizi karşılamaya gelmişti, üzerinde yakası düğmeli bir gömlekle fitilli kadifeden bir ceket vardı, Georgetown Üniversitesi'nde bir doktora seminerini yönetmek üzereymiş gibi görünüyordu.

"Seni Anton'la tanıştırayım" demişti Prigojin, görünüşe bakılırsa keşfiyle gurur duyuyordu. "Redaksiyon ekibini yönetmesi için düşündüm onu. Moskova Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler doktorası var, İngilizce, Fransızca ve Almanca biliyor. Avrupa siyaseti hakkında milletvekillerimizin bildiğinden daha fazlasını bilir."

Sessizce dinliyordu Anton. Yüzünden ne gurur ne de yapmacık bir tevazu ifadesi okunuyordu. Havadan sudan bir sohbete koyulduk. Derken, kimi Avrupalı dostlarımızın iç vaziyeti hakkında onu sınamaya karar verdim. Anton sadece zeki

değil aynı zamanda cana yakındı da. Onda kendi neslinin aşırı korunaklı mensuplarını kasıp kavuran o kendini beğenmişlikten eser yoktu. Aksine, hakiki bir üstün zekânın göstergesi olan doğrudanlık vardı onda. Uluslararası gündeme bakışı av bıçağı gibi keskindi. Resmin bütününü asla gözden kaçırmaksızın meselelerin ayrıntılarına giriyordu.

Prigojin gözünü kırpmadan Anton'u izliyordu. Himaye ettiği genç gururlandırıyordu onu. Birkaç dakika sonra sıkılmıştım. Elini sıkıp Anton'dan müsaade istemiş, Prigojin'i kenara çekmiştim. Aptallığı beni şaşkına çevirmişti.

"Kafandan neler geçiyor senin Yevgeni?"

Aşçının yüzü kararmıştı.

"Bir şey mi oldu yoksa, Vadim Alekseyeviç?"

"Ne düşünüyordun, çok merak ediyorum Yevgeni. Halbuki net olduğumu sanıyordum. Avrupa'da ve ABD'de siyaset yapmak istiyoruz. Mevzunun parçası olmak, katkı sağlamak istiyoruz. Sen ise bu oğlanı mı getiriyorsun bana?"

Anton'un bulunduğu yöne doğru bir jest yapmıştı.

"Ama oğlan çok iyi. Her şeyi biliyor."

"Kesinlikle öyle Yevgeni, sorun da bu ya."

Prigojin öylesine şaşkın bir ifadeyle kaşlarını kaldırmıştı ki kahkahalara boğulmuştum.

"Bir düşün, Yevgeni. Batılılar artık siyasetle ilgilenmiyor. Şayet dikkatlerini çekmek istiyorsak siyaset harici ne varsa onlardan bahsetmeliyiz. Anton'a ihtiyaç yok burada! İhtiyacımız olan şey güzellik tavsiyelerinde bulunacak genç kızlar, video oyunu tutkunları, astrologlar, bu türden kimseler, anlıyor musun?"

"İyi de mesajlarınızı iletmemizin gerekeceği bir an da gelecek, öyle değil mi? Talimatlarınızı vereceğiniz..."

"Peki 'biz' dediğin kim? Komintern mi? Üzgünüm ama sana kötü bir haberim var. Artık Sovyetler Birliği yok, ayrıca haberin olsun, gelecekte de işçi sınıfının cenneti falan olmayacak. O günler sonsuza dek mazi oldu. Artık hat yok Yevgeni, sadece tel var."

Şaşkın bakışı beni sözlerimi sürdürmeye teşvik etmişti.

"Teli kırmak istediğinde ne yaparsın? Önce bir yöne sonra da diğer yöne bükersin. Biz de öyle yapacağız Yevgeni. Ağını oluşturdukça göreceksin ki insanların her şeyden çok önem verdikleri şeyler var. Bunlar nedir bilmiyorum. Bunu sana tıkladıkları şeyler söyleyecek Yevgeni. Belki kimisi aşıya, kimi ise avcılara karşı... Kimi de çevrecilere ya da siyahlara veyahut da beyazlara karşı. Bunun pek önemi yok. Mühim olan şu ki herkesin tüm kalbiyle önemsediği bir şey ve onu öfkelendiren biri var.

Biz kimseyi değiştirmek istemiyoruz Yevgeni, sadece neye inandıklarını keşfedip o şeye daha fazla inanmalarını sağlamak istiyoruz, anlıyor musun? Haber, doğru ya da yanlış argümanlar sunmak, bunların bir önemi yok. Asıl mesele onları kızdırmak. Hepsini. Giderek daha fazla insanı. Bir yandan hayvanları savunanları, bir yandan avcıları... Bir yandan Siyah Gücü'nü savunanları, öte yandan beyazların üstünlüğünü savunanları... Bir yandan eşcinsel aktivistleri, bir yandan neo-Nazileri. Bir tercihimiz yok Yevgeni. Tek çizgimiz var, o da tel. Bir o yandan bir bu yandan bükeceğiz, kopana dek."

Prigojin konuşmadan, uzunca bir süre beni incelemişti. Düşünüyordu.

"Peki Vadya, anladım. Tel. Peki ama yakalandığımızda ne olacak? Ne olacağını biliyorsun, öyle değil mi? İnternette her şeyin izini sürmek mümkün. Onların alanında oynayacağız. Er ya da geç fark edecekler. Ve bizi cehennemin dibine gönderecekler."

"Bilakis Yevgeni, o an zafer kazanmış olacağız."

Sessizlik.

"Anlamadın mı? Büyük bir sanatçının son hareketi çelişkinin gözler önüne serilmesidir! Sempatizanlarımızı ve Amerikan karşıtı grupları yüreklendirmemiz bekleniyor, öyle değil mi? Hasımlarını, yani otomatik silahlarını tuvalete bile götürmek isteyen yurtsever milisleri, bir bardak süt içmektense zehir içecek veganları, dünyayı çevre felaketinden kurtarmak isteyen

gençleri de bir o kadar teşvik ettiğimizin farkına varırlarsa ne yaparlar peki? Ben sana söyleyeyim. Çıldırırlar, hiçbir şey anlamaz hale gelirler. Artık neye ve kime inanacaklarını bilemezler! Anlayacakları tek şey beyinlerine girip sinir devreleriyle şu senin kumar makinelerinden biriyle oynar gibi oynadığımız olur!"

Nihayet Prigojin'in yüzünde bir gülümseme belirmişti, anlamaya başlıyordu.

"İşte bu yüzden buranın temel işlevi keşfedilmek olacak. Yakalanmak. Yüz kadar çocuğun böyle bir yerde tarihi değiştirebileceğine gerçekten inanıyor musun sen? Olacak iş değil bu Yevgeni, ne denli iyi olurlarsa olsunlar bu gerçekleşmeyecek. Kaosun sırtına binmekle yetinecekler, belki azıcık tırmandırmayı da başaracaklar ama bunu yapmak için kullanacakları öfke zaten mevcut, bunu yöneten algoritma da Ruslar değil Amerikalılar tarafından oluşturuldu. Tüm bunların içinde biz her işe burnunu sokan kişiler olacağız en fazla. Ama kendimizi suçüstü yakalatacağız! Böylece her yerde, Avrupa'da ve Birleşik Devletler'de, ilk propagandacılarımız bizi demokrasiye komplo kurmakla suçlayanlara dönüşecek. Sahip olduğumuz gücün efsanesini yaratan da onlar olacak. Biz ise şüpheli davranmaktan ve pek de akla yatkın olmayan bir tekzip kaleme almaktan başka bir şey yapmayacağız. Ki bu da en kötü kâbuslarını doğrulamaya yetecek: 'Ruslar yeni dünyanın gizli patronu!' Bu kâbus da kargaşanın artmasına yol açacak. Böylece gücümüz efsane olmaktan çıkıp gerçekliğe dönüşecek. Siyasette neyin iyi olduğu malum, Yevgeni: Güce inanmanı sağlayan her şey onu gerçekten artırır."

25

Berezovski, Claridge Otel'in fosforesan ışıkları arasında bir dinozor gibi ilerliyordu. Céline marka tayyör giymiş çakır-keyif bir zürafa onu daha uzun süre inceleyebilmek için arkasını dönmüştü. Yanından geçen bir Amerikalı bile bu tarihöncesi varlığın maunlar ve parlak kristaller arasında ne denli yersiz kaçtığını fark etmiş gibiydi. Onu tanımadığı müddetçe tabii. Boris, skandalları ve provokasyonları nedeniyle, Mayfair'in Georgian tarzı konaklarında tanınan bir sima haline gelmişti. Londra'ya uğradığımda görüşme alışkanlığı edinmiştik. Uzun zamandır ona iletecek herhangi bir mesajım yoktu. Belki de bu nedenle, birlikte birkaç saat geçirmenin verdiği o yalın keyif buluşmalarımızın yegâne gerekçesi olmuştu. En azından benim açımdan. İktidarını kaybeden zeki insanlara olduğu gibi, Berezovski de daha bilge olmasa da en azından daha makul birine dönüşmüştü. O akşam kusursuz İngiliz aksanı nedeniyle ona iltifat ettiğimi anımsıyorum.

"Elden ne gelir, senin ataların Fransızca bilir, Paris'e iltica ederlerdi, modern Ruslar ise İngilizce biliyor ve Londra'da kendilerini rahat hissediyorlar!"

Hafif hüzünlü bir ifadeyle gülümsemiş, derken, birden fikir değiştirmişti.

"İngilizlerin her zaman kolay olduklarını sanma. Geçen hafta Abu Dabi şeyhinin erkek kardeşiyle bir sözleşme imzalamak üzere bir bankacının ofisindeydim. Tam evraklarımızı çıkarmaya başlamıştık ki banka çalışanı ne yapsa beğenirsin? Şeyhten kimlik kartını istedi. Şeyh etrafına bakındı, adamlarına döndü. Cüzdanıyla dolaşma gibi bir alışkanlığı yoktu ki adamın. Araya girmeye çalıştım ama bankacı arada bir buralarda denk geldiğin, Nuh deyip peygamber demeyen türdeki ahmaklardan biriydi.

Şeyhin sinirleneceğinden ve işin suya düşeceğinden korktum birden. Ama şeyh ne yaptı biliyor musun? Bir yardımcısından bir banknot aldı ve onu banka memuruna uzattı. Adam paraya baktı ve afallamış halde 'Ne yapıyorsunuz siz? Rüşvet mi veriyorsunuz bana? Sizin oralarda yapılabilir belki ama burası Londra' dedi.

'Paraya iyi bakın' dedi Şeyh ona. 'Banknotun üstünde basılı olan benim yüzüm. Sanırım belge olarak işinizi görür.' Herkes kahkahalara boğuldu, koca budala da pes etmek zorunda kaldı sonunda."

Neyse ki Boris'in bir yandan maskaralık edip bir yandan da kendini eğlendirme kapasitesi yerli yerindeydi. Maalesef takıntıları da öyle.

"Putin Oyunları mevzusu nasıl gidiyor?"

"Olimpiyat Oyunları hazırlıkları gayet iyi gidiyor, sağ ol. Başkan açılış törenini bana emanet etme inceliğini gösterdi. Müsabakalardan önce büyük bir gösteri olacak."

"Hımm... İyiymiş... Umarım en yalaka madalyasını da düşünmüşsünüzdür. Tabii katil madalyasını da öyle, GRU'nun en iyi tetikçisine takdim edilmek üzere."

"Bilemiyorum Boris, neden olmasın. Mühim olan şu ki Rusya başı çekiyor."

"O konuda sorun yok, eminim her zamanki gibi bir yolunu bulursunuz siz."

Berezovski duraksamış, sonra yeniden söze girmişti. "Hiç durmayacak, öyle değil mi? Onun gibi insanlar bunu yapamazlar. İlk kural budur. Diretmek. İşe yaramış olanı düzeltmemek, bilhassa da hataları asla kabul etmemek. Başlangıçta hiç anlamamıştım ama şimdilerde düşünecek vaktim oldu. Geçmişteki diktatörler hakkında da bir yığın kitap okudum. Örneğin, Mobutu Kongo'da iktidara gelince ne yapmış biliyor musun? Ülkenin adını Zaire olarak değiştirmiş çünkü bunun yerli bir terim olduğunu, kolonyal mirastan kurtulmanın bir yolu olduğunu düşünüyormuş. Derken, günün birinde Zaire'nin Portekizce bir sözcük olduğu anlaşılmış. O zaman ne yapmış peki? Özür dileyip geri adımı mı atmış? Hadi canım! Kalan ne varsa her şeyin adını 'Zaire' yapmış: banknotlar, sigaralar, benzin istasyonları, bildiğim kadarıyla prezervatiflere kadar... Senin Çar da aynı, birebir aynı: Bir otokrat, Afrikalı kabile reisi!"

"Belki öyledir Boris ama barbarlık anlamına da gelmez bu. Oyunun kuralı böyle. İktidarın birinci kaidesi hatalarda ısrarcı olmak, otorite duvarında en ufak bir çatlak bile göstermemektir. Mobutu bunu biliyordu çünkü şefin sırf attan düştüğü için öldürüldüğü topraklardan geliyordu. Hastalanacak olursa da boğazlandığı topraklardan... Şef, kabilesini koruyabilmek istiyorsa güçlü olmalıdır. Zayıflık gösterdiği anda devrilir ve yerine başkası geçer. Her yerde böyledir bu. Ama bulunduğu yere göre, şef canlı canlı kazığa da oturtulabilir, yüz bin dolara konferanslar versin diye dünyanın öbür ucuna da postalanabilir."

Berezovski düşünceli bir havaya bürünmüştü, barın koyu gölgeleri de aksini söylemiyordu.

"Haklısın Vadya ama siyasette *happy end** olmadığını unutma. Senin şu Güneş-Kral bile yaşamının son günlerinde korkunç ağlama krizleri geçirirmiş."

"Ne diyebilirim ki Boris, yaşam ölümcül bir hastalıktır."

* (İng.) Mutlu son. (y.n.)

"Aynen öyle, Vadya. Tam da bu sebepten, aptallıklarına nerede son vereceğini bilmeli insan. Siyasetle mafyanın ortak noktası nedir, söyleyeyim mi, ikisinde de emeklilik yoktur. İnsan ne siyasette ne de o âlemde emekli olup da başka işe girişemez. Derken, Johnny Torrio'ya rastladım. Johnny Torrio'nun hikâyesini bilir misin, Vadya?"

Başımla hayır anlamına gelen bir jest yapmıştım. Berezovski'nin kim bilir kaçıncı meselinin nasıl bir şey olabileceğini çoktan sezmiştim ama o sırada, bunun anlatacağı son mesel olacağını bilemezdim.

"Savaştan hemen sonra Chicago mafya konseyinin başkanıymış Johnny Torrio, herkesin saydığı gerçek bir patronmuş. Ama altında, yerini almak isteyen Al Capone adında bir adam varmış. Derken, 1924 yılının Ocak ayında bir ikindi vakti saat beşe doğru Chicago mafya konseyinin başkanı Johnny Torrio evinin önünde beş kurşunla delik deşik bir halde yere yığılmış. Hastaneye götürmüşler, polise 'Saldırıyı kimin düzenlediğini biliyorum ama gammaz değilim ben' demiş. Biraz toparlanınca da Al Capone'yi aramış, işyerinin anahtarlarını ona teslim edip İtalya'ya dönmek istediğini söylemiş. Sonuç: Tanrı'nın inayetiyle on beş yıl daha yaşamış ve Brooklyn'deki evinde huzur içinde ölmüş."

Boris bir süre sessiz kalmış, sonra da cebinden bir zarf çıkarmıştı.

"Bu mektup Çar'a. Bütün içtenliğimle yazdım. İstersen okuyabilirsin."

Avucumdaki el yapımı kâğıdın pamuk yaprağınınkini andıran bir yoğunluğu vardı. Mektup, Çar'ın bir Hıristiyan olarak sahip olduğu yüce gönüllülüğe sesleniyordu. "Bir Hıristiyan olarak beni affetmen için sana yalvarıyorum" diye yakarıyordu Berezovski. Akabinde ise yaklaşan ölüme, sürgünün acımasızlığına, hatalarının bilincinde olsa da hükümdarın âlicenaplığına güvenen ve son günlerini ana vatanın bağrında geçirebilme avuntusunu dileyen koca bir budalaya acınası göndermeler vardı. Zamyatin'in mektubundaki ton yoktu bu mektupta. Daha

ziyade, asırlık bir geleneğin arı üslubunda Çar'a yazılmış bir rica mektubuydu. Hatta öyle ki, mektubun bir yerinde, Boris ölçülü bir dille, "...birikimlerime dayanarak, gerekli görmen halinde, Vladimir Vladimiroviç..." sözleriyle kendisini danışman olarak önermenin baştan çıkarıcılığına kapılmadan edemiyordu.

"Sence işe yarayacak mı?"

İhtiyar kabadayı bakışında alaycı görünmeye çalışan bir ışık varsa da dipsiz bir umutsuzluktan başka bir şey sezilmiyordu o ışıktan. Ona evet demek, Çar'ın duygulanacağını ve yakında Olimpiyat Oyunları'nın açılışını izlemek üzere şeref tribününde yan yana olacağımızı söylemek isterdim. Berezovski'yi görür gibi oluyordum, birkaç gün içinde tüm iyi niyetli sözlerini unutup yeniden yerinde duramaz olacak, önerilerde bulunmaya, kendisine yer açmaya çalışacaktı. Enerjisini özlüyordum. Bir aziz değildi ama giriştiği her işe bir tür neşe katardı. Onun gibiler sürgüne gönderildiğinden beri, Moskova'da kuvvet insanlarının donuk kararlılığından başka bir şey kalmamıştı. Ama Çar'ın onu aramadığını biliyordum, hatta tam tersi söz konusuydu. Boris cevabı gözlerimden okumuştu ama kabullenmeye hazır değildi.

"Eh, yine de götürüyorsun, bence işe yarayacak."

O akşam Rus usulü kucaklaşarak ayrıldık birbirimizden, Claridge'in tenhalaşmış ortamının huzurunu kaçıracak denli uzun uzun sarıldık. Odama çıktım, tuhaf bir mağlubiyet hissi sarmıştı içimi. İhtiyar aslan tüm beklentilerin aksine nihayet taksi şoförü kepini takmayı kabul etmişti. İnsan, nihayetinde başını asla eğmediği bir hayat yaşamış olduğuna inansa bile, aşina olmadığı ama belki de kuşkulandığı acizliğin, çalılıktaki sürüngen misali pusuda beklediği ve daima ansızın belirebileceği bir kez daha ispatlanmıştı.

Görüşmemizden iki gün sonra, Berezovski Ascot'taki konutunun banyosunda en sevdiği kaşmir atkı ile asılmış halde ölü bulundu.

26

"Mesele, insanın ölümlü olması değil, pat diye ölüp gitmesi."

Başka zaman olsa, Çar'ın benim için Bulgakov'un sözlerini bulup buluşturma zahmetine girmesinden memnuniyet duyardım. Ama o gün edebi alıntıları takdir edebilecek halde değildim. Putin de fark etmişti bunu elbet.

"Gerçekten bizim yaptığımıza mı inanıyorsun?"

Çar'ın yüzünde duygudan eser yoktu. Etrafıma bakındım. Novo-Ogaryovo'ya egemen, sahte bir samimiyetle halis bir zevksizlik karışımı o resmi perişanlıktan nefret ediyordum, günün birinde Kremlin'in güvenlik şefine başkanın Moskova girişindeki konutunu döşeme görevi verilmişti de ortaya bu sonuç çıkmıştı sanki. İşlerin bu şekilde gelişmiş olmasının o anki hislerim üzerinde yarattığı etki de göz ardı edilemezdi. Normal zamanda bile ayaklı bronz lambalarla damasko kaplı duvarlar beni hüzünlendirirdi, gazete sayfaları Boris'in ölüm haberleriy-

le doluyken ve onun son ve nafile rica mektubu ceketimin iç cebini bir kurşunun yarayı yakması misali yakarken o sabahki haletiruhiyemi varın siz tahmin edin.

"Hiç inanmıyorum, başkanım."

"İyi de edersin, Vadya."

Çar, uyarısının içerdiği derin anlamın korteksi aşıp beynimin merkezine nüfuz etmesi için birkaç saniyenin geçmesini beklemiş, hemen akabindeyse daha vurdumduymaz bir havada devam etmişti: "Öyle ya da böyle, işin aslı şu ki, Berezovski çok işimize yarıyordu. Putin iktidardan düşünce geri döneceğini söylemek için her ağzını açtığında bize yardım etmiş oluyordu. İnsanlar doksanlı yılları, çektikleri onca acıyı, tüm o karmaşayı hatırlıyorlardı. Yüzüne bakmak yetiyordu."

Israrla sessizliğimi koruduğumdan Putin sözlerini sürdürmüştü. "Tabii ki Rusya'nın düşmanlarına her yerde yardım ediyordu, Ukrayna'da, Letonya'da, Gürcistan'da, orası kesin. İşler gerçekte kim bilir nasıl gelişti. Biliyorsun Vadya, komplo teorisyenleri kendilerini çok akıllı sanırlar ama aslında çok saftırlar. İstiyorlar ki her şeyde gizli bir anlam olsun; aptallığın, dalgınlığın, tesadüfün gücünü sistematik biçimde hafife alıyorlar. Öte yandan, böylesi daha iyi. İstediklerinin tam tersi olsa da komplo teorisyenleri elimizi güçlendiriyor. İktidarı insani zayıflıklarıyla olduğu gibi görmek yerine, ona kumpas kurmaya muktedir, her şeyi bilen bir varlık aurası atfedilirse, olabilecek en büyük iltifatta bulunulmuş olur, sence de öyle değil mi? Böylece, olmadığı kadar büyük olduğuna inandırırsın herkesi."

*"Puisque ces mystères nous dépassent, feignons d'en être l'organisateur."**

Çar alıntılarımdan nefret eder, Fransızca da bilmezdi ama o sabah hoşuna gitmek gibi bir derdim yoktu. Kısa bir an sessizce bana bakmış, sonra da aldırmamaya karar vermişti.

"Diğer vakalarda da aynı şey oldu: albay, avukat, şu meşhur gazeteci. Çok çok iyi biliyorsun ki, biz yapmadık Vadya. Biz

* (Fr.) Mademki bu gizemler boyumuzu aşıyor, bizim başımızın altından çıkıyormuş gibi yapalım. (ç.n.)

hiçbir şey yapmıyoruz. Biz yalnızca bir ihtimalin şartlarını yaratıyoruz."

Doğru olabilirdi. Bunca zaman Çar bana ancak çok nadiren doğrudan emir vermişti. Sınırları, neyin kabul görüp neyin hoş görülmeyeceğini belirlemekle yetinirdi. Sonrasında oyun, daha derin hakikatini de teşkil eden aşırı sonuçlara varana dek kendi mantığına göre gelişirdi. Birkaç gün önce Berezovski ile tam da bundan söz etmiştik. İronik bir tesadüftü bu ama içimden gülmek gelmiyordu. İçimden ağlamak geliyordu daha çok, elimden gelse ağlardım. En sonunda Johnny Torrio gibi ömrünü tamamlayabilmekten başka bir şey istemeyen ihtiyar kabadayı düşüncesi hiç tahmin etmeyeceğim kadar dokunmuştu bana. Zavallı ihtiyar Borya, bunu hak ediyordu.

Çar karşımda Berezovski'nin mektubunu okuyordu. Derken, sanki mektup selin dibinden toplanmış bir taşmışçasına soğukkanlı bir tavırla bir kenara bıraktı. O anda, bu konuda da Berezovski'nin haklı çıktığını fark ettim. Putin zannettiğim gibi büyük bir aktör değildi, bir casustan ibaretti. Casusluk, oyunculuk nitelikleri gerektiren şizofrence bir işti, orası kesin. Fakat gerçek bir aktör dışadönüktür, iletişim kurmaktan aldığı zevk gerçektir. Casus ise, buna mukabil, tüm hislerine, varsa tabii, ket vurmayı bilmek zorundadır. Pratikte, bu iki yetenek hizmetindedir, hem bir aktör misali empati kuruyormuş gibi yapmalı hem de ameliyathanedeki cerrahın soğukkanlılığına sahip olmalıdır. Şayet Putin büyük bir oyuncu değilse, ben de büyük bir yönetmen değildim, en fazla bir işbirlikçiydim o kadar.

O gün Çar, Boris'in uğradığı akıbet üzerinde durmaktansa, sohbeti Soçi Olimpiyat Oyunları için yapılan hazırlıklara çevirmişti. O sıralarda takıntısı buydu. Kış oyunlarını, en ufak bir sportif ya da ulaşım altyapısı olmayan tropikal sayılabilecek bir kentte düzenleme konusunda Olimpiyat Komitesi'ni ikna etmek için, günümüz Rusya'sının tüm gücünü ve aynı şekilde, geçmişinin manipülasyona dayalı düş gücünün de bir kısmını seferber etmişti. Bir an gelmiş, olimpiyat müfettişlerinin ziyareti sebebiyle, havalimanı olmayan Soçi'ye, turist kılığına girmiş öğren-

cilerin olmayan uçuşların varış kalkış tabelasına baktığı bir havalimanı kurulmuştu. Potemkin bizimle gurur duyardı.

Açılış günü yaklaştıkça Çar başka şeyden bahsedemez olmuştu. Olimpiyat Oyunları'nı hükümranlığının en âlâ mertebesi olarak gördüğü aşikârdı. İtiraf etmem gerekir ki açılış töreniyle ilgilenerek organizasyonda yer alma fırsatına sahip olmak beni büyülüyordu. Nihayet çıktığım yolculuğu tamamlamak üzereydim. Tiyatrodan ayrılmış, gerçekliği sahnelemeye geçmiştim. Çuvalladığım da söylenemezdi doğrusu. Şimdi ise oluşturulmasına katkıda bulunduğum gerçekliği sahneye yansıtmam isteniyordu. Tek farkla, bu kez söz konusu olan küçük bir avangard tiyatro değil, muazzam bir arena ve tüm gezegenden oluşan bir seyirci kitlesiydi.

Beklediğim fırsattı bu. Demiurgosu oynaya oynaya bitimsiz bir yola girmiştim. Şimdi istediğim şeyse geriye dönmek, dünyada güzel bulduğum ne varsa hepsiyle yeniden bağ kurmaktı. Benden Rusya'yı, tarihinin trajik görkemini, edebiyatının ve ezgilerinin dokunaklı güzelliğini sahneye koymam mı isteniyordu? Bundan, kişisel bir hikâye, ailemin kopuk damarlarını –ki zaten tüm Rus ailelerin kopuk damarlarıydı bunlar– yeniden birleştirme fırsatı yaratacaktım.

Bizim neslimiz babalarımızın aşağılanmasına tanıklık etmişti. Ciddi, vicdan sahibi, hayatları boyunca karınca gibi çalışmış ve son yıllarda kendilerini otoyolu geçmeye çalışan Avustralya Aborjini gibi kaybolmuş hisseden insanlardı bunlar. Hem *nomenklatura*'nın çocukları hem de diğerleri için geçerliydi bu. Ana-babalarımızın, dayanak noktalarımız olan bu güçlü insanların, gözleri fal taşı gibi açık, inandıkları her şeyin çöküşü karşısında olanlara inanamaz bir halde aylak aylak dolaştıklarına tanık olduk. Sırf görevlerini yaptıkları için alaya alındıklarını, haysiyetlerinin iki paralık edildiğini gördük. Üstelik onları alaya alıp onurlarını kıran da bizlerdik. Galiba bu manzara hepimize ölümüne dokundu. O manzarayı yaratan bizdik, ondan etkilenen de biz olduk. Sonrasında vicdanını yara almaktan kurtarabilen olmadı. Artık onlara haklarını teslim etme zama-

nı geldi. Onlara ve onların da aşağıladığı kendi babalarına çünkü Rusya sonsuza dek sil baştan başlamaya mahkûm edilmiştir.

Çar, yıllar içinde Rus tarihinin dizginlerini ona bir tutarlılık kazandırabilmek için sabırla yeniden ele almıştı. Aleksandr Nevski'nin Rusya'sı, patriklerin Üçüncü Roma'sı, Büyük Petro'nun ve Stalin'in Rusya'ları ve bugünkü Rusya. Putin'in büyüklüğü de buradan geliyordu; fakat sonrasında, aradığı entrikayı gücün sürekliliğinde bulmanın baştan çıkarıcılığına kapılmıştı Putin; büyüklükten değilse de ışıktan yoksun bir entrikaydı bu, Korkunç İvan'ın *opriçnik*'lerinden çıkan, çarların gizli polisinden ve Stalin'in Çeka'sından geçip günümüzün Seçin ve Prigojin'lerine ulaşan bir entrikaydı.

Kökenleri hesaba katılınca, belki de Çar başka türlüsünü yapamazdı. Fakat bu kuvvet insanları dünyanın güzelliğine hiçbir katkıda bulunmamışlardı, onların hikâyesi anlatılmak için değil susturmak için yazılmıştı. Rus tarihinde trajik ve muhteşem olan ne varsa, onların elinde, kesintisiz bir suiistimaller ve fedakârlıklar silsilesi olarak soluk bir ışık altında beliriyordu. Şimdi de bizden tarihimizin, dünyanın güzelliğinin çoğaltılmasına hangi açıdan katkı sağladığını anlatmamız isteniyordu. Seçin ve Prigojin gibilerin bu konuda en ufak bir fikri dahi yoktu. Putin ise korkarım nereden başlayacağını bilemiyordu.

Bense galiba cevabı biliyordum. Bilhassa da nerede bulacağımı biliyordum: Dedemin kütüphane raflarında, av hikâyelerinde, babamın hayatının son aylarında yeniden okuduğu romanların içinde ve Ksenya ile ben gençken, Moskova binbir renkli bir nebula haline geldiğinde çılgınlarla sanatçıların, bizim de beslendiğimiz karmaşık soyağacındaydı cevap.

Vaktiyle takıldığım arkadaşlarımın kapısını çalmaya karar verdim. Çoğu gelmedi, kimi sisteme boyun eğmek istemiyordu, kimi ise seve seve gelirdi ama zevksizliğin son noktası gibi görünen bir mega prodüksiyon için değil elbet. İşin boyutları güçlü anlatıma sahip birtakım yollara başvurmayı zorunlu kılıyordu şüphesiz. Şayet kitlelerle iletişim kurmak isteniyorsa *kitsch* tek

anlatım biçimiydi; zira her şeyi basitleştirip hiçbir nüansa yer bırakmıyordu. Öte yandan, *kitsch*'in amaçlarım doğrultusunda eğilip bükülmeyeceği de hiçbir yerde yazmıyordu.

Kolları sıvadık. Kaynaklar sınırsızdı. Çar, ihtişamını yerkürenin dört bir yanına yansıtmak için hiçbir masraftan kaçınmıyordu. Her kategoriden en iyileri getirmiş ve gerçekten eğlenmeye başlamıştık. Kostüm sorumluları, gösteride rol alacakları gelenekten aldıkları ilham ve bir Japon stilistin çizimlerine göre giydirdiler. Koreograflar, Stalin devrini Babacığın tiksindiği yapısalcıların fikirleri sayesinde göz alıcı biçimde sahneye koydular. Oraya mümkün olduğunca sık gidip gelebilmek için Kremlin duvarlarının hemen dışına yaratıcı ekip için kurdurttuğum uçsuz bucaksız açık alan, bana az biraz televizyon yapımcısı olduğum günleri hatırlatıyordu. Orada bulunan kimi yüzler aynıydı, yalnızca on beş sene yaşlanmışlardı. Ötekiler, yani bize katılan gençler bile aileden gibiydiler. Uzun hayat tecrübem bana hakiki cevherin küçücük izi peşinde kalın çerçeveli gözlük takan yüzleri, renksiz tişörtleri, 70'li yılların pilli saatlerini etraflıca incelemeyi öğretmişti. Genç çalışma arkadaşlarımızın ortak noktası, gerçek yeteneği çerez yaratıcılardan oluşan o rezil yığından ayıran ışıktı; öte yandan, itiraf etmek gerekir ki dışarıdan bakıldığında onları Çar karşıtlarına destek olmak için *flashmob*'lar planlamak üzere Moskova merkezindeki bistrolarda bir araya gelen şımarık gençlerden ayırt etmek kolay değildi. Karmakarışık saçları ve mor kadife ceketleri Kremlin salonlarının müdavimleri arasında göze batıyordu. Bir zaman sonra, hazırlıkları denetlemekle görevlendirilmiş, geleneksel değerlerin bayraktarı Kültür Bakanı'nın sinirlilik emareleri göstermeye başlamış olmasını anlayabiliyordum. Öteki çoğu saray mensubu gibi o da kimi zaman kendi faaliyetleriyle çakışıp onları yok sayan ve neredeyse daima onlarla çelişen faaliyetlerime oldum olası kötü gözle bakmıştı. Her siyasi anlayıştan bozguncuyla kurulmuş bu münasebet hayırlara vesile olamaz diye düşünüyor, bir yandan da gerçekte onları ustaca idare mi ediyorum yoksa onlardan biri miyim diye de merak etmeden duramıyordu.

Çar'la ilişkilerim dokunulmaz göründüğü müddetçe yapabileceği bir şey yoktu ama şimdi, saray erkânının aşırı hassas duyargalarından bir şey kaçmadığından, aramız açılmaya başlayınca belki de müdahil olma vakti gelmişti. Bakan, içimizden bazılarının Daft Punk'tan bir şarkıyı Kızıl Ordu Korosu'na yorumlatmayı kafasına koyduğunu öğrenince, Seçin'in kapısını çalmaya karar vermişti. İşte bu nedenle kendimi bir kez daha Çar'ın makamında bulmuştum.

Çalışma masasında oturmakta olan Putin'in yanı başında, ayakta, yani doğal pozisyonunda duran Seçin hiç vakit kaybetmemişti.

"Vadya töreni farsa çevirmek üzere. Moskovalı ahbaplarını toplamış etrafına, bizi aptal yerine koyup eğleniyorlar."

İgor mizahtan tam anlamıyla yoksun oluşunu daima bir güvenilirlik göstergesi olarak sunardı. Çar dalgın bir tavırla karşılık verdi ona.

"N'aparsın İgor, Vadya'mız bir akrobattır. Bankacıların arasında sanatçı, sanatçıların arasında bankacı, onu tutabilene aşk olsun zira hep başka yerdedir."

Seçin gözünü dikmiş, hastasının canını yakmak üzere olan bir dişçi ifadesiyle bakıyordu bana. "Dikkatli ol Vadya çünkü er ya da geç bir trapezi kaçırıp yere çakılma riskin var."

Bir bakıma haklıydı ama henüz pes etmeye hazır değildim.

"Kusura bakma ama İgor, kazığa oturtacağın bir vatan haini falan yok mu senin? Farkında mısın bilmem, burada bir gösteri hazırlamaya çalışıyoruz. Hem de bugüne dek görülmedik çapta bir gösteri."

Seçin bir an afallamış bir ifadeyle bakmıştı bana. Yıllar vardı ki Çar dışında hiç kimse onunla bu tonda konuşmaya cüret edememişti. Öyle şaşırmıştı ki öfkelenmeyi bile beceremedi.

Çar eğleniyor gibiydi. Astlarının çatışmaya girmesi daima hoşuna giderdi. Yeniden ona hitaben söze girdim.

"Sayın Başkanım, üç milyar insan bu gösteriyi izleyecek. Büyük bir kısmı da ülkemizden bihaber. Tek bildikleri, daha önce kızılların olduğu, bugünse olmadığı. Hepsi bundan ibaret,

kendimizi kandırmamız boşuna. Onlara Rusya'mızı takdim etmek için iki saatimiz var. İnşa ettiğimiz ve istediğimiz Rusya'yı. Onlara kompleksleri olmayan, gelişmiş, dünya ile entegre ve onu yansıtan, dünyayı etkileyen ve ondan etkilenen bir ülke gösterebiliriz. Açık, kendine güvenen, yüce yazgısıyla duygulandıran ama aynı zamanda gülümsetmeyi de başarabilen bir Rusya çünkü bugünün dünyası bir parça da mizahla dönüyor. Yoksa elbette onları iki saat boyunca kostümlü *babuşka*'lar ve İgor'un askeri korolarıyla eğlendirebiliriz."

Putin'in kusurları vardı ama insanları oldukları gibi değerlendiremediğini kimse söyleyemezdi, özellikle de amaçlarına ulaşmada işine ne şekilde yarayacakları konusunda. Başka her türlü planda Seçin'i tercih ederdi; daha güvenilirdi, daha itaatkârdı ve daha verimli çalışırdı. Ama dünyaya sahnelenecek bir gösteride beni seçme sağduyusunu gösterdi. Şüphesiz son kez uzlaşmak durumunda kalıyordu Seçin. Ama o an mühim olan işi nihayete erdirebilmekti.

O dönemde, Çar'dan benim için büyük önem taşıyan son bir ayrıcalık elde ederek beni çok sevindiren bir lütuf bile görmüştüm: Mikail'in serbest bırakılması. Ksenya'nın, o oyun dışı kaldığından bana dönmüş olduğu düşüncesi ruhuma işkence edip duruyordu. Onunla eşit silahlarla boy ölçüşmem gerekiyordu. Bunu artık yapabileceğimi biliyordum. Yaşamla yüzleşmemek için kitapları kendisine siper etmiş o ebedi öğrenci değildim artık. Kendimi kandırmayı bırakmış, dünyaya açılmış, ilk kazımı ve ardından da nicelerini öldürmüştüm, gücümün zirvesindeydim. Ksenya hissetmişti bunu. Bu nedenle bana dönmüştü. Ve tam da bu sebepten, sonrasında benim yanımda kalacaktı. Mikail'in hapisten çıkışı, bu işin tamamlanması için gereken son parçaydı.

Serbest bırakılması yönünde çok sayıda görüş vardı. İlk davanın ardından cezasını, Sibirya ile Çin arasındaki sınır bölgesinde yer alan, kızıl kum tepeleriyle Mars'ı çağrıştıran bir manzaranın ortasındaki Krasnokamensk kampında çekmişti. Orada, ne denli yiğit ve onurlu olduğunu ispatlamıştı. Belki de

bu denli cesur olamayacak kadar kendini beğenmişti sadece. Bir seferinde, kendisiyle hapsedilmiş, HIV pozitif eski bir şirket çalışanının tedavi görmesi için açlık grevine gitmişti. On günün sonunda savcı pes etmek zorunda kalmıştı. Bir başka seferse, günlerini kampın dikiş atölyelerinde geçiren hücre arkadaşları için daha iyi çalışma koşulları elde etmeyi başarmıştı.

Şimdi ise annesi hastaydı, doktorlar en fazla bir yıl ömür biçmişlerdi. Bu konuda insaniyet namına bir şey yapılacak mıydı, yapılmayacak mıydı? Çar durumun farkındaydı. Ruslar gaddar kişilerce yönetilmeyi severler ama ara sıra yufka yüreklilik görmek de hoşlarına gider. Hem ayrıca söz konusu olan Çar bile olsa bu bir özgüven meselesiydi aslında. Sınırsız bir gücü pekiştirmek için yıllar harcadıktan sonra, üstelik saygısını hak ettiğini kanıtlamış bir hasmına âlicenaplık gösterebilecek kadar güçlü hissetmiyor muydu yoksa kendisini?

Elbette, soruyu bu sözcüklerle soramazdım ama Putin'in mevzuyu aşağı yukarı bu şekilde görmesini sağlamıştım. Birlikte geçirdiğimiz onca yılın ardından, zihinsel süreçlerini nasıl etkileyeceğime dair muğlak da olsa bir fikir edinmiştim. Her zaman işe yaramıyordu. Ama bu kez de yaramıştı. Böylece, Olimpiyat Oyunları'nın açılışından birkaç gün evvel, kendisinden önce Sezar'ın Claudius Marcellus'u affettiği gibi Hodorkovski'nin serbest bırakılacağını duyurmuştu Çar.

Ksenya hemencecik hapishane çıkışına koşmuştu. Mikail'i uçağına bindirip ona anne babasının bulunduğu Berlin'e kadar eşlik etmiş, yeniden normal bir yaşama başlayabileceğinden emin olmak için birkaç gün yanında kalmış, sonra da boşanmak istediğini açıklamıştı.

Onu tanıdığımdan bu yana belki de ilk kez Ksenya tam da beklediğim gibi davranmıştı. Bir anlık can sıkıntısından kurtulmak uğruna tüm şehri ateşe verebilecek bir kadındı. Öte yandan, yakınlığı, daha sakin bir tabiatın yoldaşlığında asla bulamayacağım bir huzur veriyordu artık bana. Ksenya beni seçmeden önce sırtımdan vurmuş ve incitmişti, tıpkı daha nicelerine ihanet edip onları incitmiş olduğu gibi. Şayet silahları

bırakmak istediyse, bunu yorulduğu ya da korktuğundan değil, tam tersine çok fazla savaş verip kazandığından yapmıştı.

Hayatta iki kişinin karşılaşması yetmez, bunun doğru zamanda gerçekleşmesi de gerekir, onları birleştirmeyi amaçlayan o sessiz uyumu yüceltmeye her ikisinin de hazır olduğu bir anda. Birlikte mutluyduk, önümüzde uzanan tam anlamıyla meçhul geleceğe dair de bir o kadar mutlu hissediyorduk kendimizi. Artık geriye, açılış töreninin keyfini çıkarmak kalmıştı, görkemli bir gösteri olacağa benziyordu.

27

Maskeli adamlar, karanlıkta yankılanan güçlü davul ritimlerine uygun kaz adımlarıyla arka arkaya ilerleyerek beklenmedik biçimde sahneye çıkmışlardı. Kısa sürede arenanın ortasına meşalelerle bir gamalı haç çizmişler, ardından da polislere taş ve Molotof kokteyli atmaya başlamışlardı. Polisler elden geldiğince kendilerini savunuyorlardı ama güç durumda oldukları belliydi. Göze çarpan bayraklarla Ukraynalıların zırhlı araçları gelince ise tek polis kalmamacasına hepsi öldürüldüler. O esnada tanıdık bir ses hoparlörlerde gürlemeye başlamıştı: "Avrupa'nın ezeli ve ebedi uşakları! Amerika'nın manevi köleleri! Babalarınızın tarihini çarpıtıp atalarınızın mezarlarını sattınız! Adolf Hitler'in projesini gerçekleştirmek üzere Ukrayna'yı ateşe atıp kana buladınız!"

O sırada, Amerikan bayrağının renklerine boyanmış devasa boyutlardaki iki mekanik el alevler içindeki bir Ukrayna maketini havaya kaldırmaktaydı. "Yabancı bir memleket anayurdu-

nuzdan daha tatlı geldi size bu nedenle patronunuzun sesinden başkasını tanımamaya ve sonsuza dek onun karşısında yerlere kadar eğilmeye niyetlendiniz! Fakat Rusya'yı hiç hesaba katmadınız!"

Tam o anda Rus yurtseverlerinden oluşan bir falanj, alana baskın yapmış, Naziler ve Ukraynalı askerlerle savaşmaya başlamıştı. Şimşekler, patlamalar, yere düşen bedenler. Çarpışmanın akıbeti meçhul, duman ve karanlık galip tarafı anlamayı engelliyor. Ta ki Gece Kurtları milli marş eşliğinde, motosikletlerinin üstünde Rus bayrağını sallayarak güçlü bir vınlamayla sahneye girene dek. Derken, sis dağılır, Naziler yerde, bir kan gölünün ortasında yatmaktadır, hoparlörler banttan Çar'ın sözlerini aktarırlar: "Milliyetçiler, neo-Naziler, Rus karşıtları, Yahudi aleyhtarları iktidarı ele geçirmek için engel tanımadılar. Teröre, kıyıma ve isyanlara başvurdular. Ukrayna yurttaşlarından gelen çaresiz yardım taleplerini duymazdan geleceğimizi nasıl düşünebildiler? Nasıl yapardık, ihanet olurdu bu! Zira Rusya ve Ukrayna sadece komşu değildir, pek çok kez dile getirdiğimiz üzere, biz tek bir halkız! Kiev, Rus ulusunun anasıdır. Eski Rusya ortak kökenimizdir ve birbirimiz olmadan yaşayamayız. Birlikte çok şey başardık ancak daha yapacak çok işimiz, göğüs gerecek yeni meselelerimiz var. Fakat eminim ki tüm sorunları aşacağız çünkü biz bir olduk. Yaşasın Rusya!"

Gösteri, bir alev ve duman cümbüşüyle son bulmuştu; bu çılgınlığa, koyu karanlığı delip geçen lazer gösterisi ile türbinlerden yükselen, arenanın kenarlarına yerleştirilmiş koskocaman hoparlörlerden yayılan *heavy metal* müziği bastıran sağır edici bir gürültü eşlik ediyordu. Doğu dağlarından esen rüzgâr, ayrılıkçıların bayraklarını ve üzerinde "Gece Kurtları neredeyse Rusya oradadır" yazılı devasa flamayı dalgalandırıyordu. Heyecandan kendinden geçmiş bir seyirci kalaşnikofunu havaya boşalttı; seyircilerse, geçici süreliğine işitme yetisini yitirmiş olanların o şaşkın ifadesiyle, ağızları bir karış açık halde bu manzarayı izliyorlardı.

İtiraf etmeliyim ki ben bile azıcık sersemlemiştim. Birkaç ay önce Olimpiyat Oyunları'nın açılış töreni büyük bir utkuyla gerçekleşmişti. Hareketli tablolar, Rus tarihinin önemli evrelerini vurgulayarak aktarmış, Aziz Vasil Katedrali'nin kubbeleri mest olmuş haldeki izleyicilerin gözleri önünde belirivermişti. Nataşa ile Prens Andrey imparatorluk sarayında dans etmiş, gök mavisi bir kürenin üzerinde havada asılı sarışın bir kız çocuğu en sonunda komünizmin kırmızı balonunu salıvermişti. Stravinsky'nin *Ateş Kuşları*'nın notaları olimpiyat meşalesinin geçişine eşlik etmiş, Kızıl Ordu Korosu *Get Lucky*'yi seslendirmişti. O gece otele, yolculuğumun nihayet sonuna geldiğim hissiyle dönmüştüm. Birkaç saatliğine bile olsa baş döndürücü bir âlem yaratmıştım.

Şimdi ise daha değişik bir gösteriyle karşı karşıyaydım. Sanki bir kıyamet filminin setiydi bu. Gazlı meşaleler aralıklarla yanıp sönerek gerçekdışı bir manzarayı aydınlatıyordu; benek benek her yana yayılmış hurda arabaların içlerinde metalik santorlar kıpırdanıyor, ardından da ağır ağır arenadan çıkıyorlardı. Geri planda ise hayal meyal Luhansk'daki Gece Kurtları'nın ana karargâhını çevreleyen demir tellerle kaplı duvarlar seçiliyordu.

"Ee Vadya, ne diyorsun? Beğendin mi gösteriyi?"

Bir saniye önce gösterinin kilit anlarının ritmini tutan boğuk ses şimdi bana yönelmişti. Zaldostanov bir süre önce Donbas'a, Doğu Ukrayna yurtseverler savaşının cephesine taşınmıştı. Çar, egemen bir ülkeyi ele geçirmek üzere düzenli birlikler gönderemezdi elbet. Bu nedenle paralı askerlerle sivil askerlerden oluşan tuhaf bir ordu kurmuştuk. Bu iyi insanlar, resmi olarak, Rusça konuşan Ukraynalıları Bağımsızlık Meydanı Nazilerinden korumak için tatillerini kullanmaya karar vermiş gönüllülerden, Afganistan'da ve Çeçenistan'da savaşmış deneyimli askerlerden oluşuyordu. Bir tek kunduz kalpaklarıyla bele oturan uzun, siyah çerkeskaları eksikti, onun dışında on dokuzuncu yüzyıl Kozaklarından bir farkları kalmamıştı.

Aleksandr onların başındaki karizmatik şef rolünü üstlenmişti. Zayıflamış, bronzlaşmıştı; keyfi pek yerinde gibiydi. Şaşırmadım. Rusya, en çalkantılı dönemlerde, daima bu türden

adamlar çıkarmayı bilmiştir. Tarihin kargaşasında sınırları aşmak üzere ortaya çıkan maceraperestler, çete liderleri, mantar gibi türeyen şahsiyetler. Aleksandr da onlardan biriydi. Olayların cereyan ettiği kuralsız bir dünyayı seviyordu, hepsi bu. Taraftarları, savaş tanrısı gözlerinin önünde ete kemiğe bürünmüşçesine hürmet ediyorlardı ona. Ortak noktaları, barış zamanı kendilerine yasak olan ne varsa elde etmek için silaha sarılma coşkusuydu. Havalarının kaynağı ise güneş gözlükleri, plakasız arazi araçları, sakal, dövme, gürültülü bir müzik ve yarı otomatik silahlardı.

Zaldostanov benimle Doğu Ukrayna'daki eli kulağındaki Rus zaferini kutlamak için sahneye koyduğu gösterinin kulisinde buluşmuştu. Tanrı Thor yorumundan dolayı iltifat etmiştim ona. Aleksandr övgümü tevazuyla kabul etmişti. Hareketlerinde bir kesinlik vardı. Bir işaretiyle plastik bir buz kovasının içinde bir şişe votka çıkmıştı ortaya, yanında da bir tabak füme ringa balığı ile birkaç iri dilim esmer ekmek vardı.

"Sevgili Aleksandr, dostum, son görüşmemizde senin için büyük emellerim vardı, biliyorsun. Ama seni böyle Roma valisi gibi görünce..."

"Bizde ne derler bilirsin Vadya: Kaderi asılarak ölmek olan boğulmaz."

Motorcu, bir bardak votkayı kafaya dikmiş, sonra da sözlerini sürdürmüştü: "Ama asıl sana gelelim. Çoğaldığın söyleniyor dostum. Vakti gelmişti!"

"Henüz değil, daha birkaç hafta var, her şey yolunda giderse tabii. Tanrı izin verirse bir kızım olacak."

Belli ki Zaldostanov Moskova'da bilgi sahibi kimselerle görüşüyordu. Kadeh kaldırmak için bahane bulmak söz konusuysa Rusların kaynağı boldur, orası kesin.

"Bayrakları gördün mü? Artık Federasyon'un bayraklarını kullanmıyoruz. Zaten başka bir düşüncemiz var."

Doğrusu fark etmiştim, temsil boyunca motorcular, üzerlerinde iki başlı kartal olan eski imparatorluk sancaklarını sallamışlardı, Zaldostanov'un takıntısıydı bu.

"Artık bir cumhuriyet değiliz Vadya, yeniden bir imparatorluğuz. Yeni topraklar fethediyoruz, başımızda zaten bir çar var. Majesteleri Vladimir Putin!"

Bir kez daha kadeh kaldırdıktan sonra "Ziyaretin için teşekkür ederim Vadya. Seninle konuşmayı çok istiyordum. Sanırım sonraki aşamaları gözden geçirmemizin vakti geldi" demişti.

Gülmemek için kendimi zor tutmuştum. Zaldostanov sonraki aşamaları gözden geçirmek istiyordu. Çift başlı kartal beynini yemiş olmalıydı.

"Bu evrede sanırım önümüzde iki ihtimal var. İlki daha iyi. Kırım'daki gibi yapalım, bir referandum düzenleyelim, halkın coşkusuyla Donbas yeniden Rusya anamızın bir parçası olsun. Çar önceki fetihlere bir yenisini eklemiş olur, imparatorluğun yeniden oluşturulmasına doğru yeni bir adım..."

"Ya diğer olasılık?"

"İkinci olasılık ilki kadar iyi değil. Başka seçenek kalmazsa, Donbas Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan ederiz, siz Moskova'dakiler bağımsızlığını tanırsınız, belki başka birkaç destek de olur, Belaruslulardan, Türkmenlerden mesela. Kendi hükümetimizi, meclisimizi oluşturur, uzun lafın kısası, kendi adamlarımızı yerleştirir, sonraki tüm aşamalarda ortak hareket ederiz.

"Hımm, sanırım üçüncü ihtimali seçmek durumunda kalacağız Aleksandr."

Zaldostanov bana bakıyor, sözlerime bir anlam veremiyordu.

"Kusura bakma ama azıcık heyecana kapılmışsın gibi geldi bana."

"Neden bahsediyorsun sen? Ben burada, alandayım, galibiyeti kesinleştirmek için neye ihtiyacımız olduğunu söylüyorum sana sadece."

"Tam üstüne bastın Aleksandr. Galibiyet. Korkarım, bu konuda bir yanlış anlama söz konusu."

Zaldostanov hafif düşmanca bir tavırla beni izliyordu.

"Yerel milis şefleri anlamıyorlar, zafer gibi safça hedefler peşindeler hâlâ. Ama sen o kadar aptal değilsin Aleksandr. Savaşın, gayesi askeri başarının çok ötesinde olan bir süreç ol-

duğunu anlarsın. Aksine, başarımızın hiçbir zaman tam, fethimizin asla kesin olmaması gerekiyor. Fazladan iki bölgeyi ne yapsın Rusya? Sence de öyle değil mi? Kırım'ı geri aldık çünkü orası bizimdi ama burada amaç başka. Burada hedefimiz fetih değil, kargaşa. Herkes Turuncu Devrim'in Ukrayna'yı anarşiye götürdüğünü görmeli. Batılılara güvenme gafletine düşüldüğünde ne olduğu ortada: İlk zorlukta seni yarı yolda bırakırlar, perişan bir ülkeyle baş başa kalırsın böyle."

Ve de barbar akınlarına maruz kalırsın diye ekleyecektim ama nazik ev sahibimin hassasiyetini gözetmeye çalışıyordum hâlâ.

"Bu savaş gerçeklikte verilmiyor Aleksandr, insanların zihinlerinde veriliyor. Savaş alanındaki eylemlerinizin önemi, aldığınız kentlerle ölçülmüyor, fethettiğiniz beyinlerle ölçülüyor. Burada değil. Moskova'da, Kiev'de, Berlin'de. Sayenizde yaşamın kahramanca yanını, iyi ile kötü arasındaki mücadeleyi yeniden keşfeden, Çar'a hayranlık besleyen, Ukraynalı Nazilere ve Batılıların yozlaşmışlığına karşı değerlerimizi savunan Rus yurttaşlarımızı düşün. Gençlerimiz 90'lı yılların kaosunu görmediler, birisinin onlara Putin'in anavatanımızın istikrarı ve yüceliği anlamına geldiğini anımsatması gerekiyor. Sonra da sayenizde yaptıkları hatayı anlayan Ukraynalıları düşün. Turuncu Devrim'in onları Avrupa'ya götüreceğini umuyorlardı ama aslında ortaçağa, anarşiye ve sonu gelmez bir şiddete çıktı yolları. Batılıları da düşün, sayenizde, Rusya'yı yeniden saymaya hatta ondan korkmaya başladılar. Tarihin sonunun geldiğine inanmışlardı, şimdi şimdi hatalarının boyutunu görüyorlar. Bizler insan olmanın, savaşmanın, ölmeye hazır olmanın ne demek olduğunu unutmadık. Elimizi kirletmekten korkmayız biz. Yaşamakla ölmemeye çalışmak arasında kocaman bir fark vardır. Onlar bunu unutmuşlar ama biz unutmadık. Onlara bunu hatırlatmak için buradayız biz, Aleksandr.

Bunların hepsi sizin sayenizde. Donbas Savaşı'nı sürdürmekte olan sana ve tüm kahramanlara minnettarız. Çok daha büyük ve burada olup bitenin çok ötesine geçen bir dramanın aktörleri olduğunuzu anlamanız koşuluyla."

"Ne zamana dek?"

Hitabetin gücü, genellikle kendi yararına kullanmasına rağmen, belki de bu sebeple, ne gariptir ki hiç işlemezdi Zaldostanov'a.

"İşimize yaramaz hale gelene dek."

Zaldostanov bir süre sessiz kalmıştı. "Drama diyorsun yani? Bense fars olduğu izlenimine kapılmıştım, Vadya. Olan biteni bilmediğimi sanıyorsun, öyle mi? İnsanlar burada Kiev'e yaptığın o kısa seyahatlerden söz ediyorlar. Ne yapmaya çalıştığını biliyoruz. Bizi baskı aracı olarak kullanıyorsun. Donbas Ukrayna'nın parçası olarak kalsın istiyorsun ki bu sayede Kiev Hükümeti'ne şantaj yapabilesin."

Kendimi tutmaya çalışıyordum ama hödük herifin kendisini ilgilendirmeyen bir meseleye burnunu sokuyor olduğu düşüncesi beni çileden çıkarmaya başlamıştı.

"Bu böyle gitmez Vadya, kontrolü kaybedersiniz. Bizimkiler burada sen Kiev'de o sefil siyaset oyunlarını oynayabilesin diye silaha sarılmadı. Vatanları için çarpışıyorlar, Novorossiya'yı istiyorlar. Onları Kiev'deki Nazilere karşı pazarlık unsuru olarak kullandığını öğrendiklerinde..."

"Evet Aleksandr, ne olurmuş o zaman? Söyle bakalım, duymak için sabırsızlanıyorum."

Kendimi tutamamıştım. Zaldostanov sessizliğini koruyordu.

"Ben sana söyleyeyim. Bir şeycik olmaz. Sahneye konmasına katkıda bulunduğun oyunun coşkusuna mı kapıldın yoksa? Mademki adını fars koymaya karar verdik Aleksandr, bu güldürünün parası nereden geliyor, izninle sorabilir miyim sana?"

Zaldostabov ters ters bakıyordu.

"Moskova'dan."

"Ya silahlar, onlar nereden geliyor?"

"Moskova'dan."

"Ya orospular? Orospular bile Moskova'dan geliyor. Onları hak ettiğinizi düşündüğümüz zaman... O halde iki ihtimal var Aleksandr: İster başına kondurulmuş talih kuşunun kıymetini bilirsin, ki bu arada o kuşu başına koyan da benim, ister bana uymaz der, halkların özgürlüğü mücadelesinde Novorossiya şehidi olursun.

Ama iyi düşün derim çünkü prizi çekmem an meselesi, sonrasında işler senin için daha da karmaşıklaşma riski taşıyor."

Bulunduğumuz viraneye ölüm sessizliği çökmüştü. Duvardaki Stalin portresi ile Obama karikatürü aynı kayıtsızlıkla bizi izliyordu. Zaldostanov, yüzüne yerleşmiş şu garip çocuksu somurtkanlıkla düşünüp taşınıyordu yine. Ara sıra dalgın bir tavırla, süs olsun diye taşıdığı fişekliğe dokunuyordu hafifçe, sözlerimi mi düşünüyor, bana kurşun sıkmaya mı hazırlanıyor yoksa hareket geçemeyecek denli sarhoş mu anlamak mümkün değildi.

Derken, ağır ağır kalktı.

"Beni izle, Vadya."

Motorcu dışarı çıkmış ve tek söz etmeksizin Gece Kurtları'nın üs olarak seçtiği boş araziye bitişik bir harabeye yöneltmişti beni. Arka kasayı boşaltıp oraya havan topu yerleştirerek savaş aracına dönüştürdükleri bir sıra turuncu çöp kamyonunu geçmiştik. Harabeler, yakından bakınca belirsiz olmaktan çıkıp karakter kazanıyordu. Yıkıntılar arasında ev eşyalarından arta kalanlar, hurdahaş haldeki bir buzdolabı, bir kapı kolu, birtakım renkli kumaşlar seçiliyordu. Zaldostanov küçük bir yığının tepesine çıkmış, kocaman Doc Martens'leriyle bir şey arıyormuşçasına yeri karıştırıyordu.

"Hah işte, en az bir tane bulunur hep" demişti, toz toprak içindeki pembe bir plastik parçasını yerden almak için eğilirken. "Şuna baksana, Vadya. Onu kızına götürmeye ne dersin?"

İlkten, bana uzattığı nesnenin ne olduğunu anlayamamış fakat elime alınca bunun oyuncak bir bebek olduğunu görmüştüm. Tek kolu yoktu, acaba patlama sırasında mı yoksa daha önce mi kaybolmuştu? Bu kırık ve kir pas içindeki küçük şeyin eskiden bir adı vardı muhakkak. Ve küçük bir kız öğleden sonraları onunla oynamıştı.

Beni Moskova'ya taşıyan askeri uçakta yol boyunca tek kelime edemedim. Kremlin'e dönünce bile sessizliğimi korudum. Ancak bana yöneltilen sorulara yanıt veriyordum, içimden fikir belirtmek gelmiyordu artık. Görüşlerim daima münasip görüşler olmuştu ama beni getirdikleri nokta da ortadaydı işte. İnce-

likli çözümlerin adamıydım ama kendimi her yanı fişekliklerle kaplı bir Kozak'a, istemese de, hiçbir sebep olmasa da, savaşı sürdürmesini, hastane ve okulları bombalamaya devam etmesini söyler durumda bulmuştum çünkü benim ince zekâmın ürettiği incelikli plan öyle gerektiriyordu.

En iyisi sessiz kalmaktı. Daha da iyisi düşünmemekti. Varsayımlarımdan kurtulunca hakikat olduğu gibi belirivermişti. Çar'ın imparatorluğu savaştan doğmuştu, en sonunda savaşa dönmesi de mantıklıydı. Gücümüzün sarsılmaz dayanağı ve ilk günahıydı bu. Aslında, yakından bakınca o noktadan başka yere gitmiş miydik? Olaylar başka türlü gelişemezdi ki... Bunu en başından beri biliyordum ve çıktığı yolda Putin'e yoldaşlık etmeyi ben seçmiştim. İnandığım için ya da çıkarım için yapmamıştım bunu. Meraktan yapmıştım. Kendimi sınamak için yapmıştım. Çünkü esasında yapacak daha iyi bir işim yoktu. Bunun, hemen herkesi eyleme geçiren sebeplerden daha iyi olduğunu düşünmüştüm. Açgözlülük, hüsran, öç alma gereksinimi, fanatiklik, başkasına hükmetme arzusu. Dünyayı değiştiremezdim ama benim yerime başkalarının onu daha kötü hale getirmesine engel olabilirdim. İşler tam olarak bu şekilde gelişmemişti ama.

Ukrayna'daki savaş da diğerleri gibi olmuştu. Onu ben istememiştim. Dahası, tüm gücümle muhalefet etmiştim. Ama Çar kararı verince de başarıya ulaştığını görmek için elimden ne geliyorsa yapmıştım. Alışkanlık gereği. Kibirden. Çünkü buna muktedirdim. En başından beri böyle olmuştu. Moskova'daki bombalama olayları ve Çeçenistan Savaşı. Hodorkovski'nin tutuklanması ve Berezovski'nin düşüşü. Bu olaylardan hiçbirini ben istememiştim ki... Ama hepsinde de benim tükenmez gayretlerime güvenilmişti. Kaybetme düşüncesine dayanamıyordum. Şanslıydım, neredeyse hep kazanmıştım. Şimdi de nihayet elimde hak ettiğim ganimeti tutuyordum: Adını hiçbir zaman bilemeyeceğim, toz toprak içindeki oyuncak bir bebek.

28

Seçin'in ziyadesiyle kare yüzü ofisimin girişinde belirmişti.

"Birazcık vaktin var mı Vadim Alekseyeviç?"

İgor zahmet edip de bana uğradıysa, bunun tek sebebi vereceği çok kötü haberler olabilirdi ancak. Üç farklı istihbarat servisi tüm ayrıntıları ona çoktan aktarmamış gibi, mevzuya Donbas'a yaptığım seyahati sorarak girmişti. Sonra da o baykuş bakışını yüzüme dikerek, "Bu arada, Vadim Alekseyeviç, Amerikalılardan bahsedildiğini duymuşsundur herhalde, öyle değil mi?" diye sormuştu.

"Ne olmuş Amerikalılara?"

"Görünüşe bakılırsa topraklarına bir daha ayak basamayacak kişilerin listesini hazırlamışlar. Senin adın da var listede."

Seçin ufacık da olsa bir keder belirtisi bulma ümidiyle dikkatle bakıyordu yüzüme.

"Bana kalırsa, bir süreliğine New York'u unutmak durumunda kalacaksın."

"Şu Ukrayna yaptırımları olsa gerek... Demek işi ileri götürmeye karar verdiler."

"Pazartesiden itibaren geçerli olacak."

Çekist hoşnut görünüyordu. İsmimin listede olduğunun doğrulanması gününü aydınlatmıştı resmen.

Elbette azıcık can sıkıcı bir durumdu. Sadece New York da değildi üstelik. Kaliforniya, Maine, Coloradoʼda Boulder da vardı. Amerikan topraklarına ayak basmama yasağı, Seçinʼin varlığından bile haberdar olmadığı zevklerden beni mahrum etmeyi amaçlıyordu.

"Bir şey daha duydum."

İgor bu kez de dalgın bir hava takınmıştı, artık öğrenmeye başlamıştım bu tavrını. Konuya en çok odaklandığı anlarda bu havaya bürünürdü. Belli ki canımı gerçekten yakmak üzereydi.

"İsmin Avrupalıların listesinde de yer alıyor."

Adi herif. Haberi bizzat vermek için yanıma gelme zahmetine katlanmasının nedeni belli olmuştu işte. Avrupaʼyı kaybettiğimi öğrendiğim anda yüzümün ne hale geleceğini görmek istemişti. Bu adam, canımı nasıl yakacağı dışında beni hiç tanımıyor aslında, diye düşündüm.

Devasa bir taş oturmuştu içime. Bir kaya parçası. Göğsümden kopmuş, şimdi de hızla uçuruma doğru ilerliyordu. İçimde. Asla dibe varmaksızın karanlığa düşüyordu. Avrupa. Akıl almaz şeydi doğrusu... Ben Avrupaʼdan mahrum kalacaktım, anlayabiliyor musunuz bunu?

Seçin ufacık bir haz duymasın diye kalan gücümü toplamaya çalıştım. "O da iyiymiş, tam da yeni yerler keşfetmeye başlayacakken... Ya sen ne yapacaksın İgor, Umbriaʼdaki şaton ne olacak peki?"

İgorʼun gözbebeğiydi o şato.

Seçin ansızın mutlak dalgınlık maskesini takmıştı yeniden, yoğun duygular içinde olduğunun belirtisiydi bu ifade.

"Alt tarafı eskimiş taşlar... Bir kopyasını Kafkasyaʼda inşa ettiriyorum."

Çekist hızla çekip gitmişti sonra da. Misyonunu tamamlamıştı. Benim önümdeyse çok fazla seçenek kalmamıştı. Telefonu kaldırıp basın sözcüsüne yaptırımlar açıklandığında yayımlanacak beyanatı yazdırmıştım: "Bunu, siyasi kariyerim açısından bir Oscar ödülü olarak değerlendiriyorum. Demek ki ülkeme şerefimle hizmet etmişim."

Sonra da evin numarasını çevirmiştim. Ksenya'nın cep telefonu yoktu tabii ama o sabah şans eseri henüz evden çıkmamıştı. Böylece, havalimanında buluşmak üzere sözleştik.

Birkaç saat sonra, Avrupa'da geçireceğimiz son hafta sonu için en sevdiğim şehre iniş yapmış, otel yolu üstünde bulunan, Stockholm caddelerine bitişik kırmızı tuğlalı binaların vakur resmi geçidini izliyorduk. Burada kar, Moskova'da olduğu gibi kara bir çamura dönüşmüyor, İsveçliler diğer tüm sorunlara ilaveten bu sorunu da çözmüşçesine, nedendir bilinmez, beyaz kalıyordu. Avrupa'da alışık olduğunuz üzere, insanlar telaş etmeksizin, tasasızca kaldırımlarda yürüyorlardı. Saat dört civarı, kış ikindisinin yorgun güneşi nihayet çekildiğinde, denizin buzlu yüzeyine uzanan cephelerin o hafif mağrur görkemi, ansızın bir bir yanan binbir ışıltılı pencerenin büyüsüyle yumuşayıp daha cana yakın hale bürünüyordu. Alttan aydınlatma, diye düşünmüştüm, işte asıl fark bu. Rusya'da neredeyse hiç rastlanmaz. Moskova'nın ve St. Petersburg'un en güzel semtlerinde bile yürüseniz, her yerde yukarıdan inen ve pencereleri aydınlatan tavan lambalarının kaba ışığını görürsünüz. Tavan lambaları pratiktir. Tüm odanın tek tip ve çiğ bir ışıkla aydınlanması için düğmeye basmak yeterlidir. Televizyona da uygundur, ekranda yansıma yapmaz ve mavimsi ışıltılarla ideal bir uyum içindedir.

Buna mukabil, alttan aydınlatan o küçük lambalar pek de kullanışlı değildir. Birer birer yakmanız gerekir, dahası tavan lambasının sağladığı ışığı elde edebilmek için en ez üç dört tane olmaları gerekir. Öte yandan mobilyalara ve duvarlara yansıyan gölge oyunu, odun ateşi ve oda müziği eşliğinde, sohbete ve eski kitapları okumaya uygun bir ortam yaratır. Sizde bile telefon

ekranlarının silip süpürdüğü her şeyi yapmaya yani... Fakat hiç olmazsa, alttan aydınlatma, hayali kalıcı kılar. Yumuşak bir ışıkla dolup taşan bu hoş odalar dışarıdan seyredilebilir ve içeride, evin sakinleri hayatlarını birbirlerine peri masalları anlatarak geçiriyor diye hayal edilebilir, ki Rusların bir türlü kendilerine hak görmedikleri bir lükstür bu.

Bu evlerden birinde bir yaşam hayal etmeye çalışmak daima aklımı çelen şeylerden biri olmuştu ancak iki gün sonra yaptırımların uygulamaya konulması bu düşü imkânsız kılacaktı. Tersine sürgün, benim gibi biri için cezaların en kötüsüydü.

O sırada, aklıma Berezovski ve Londra'daki son seneleri gelmişti. Rusya'dan kopmayı başaramamıştı. Rus yaşamının yegâne gerçek keyfi dışında kayda değer hiçbir şey yoktu onun için: Hakikate doğrudan, bir tavan lambasının çiğ ışığında filtresiz bakmak. Bense yapabilirdim. Onun yerinde olsaydım Londra'da ya da Avrupa'nın başka herhangi bir yerinde yapabilirdim. Ferforjeden küçük bir bahçe kapısı ile giriş kapısının önünde iki basamak bulunan şu banliyö evlerinden birinde yaşayabilirdim. Kitaplarla doldururdum evi, semtin en iyi kafesini ve akşamları viski içeceğim barı bulurdum. Neredeyse her gün aynı yürüyüşü yapar, bu esnada zaman zaman da olsa Rusya'yı düşünürdüm, kendi çocuklarını yiyen, hafızasını yitirmiş bir anne olarak. Dedemi ve babamı yemişti ama beni yiyemeyecekti. Ben kaçıp kurtulacaktım ondan. Belki de beceremeyecektim. Her halükârda çok geç olacaktı benim için. Ama kızım, işte o kurtulacaktı. Rusya ona sahip olamayacaktı.

Ama işler bu şekilde gelişmeyecekti, artık bunu kabul etmek gerekiyordu. Avrupa'nın nezaketinden, dünyanın insafsızlığını gizleyen alttan aydınlatan lambalardan vazgeçmek zamanı gelmişti. Kalbimin derinliklerinde o anın geleceğini hep biliyordum, gözlerimin Çar'ın gözleriyle buluştuğu ilk andan itibaren. O gözlerde Avrupa'ya dair hiçbir şey, hiçbir yumuşaklık yoktu. Yalnızca engellere tahammülü olmayan bir gerekliliğe duyulan kararlılık vardı.

Ertesi sabah, en sevdiğim otelin küçük süitinde uyandık, Stockholm'ün merkezindeki bir adada bulunan bir tür kır eviydi. Kahvaltımızı denizin opak yüzeyine karşı, beyaz ahşaptan balkonda yapmıştık. Uzakta, limandaki turna kuşları, sadece belli belirsiz bir yankının bize kadar ulaştığı aktif ve çalkantılı bir dünyanın varlığını sezdiriyorlardı insana, ki o yankı her halükârda benim hüznümde, Ksenya'nın da can sıkıntısında boğulup gidiyordu.

Hayatımı nefesini tutmuş bir dalgıç gibi seyrediyordum. Yaşamım yüzeyde ışıldıyordu, görüyordum ama artık nefes alamaz olmuştum. Nefes almayalı yirmi yıl olmuştu. Seneler uçup gittiğinden değil. Bilakis bin hayat yaşamış gibi hissediyordum kendimi. Ama hiç nefes almamıştım, bir anlığına bile. Nefesimi tutmuş haldeydim hep. Şimdi ise varacağım noktayı uzaktan hayal meyal görmeye başlıyordum. Seçme ihtiyacının ortadan kalktığı son noktaydı burası zira tüm seçimler yapılmıştı ve geriye kalan formaliteden ibaretti.

Günü kendime acıyarak geçirmeyi planlamıştım. Bunu fazlasıyla hak ettiğimi düşünüyordum. Ama yanımda duran Ksenya'nın keskin zekâsını hesaba katmamıştım, şu anda benim tarafımı tutuyor olsa da her zaman bir tehdit teşkil ediyordu. Kendimi kandırmama asla izin vermezdi.

Djurgården Adası'nda, deniz kıyısında yürüyüş yapıyorduk. Bir saat önce otelden çıkmış, sarmaş dolaş, sohbet ede ede bir süre gezinmiştik, derken, etrafımıza sessizlik çökmüş ve ikimizin hareketlerini de sarmıştı. Havada soluk alıp verişlerimizden ve karlı ormanların derinliklerinden gelen kokularla yüklü rüzgârdan başka bir şey hissedilmiyordu.

Düşüncelere dalmış halde tek başıma ilerliyordum, Ksenya birkaç adım geriden beni izliyordu. Önümüzde, huş ağaçlarının arasına sokulmuş, devasa gri bacaları ve çıkık küçük çatı pencereleriyle azıcık büyücü evini andıran turuncu bir ev seçiliyordu. Böyle bir yerde yaşamayan kişi, diye düşündüm, hayatta muhakkak çuvallamıştır.

O esnada, arkamda suya atlama sesi duydum. Döndüm, dalgalarla boğuşan bir kuğu göreceğimden neredeyse emindim.

Onun yerine, buzlu suya tamamen girmiş, bana meydan okurcasına gülümseyen Ksenya'yı gördüm. Alelacele çıkardığı giysileri karın üzerinde rengârenk lekeler oluşturmuştu.

Uzun uzun bakıştık. Ben deniz kıyısında tepeden tırnağa giyinik haldeydim, o ise suyun içinde çırılçıplak vaziyetteydi. Gözleri cevapsız sorular kadar derindi ama dudaklarında bir gülücük vardı. Ben de üzerimdekileri çıkarmaya başladım. Kürk şeritli gri şapkayı. Bana her yerde eşlik eden siyah İngiliz pabuçları. Koyu renk takım elbise ile boğazlı kazağı. Ksenya denizden bana bakıyordu fakat ben suya dalmadan bir saniye önce arkasını dönüp açılmaya başlamıştı. Bir kez daha korkuya kapılmıştım. Nereye gidiyordu? Ona seslenmeye çalışmıştım. Hamile olduğunu unutmuş muydu yoksa?

Beni dinlemeye hiç mi hiç niyeti yoktu. Yapılacak tek şey peşinden gitmekti. Ksenya'nın çıkardığı belli belirsiz şırıltının aksine gürültüyle suya daldım. Bağırmış da olabilirim. Buzlu suda banyo ritüeli hiçbir zaman bana göre bir aktivite olmamıştır. Hem Ksenya'ya yetişmek hem de olduğum yerde donmamak için içgüdüsel olarak yüzmeye koyuldum. Kıyıdan elli metre kadar açıkta durmuş, beni bekliyordu. Tam ona yetişecekken yeniden kaçacağını sandım. Ama kaçmadı. Yanına varmam için bekledi. Koyu renkli sulardaki ışıl ışıl bedenini kendiminkine bastırırken gözlerinde ilk kez içinde büyümekte olan gizemin büyüklüğünü okudum. Sınırsız ve vahşi bir özgürlük biricik gayesi olmuştu hayatta, ki uğruna kısa süre öncesine kadar köleliklerin en rezilce olanına boyun eğmeye hazırdı. Ama şimdi yıldızların onun için çizdiği yoldan kimse saptıramazdı onu, eskisinden de zalim olmasına rağmen bağrında, hedefinin benden başkasının olamayacağını hissettiğim yeni bir yumuşaklık olgunlaşmıştı. O esnada, yüreğimin en derinlerinde, karşımda titreşen meçhul yaşamın görkemine duyduğum hürmet hariç, öteki tüm duygular olgun meyvelerin ağaçtan düşmesi misali beni terk etmişti. Ve çok uzun zamandır ilk kez, buzlar bizi her yandan sıkıştırır, akıntı bizi önüne katmakla tehdit ederken yeniden nefes alabileceğimi hissetmiştim.

29

Yakınlık yanlışa sürükler insanı. Kremlin'de yıllarca Stalin ve diğer *nomenklatura* mensuplarının yedikleri içtikleri ayrı gitmemiş. Bu kişiler, geçmişte çarın memurlarına ait olan büyük dairelerde yaşamış, akşam yemeklerini daima birlikte yemişler. Stalin satranç oynamak ya da dostlar arası küçük bir akşam yemeği için onları almaya gelirmiş. Asla şeref konuğuna ayrılan yere oturmaz, sofranın başına yerleşir, mutfaktan bir şey almak gerektiğinde kendisi kalkarmış. Küçük de bir sinemaları varmış. Çocuklar bisiklete biner, top oynarlarmış. Birlikte büyümüşler, tıpkı bir ailede olduğu gibi. Ama bu durum Stalin'in hepsini teker teker ortadan kaldırmasına engel olmamış. Aslında işini bile kolaylaştırmış. Koba'larının onları tutuklatacağını, işkenceden geçirtip öldürtebileceğini hayal bile edemezlerdi herhalde. Onları yanıltan yakınlıktı: yirmi yıla dayalı bir dostluğun, Şef'i yapması gerekeni yapmaktan alıkoyacağı yanılgısı. Ama işler öyle yürümüyor. Şef, içgüdülerinin sesine kulak ve-

riyor, hayatta kalması gereken bir yırtıcının sezgilerine sahip. Ve son tahlilde de hayatta kalmasını sağlayabilecek yegâne şey, etrafında kim varsa, hepsinin ölmesi.

Ben ise Çar'dan önce davrandım, olan biten bundan ibaret. Yakınlığa aldanıp oyuna gelmedim. Bir prensin güveni ayrıcalık değil, cezadır. Birine sırrını açan onun kölesi haline gelir, prensler de köleliğe katlanamazlar. Kendi imgemizi yansıtan aynayı kırmak istemek yaygın bir uygulamadır. Üstelik, prens ufak iyilikleri ödüllendirebilir ama bu iyilikler çok büyük iyiliklere dönüşürse nasıl karşılık vereceğini bilemez hale gelir ve içinde, sebebi ortadan kaldırarak sorunu çözme dürtüsü uyanır.

Çar hiçbir zaman sevmeye muktedir biri olmadı, en fazla alışkanlıktı onunkisi. Bir noktadan itibaren de beni görme alışkanlığını yitirdi. Novo-Ogaryovo'da *daça*'sının etrafındaki üç kilometrelik alanda bulunan ormanı yok ettirdi. Sabah geç kalkar, Patrik Kiril'in kendi çiftliğinden yolladığı taze yumurtayla kahvaltı eder. Ardından bir yandan haberleri izler, bir yandan da cimnastik salonunda egzersiz yapar. Ancak acil bir durum söz konusuysa özel mesajları okur ve görüşlerini bildirir. Sonra havuzda bir kilometre yüzer. Havuzun kenarında, önceki gece ya da o sabah çağrılmış olan günün ilk ziyaretçileri, bakanlar, danışmanlar veya büyük şirketlerin müdürleri ona bornoz uzatıp şu ya da bu meseleyi görüşmek için sabırla Çar'ın sudan çıkmasını bekler.

Başkanlık korteji ancak öğle sonrası olduğunda Kremlin'e doğru yola çıkar. Yollar yarım saat öncesinden trafiğe kapatılmıştır. Her kavşakta bir milis aracı Çar'ın yalnızlığının korunmasını güvence altına alır. Novo-Ogaryovo'dan Kremlin'e, o geçerken dondurulmuş olan başkentinin neredeyse tamamını kateder, ofisine ulaşır ve orada kimi zaman şafağın ilk ışıklarıyla sona eren gerçek mesaisi başlar. Çar'ın tüm yaşamı, normal insanlarınkiyle kıyaslandığında rayından çıkmıştır, onunla çalışmak zorunda olanlar için de bir sapmayı dayatır. Tek bir adam gece uyumaz ve Moskova'da önem taşıyan kim varsa, onları da uykusuzluğunu sabahın üçüne ya da dördüne dek paylaşacak-

ları biçimde eğitir. Şef'in gece alışkanlıklarını bilen yüzlerce bakan, üst düzey bürokrat ve general hazır ol vaziyette Çar'dan gelecek telefonu bekler. Her biri, yanı başında yardımcılardan ve sekreterlerden oluşan küçük bir ordu bulundurur. Bu nedenle, bakanlıkların ışıkları hep yanıktır ve tıpkı Stalin zamanında olduğu gibi iktidar Moskova'sının uykusu bir kez daha kaçmıştır.

Saray ileri gelenlerinin asli sorumluluğu hazır ve nazır bulunmaktır. Ve ne kadar zayıf bir olasılık olursa olsun hükümdarın bakışlarının sizin üzerinize doğrultulma ihtimalinin olduğu her sefer orada bulunmaktır. Şahsen ben Novo-Ogaryovo'ya hiçbir zaman isteyerek gitmedim. Mekânın nahoş sportif havası beni hüzünlendiriyordu. Mümkün mertebe yerime başkasının gitmesini sağlıyordum, ki bereket versin talipliler hiç eksik olmazdı! Stockholm'den döndükten sonra ise oraya hiç ayak basmadım. Ayrıca geceleri uykum olduğunda, telefonumu açık bile bırakmadan yatma alışkanlığı edinmiştim. Çar'ın başkanlık muhafızlarının şefi tarafından ancak bir iki kez yataktan çıkarılmışımdır. Onlarda da meselenin bekleyemeyeceği aşikârdı. Yakınlığının benim için keyif kaynağı olmadığı düşüncesi Çar için dayanılmazdı.

Bir gün Kremlin'de, her zamanki gibi azınlıkta bulunduğum bir toplantı esnasında, bakışları artık yokmuşum gibi mutlak bir kayıtsızlıkla delip geçmişti beni.

"Kendini herkesten uyanık sanıyorsun, Vadya. Ama doğruyu söyleyeyim mi sana? İnsan çok uzun süre genç kala kala en sonunda fena yaşlanıyor."

Haklıydı. Kırk yaş öyle bir yaştır ki insafı yoktur. Her şey gün gibi ortadadır, kişi gizlenemez artık. Gerçek şu ki, iktidarın zirvesine yaklaştığımda bile marjinal olmaktan vazgeçmedim. İçten içe bir kez daha bunun dedemin kütüphanesinin suçu olduğunu düşünüyorum. Zamanın merkezinde olmama bilincini verdi bana. Ne denli heyecan verici olursa olsun, çağımız, önemsiz çeşitlemelerinin asırlar boyunca sahnelendiği komedinin bilmem kaçıncı versiyonundan başka bir şey değil. Ara sıra yeryüzünde bir adam talihiyle böbürlenecek olur ve "Be-

nim!" der. Şanı, yarıda kalmış bir rüya kadar sürer ancak, ölüm karşısına dikilir ve "Benim!" der.

Üç yüz yıl önce Bruyère, bugünün Kremlin'ini, oraya hiç ayak basmadan, bizim ya da sizin en yetkin gazetecilerinizden daha eksiksiz tariflemiş. Onu bilmiyor olsaydım, üzerime düşen görevi yerine getiremezdim. Yüzeyde kalırdım. Çar'ın davasına katkım daha etkisiz, daha az belirleyici olurdu, bunu da eklemeden geçmeyeyim. Fakat bu, aynı zamanda benim cezam da oldu. Ansızın yaşamımı tüm açıklığıyla gördüm. Umursamazlık, gerekçesiz bir gaddarlık ve başa çıkılamaz hevesler meleği ile bitimsiz bir kavga. Buna adanmış yirmi yıl. Yirmi gün ya da yirmi dakika gibi. Hiç farkı yok.

Sürünün parçası olsaydım, neden olmasın. Ama ben daima bir yabancıydım. Ben küçükken ara sıra, belli bir sebep olmaksızın sürüden ayrılan kurtlardan söz ederdi dedem. Bir başlarına yola çıkarlarmış. Bazısı en sonunda yeni bir sürü oluştururmuş. Bazısı ise bunu yapmaz, ormanda kalır, stepleri geçermiş, yine bir başına. Belli ki bu yüzden acı da çekmezlermiş. Uzakta bir yaşam sürer, sürüye mensup kurtlarınkinden tamamen farklı kendi alışkanlıklarını geliştirirlermiş. Avcılar zamanla, onlardan korkmaları gerektiğini öğrenmişler. Yalnız kurtların diğerlerinden daha güçlü, daha uyanık ve daha saldırgan olduklarını anlamışlar.

Büyükbabamın kendisini onlardan biri gibi gördüğü belliydi. Kim bilir, belki de çekinik bir gen söz konusudur, bir nesil sonra yeniden ortaya çıkmaya yazgılıdır. Kesin olan şu ki, bağımsızlık hariç her şeyi kabul eden sürünün gözünde makbul biri değilim. Arkamdan çok şey söylendi. Kendini beğenmiş olduğum. Zimmetime para geçirirken yakalandığım. Hatta Çar'ın yerine geçmek istediğim. Kimileri için iftira tek hayal kurma biçimi.

Gerçek şu ki ben iktidara karşı değil, daima iktidarın lehine komplo kurdum. Tabiatım böyle. Çoğu insanın anlamadığı bir şey bu. Güçlülerin etrafında daima onların yerine geçmek isteyen birileri bulunur, doğrudur. Ama gerçek bir danışman, erk sahi-

binin mensup olduğu ırktan bütünüyle farklı bir ırka mensuptur. İşin aslı, danışman tembelin tekidir. Prensin kulağına fısıldadığı sözler, iktidara çıkma zahmetine katlanmaksızın azami etki yaratır. Sonra da vahşi hayvanlar suyun yüzeyinde birbirlerini paramparça etmeye devam ederken, o sessizce kütüphanesine döner. Kalbinde buzdan bir kıymık vardır, diğerleri ısındıkça o üşür. Kimi zaman işin sonu kötüye varır çünkü erk sahiplerinin özerkliğe tahammülü her şeyden daha azdır. Ama ben istifamı verdiğimde Çar'ın aklında başka mevzular vardı. Ayrılışım onu rahatlattı sanırım. Artık bana ihtiyacı yoktu. Yeni bir düzen icat etmek belli dozda hayal gücü gerektirir ama hizmetkârların körü körüne bağlılığı bu yeni düzeni uygulatmaya yeter.

Yerime geçen biri olmadı. Labrador, Putin'in tam anlamıyla güvendiği tek danışman. Onu parkta gezdiriyor, onunla ofise gidiyor. Geri kalan her şeyde Putin yapayalnız. Ara sıra bir koruma beliriyor, bir hizmetli ya da saray çevresinden, bir sebepten çağrılmış olan biri boy gösteriyor. Hepsi bu. Etrafında ne kadın ne de çocuklar var. Dostlara gelince, vardığı noktada, dostunun olması fikrinin bile hayal edilemez bir şey olduğunu biliyor. Çar, en iyi dostların bile saray mensubuna ya da amansız birer düşmana, çoğu zaman da aynı anda ikisine birden dönüştüğü bir dünyada yaşıyor.

Batı'da sizleri yönetenler ergen gibidirler, yalnız kalamazlar, üzerlerine yöneltilmiş bakış ararlar daima, bir günü bir odada kimse olmadan geçirmek zorunda bırakılsalar ılık bir meltem misali havada dağılıp gideceklermiş hissi verirler. Bizim Çar'ımızsa yalnızlık içinde yaşar ve bundan beslenir. Bunca gözlemcinizi şaşırtan gücü bu tefekkür sırasında toplar. Zamanla, gökyüzü ya da rüzgâr gibi bir elemente dönüştü. Gerçekliğe sımsıkı yapışmış bir yetişkin olarak yaşamak nedir unutmuşsunuz siz. Bir liderin bir tür animatör olduğunu sanıyor, size benzeyen, sizin seviyenizde olan şefler istiyorsunuz. Mesafe otoriteyi korur. Tanrı gibi, Çar da coşku nesnesi olabilir ama kendisi coşkuya kapılmaksızın; tabiatı zaruri olarak kayıtsızdır. Yüzü, çoktan ölümsüzlüğün o mermersi solukluğunu almış durumda.

Bu seviyede, size bahsettiğim güzel bir cenaze törenine duyulan hevesin ötesine geçmiş bulunuyoruz. Çar'ın ideali daha çok bir mezarlık, içinde dikey biçimde, bir başına ön plana çıktığı bir mezarlık. Tüm düşmanlarından, hatta dostlarından, ana babasından ve çocuklarından tek geride kalan olarak... Hatta Koni'den bile belki. Yaşayan tüm varlıklardan. "Caligula tüm insanların başlarının tek ve biricik bir boyunda bulunmasını dilermiş, tüm dünyayı tek ve biricik bir darbeyle hiçe indirgeyebilme gayesiyle." Saf haliyle iktidar. Çar işte buna dönüştü. Belki de en başından beri öyleydi. Ona huzur getirecek yegâne taht ölümdür.

30

Rusya Batı'nın kâbus makinesidir. On dokuzuncu yüzyıl sonunda aydınlarınız devrim hayali kurmuşlardı. Devrimi gerçekleştirense biz olduk. Sizler komünizm hakkında konuşmaktan başka bir şey yapmadınız. Biz ise yetmiş yıl yaşadık onu. Derken kapitalizm günü geldi. Onda bile sizden çok daha öteye gittik. Seksenli yıllarda bizden daha fazla yozlaşan, özelleştirme yapan, girişimci inisiyatiflerine yer açan olmadı. Burada çok çok büyük servetler yapıldı, sıfırdan, kuralsız, sınırsız. Gerçekten inandık kapitalizme ama yürümedi.

Şimdi yeniden başlıyor. Sisteminiz tehlikede çünkü artık iktidarı kullanmayı beceremiyorsunuz. İnanın bana, doğrudan tecrübe ettikten sonra artık çok da yakınlık duymuyorum iktidara. Dedem, birinin er ya da geç dünyanın tüm şehirlerine yayılmış atlı heykellerini toplayıp onları çölün ortasına, tarihteki tüm katliamcılara ayrılmış bir kampa göndereceğini söylerdi. Dedeme daima hak verme eğiliminde oldum, emin olun

Kremlin'de geçen yıllar içinde fikrim değişmedi. Hatta tam tersi.

Öte yandan bugün iktidar tek çözüm çünkü amacı, yani işbaşındaki tüm iktidarların amacı hadisenin yok edilmesidir. "Bir tören sırasında uçan münasebetsiz bir sinek, çara hakarettir" der Custine. Kontrolünden kaçan en küçük hadise bile iktidar açısından ölüme ya da ölüm olasılığına denk olabilir.

İnsan doğası ise hadiselere açtır. Onlardan korkar gibi yapsa da onları bekler, şiddetle arzular ama artık böyle bir lüksümüz yok, bu açık. Zira bugün bir sineğin minicik uçuşu bile cehenneme yol açabilir. Virüs, prömiyer öncesi kostümlü prova oldu ama daha yeni başlıyoruz. Bu nedenle, yarış artık hadise ile iktidar arasında. İlkinin daima kıyamete çıkma olasılığı olduğundan hepimiz ikinciyi seçmek zorunda kalacağız. Sizin Batı'da uyguladığınız sözde iktidarı değil ama. Trajedi senaryosunu yorumlayan palyaço maskesi onlar. Hayır, özüne dönmüş bir iktidarı... Gücün saf haliyle kullanımını yani... Mermer heykeli... Bir eliyle koruyup kollayan, ötekiyle gözdağı veren...

Bugüne dek iktidar daima kusurlu oldu. Çünkü vaadini gerçekleştirmek için sırtını insani araçlara dayamak durumunda kaldı. İnsan ise acizdir, daima.

Her devrimde kritik bir an vardır: Birliklerin rejime baş kaldırdığı ve kurşun atmayı reddettiği an. Putin'in kâbusudur bu, kendisinden önce gelmiş tüm çarların olduğu gibi. Birliklerin kalabalığın üzerine ateş açmak yerine kalabalıkla dayanışma içine girmesi riski her iktidarın üzerindeki ebedi ve ezeli tehdittir. İşte bu yüzden, öğrenciler Tiananmen Meydanı'nı işgal etmeye başladıklarında ihtiyar bilge Deng Xiaoping hemen karşılık vermez. Uçurumun eşiğinde olduğunu bilir. Birliklerini, sloganlar atan, şarkılar söyleyen asilere, askerlere gülümseyen güzel kızlara yem etme riskini almak istemez. Beklemeyi ve uzaklardan, göstericilerle dayanışma içine giremeyecek, Çince bilmeyen askerler getirtmeyi tercih eder. İşte bu yüzden gelmeleri birkaç gün alır ama geldiklerinde de amansızdırlar.

Gelin, iktidarın artık insanın işbirliğine ihtiyaç duymadığını tahayyül edelim. Güvenliğinin ve gücünün kendisine karşı ayaklanma olasılığı olmayan araçlarla güvence altına alındığını düşünelim. Herhangi bir anda, en ufak bir tereddüt yaşamaksızın vurmaya muktedir alıcılardan, dronlardan ve robotlardan oluşan bir orduyla... İşte bu, en nihayet mutlak haliyle iktidar olurdu. İktidar, ne denli sert olursa olsun, etten kemikten insanların işbirliğine dayandığı müddetçe onların rızalarını hesaba katmaya mecburdur. Ama düzeni ve disiplini sağlayan makinelere dayalı olduğunda artık engel tanımaz. Makinelerin sorunu, insanlara başkaldıracak olmaları değildir, talimatları harfiyen yerine getirecek olmalarıdır.

Daima meselenin kökenine bakmalı. Şu son yıllarda hayatlarımıza aniden giren tüm yeni teknolojilerin çıkış noktası askeri. Bilgisayarlar düşmanın şifrelerini çözmek için İkinci Dünya Savaşı sırasında geliştirildi. İnternet, nükleer savaş olması halinde iletişim aracı olarak, GPS ise muharebe birliklerinin yerini saptamak için... Uzar gider bu liste. Bunların hepsi özgür kılmak için değil boyun eğdirmek için tasarlanmış denetim teknolojileri. Ancak LSD ile kafayı bulmuş bir grup Kaliforniyalı, askerler tarafından icat edilmiş bir aracın özgürleşme aracına dönüşebileceğini düşünebilecek denli budala olabilir, ki buna inanların sayısı da hiç az değil.

Ama artık mesele açık, öyle değil mi? Siz bile görüyorsunuz. Hakikat şu ki, bizi saran askeri teknoloji topyekûn bir seferberliğin ortaya çıkması için gereken koşulları yarattı. Artık, her neredeysek, kimliğimizi saptayabilir, bizi hizaya sokabilir, gerekirse de etkisiz hale getirebilirler. Bir başına bireyin, özgür iradenin, demokrasinin modası geçti. Verilerin çoğalması insanlığı tek bir sinir sistemine, bir kuş ya da balık sürüsü gibi öngörülebilir standart konfigürasyonlardan yapılma bir mekanizmaya dönüştürdü.

Henüz savaşta değiliz ama çoktan militer hale getirildik. Sovyetler bunu hayal etmişti. Devletimiz daimi bir seferberlik haline dayalıydı. Bütünüyle savaş düşüncesine, dışarıdan gele-

bilecek saldırılara karşı vatan savunması düşüncesine dayalı bir ulustuk. Tüm fedakârlıklar, özgürlüğe yönelik ardı arkası kesilmeyen saldırılar, böyle mazur gösteriliyordu. Çok daha büyük bir özgürlüğün savunulması adına, anavatanın savunulması adına. KGB ellili yıllarda her Sovyet yurttaşının tüm ilişkilerini fişlemek için bir sistem tasarlamıştı. Babamın *vertuşka*'sı bu sistemin simgesiydi. Ama Facebook çok daha ileri götürdü işi. Kaliforniyalılar eski Sovyet bürokratlarının tüm hayallerini aştılar. Onların kurmayı başardıkları gözetim sınır tanımıyor. Sayelerinde yaşamımızın her anı bilgi kaynağına dönüştü.

Naziler, Almanya'da hâlâ özel şahıs olan yegâne kişinin uykudaki kişi olduğunu söylerdi fakat Kaliforniyalılar onları da geçti. İnsanların fizyolojik akışları, uykuları da dahil olmak üzere, onlar için sır içermiyor artık. Sayılara dönüştürülmüş durumdalar. Bugüne kadar kazanç sağlamak içindi, yarından itibarense, insanlığın bugüne dek görmediği ölçüde amansız bir denetimi uygulamak için olacak.

Bugüne dek seferberlik gönüllü idi, sırtını tembelliğimize yaslamıştı, karşılığında özgürlüğümüzü sattığımız cam boncuklar garantiliyordu bizlere. Fakat bir pazaryerinden ya da bir laboratuvardan yeni bir virüs çıkınca, Seattle, Hamburg ya da Yokohama rezil bir atom bombasıyla ya da bakteriyolojik bir saldırıyla yok edilince, sefaletin pençesindeki küçük bir oğlan çocuğu sınıfa ateş açmak yerine bir kenti yok etmeye muktedir olunca, tüm insanlık yalnızca tek bir şey ister hale gelecek: Korunmak. Ne pahasına olursa olsun güvenlik. Artık farklılık kuşku uyandırır hale geldi, yakında norm olandan en ufacık sapma ne pahasına olursa olsun savaşılacak düşman halini alacak. Altyapı zaten hazır. Şu ana kadar ticari olan seferberlik, siyasi ve askeri boyut kazanacak. Emrimize amade araçların tamamı kıyametle mücadelede kullanılmak zorunda olacak; terör söz konusu ise, kalan her şey daima hoş görülebilirdir.

O gün geldiğinde, dünya, Zamyatin'in Velinimeti'nin ortaya çıkışına hazır olacak. Artık herhangi bir şey olmasın diye sabahlayacak olan Velinimet'in. Makine, iktidarı mutlak haliyle

mümkün kılmış olacak. Tek bir kişi o zaman tüm insanlığa hükmedecek. Ve o kişi de özel bir vasfı olmayan herhangi biri olacak zira iktidar artık insanın değil makinenin elinde olacak ve rastgele seçilmiş insan onu işler kılabilecek.

Ama hükümdarlığı uzun sürmeyecek. Aslında Brodsky'mizin dediği gibi diktatör, bilgisayarın eski bir versiyonu sadece. Robotların yönettiği bir dünyada, zirveye bile robotun geçmesi yalnızca bir an meselesi olacak.

Uzunca bir süre makinelerin insanın elinde birer araç olduklarına inandık ama bugün insanların makinenin ortaya çıkışı için bir araç olduğunu anlamış bulunuyoruz. Geçiş yumuşak olacak. Makineler insan üzerinde hükümranlıklarını dayatmayacaklar, insanın içine girecekler, bir itki gibi, mahrem bir ihtiras gibi. Şu an itibarıyla, makinenin kusursuzluğu, teknolojinin akıntısına daima daha fazla kapılmak için mücadele eden milyarlarca insanın idealine dönüşmüş durumda.

İnsanlık tarihi bizimle sona eriyor. Sizinle, benimle, belki de çocuklarımızla. Sonrasında, yine bir şeyler olacak ama o şey artık insanlık olmayacak. Bizden sonra gelecek olan varlıklar, şayet böyle bir şey olursa tabii, bugüne dek insanları meşgul etmiş olan fikir ve endişelerden farklı fikir ve endişelere sahip olacaklar.

Bizler Tanrı'nın yeryüzüne inişini mümkün kılmış parantez olacağız. Ancak Tanrı, ruhani bir varlığın olasılık dışı biçiminde belirmek yerine, insan eliyle yaratılmış fakat belli bir noktadan sonra, günahsız ve acısız bir zaman kehanetini gerçekleştirmek için insanı aşmaya muktedir devasa, yapay bir organizmadan ibaret olacak.

İşte, Tanrı'nın konutu insanların arasındadır.
Tanrı onların arasında yaşayacak. Onlar O'nun halkı olacaklar.
Tanrı'nın kendisi de onların arasında bulunacak.
Onların gözlerinden bütün yaşları silecek.
Artık ölüm olmayacak.
Artık ne yas,
Ne ağlayış ne de ıstırap olacak.
Çünkü önceki düzen ortadan kalktı.

Ya peygamberlerin görümleri doğruysa? Ya insanların çektiği onca cefa Tanrı'nın gelişi için gereken bir önsözden ibaretse? Evrenin, hatta sadece yerkürenin tarihi yanında birkaç bin yıllık acı ne ki? Hayır, Tanrı yaratan değil, Tanrı yaratılan. Her gün, Tanrı'nın bağlarındaki alçakgönüllü işçiler misali, O'nun gelişi için gereken koşulları yaratıyoruz. Daha bugün, eskilerin Tanrı'ya atfettiği niteliklerin büyük bölümünü makineye atfeder olduk. Tanrı'nın, nihai yargının gerçekleşeceği düşüncesiyle, her şeyi görüp her şeyi kayıt altına aldığı zamanlar vardı, en yüce arşivciydi o. Şimdi ise makine onun yerini aldı. Belleği sınırsız, kararları üstlenme kapasitesi şaşmaz. Tek eksiği ölümsüzlük ve diriliş ama oraya da varılacak. Son düşmanla, Yeşaya Peygamber'in kıyametinde tutulan ölümle çarpışan savaşçı Tanrı imgesi gerçekte –bugün bunu ileri sürebiliriz– titizlikle son algoritmayı hazırlamakla meşgul bilgisayarın imgesidir.

Tek eksiğimiz geçiş. Tekniğin metafiziğe dönüştüğünü kabul etmek. Ne kadar zaman alır bilemem ama yol belli. Görüyorsunuz ya, başlangıçta size yalan söyledim, asıl yarış iktidarla kıyamet arasında değil, asıl yarış Tanrı'nın gelişiyle kıyamet arasında.

31

Oda sessizliğe gömülmüştü. Baranov'un o zamana dek büyük taş şömineye ara sıra odun atarak beslediği ateş çıtırdamaz olmuş, ışığını, geldiğimde beni öylesine etkilemiş olan kütüphaneden mahrum etmişti. Etrafıma bakarken kendimi çok eski bir felaketten sağ çıkan son kişi gibi hissediyordum. Rus'un kitapları, ceviz ağacından şık masa, çalışma masaları, dünya haritaları çoktan yitip gitmiş bir çağa aitti. Hikâyesini tamamlayan Baranov, Pompei kalıntılarını ziyaret ettiğimizde görebileceğimiz külle kaplı bedenlerden birinin yoğunluğunu almıştı. Karşımda oturan adam, nefes almaya hiçbir zaman gereksinim duymamış hissi veriyordu insana.

O sırada, odanın dibinden gelen bir çıtırtı duyuldu ve kapı aralığında minik kumral bir baş göründü.

"Bir türlü uyuyamıyorum baba."

"O halde burada bizimle kal."

Hâlâ azıcık uyku mahmuru, üzerinde ince pazen kumaştan bir gecelik olan dört beş yaşlarında bir kız çocuğu içeri girmişti. Fırından az önce çıkmış minnacık bir poğaçaydı sanki. Narin ve belirgin yüz hatları, bu saatte ofiste bir yabancıyla karşılaşmanın merakını dışarı sızdıran iri ela gözlerinin hâlâ hülyalı ifadesiyle tezat oluşturuyordu. Kollarını babasının boynuna doladıktan sonra, üzerinde kocaman bir tekir kedinin uyukladığı pufun yakınındaki halının üstüne gidip oturdu.

Bir anlığına başımı çevirmiştim, bakışlarımı tekrar Baranov'a yöneltince yüzünün bütünüyle değişmiş olduğunu gördüm. Aynı kişi değildi artık.

"Yeryüzünde tattığım tüm mutluluk burada, bu bir metre on santimetrelik ufaklıkta toplanmış durumda."

Önümüzde minik kız kediye mırıl mırıl bir şeyler söylüyordu. Galiba sohbetimizden parçalar tercüme ediyordu, sonrasında da ancak ikisini ilgilendiren daha özel başka konulara giriyordu. Er ya da geç tanışacakları kötülükten bihaber, korunup kollanan çocukların hudutsuz güveniyle arada bir başını kaldırıp babasına bakıyordu. Baranov ise, yeryüzünde başka hiçbir nokta hiçbir zaman böylesi bir ışık yoğunluğuna sahip olmamışçasına kızın bulunduğu yöne bakıyordu.

"Köpek almayı düşünüyoruz. Köpeklere pek bayıldığım söylenemez gerçi. Fakat daha ne kadar kızımı mutlu etmeye gücüm yetecek ki?"

O zaman anladım. Vaktiyle Kremlin'in en nüfuzlu stratejisti olan adamın zihnini başka hiçbir düşünce meşgul etmiyordu artık. Beş yaşındaki bir kız çocuğunun ışıl ışıl gözleri, bu şüpheci ve kayıtsız adam üzerinde, Çar'ın bile hiçbir zaman dayatmayı başaramadığı mutlak bir egemenliğe sahipti.

"Anya'dan önce korku nedir bilmemişim sanırım. Onu ilk kez gördüğümden beri dehşet içinde yaşar oldum. Parmaklarını dudaklarıma koydu ve o güne dek başka hiçbir yüzde görmediğim bir bakışla baktı bana. O zaman, onun hayatının benim ellerimde değil, benim hayatımın onun ellerinde olduğunu

anladım" diye eklemişti Rus fısıltıyla, sanki bir kez daha düşünce akışımı sezmişti.

Çocuk halının üzerinden ona gülümsüyordu. Hayatı başlasın diye bekliyordu. Ve bu süre zarfında da belli ki ona azıcık daha eşlik edebilme ihtimalinin ötesinde bir şey arzulamayan bu iriyarı, sessiz adamla takılmaya bir itirazı olmazdı.

"Ona öğretecek pek az şeyim var. O ise bana anın gözlerinin içine bakmayı öğretti. Kızım ne saatleri ne de günleri sayıyor. O bana, daima geleceği yaşadığım için bilmediğim şimdiyi bahşetti. Öte yandan, günün birinde birbirimizden ayrılmamız gerekecek. Biricik görevim onu eşiğe kadar götürmek, sonrasında da küçük bir işaretle kendimi geri çekerek bir başına hayata nüfuz etmesine izin vermek. Henüz bir çocuk o ama daha şimdiden bu vedayı düşünmediğim tek bir gün yok. Umarım o an geldiğinde o güce sahip olurum. Gülümsemeyi başarabilirim. Her şeyi yersiz bir ifadeyle mahvetmem. Dilerim, benden ona, güleç bir insanın hatırası kalır."

Kızı, Baranov'un ölçüsüz yalnızlık ihtiyacının biricik istisnasıydı. Onunla yaşanan her an, Rus'un asla hak ettiğini düşünmediği küçük bir mucizenin kutlanmasını ifade ediyordu. Tembel zıpçıktının yaşamındaki hiçbir şey bu mucizeyi haklı çıkaramazdı. Öte yandan çocuk buradaydı ve karmaşık, soyut bir resimle meşguldü. Baranov'un her şeyden çok sevdiği o odaklanmış ve gururlu havayla. Baranov onu izlerken çoktan nostaljiye kapılmış oluyordu. Böylesi anlarda, ağzına kadar dolu votka kadehi gibi minnetle dolup taşıyor ve bu duygu onu kendisine zarar vermekten alıkoyuyordu. Rüzgâra geleceği müjdesini fısıldamak ve onun geçeceği yolları bembeyaz çiçeklerle donatmak için ondan yalnızca bir saniye önce bu dünyaya gelmiş olmayı isterdi.

"Bu çocuk gelmeden evvel kimse gerçek anlamda güvenmemişti bana. Ne ailem, ne dostlarım ne de Çar... Hatta Ksenya bile... İnsanlar ve olaylar iz bırakmaksızın geçip gidiyordu içimden, tıpkı evin ortasından geçen bir koridor gibi. Tüm yaşamım boyunca mümkün olan en geniş eylem alanında ken-

dimi sınamaktan başkaca bir şey arzulamadım. Şimdi ise, daha küçük hedefleri başarma vakti geldi. Dünyayı kapsıyormuş gibi yapmaktan vazgeçip ondan bir parça seçmeliyim. Ve onu yönetmeye çalışmak yerine onu yaşamalıyım. Biliyor musunuz, bir çocuktan daha muhafazakârı yoktur; yineleme esrikliği, tutkuların ilkidir. Bana gerekense bunu mahvetmemek için hiç hareket etmemek."

Karşımızda Anya yeniden kediyle oynamak için çalışmasına ara vermişti, kedi ise çok da istekli görünmeksizin çocuğun kedinin burnunun altında salladığı küçük bir bez tavşanla ilgileniyormuş gibi yapıyordu.

"Babacığım, Paşa konuşabilseydi ne derdi sence?"

" 'Gerçek bir tavşan daha çok keyiflendirirdi beni' derdi."

"Baba!"

"Şaka yapıyorum. 'Seninle olmayı seviyorum Anya, seni her şeyden çok seviyorum' derdi."

Sessizce kalktım, on beş yıl boyunca Çar'ın uykusuz gecelerini paylaşan adamı başımla selamladım. Baranov şükran dolu bir bakış yöneltti bana. Kızı odaya girdiği andan itibaren, sohbetimiz ilgisini çekmez olmuştu. Sessizce, zamanın ritmini tutan büyük duvar saatlerinin sesinden başka bir şeyin duyulmadığı odalardan geçtim. Şafak ışığı duvarlardaki portreleri, Karelya huşundan mobilyaları ve beyaz çini sobaları belli belirsiz aydınlatıyordu. Girişe varınca eşikten geçtim, Baranov'un evinin ağır meşe kapısı arkamdan kapandı. Dışarıda usul usul kar yağıyordu.

Teşekkür

Gerek bu kitaba gerekse de zekâsı, dostluğu ve ikram ettiği votkalarla kitabın yazarına verdiği destek için Sibylle Zavriew'e teşekkür ederim.